

MIŠKINIAI

PRISIMINIMŲ RINKTINĖ

MIŠKINIAI

PRISIMINIMŲ RINKTINĖ

Parengė Romas Kaunietis

VILNIUS, 2002

UDK 947.45.08/.083

Ka 624

Atsakingasis redaktorius R. Vaitulevičius

Redaktorius V. Gasilūnas

Recenzentai: M. Počius ir dr. F. Žigaras

© Parengimas, Romas Kaunietis, 2001

© Krašto apsaugos ministerija, 2002

ISBN 9986-738-24-5

Pratarmė

Partizaninių kovų aidai mus pasiekė tik po penktiasdešimties sovietinės okupacijos metų. Dauguma senosios kartos žmonių išskeliavo į amžinybę, kartu išsinešdami savo gyvenimo puslapius, neįrašytus į prisiminimų knygas.

Tautai atgavus nepriklausomybę, tuos baltuosius atminties plotus po truputį dengia naujai leidžiamos knygos apie pokario ginkluotąjį pasipriešinimą, buvusių laisvės kovotojų prisiminimai, skelbiama archyvinė medžiaga, bet jaunoji karta labai nedaug žino apie tai. Atskleisti to skausmingiausio XX amžiaus istorijos tarpsnio vaizdą viename nedidelės apimties leidinyje – sunkoka užduotis. Vis dėlto norėčiau tikėti, kad ši knyga ras takelį į skaitytojų širdis, gal kai ką privers susimąstyti ar priblokš savo neįprastu turiniu.

Represuotųjų prisiminimus pradėjau užrašinėti maždaug nuo 1968 metų. Tiesiog sunku ir paaiškinti, kas mane paskatino imtis šio darbo. Priežasčių buvo nemažai. Pirmoji, gal pati svarbiausia – kad mano tėvai buvo ištremti į Sibirą. Eidamas penktuosius, likau atskirtas nuo šeimos. Svetimų prieglobstyje prabėgo visa mano vaikystė. Tėvų netektis ir didelis jų ilgesys neleido pamiršti praeities, tos netekties skausmas išsiliejo graudulingais poezijos posmais. Okupantai sugriovė ne tik mano, bet ir daugelio mano tautiečių gyvenimus. Vieni buvo ištremti iš savo gimtųjų sodybų, kiti paguldė galvas Tėvynės laukuose ir miškuose. Todėl pradėjau ieškot atsakymo į klausimą: už ką tos kančios ir netektys.

Atsirado gerų žmonių, kurie pasitikėjo manimi, suvedė su buvusiais laisvės kovotojais, tarpininkavo, aš labai stengiausi, ir atrodo, kad jų nė vieno neapvyčiau. Mano asmeniui archyve susikaupė dešimtys partizanų prisiminimų. Gerai žinojau, kas laukia tų žmonių, jeigu pas mane čekistai rastų tuos prisiminimus. Į mano rankas pateko jų likimo aprašymai, aš privalėjau elgtis taip, kad pats neįkliūčiau ir kitų neįklampinčiau, o čekistams, žinau, didžiausią rūpestį kėlė mano bendravimas su buvusiais politiniais kaliniiais. Teko ir to atsisakyti. Pajutau, kad esu slapta sekamas KGB

šnipų. Su jais ilgai „nepažaisi“, ruošiausi pačiam blogiausiam, bet mano nuostata buvo viena: aš privalau padaryti šį darbą.

Šiandien, grįždamas mintimis į praeitį, galiu nedvejodamas pasakyti, kad ištesėjau pasižadėjimą – užrašiau daugelio buvusių laisvės kovotojų prisiminimus. Vieni jų įdomesni, kiti ne tokie įdomūs, bet jie visi nuoširdūs, perteikti labai daug iškentėjusių žmonių lūpomis. Gal kai kurie ir per daug emociškai kalbėjo, tirštino įvykių spalvas. Jų pasakotus išgyvenimus užrašiau be jokių literatūrinių padailinimų, stengiausi išlaikyti pasakojimo autentiškumą, juk istorijai reikia tikrų liudijimų. Prisiminimai yra gana objektyvūs, išskyrus kai kuriuos sąmoningus nutylėjimus dėl žinomų priežasčių ir tai, ką žmogus primiršo per daugelį metų, ką laikas ištrynė iš jo atminties: vardus, datas, vietovardžius, o įvykių vaizdai išliko tokie, kokius jie matė ir patyrė.

Jau išėjo trys mano parengtų „Aukštaitijos partizanų prisiminimų“ knygų (Vilnius: Vaga, 1996, 1998), netrukus turėtų pasirodyti ir ketvirtoji. Remdamasis minėtuose leidiniuose skelbtais vertingiausiais ir įdomiausiais atsiminimais bei dokumentine medžiaga parengiau šią rinktinę. Tai tarsi įvadas į vieną tragiškiausių ir didingiausių mūsų istorijos tarpinių. Jis skirtas ne istorikams profesionalams, o pirmiausia tiems, kurie iš principo norėtų suvokti, kas tuo metu Lietuvoj vyko ir kokia buvo žmogaus laisvės kaina. Stengiausi atskleisti priežastis, kurios tautos jaunimą paskatino paimiti ginklą į rankas, išeiti į miškus ir pradėti sunkų ir alinantį karą, kuris tęsėsi ištisą dešimtmetį.

Lietuvos laisvės gynėjus žmonės vadino partizanais, miško broilais, žaliukais ir galiausiai miškiniais. Pastarasis pavadinimas bene labiausiai buvo prigijęs daugelio Lietuvos gyventojų šnekamojoje kalboje. Šio žodžio nevengė pasakyti kartais ir patys okupantai bei jų vietiniai parankiniai, nes partizanai, kaip žinia, gyveno ir veikė miškuose, miškai partizanams buvo vienas iš pagrindinių atsparos punktų, jų prieglobstis ir namai. Tad ir šiai knygai buvo parinktas toks pavadinimas.

Baigdamas noriu tarti nuoširdų ačiū visiems, talkinusiems šią knygą rengiant ir leidžiant.

Romas Kaunietis

Aukštaitijos partizanai

*„Didžiosios kovos“ apygardos Plėno rinktinės partizanai, sutriuškinę sribus Lyduoktų apylinkės Glužontų miške: Narutis, Bebras, Kombašnas, Krienas ir Likimas (klūpo su sribų šautuvo ltkučtats).
1949 10 fotografavo Strazdas-Ūdras*

*Žaltosios girios partizanas, buvęs
Lietuvos Nepriklausomybės kovų
savanoris Pranas Millauskas-
Kiškis*

*Vyčio apygardos vadas
Alfonsas Smetona-
Žygaudas*

*Žaltosios girios partizanas, karo
lauko teisimo prokuroras Juozas
Šomka-Čerčillis, žuvingas nuo
provokatorių kulkos*

PIRMOJI LIETUVOS OKUPACIJA

1939 08 23 Maskvoje pasirašyta Vokietijos ir SSRS nepuolimo sutartis (Molotovo ir Ribbentropo paktas) ir slaptoji protokolas, pagal kuriuos dalis Lietuvos „priskirta“ Vokietijai, Estijai ir Latvijai – SSRS. 1939 09 01 prasidėjo Antroasis pasaulinis karas: Vokietija užpuolė Lenkiją. Vokietijos vyriausybė pasiūlė Lietuvos vyriausybei ginklu atsistoti Vilnių ir jo kraštą, Lenkijos okupuotą 1919-aisiais, bet Lietuva atsisakė, nes laikėsi neutraliteto. Lietuva prėmė apie 10 000 pabėgusių Lenkijos karyninkų ir kareivių, juos apgyvendino, maitino. 1939 09 17 ir SSRS užpuolė Lenkiją: Raudonoji armija įstveržė į Vakarų Baltarusiją ir Vakarų Ukrainą, o rugsėjo 19-ąją užėmė Vilnių.

1939 09 28 pagal kitą slaptąjį protokolą Maskvoje Vokietija Sovietų Sąjungai „perleido“ visą Lietuvą. (Tie slaptoji protokolas buvo rasti po Antrojo pasaulinio karo Vokietijos reicho kanceliarijoje. Rusija tikrai 1993-aisiais pristatė pažinimo turinti tuos protokolus.)

1939 10 10 SSRS reikalavimu Maskvoje pasirašyta Lietuvos Respublikos ir SSRS savitarpo pagalbos ir Vilniaus perdavimo Lietuvai sutartis: SSRS „perleido“ Vilnių Lietuvai, išreikalavusi tėtį įvesti 20 000 Raudonosios armijos karių. 1939 10 11 Kaune vyko džingausmo mitingas dėl atgauto Vilniaus. Maskvoje SSRS NKVD komisaras Lavrentijus Bertja pasirašė vėsišką slaptą įsaką nr. 001223, juridiskai apibrėžiantį priešų kategoriją, – aneksuojamų kraštų gyventojų naikintimo doktriną. 1940 05 25 SSRS apkaltino Lietuvą „persekuojant“ sovietų įgulį, dislokuotą Lietuvoje, kartus (tai tapo pretekstu okupuoti Lietuvą).

Birželio 14-ostos naktį V. Molotovas Lietuvos užsteno reikalų ministru Juozui Urbšui įteikė ultimatumą, faktiskai reišskiantį, kad Lietuva bus okupuota. Jau 1940 06 11 Lydoje įvyko SSRS Baltarusijos Ypatingosios karinės apygardos vado gen. plk. D. Pavlovo vadovaujamas pastartimas, kuriame buvo aptartas karo veiksmų su Lietuva planas, įsakyta iki birželio 14-ostos Lietuvos pasienyje sutelkti NKVD

kartuomenės smogiamąsias grupes ir būti pastrengus puliti.

Iš viso Lietuvos okupavo 150 000 Raudonosios armijos karių. Į Kauną atvyko SSRS įgallotintis čekistas V. Dekanovas ir šeši enkavėdistai, į Vilnių – dar penki; enkavėdistai pradėjo keisti Lietuvos VSD darbuotojus. Okupantams aktyviai talkino Lietuvos komunistai.

Iš Izidoriaus Ignatavičiaus sudarytos kn.

*Lietuvos naikinimas ir tautos kova
(1940–1998), Vilnius: Vaga, 1999, p. 23, 24.*

Bronius Navarskas:

1940-aisiais man suėjo penktiolika. Tada pro mus pravažiavo pirmieji rusų kartuomenės daliniai. Netoli Kupiškio, Paketurių kaime, nusileido rusų faneriniai žvalgybiniai lėktuvai. Vėliau atvažiavo tankai. Vaikam viskas įdomu, todėl bėgom žiūrėti. Po tankų pasirodė kavalerija. Vieni raiti, kiti važiuoti ratais, tretį pėsti. Į kareivius nemalonu ir žiūrėt, suvargę, pageltę, kojos apibintuotos. Labai didelis skirtumas, palyginus su Lietuvos kariais.

Kupišky atėjom į turgaus aikštę. Čia stovėjo kelios mašinos, o prie jų vaikščiojo aukšto rango karininkai ir politrukai, apsimovę plačiom galifė kelnėm. Jie teiravosi policijos viršininko. Netrukus pasirodė ir policijos viršininkas Tumas – aukštas stambus vyras paradine uniforma. Rusai net išsižlojo, pamatę tokį vyrą, lydimą dviejų policininkų.

Priėjęs prie mašinų, Tumas atidavė pagarbą, rusai iš pradžių sutriko, bet greit susiorientavo ir atsakė tuo pačiu. Po to su keliais politrukais Tumas nuėjo nuovadijon. Nuo to laiko su uniforma Tumo daugiau jau niekas nematė, manau, kad rusai jį pasiuntė ten, kur ir daugelį mūsų tautiečių.

Man ir mano amžiaus berniokam labai įdomus buvo tas atėjūnų mitingavimas, nes Nepriklausomoj Lietuvoj niekas nemitinguodavo. Po to rusai pradėjo dalinti žemę. Įsivalzduokit: iš kažkur atsibastę atėjūnai dalina lietuviams žemes! Žemės dalinimo metu mus pakviesdavo į tą „šventę“. Dobiliejoj sustoję, mes papirpindavom „Internacionalą“, o matininkai sieksniais matuodavo žemę. „Internacionalą“ grot mus

**1940-aisiats „išvaduotojų“ Panevėžyje surengtas mitingas.
Kalba Raudonosios armijos atstovas Golubevas
(Nuotrauka iš Panevėžio kraštotyros muzėjaus fondų)**

**Mitingo dalyviai
(Nuotrauka iš Panevėžio kraštotyros muzėjaus fondų)**

išmokė orkestro vadovas Leščinskis, kurį bolševikai greit „supakavo“ ir išvežė pas baltas meškas.

Kupiškį kompartijos sekretorium padarė Kvietkauską, kuris jau sovietiškai reguliavo visą tvarką.

Kada į mitingus nuėję žmonės, kurie anksčiau buvo tarnavę rusų caro armijoje, pasišnekėdavo su tais ruskeltais kareiviais, jie sakydavo:

– Ko jūs čia suėję blizginat akis ir pataikaujat? Tuoju pamatysit visą rojų.

Taip ir buvo. Iš krautuvų dingo prekės, prasidėjo areštai, trėmimai. Kupiškio šaulių būrio vadas Povilionis tik du hektarus žemės turėjo, buvo geras medžio meistras, dailidė, toks pulkus vyras buvo, bet jį pagavo ir išvežė. Ėmė gaudyt inteligentus ir tremti. Visus šlavė be pasigailėjimo, ypač tuos, kurie buvo daugiau išsilavinę.

Iš lietuvių tarpo prie bolševikų iškart prisitplakė Keršuliskų kaimo gyventojas Čepas, bukagalvis, tamsuolis. Kai 1941-aisiais prasidėjo karas ir raudonieji traukėsi, jis pareiškė:

– Žūna Raudonoji armija, žūsiu ir aš, – ir pasikabino ant beržo šakos.

Toks jo patriotiškumas tik juoką žmonėms sukėlė. Visi dori lietuviai atėjūnam jautė didelę neapykantą, bet nevykusių išsišokimų prieš juos nebuvo. Tauta buvo vieninga ir ramiai laikėsi. Tik kai jie pas mus ilgiau pabuvo, pamatėm, kas tai yra ta Stalino saulė. Tada ir mes jau pradėjom rodyt ragelius: tai Stalino portretą išmetam į šiukšlyną, tai išplatinam priešsovietines proklamacijas.

Kalbant apie žydus, tai dalis jų gerai perprato bolševikų užmačias ir jokių būdu nepritarė atėjūnams. Čia pateiksiu vieną tokią smulkmeną. Kai rusai 1939 metais gražino Lietuvai Vilnių, aš tuo laiku vežiau vieną senuką į Vabalninką. Matom – dega didžiulis laužas, o aplink jį šoka jaunimas. Mes klausiam:

– Kas čia per linksmybės?

Jie atsakė:

– Rusai Vilnių atidavė.

Aš irgi džiaugiaus, juk atgavom Vilnių, apie kurį tiek buvo svajota. Prie manęs priėjo žydas ir sako:

– Ei, tu, berniuk! Koks tu kvailas. Vilnius mūsų, o mes būsim rusų. Tu pamatysi...

Gaisrinės orkestre grojo keli žydai. Jie irgi kalbėjo, kad bus blogai. Jų krautuves nacionalizavimo, pradėjo pertvarkyt į kooperatyvus. Aš manau, kad dalis žydų yra politikai prisitaikėliai. Žydų jaunimas labai lindo į komjaunimą, daugelis jų tapo komjaunuoliais. Atėjus vokiečiams, lietuviai kaip sugebėdami jiems padėjo, ir visi džiaugėsi, kad vokiečiai mus išgelbėjo nuo galutinio išnaikinimo.

Juozas Laužikas:

Pirmą tarybinį leitenantą aš pamačiau 1939 metais, kai vyko karas tarp Suomijos ir Rusijos. Tada pasiklydęs rusų lėktuvas nusileido netoli Panevėžio, o iš Radviliškio atvyko rusų kariškiai jo pasiimti. Leitenantas stovėjo prie viešbučio, o aš kaip tik pro šalį ėjau. Palyginus Lietuvos karininko ir to leitenanto uniformas, ši man atrodė labai neišvaizdi. O kai pirmą kartą pamačiau rusų kareivį, jis buvo apsiavęs auliniais batais, pasiūtais iš brezento, net viršpadis buvo brezentinis. Ypač stebėjausi iš šimtasiūlės: sakau, matai, siuvo drabužį ir pritrūko medžiagos, vienu pamušalu užstvilkęs.

Prijauciančių rusams mūsų kalme nebuvo. Tik va gretimam Didžprūdžių kalme gyveno trys broliai Navarskai. Žemės jie turėjo nedaug, užsiiminėjo melstrystėm: dirbo klumpes ir veždavo į turgų parduoti. Visi trys mėgo išgerti. Jei gu, grįžtant iš turgaus, arklys įklimpdavo brastoj, taip jį ir palikdavo, o patys pėsti parėję į namus sakydavo: „Rytoj ateisim ir išsitrauksim.“ Ateina rytojus, ir ką gi – arklukas jau guli sušalęs tarp ienų. Jie viską pragerdavo, šeimoms jų skurdo, vaikų turėjo daug, vaikai mokykloje sėdėdavo po trejus, ketverius metus toj pačioj klasėj, niekaip neišmokdavo skaityti.

Iš pradžių jie, atrodo, nebuvo tokie laimingi sulaukę raudonųjų, bet kai prasidėjo žmonių trėmimai, jie iškart prie šios akcijos prisidėjo sakydami: „Gerai, kad veža, kad ir daugiau išvežtų.“

Navarskai vis ko nors pavydėjo kitiems: kodėl tas turi, o

aš neturiu; kai tą išveš Sibiran, man viskas liks. O pavydas – didelė mūsų tautos yda. Dar prieš karą kaimuos kai kur už vieno stalo sėdėjo ponas ir tarnas, turtingas ir vargšas, o kitur turtingieji su biednioku nesėdavo prie vieno stalo. Ta nelygybė mūsų žmones labai skaldė...

Albertas Plumpa:

1940 metais, kada rusai užėmė Lietuvą, man buvo septyniolika. Kaip šiandien pamenu, buvo karšta birželio diena.

Mes juos pirmieji pamatėm gana apdulkęjusius, suvargusius, jų veidų ir drabužių spalva nesiskyrė. Susėdo tiesiog ant gatvių Suvainiškio miestely poilsui. Mano tėvas rusiškai gerai mokėjo, prisigretino prie jų pašnekėt. Atsisėdo šalia kareivio ir paprašė, kad leistų paliest aulinius batus. Pastrodo, aulai brezentiniai, tėvas palingavo galvą ir pasakė:

– Ko gero, aš suklydau, galvodamas apie rusus, kad jie turtingi... Pas mus jie atėjo ubagai...

Jų karininkai tuoj puolė į parduotuves, pirko laikrodžius ir mokėjo maždaug po 50 rublių už laikrodį. Tada vienas rublis prilygo vienam litui. Kadangi jie rankinių laikrodžių neturėjo, tik kišeninius, tai šituos rankinius griebė net nežūrėdami, geras jis ar ne, svarbu jiems tada buvo nusipirkti ir užsidėti ant rankos rankinį laikrodį. Taip pat labai pirko odekoloną, žinoma, tik karininkai. Pirko ir pylėsi tiesiog ant savęs, ant drabužių, kaip kokį vandenį. Eiliniai kareiviai tuo negalėjo džiaugtis, jiems net buvo uždrausta susitikinėti su mūsų žmonėmis, kalbėtis.

Iš visų pagrindžių į dienos šviesą išlindo įvairios padugnės, prisidengę komjaunuolių, komunistų ir kitais vardais. Iš Sipelių kilęs vietinis rusas Golubovas Nepriklausomoj Lietuvoj sėdėjo kalėjime už žmogžudystę. Jis buvo nužudęs savo būsimos žmonos tėvą. Už tai jis gavo 6 metus. Ten besėdėdamas pavirto komunistu ir, kai užėjo rusai, jį iš kalėjimo išleido. Grįžęs į namus tapo aršiausiu bolševikų agitatorium. Suvainišky lipo ant bačkos ir rėkė kalbas, o apsupę žydai plojo rankomis ir šaukė: „Ura!“ [Valio!]

BOLŠEVIKŲ „DARBAI“

Bolševikai, įsibraudami į Pabaltijo kraštus, puikiai žinojo, kad čia jų ntekas nelaukia ir kad tuose kraštuose jie neras tinkamo pritarimo nei savo idėjoms, nei savo gyventimo format. Tie kraštai pasirodė silpniausiu vieta, pro kurią jie susidariusiomis aplinkybėmis gali pritarėti prte Vakarų Europos, kad vėliau bandytų ir čia įgyvendinti tą beprotišką pragarą, kurį pas save sukūrė ir kuris prartjo vtską, kas gali būti žmontiška.

Siekdami savo tikslių, bolševikai suprato, kad pirmiausia jiems reikta susidoroti su užgrobtųjų kraštų gyventojais ir juos galima greičiau vtsiškai sunaikinti, nušluojant nuo žemės paviršiaus.

Krašte, kuriame, patikrintais duomentis, tik bolševikų įsibrovimo tebuvo vos 616 komunistų (žintios gautos iš lietuvių Saugumo departamento), bolševikai, kaip patys prisipažįsta, surado Lietuvoje daug savo priešų.

Jau pačiomis pirmosiomis savo įsibrovimo dienomis jie pradėjo vykdyti naikinamuosius užstojimus. Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje užgrobkait tuoju areštavo ir sugrūdo į kalėjimus vtsus aktyviuosius tų kraštų veikėjus, kurie, savo ir savo tautų nelaimel, nespėjo iš krašto pabėgti. Lietuvoje jau 1940 metų liepos 7 dieną buvo parengtas pirmasis masinis areštų planas, kuris buvo įvykdytas naktį iš liepos 11 į 12 dieną.

Suėmimams nesitaujant, dalis sulmtųjų, pakankamai juos prikankinus, buvo čia pat vietoje sušaudoma, o kiti nuolatiniats kaltinių transportais gabenami į Azijos gilumą. Likusias naujas vietas kalėjimuose užimdavo vts nauji ir nauji kaltiniai, naujos nekaltos aukos.

Toji paslapttingumo uždanga buvo kiek atskleista, tik bolševikus išvitus. Buvo atrastos kankinimų kameros, nukankintų aukų lavonai. Iš kalėjimų į laisvę išėję kaltiniai jau galėjo papasakoti apie NKVD žtaurumus. Visa ši medžiaga yra labai šturpi. <...> Ypač įsidėmėtina Raitnuose išžudytų politinių kaltinių tragedija. Jie, kaip žinoma, buvo nužudyti enkavedistų ir jų nužudymui panaudotos vtsos

*1941-atslats Panevėžyje prie cukraus fabriko
bolševikų nužudytųjų atkasti lavonai
(Jono Žitkaus nuotrauka iš Panevėžio kraštotyros muziejaus fondų)*

enkavėdistams žinomos žtauriaustos prlemonės.

Bolševikai, bestrengdami karut su voktečtats tr dar didesntam lietuvų tautos naiktnimui, 1941 metų pavasarį pradėjo Lietuvos kalėjimuose likviduoti politntnus kalntnus. Kadangi viešų tetsmų bolševikai vengė, tai kalėjimuose gretostomis buvo sudaryti iš pačių čekistų improvizuoti ypatingieji pasitarimai (osoboje sovleščanijle), kurte daugumą lietuvų politntų kalntų nutetsė po 5, 8 tr 10 metų katorgos toltmosiose Sovietų Sąjungos priverčtamyjų darbų stovyklose. Daugumą nutetstųjų politntų kalntų bolševikai suspėjo 1941 metų kovo–birželio mėnesiais išvežti į naująsias kalntimo vietas. Tačiau nemažai lietuvų politntų kalntų bolševikai nužudė Lietuvoje.

Šturpioji paslaptis dtenos švleson iškilo bolševikams iš Lietuvos pabėgus. 1941-ųjų liepos 11 dieną Petraštūnų kaptinėse buvo užttkta didžiulė duobė, kur rasta palaidoti 29 politntų kalntų lavonai. Daugumas jų buvo nužudyti plaktuko smūgtu į smilkinį.

1941 metais netoli Kauno už Klebonišktų-Elgultų kaptntų tvoros buvo surasta 19 bolševikų nužudytų žmontų lavonų. Kai kurtems iš tų lavonų sudaužytos galvos tr smarkiai sužalotos kitos kūno dalys. Matyt, jte buvo nužudyti kankinant. Rugsjūčio 18 dieną prte Kauno, IX forto apylinėkėse, buvo surasti trys bolševikų nužudytų žmontų lavonai.

Kretingos politntniai kalntiai buvo kaltnami Šv. Antano prteglaudos namų apatntlame aukšte. Namai iš trijų pustų buvo aptverti spygliuotų vielių užtvara, jų langai išpinti geležinėmis štangomis tr iš oro pusės užkalti lentomis, kad saulės švles nepatektų į kameras. Kadangi bėgantieji į Vokietiją lietuviai buvo smarkiai kaltnami, tai bolševikų tardytojai bei čekistai, norėdami išgauti jtems reikalingų pristpažntimų, tardomuostus žtauriai kankindavo.

Prieš pat karą raudontieji sadistntiai budeltai čta suspėjo žtauriai nukankinti keltolika politntų kalntų. Dvtem kalntam nuluptos galvos tr kojų odos. Kiti buvo prtršti dviguba geležine 8 mm storio viela prte medžio tr štaudats sutlntti, kol buvo nukankinti.

Pravtentškitų priverčiamųjų darbų stovykloje iš 500 žmonių (450 kalintų ir apie 50 administracijos tarnautojų) bolševikai išžudė apie 400. Tai daugtausta, ktek vtenu kartu bolševikai Lietuvoje išžudė žmonių.

Iš kn. Lietuvių archyvas, t. I, Kaunas, 1942, p. 36, 103.

PASKUTINĖS BOLŠEVIKŲ DIENOS

Kun. Antanas Kietis:

1941 metų birželio 23 dieną dėl nežinomų priežasčių mane areštavo Skapiškio raudonieji aktyvistai, kurių dauguma buvo žydai ir rusai. Nuvedė į daboklę. Čia radau areštuotą ir 5 klasės moksleivį Stasį Kazanavičių (apie 16 metų) iš Dailiūnų kaimo. Ten buvo dar du man nepažįstami. Mes girdim, kaip kieme šneka:

– Penkis vežimus šautuvų išvežė iš bažnyčios.

Keista, iš kur tie šautuvai galėjo atsirasti? – pagalvojau. Po to aš greit perpratau tą jų „antį“.

25 dieną atvažiavo sunkvežimiai ir mus visus nuvežė į valsčių. Čia liepė išlipt. Į sunkvežimį įkėlė sunkiai sužeistą Julijų Šakalį, Stasį Kazanavičių, Skapiškio gyventoją Kilienę ir mane. Sulipo visi aktyvistai, šoferis buvo tik su „triusikais“ ir raudona „maike“. Šalia jo atsėdėjo iš Rokiškio atvažiavęs kažkoks aukštas NKVD karininkas su kepure. Šakalys paprašė gert. Vienas iš tų aktyvistų pasakė:

– Tuoj mes jumi pagirdysim...

Tarp tų aktyvistų buvo ir Skapiškio lietuvių.

Važiuojam Pandėlio link. Prie pirmojo miškelio sunkvežimiai sustojo. Išlipo eilinis milicinininkas iš Skapiškio ir vienas rudais plaukais, atidarė bortą, rusas NKVD karininkas liepė išlipt Kazanavičiui ir Šakaliui (jį iškėlė). Šakalį nuo kelio griovio nunešė į pievutę ir paguldė. Kazanavičius stovėjo šalia. Rusas enkavedistas milicinininkui ir tam rudžiui kažką pasakė, įlipo į kabiną, ir mes nuvažiavom Pandėlio link. (Tas milicinininkas po karo dirbo Rageliuose partorgu.)

Maždaug po savaitės, grįžęs iš Rokiškio, sužinojau, kad

anė du Šakalį ir Kazanavičių žiauriai nukankino. Šakalys buvo supjaustytas, nupjauti lyties organai, Kazanavičiui sulaužyti šonkauliai, sulaužyta galva.

Bronius Juospaitis:

Prasidėjo areštai, Ramygaloj suėmė kelis žmones. Kiek žinau, tiems areštams daugiausia tarpininkavo žydai, kadangi ir valsčiaus vykdomajam jau buvo jų priliūdę. Kai tik prasidėjo karas, žydas Ramygaloj nušovė buvusį Nepriklausomos Lietuvos policininką Matveičiką, tiesiog gatve beeinantį.

Ramygaloj tuo metu buvo apie penkiolika rusų kareivių, kurie gaisrinės bokšte vis eidavo sargybą. Ką tik prasidėjus karui, tie kareiviai išprievartavo vieną mergaitę ir durtuvais subadė. Tokie rusų veiksmai mūsų žmones labai nutelkė prieš.

1941-ųjų birželio 22 dieną vokiečių pradėtą karą prieš rusus sutikom kaip išgelbėjimą, nes kitos išeities nematėm.

1941-ŪJŲ BIRŽELIS. TAUTA SUKILO

Tautos visuotinis pasipriešinimas sovietiniams okupantams buvo pribrendęs. Beliko vienas keltas – sukilti ir išstovuoti pasinaudojant artėjančiu karu tarp nacių Vokietijos ir SSRS. Šio uždavinio ėmėsi Lietuvos aktyvistų frontas. Jo štabai Vilniuje ir Kaune įsikūrė 1940-ųjų spalį; užstienyje veikė Lietuvių aktyvistų skyrius. <...>

1941 06 22 prasidėjo karas tarp Vokietijos ir SSRS. Prasidėjo ir sukilimo veiksmai. Sukilėliai Kaune užėmė telefono centrinę ir fiktyvūs pranešimais jau pirmąją karo dieną skelbė sovietų žinyboms, kad Kauno apylinkėse išstlapiņęs vokiečių desantas, kėlė paniką. Raudonoji armija ėmė bėgti jau sekmadienio popietę. <...>

Sekmadienį, birželio 22-ąją, 15 valandą, per stūstuvą buvo pagtedotas Lietuvos himnas ir pagrota sutartoji datna – pranešimas apie sukilimą.

Iš Izidoriaus Ignatavičiaus sudarytos kn. Lietuvos naikinimas ir tautos kova (1940–1998), Vilnius: Vaga, 1999, p. 59, 62, 63.

Sukilėlių tikslai, nors ir grįsti kilnia idėja, buvo iliuziniai. Tačiau moralinė-psichologinė sukilimo reikšmė milžiniška. Tauta atgavo pastitkėjimą savo jėgomis. <...>

Lietuviai greit suprato, kad Vokietijos karinė okupacija yra tik žingsnis pirmyn, įgyvendinant vokiečių ekspansiją, kuri žinoma Drang nach Osten vardu. Karinės, o vėliau ir civilinės vokiečių valdžios įvedimas Lietuvoje teretiškė, kad vieną pritevartą pakeltė kita.

Iš Afimijos Stepaniantienės kn.

Antisovietinis 1941 m. lietuvių sukilimas,

Kaunas: Projektavimas ir kompiuteriai, 1996, p. 74.

Bronius Purlys:

Kai vokiečiai 1941 metų birželio 22 dieną pradėjo puolimą prieš Raudonąją armiją, buvau kaime. Motina grįžo iš bažnyčios ir pasakė, kad prasidėjo karas. Apylinkėj, kiek prisimenu, žmonių nuotaikos pakilo, senesnieji šnekėjo, kad vėl litai eis į apyvertą. Jaunimas džiaugėsi ištrūkęs iš enkavedistų nagų ir visi laukė vokiečių kaip išvaduotojų.

Labai nedidelė dalis pareigūnų lietuvių persimetė dirbti vokiečiams. Želvoj vykdavo dideli turgai, nuo Vilniaus pusės atveždavo muilo, nuo Ukmergės veždavo grūdus, lašinius.

Kai vokiečiai atvažiuodavo į kaimus tikrint, kas kiek turi gyvulių, žmonės iš karto sužinodavo ir spėdavo paslėpt. Buvo net toks juokas kaime. Žmogus, sužinojęs, kad atvažiuoja vokiečiai (buvo žiema), karvei prie kojų pririšo vyžas ir nuvedė per sniegą į miškelį. Kaip žinia, apie tą vokiečių atvykimą žmonėms pranešdavo lietuviai pareigūnai. Jie stengėsi ne vokiečiams tarnauti, o saviems žmonėms. Seniūnas ar viršaitis visada ką tik išgirdę iš vokiečių pranešdavo. Vokiečiai labai baudė už samagoną, už kaustiko sodą, jei rasdavo, kad žmonės iš mėsos nepagamintų muilo.

Jonas Ramanauskas:

Prie vokiečių buvo vykdomos gyventojų turto rekvizicijos, jie mūsų jaunimą gaudė ir vežė į Vokietiją reicho darbams.

Visa tai buvo daroma per seniūnijas. Savo nuožiūra reicho darbams aš asmeniškai stengdavau parinkti ne visai sveikus, ligotus žmones, kurie fiziniam darbui netiko. Tai tie invalidai, būdavo, nuvažiuoja į Kėdainius, o ten priėmimo komisija patikrina, nustato, kad netinkamas, ir paleidžia į namus. Tokiu būdu mes stengėmės išsaugoti savo žmones.

Vokiečiai pareikalauja rekvizuoti arklius. Tada aš einu per žmones ir aiškinu jiems, kad jie keistų gerus arklius į prastus, kad jų neiimtų.

Na o apskritai kalbant apie tuos vežamuosius į Vokietiją, kai ką gal ir reikėjo pavežėti, nes kai kurie 1940 metais, atėjęs rusams, labai entuziastingai prisijungė prie okupantų, stojo į jų komjaunuoliškas organizacijas. Buvo tokie komjaunuoliai Lekečinskas Antanas iš Šaravų kalno, Jakaitis Antanas – juos abu išvežė. Mes iš anksčiau turėjome tokį pušiau slaptą nurodymą, kad į Vokietiją reicho darbams reikia siųsti tuos, kurie priėjus 1940 metais atėjusiems rusams. Taip, vyko karas, ir mums, lietuviams, ypač užimantiems tam tikras pareigas valstybinėse įstaigose, reikėjo mokėti laviruoti tarp vokiečių okupacinės valdžios ir savųjų – lietuvių. Pas mus sakydavo, kad vokiečiai gudrus tik iki pietų, o po pietų paskutinis kvailys.

A. Mirskis:

Nesidžiaugė žmonės ir vokiečiams atėjus, bet atsiduso lengviau, nes buvo labai išgąsdinti prasidedančių represijų ir vežimo į Sibirą. Silpnesnės sveikatos žmonės neatlaikė gresiančių pavojų, keli staiga mirė. Prasidėjus 1941-ųjų tremimui, neatlaikė susirūpinimo ir išgąščio ir mano motina, staiga mirė nuo širdies smūgio, nors jai tebuvo 50 metų.

Prieš ateinant vokiečiams, Kamajuose susiorganizavo gana gausus būrys sukilėlių, vadinamų baltaraiščiais. Jiems vadovavo iš Kauno atvykęs Lietuvos kariuomenės kapitonas Šimulynas. Į būrį įstojo ir mano brolis Zigmas.

Sukilėliai buvo mažai ginkluoti ir eidavo sargybą miestely. Didesnių įvykių nebuvo, žydai gyveno savo namuose, bet

buvo varomi ravėti grindinio miestelio alkštėj prižiūrint sargybiniams. Neilgai taip tęsės, nes atvažiavo vokiečiai su kažin kokiais savo talkininkais ir, surinkę miestelio žydus, pėsčius išvarė į Rokiškį. Vietiniai sukilėliai jiems netalkininkavo. Pustaukelėj į Rokiškį daug jų buvo sušaudyta miške, ir žmonės apie tai dar ilgai kalbėjo.

Vokiečių okupacija Kamajų apylinkėse praėjo gana ramiai. Vokiečiai mažai kur kišos. Jeigu uždėtas duokles grūdais ir kitais produktais žmonės jiems atiduodavo, galėjo gyvent ramiai. Viena iš blogybių buvo ta, kad kas norėjo, galėjo laisvai virt naminę, todėl gerokai įsigalėjo grtuoklystė.

Vokiečiams pradėjus trauktis, vis daugiau žmonių ar net ištisų šeimų buvo atvežama iš Rusijos. Jie buvo dalinami ūkininkams kaip darbo jėga, bet kaime žmonių užteko ir ūkininkai nelabai norėjo jų priimti. Dažniausiai priimdavo pasigalėdami, nes rusai patys prašydavo ir paskui laisvai vaikščiodami ieškojo sau prieglobsčio. Dauguma jų buvo geri nelaimingi žmonės, gyveno ir pas mano tėvą. Jie mažai pasakodavo apie gyvenimą Rusijoje, bet vis užsimindavo: netaupykit, nes to jums nebereikės, kai užeis rusai. Netgi sakydavo: parduokit viską ir apsigyvenkit mieste. Jie žinojo, kas mūsų laukia, bet atvirai nesakydavo. Atėjus rusams, jie neskubėjo grįžti į namus, dar ilgokai laikės Lietuvoje, bet, prasidėjus represijoms, ir jie išsigando. Blogybė buvo ta, kad jie į Lietuvą atvežė niežus ir kitokias ligas, iki tol nežinomas kaimuose.

RAUDONOJI ARMIJA VĖL ĮSIVERŽIA Į LIETUVĄ

1944-ųjų lėpos mėnesį Raudonosios armijos daliniai plūstelėjo į Lietuvą. Išvargę, dulkinai, apskurę kareiviai, apsistoję pas ūkininkus, pirmtausiai ieškojo maisto ir degtinės. Išgėrę kartais šaudė kur pakliuvo. Šešuolčių valsčiuje raudonarmietis, palypėjęs ant kalvelės, pastebėjo nuo apšaudymo pastslėpusią ūkininko šeimyną. Išvydęs du jaunuolius – šeimintinko sūnų studentą ir jo draugą, mostelėjo prieti. Jiems priartėjus, nieko netaręs paleido automato

seriją. Čiobiškio valsčiuje taip buvo nušauti keli ūkininkai. Bagaslaviškyje raudonarmiečiai surinko dvidešimt jaunų vyrų ir išsivarė nežinia kur – nė vienas išsivarytasis negrįžo.

Paskut I Pabaltijo ir III Baltarusijos fronto dalintus žyglavo užnugario apsaugos NKVD kartuomenė. Be to, į Lietuvą buvo permesta 4-oji NKVD šaulių divizija, vadovaujama tremiant Kaukazo tautas pastžymėjusio generolo majoro Pavelo Vetrovo. Čia taip pat buvo dislokuoti keli pasteno pulkai. 1945 metų pabaigoje atkelti dar keli NKVD šaulių divizijos, vadovaujamos generolo Iljos Pijaševio, pulkai. Tai buvo savotiškos baudėjų divizijos, naikintos nelojalus naujajai santvarkai asments.

Vos įžengę į Lietuvą, naujieji okupantai tuoj pat paskelbė mobilizaciją į Raudonąją armiją. Ši akcija turėjo du tikslus: patenkinti fronto poreikius ir išsiųsti iš krašto potencialius kovotojus prieš sovietinę okupaciją. Tačiau mobilizacija buvo nesėkminga: iš 35 tūkstančių iki 1944 08 10 šauktų vyrų įsakui pakluso vos 14 nuošimčių. Jų likimas tragiškas. Kai kurie jaunuoliai buvo nukankinti dar gabenant į surinkimo punktus. Štai Ukmergės NKVD vtrštninkas iš atėjusių šauktinių atstrinko septynis jaunuolius ir pradėjo tardyti, ar nesą partizanai. Jiems tylinti, ėmė po vieną kankinti. Kai pabodo peiliu pjaustyti jaunuolius krūtinę, nušovė ir įmetė į pakeles griovį. Dauguma mobilizuotųjų beveik neapmokyti ir prastai ginkluoti buvo išsiųsti į Kuršo frontą, kur apsupti vokiečiai priešinosi iki 1945-ųjų gegužės. Čia žuvo nemažai lietuvų.

Tačiau daugelis šauktamojo amžiaus jaunuolių pastrinko kitą kelią: geriau žūti už tėvynės laisvę, negu svetimuose frontuose. Kaip naciams nepavyko įkurti lietuviškos SS divizijos, taip ir sovietinei valdžiai sunku buvo vykdyti mobilizaciją. Tūkstančiai vyrų pradėjo slapstyti. Netrukus mobilizacija buvo pakartota, o bestslapstančiųjų pateškoms sutelkta keltasdešimt tūkstančių NKVD kareivių. Prasdėjo žitaurūs slautimai kalnuose ir mišku „šukavimai“. Keli raudonarmiečių pulkai apsupdavo miškų masyvus ir grandine vyras prie vyro perėdavo kvartala po kvartalo, tikrindami

klekuteną krūmą. Pastslėpti buvo labai sunku; dažniausiai vyrai laukdavo nakties ir tada bandydavo prastveržti. NKVD kartuomenė naudojo pėdsektus šunts, žvalgydavo vietoves iš lėktuvų. Ieškodami pastslėpusių nuo mobilizacijos vietkietuose, apsupdavo sodybas ir iškrėsdavo rūstus, klėtis, smailgu badydavo šieno stirtas, išversdavo malkų rietuves. Operacijos sėkmės rodiklis buvo nušauti žmonės, todėl neradę „ginkluotų banditų“ kareiviai neperspėję šaudavo kiekvieną, bandantį pabėgti. Dažnai žūdavo visai netekuo dėti žmonės. Enkavėditai, teškodami jaunų vyrų, mušdavo ir kankindavo tėvus, reikalaudami pasakyti, kur jų sūnūs.

Iš Nijolės Gaškaltės kn.

Pasipriešinimo istorija, 1944–1953 metai,

Vilnius: Aldai, 1997, p. 21-23.

APSISPRENDIMAS

Aleksandra Vaitelienė:

Iš rytų frontas jau dundėjo į vakarus, vokiečiai traukėsi. Mums irgi buvo pasiūlyta trauktis į Vokietiją, net mašina buvo atvartyta prie mūsų namo. Vokiečiai prašė Danielių nepasilikti, bet jis jiems atsakė:

– Aš niekur nesitrauksiu. Tėvynei gerai, ir man gerai. Tėvyne pavojų, ir aš kartu su ja.

Danielius užmezgė ryšį su besitraukiančia vokiečių kariuomene, su jų vadais ir iš jų pradėjo gauti ginklų. Jis prisikalbino broli Alfonsą ir jo broli Tada, ir jie slaptai naktimis Kaune pasikraudavo iš vokiečių gautus ginklus bei šaudmenis ir arkliais gabendavo į Pagrius; ten juos slėpdavo kažkur miškely.

Taigi Vaitelis, vokiečiams bėgant į vakarus, jau buvo numatęs kovot prieš ateinančius rusus.

Bronius Navarskas:

Prasidėjo savanorių šaukimas į Raudonąją armiją ir mobilizacija. Visi sustėmę galvas vaikščiojom ir nežinojom, ką daryti. Paskelbus mobilizaciją, kai kurie važiavo į Panevėžį, į

naujokų komisijos punktą. Nuvažlavom ir mes keliese. Prie kino teatro „Garsas“ – daugybė jaunų vyrų. Vietiniai rusellai tik dainuoja rusiškas dainas, džiaugiasi, kad liko gyvi. Matom, išrikiuoja po keturis ir vis grūda į vidų, bet priett prie komisijos vis viena sunku. Mes kiek pabuvom ir vis girdim šnabždant:

– O gal nestot?

Ilgai nelaukė apsisukom, ir pėstute namo: Vladas Mažeika, Alfonsas Narkevičius ir aš. Iš mūsų kaimo grįžo dar keli berniokai.

Mes nesiruošėme nugalėt Raudonosios armijos, nesiruošėm su ja ir kariauti, bet kada jie ėmė mus gaudyt kaip didžiausius nusikaltėlius, mes pradėjom gintis. O kaip be ginklo apsiginsi? Įsigijom ginklų. Pirmiausia pradėjo ranklioti tuos, kurie prie vokiečių turėjo kokias nors pareigas. Užteko būt eiliniu policininku, ir tave jau griebė.

Tolyn – blogyn. Vienus surinko, kitus renka. Ėmė šluot buvusius Nepriklausomos Lietuvos karininkus, kareivius. Pamatėm, kur viskas krypsta. Rusai ėmė grasint, kad visi įsigytume asmens dokumentus ir stotume į jų armiją. Pagaliau: pamatę jauną vyrą, pradėjo šaudyt. Kaip pavyzdį galiu papasakot apie savo draugą Vladą Mažeiką, 28 metų vyrą. Žemės jis turėjo tris hektarus, buvo ką tik vedęs, pasistatęs naują namą. Pamatęs, kad ateina rusai, jis išbėgo iš namų ir tiesiai į krūmus, per mūsų kiemą, o mudu su Danielium Zuoza pjo vėm miežius. Mama mus saugojo. Jei tik pamatys rusus – perspės. Matom – mama iš kiemo kažką sušuko ir rodo į kitą pusę. O Mažeika, atbėgęs į mūsų kiemą, kvapo neatgaudamas, klausia mamos:

– Navarskien, Dieve mano, kur dėtis, vejasi rusai!?

Mama sako:

– Bėk į krūmus!

Ir jis nubėgo tenai.

Mūsų klojime buvo įrengta slėptuvė, o slėptuvėj sėdėjo keturi vyrai: pusbroliis Balys Navarskas, Povilas Zuoza, Antanas Petrulis ir Vincas Šablevičius. Zuoza ir Šablevičius buvo ginkluoti (iš tų keturių – Balys Navarskas tapo invalidu

Vorkutoje, Zuoza jau miręs, Šablevičius gyvena Stauriuose).

Motina to bunkerio neparodė, nes jeigu jis įpuls į klotimą, tai ir anem bus blogai. Bėgdami mes pasukom gera kryptimi, o jis pasileido kita kryptim: pro klotimą tiesiai lieknan, o ten jau kiti rusai laukė. Vienas jų suriko:

– *Stoj!* [Stok!]

Mažeika iškėlė rankas, o tie be jokio gailėsčio paleido žvėrišką automatų ugnį, atrodė, kad visas frontas atsivėrė.

Nušautą Mažeiką nuvežė į Subačių ir numetė gatvėj. Kalme buvo komunistėlių, jie pradėjo burbuliuot prieš valdžią, kad tokį visai nekaltą žmogų nušovė. Tada lavoną greit atidavė saviesiems palaidot.

Iš pradžių, kol reguliari armija dar nebuvo atitraukta iš fronto, partizanai į skrebus net dėmesio nekreipė. Pamiškėj, būdavo, vyrai suėję ir ginklus sustatę ripką muša, juokias iš skrebu. Bet kai paskelbė amnestiją tiems, kurie nestojo į armiją, iš vakarų pradėjo traukt reguliari kariuomenė, prasiėjo miškų šukavimai. Tada jau viskas pakrypo kita linkme, sunku buvo išsilaikyt ir gerai pasislėpus.

Izidorius Streikus:

Gimiau 1927 metais Manuliškių kalme, Zarasų apskrity, Antazavės valsčiuj. Šeimoj augom trys broliai ir dvi seserys. Iš brolių aš buvau jauniausias.

1944-aisiais, atėjus rusams, tėvas pasakė: „Einam, sūnai, ginti Tėvynės“, ir, pasiėmę ginklus, – aš, Juozas ir tėvas Antanas, – išėjom į mišką. Man tuo metu buvo tik 17 metų, broliui Juozui – 18, tėveliui – 71-eri. Tėvelis, 1918 metų Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, kad ir būdamas jau tokio garbingo amžiaus, žinojo, kaip reikia kovoti su bolševikais. Jis pats Kūdrų miške ėmė organizuot partizanų būrį, į kurį rinkosi jaunimas iš visų aplinkinių kaimų: Ajočių, Dervinių, Manuliškių, Zirnajų ir kitų. Pradžioje susirinko apie 70 vyrų, kuriems ir vadovavo mano tėvelis Antanas Streikus-*Tamošius*.

1945 metais Kūdrų miške mus apsupo rusų kariuomenė. Jiems buvo jau iš anksto pranešta, kur mes stovyklaujam,

bet jie manė, kad mūsų visai nedaug. O kai išėjom iš miško tiek ginkluotų vyrų, pamatė, kad čia ne juokas. Rusų buvo atvažlavę šeštos mašinos, tai yra apie 100 galvų.

Iš mūsų tik du sužeidė, ir mes atsitraukėm, o rusų ne vieną ir ne du paklojom. Buvom labai gerai ginkluoti, turėjom daug kulkosvaidžių, automatų. Tėvelis mūšiu gana gerai vadovavo, ir mes visi buvom juo patenkinti. Juk ne veltui nepriklausomybės kovų metais už narsumą jis buvo apdovanotas Vyties kryžiaus ordinu.

Po šių kautynių pasitraukėm į Agurkiškio mišką, bet mums jis buvo per mažas, todėl netrukus persikėlėm į Latvijos teritoriją – į Raudnės mišką (palei Lietuvos sieną), išsikasėm apkasus gynybai. Čia prasidėjo nesėkmės, nes buvo sunku gauti maisto. Pradėjom skirstytis į mažesnes grupes: vienį į vieną pusę, kiti – į kitą, o mes, apie 30 vyrų, pasilikom Raudnės miške.

Aleksandras Bitinas:

Mano brolis Jonas Užulėny Liudvisynės girininkijoje dirbo eiguliu. Jis turėjo pievos gabalą miško laukymėj. Mes padėjom jam išpjaut sieną toj pievoj. Ateina mama verkdama ir atneša raštą mums keturiems broliams į rusų kariuomenę: Jonui, Povilui, Petruį ir Aleksandrui. Susėdom visi ir kalbam: ką daryti? Išėit tai reikia jau rytoj, pasiimt šaukštą, rankšluostį. O Ukmergės pusėj vis dar girdėt sunkiosios artilerijos kanonada, jaučias, net žemė dreba. Ką daryt? Berlynas tai dar toli... Išėjęs gali ir nebegrįžt. Nutarėm neit. Perkūnai juos trenkia, tegul be mūsų kariauja.

Mama grįžo namo, o mes iki vakaro išpjovėm sieną ir taip pat parėjom. Pabuvom savaitę. Ateina raštas – visiems prisistatyt į miliciją. Mes vėl galvas sukam: ką daryt? Į miliciją irgi nutariam neit. Praėjo kiek laiko, išgirdom, kad tai vienur, tai kitur jau ieško rusai besislapstančių nuo kariuomenės. Tada jau ir mes pradėjom saugotis, nutarėm kast bunkerį. Kamaroj išplėšėm grindis, iškasėm palei sieną duobę. O už kelių metrų nuo kamaros sienos stovėjo klėtis. Klėties

pamatas buvo aukštai iškeltas. Tuo metu mano brolio švogėris Jonas Kuliavas pas mus dėjo langus. Jis buvo geras stalius, įrengė bunkerį kaip turi būti, šešiemis vyrams. Dar atėjo mano švogėris Petras Snieška, buvęs policininkas Ukmergėje, kilęs iš Liudvisynės kaimo. Didysis bunkeris buvo po klėtim. Įlendam į tą bunkerį, dangtį uždaro, užkrato šiukšlių ant to dangčio ir dar bulvių maišą užpila. Žiemą buvo atėję tris kartus stribai su rusais kratyt. Keikiasi, burnojasi: tiek vyrų kieme ir nė vieno nėra.

Dienos metu sėdim gryčioj ir žiūrim per langus. Jei kas, spėsime sulįst. O naktį tupim bunkery. Vidur bunkerio dega lemputė žibalinė, lošiam kortom. Balandžio mėnesį jau šalta pasidarė ir bunkery. Kiek pabuvus, lemputė ima gest, oro trūksta. Kartą atėjo stribai, viską verčia, krato. Tariamės, ką daryt, jeigu rastų. Mano švogėris sako:

– Aš nepasiduosiu.

Išsiėmė pistoletą, užsitaisė, pasiruošė neva mirt. O mes vis abejojam. Kaip padarysim, tai čia jau mūsų reikalas, nors pasiduot noro irgi nėra. Girdim – klausia tėvų, kur vyrai. Tie sako, kad pas gimines išvažiavo, o kur, nežino. Pakratę išėjo.

Po kiek laiko nutarėm, kad po du, po tris vaikščioti pavojinga, reikėtų įsiterpt į kokį nors didesnį būrį. Tada aš susipažinau su Smetona-Žygaudu. Na ir perėjau su visu kulkosvaidžiu į jo būrį, o likusieji dar vieni vaikščiojo. Netrukus pas Žygaudą atėjo ir Rtomelts.

Vieną rytą sėdim miške, išgirdom kažkur pamiškėj kаланant kulkosvaidį, kelias automatų papliūpas. Ir nutilo. Dar kiek pabuvom, galvojam, kas čia dabar pamiškėj šaudo, gal rusai mišką siaučia. Ne visas čia būrys mūsų buvo, gal kokių 20 vyrų.

Pamatėm, ateina mano pusbrolis Kazys Bitinas verkdamas. Ašaras šluosto, priėjo ir sako:

– Nėbėra mano brolio Vladuko, nušovė rusai pamiškėj...

Žygaudas sako:

– Neraudok, ašaros nieko nepadės...

– Eisiu vienas, atsistosiu ir užmušiu tuos visus prakeiktus maskolius, – sako Kazys.

Žygaudas jį ėmė raminti:

– Niekur neik, Kazimierai, nieko jiems nepadarysi, jų ten ne vienas...

Jei būčiau neišėjęs, gal ir aš ten būčiau žuvęs. Kadangi buvo pavasaris, orai drungni, naktimis dar stipriai pašaldavo, miške šalta, tai jie išėjo visi iš miško Lėno palaukėj pas žmogų sušilt. Ryte ruošiasi grįžt miškan, žiūri – kieme rusas vaikščioja. Ką daryt? Bandė ant aukšto lipt, bet šeimininkė neleido, kadangi ten jau jos sūnus buvo užlipęs, blijajo, kad greičiau suras, gali sušaudyt. Ir kaip tyčia tas mano pusbrolis Vladas jokio ginklo su savim nebuvo pasiėmęs tuo metu, viską miške paliko. Kada šeimininkė jį už kojos nutraukė lipantį ant aukšto, tada jis išbėgo per kiemą už tvarto. Ruskis, pamatęs jį, puolė per kitą galą tvarto, tas vėl atgal, Vladas jam metė po kojom granatą, granata sprogo, ruskis pargriuvo, tada Vladas šoko bėgt, bet, pasirodo, jo tik apsimesta negyvu. Pamatęs, kad partizanas nubėga, iš kulkosvaidžio paleido kelias serijas. Vladas sukniubo, vėl kėlėsi ant rankų, tada dar kartą paleido seriją, ir Vladas jau nebeatsikėlė.

O Maceika irgi be ginklo metėsi į kitą pusę. Netoli ėjo griovys, bet iki griovio nebespėjo, tas pats ruskis, nušovęs Vladą, atsuko kulkosvaidį į Maceikos pusę ir į jį paleido kelias serijas. Maceika dar tris kartus pašoko ir parkrito.

Abu žuvusiųosius nuvežė į Taujėnus. O trečias – Simonas – išėjo į Lėno pusę pasižiūrėt, kur yra rusų. Nuėjo netoli nuo to kaimo. Javai tada jau buvo paaugę, juose sėdėjo rusas ir saugojo apylinkę. Liepė stot Simonui, o kadangi jis turėjo pistoletą, mato, kad blogai. Čia pat priėjo jam pažįstama moteris. Ruskis rėkia, kad moteris pasitrauktų. Kai ta moteris pasitraukė, tada jis trenkė iš kulkosvaidžio ir nunešė Simonui apatinį žandikaulį. Simonas šoko bėgt palei kapines link savo namų. Įlėkė tvartan, žmona pamatė, kad vyras visas kruvinas atbėgo. Greit atsinešė paklodę, apsupo ja vyrą, pistoletą ištraukė jam iš rankų ir kažkur numetė. O kiti rusai, išėję iš miško, matė, kaip į tą sodybą atbėgo vyras. Atėjo ir rado tvarte kampe stovintį. Paklodę

tuoju nuplėšė, nusivedė iki Lėno, nuo Lėno į Užuolėnį, po to – į tokį miškelį aikštutėn, netoli mano brolio uošvijos namų, partrenkė ant žemės ir pribalgė. Vėliau savieji rado jo lavoną: akys išbadytos, ausys nupjautos, atlupta oda nuo kojų, rankų, nugaros, išpjauti didžiuliai mėsos gabalai. Kurie buvo nuėję jo palaikų parsivežt, krūtinėj dar suskaičiavo šešiolika durklo skylių. Taip žiauriai žmogus buvo nukankintas, kad sunku žodžiais apsakyti. Tie penki rusų kareiviai, kurie jį nukankino, po to nuėjo į miško pusę, bet lavono jau nebeėmė ir nebevežė miestelin išniekinti ant gatvės. Vyras padarė karstą, nuvežė ir palaidojo Lėno kapinėse. Liko žmona ir trys vaikai.

Antanas Serdikauskas:

Jurgelionių kaime apylinkėse po karo rusai nušovė vienuolika civilių gyventojų: Čekauską, du Čižauskus, Kaminską, Urniežių, Pakulnį, Bundonį, Kielą, Šiminską, Vytautą Žilį, Medardą Žilį (*Žaitbo* brolių). Medardą Žilį rusai sunaikino vien dėl to, kad per jo kiemą perėjo desantininkai. Dvylika žmonių paėmė į kalėjimą. Per kieno kiemus tie desantininkai perėjo, visus suėmė.

Vieną sužeistą desantininką enkavedistai paėmė gyvą. Jis vėliau visus išdavinėjo. Suprantama, ne savo noru, o priverstas, kankinimų neišlaikė. Jį vežėjo po apylinkes, žmonėms rodė, o jis aiškino, pas ką jie buvo užėję.

Antanas Masulis trejus metus išsėdėjo kalėjime, paskiau pasakė, kad jis nekaltas, ir paleido.

Kielą tarnavo trejus metus rusų armijoje. Grįžus namo, jį išvarė skrebai su pastote, vežė rusų NKVD garnizono kareivius ir su jais pasiginčijo, jautėsi drąsiai, nes buvo atitarnavęs rusų kariuomenėj. Simonas Žudys matė, kaip Kielą nušovė. Po metų žmona reikalavo, kad vyras būtų atkastas ir nustatyti kaltininkai. Lavoną ekshumavo, žinoma, tik dėl aktų, o kaltininkai taip ir liko neišaiškinti.

*Kėdainių rajono Palleptų
Pušynės miško partizanų
vadas Vladas Pabarčius*

*Vyčio apygardos vadas, buvęs
Lietuvos kariuomenės
leitenantas Dantellus Vattellis-
Briedis*

*Algtanto apygardos
Pašepėčio būrio
partizanas Vytautas
Graičiūnas-Daktaras*

Algimanto apygardos Pašepečio būrio partizanai: prkekyje – Viktoras Sabaltauškas-Kirvis, Bronius Stukas-Saulius, Juozas Apšega-Strausas, Juozas Vosylis-Dainius, Antanas Mustetkis-Kiškis, stovi – Vytautas Graičtūnas-Daktaras, Jonas Tamošiūnas-Trockis, Albertas Apšega-Raišys, Mykolas Katrys, Petras Dūda-Lalys, Petras Černius-Špokas ir Vladas Magla

STRIBAI

Jau 1943 metais SSRS Vidaus reikalų komisaras I. Serovas nurodė užkariautuose rajonuose atkurti naikintųjų batalionus, kurie turi kraštą „išvalyti nuo išdavikų ir antisovietinių elementų ir palatkyti gyvenamuosiuose punktuose revoliucinę tvarką“. Nurodoma 17 sovietų valdžios priešų kategorijų, tarp kurių yra tokios: „banditai“ ir jų talkininkai, vengiantys šaukimo į Raudonąją armiją, darbo fronto dezertyrai, spekuliantai ir „maištininkai“ (mešočnikai) bet visi įtartini asmenys. <...>

Vos atvykęs į Lietuvą, 1944 07 27 LSSR Vidaus reikalų komisaras Juozas Bartašūnas Vilniuje, Kaune ir Šiauliuose įkūrė naikintųjų batalionus po 150 asmenų. Šių batalionų viršininku paskirtas papulkininkas I. Elsmontas-Glazunovas. Apskričiuose kurtamų naikintųjų būrių viršininkais tapo NKVD viršininkai, pavaduotojai – komunistų partijos (bolševikų) apskričių komitetų darbuotojai. Gruodžio mėnesį sribų kuopos po 30–40 asmenų sukurtos jau ir valsčiuose. Sribams talkino ginkluotos paramos grupės iš sovietinių aktyvistų. Kadangi sribai buvo atleisti nuo tarnybos kartuomenėje, iš pradžių į jų gretas stėjo ne vien partinis aktyvas ir komjau nuoliai, bet ir kai kurie vaikinai, norintys išvengti mobilizacijos ar įstgyti ginklą. <...> Tarnavimas naikintųjų batalionuose suteikė galimybių plėšikauti, naudotis svetimu turtu, tenkinti sadistinius polinkius ir pajusti valdžios galybę. Net pagarsėjęs NKVD budelis majoras A. Sokolovas tetgė, kad iš aštuontolikos jo žinioje buvusių sribų mažiausiai dvylika yra vagys. Jie „vogė, kas po ranka pakliūva, pasitrinkdami vertingiausius daiktus – laikrodžius, aukso žiedus, auskarus, gerus rūbus“. Atėję į ūkininkų sodybą teškoti partizanų, sribai pirmausia iškraustydavo stalčius ir krattines skryntas, kur buvo laikomi vertingiausi daiktai. Kadangi eltiniai sribai iki 1946 09 25 negavo atlyginimų, valdžia pro pirštus žiūrėjo į plėšikavimą. Didžiausias sribų grobis buvo ištremtųjų ir sumintųjų konfiskuotų ūkių turtas, kurį jie tuojau pat išsidalydavo. Todėl ne vieną ūkininką ištrėmė į Sibirą vien dėl to, kad

vietiniam sribei patiko jo gyvuliai, daiktai ar sodyba. Tačiau plėšikavimai buvo niekis palyginti su sribeų sadizmu. Dažniausiai apsvaigę nuo alkoholio ir turėdami ginklą, jie galėjo nušauti, sulmti, mušti, kankinti, tyčiotis ar išstremti. Pavyzdžiui, Pandėlyje sribas, mėgindamas savo taiklumą, nustatė į lauku einančią mergaitę ir ją nušovė. Apte Grinkiško sribeų vado Rapolo žtaurumą sklido legendos. Tokį rapolą turėjo vos ne kiekvienas valsčius. Prie jų apskrities partizano Algirdo Varkalos-Žaltuko motiną, laukiančią kūdikio, sribas mušė, reikalaudamas pasakyti, kur slapstosi jo sūnus, ir šaukė: „Aš iš tavęs vienos padarysiu du!“

Ypač sribeų sadizmas pastretškė nuo 1946 metų, generolo Bartašiūno įsakymu miestelių atkštėse pradėjus guldyti nužudytųjų partizanų lavonus. Pažinodami vietinius gyventojus, sribai stebėdavo, kas atėis prie žuvusiųjų, norėdavo susiekti partizanų artimuosius. Dažna motina alpdama išsižadėdavo savo nužudyto sūnaus, kad tik apsaugotų nuo tremties kitus vaikus. Sribai išniekindavo partizanų lavonus, juos išrengdavo, guldydavo nepadoriomis pozomis, pažabodavo rožiniais ir pan. Ypač mėgdavo guldyti nukautuosius prie mokyklų, norėdami įbauginti ir atgrasyti jaunimą nuo bet kokio pasipriešinimo okupantui. Stengdamasi pakelti sribeų autoritetą, sovietinė valdžia nutarė pakelti sribeų pavadinimą – nuo 1945 12 18 jie pavadinti „liaudies gynėjais“. <...>

Sribeų veikla buvo labai įvairi: jie savarankiškai arba kartu su MVD kartuomene dalyvaudavo operacijose prieš partizanus, dirbdavo palydovais „šukuojant“ miškus, vertėjau davo tardant sulmtuosius, saugodavo areštuotuosius, lydėdavo sovietinius pareigūnus, renkančius mokesčius ir agituojančius į kolūktus, dalyvaudavo paskolų pastrašymo ir rinkimų organizavimo kampanijose, t.y. visose akcijose, įtvirtinančiose Lietuvoje sovietinę valdžią. Sribai sudarinėjo tremiamųjų sąrašus ir padėjo tremti – nuo žmonių suvarymo į vagonus iki jų turto pasisavinimo. Sustūrę su partizanais, jie buvo ne tokie aktyvūs.

Iš Nijolės Gaškaitės, Dailos Kuodytės, Algio Kašėtos ir Bonifacio Ulevičiaus kn. Lietuvos partizanai 1944–1953 m., Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 378, 383.

*Stribai prie amerikiečių dovanoto „studebakerio“
(Nuotrauka iš Genocido aukų muzėjaus fondų)*

*Nežinomi sribai su vietos aktyvistais
(Nuotrauka iš Genocido aukų muzėjaus fondų)*

ANTROJI SOVIETINĖ OKUPACIJA LIETUVOS GYVENTOJŲ PRISIMINIMUOSE

Juozas Pajuodis:

1944 metų gruodžio 22-osios rytą dar buvo tamsu, kai miške išgirdom šūvius. Pas mane ką tik buvo atėjęs Povilas Vareika, ir jau kilom į mišką dirbti, kadangi turėjom pagal karinį užsakymą paruošti daug kietmetrių medienos, bet žmona pradėjo nerimaut.

Ir nebeišleido mūsų. Mano uošvis iš šulinio sėmė vandens. Lauke išgirdom rusiškai rėkaujant ir pamatėm, kad du rusai karininkai už rankų ir krūtinės tampo uošvį ir kažką jam rusiškai šūkauja. Aš tuojau pat išbėgau pro gryčios duris. Tada, uošvį palikę, jie puolė prie manęs, įstūmė gryčion ir ėmė kvost:

– Kur banditai? Sakyk! Tu čia gyvenai, viską žinai.

O tuo laiku dar jokių banditų nei partizanų nebuvo. Aš gyveniausi, kad nieko nežinau. Tada ėmė mane daužyt pistoletų rankenom. Sužeidė galvą, visą sukruvino, keltais į pilvą spardė, krūtinę trankė rankom. Pargriovę ant žemės ėmė spardyt kojomis. Pakelia, pastato, atrėmę į sieną, ir vėl daužo. Vienas užsitaisė pistoletą ir jau ėmė taikytis. O kitas jam sako:

– *Nel'zta, zdtes nel'zta...* [Negalima, čia negalima...]

Tas vis grasina nušausišas čia, vietoj. Ilgokai taip jie mane kankino, gąsdino, kelis kartus net sąmonę buvau praradęs. Paskui liepė apsirengt ir išsivedė į kiemą. Pastivedė toliau. Matau – daužo gryčios langus, kad geriau degtų. Karievių pilna, daugumas ant arklių. Viduj radę žibalo, visur prilastė ir, nusikabinę žibalines lempas, ėmė padeginėti. Klojiman nunešę taip pat uždegė. Kieme buvo ir civiliai apsirengusių, kaip supratau, vietinių „liaudies gynėjų“. Šitie privedė mane prie aukštesnio laipsnio rusų karininko, sėdinčio ant arklio, ir paliko, o patys nuėjo prie degančių trobesių. Karininkas sušuko:

– *Karaul!* [Sargyba!]

Prie mūsų prijojo dar vienas žemesnio rango karininkas. Vyresnysis jam kažką sakė į ausį. Tada tas nujojo prie degančio klotimo, ir mačiau, kaip kažką vis traukė ir mėtė į ugnį. Netrukus ten ėmė sproginėt sumesti šoviniai. Tada karininkas atsisuko į mane ir sako:

– *Vidiš, u tebia est' sklad bojeprtpasov, oni uže vzryvajut-
sta.* [Matai, pas tave šaudmenų sandėlis, jie jau sproginėja.]

Netoliесе, matau, lauke susigūžę stovi mano uošviai, žmona ir septynerių metų dukrelė. Karininkas pasišaukė vieną kareivį, irgi ant arklio. Šis prijojo ir mudu su Vareika ėmė varytis tolyn. Išėjom ant keltuko. Rankas liepė laikyti už nugaros, nesikalbėt. Visi kiti nujojo Važdėlių kaimo link.

Kai išėjom iš miško netoli Krišiūno trobų, jau kiti kareiviai atvarė Krišiūną, ir mus visus tris tas pats kareivis nustarė pirmyn. Krišiūnas su Vareika rusiškai visai nesuprato, kažką norėjo kareiviui aiškinti, bet kareivis liepė tylėt ir eit greičiau. Kiek tolėliau, pakrūmėj, užpakaly savęs išgirdau dvi automato serijas. Vareika, ėjęs vidury mūsų, krito pašautas. Aš ėjau kairėj, o Krišiūnas dešinėj. Nieko nelaukęs kritau ir aš kniūpsčias ant žemės, o Krišiūnas šoko bėgti. Šaudant turbūt arklys sujudėjo, nes šūviai buvo netaiklūs, – manęs net nesužeidė. Vareika dar sudejavo kelis sykius. Kai moklausi, mums, miškininkams, per kriminalistikos pamokas aiškindavo, kad, išgirdus arti šūvius, reikia nedelstant kristi ant žemės. Aš taip ir padariau.

Pakėliau galvą – Vareika gulė be jokių gyvybės žymių, aplinkui spengianti tyla. Čia pat griovys, kažin kokia daržinėlė. Aš atsistojau, apsidairiau ir pasileidau bėgt. Tolėliau buvo privatus miškelis, už jo – tuščias laukas, dar kokie 300 metrų iki valdiško miško. Aš nusimečiau pirštines, atsiseğojau drabužius ir lėkiau. Kairėj pusėj, visai netoli, pamačiau pulkelį kareivių ir skrebų. Jie į mane pradėjo šaudyt. Nuo medžių šakų tik šerkšnas krenta, kulkos zvimbė, vis vien reikia bėgt. Pribėgau juodalksnyną, paslydau ant ledo ir pargriuvau. Maniau, kad jau galas. Pasijudinau, atrodo, sveikas, niekur nieko, tik žiūriu – mano palto skvernai kulku

sukapoti. Atsikėliau, ir vėl bėgte. Atbėgu prie savo namų, namai jau liepsnoja. Šeimai pasakiau, kad iš čia kuo greičiau pasitrauktų, nes nežinia, kas jiems dar šaus į galvą. O aš per mišką pasileidau į Surdegio pusę.

Albina Švilpaitė:

1944 metų gruodžio 14-osios rytą kaimas kūlė javus. Pulkas skrebu, eidami iš Žudžgalio kaimo Taparevičiaus sodybos, pamatė jojant mano brolių Alfonsą Švilpą su draugu Vytautu Seibučiu. Sebutis nulipo nuo arklio, o skrebai pripuolė jį apdaužė ir nuėjo (Vytautą vėliau nušovė namuose). Mano brolis, nustavęs batus, šoko bėgti. Nubėgo į Pagaldžiuotų kaimą, niekam nieko nesakęs, užlipo ant namų aukšto ir pasislėpė. Netrukus jį atsivijo skrebai ir šeimnininkams ėmė grasinti padegsiai gryčią, reikalavo parodyti, kur pasislėpęs banditas. Visur išvertė, net šulinį, ir tą išmaišė. Pagaliau radę Alfuką, numetė jį žemyn, peršovė ir liepė bėgti. Selevos, gyvenę maždaug už puskilometro nuo mūsų namų, skrebams aiškino, kad čia joks ne banditas, o kaimynų vaikas. Sužeistas Alfukas puolė į kambarį, visas kruvinas, rékdamas, dar bandė slėptis po lopšiu, bet skrebai jį ištempė laukan. Alfukas maldavo skrebo Povilo Ramono nežudyti ir vis klausė:

– Už ką mane šaudot?!

Mes, nubėgę pas Selevas, brolių radom nebegyvą, suklupusį šalia gryčios daržely. Gavę arklių, brolio lavoną parsivežėm į namus. Tėvelis su mama dar važiavo į Subačių skrebynėn aiškintis, kodėl nekaltai nušovė šešiolikmetį vaiką, bet Ramonas ir kiti skrebai pasakė:

– Važiuokit namo ir džiauokitės, kad neištiesėm ant gatvės.

Tą pačią dieną skrebai nužudė dar keletą nekaltų žmonių. Nušovė senelį Povilą Valkavičių, pagriovį, prie Žviliūnų kaimo, pjaunantį vyteles keseliams pinti. Nušovė iš to paties kaimo 22 metų Motiejų Bartulį, bevedantį arklių; trisdešimtmetį siuvėją Gailiūną, kilusį iš Surdegio, kuris kieme lesino vištas; du brolius Astravus: Joną (22 metų) ir Vytautą (18

metų) ir jų pusbrolių iš Kanapynės kaimo, Juozą Belecką (20 metų) iš Uplų kaimo, pusbrolius Pajuodžius iš Pajuodžių kaimo. Kai pasklido gandas, kad skrebai šaudė kaimuose vyrus, visi ėmė bėgti ir slėptis kas kur.

Aš, jauna būdama, buvau gana smalsi, dažnai sėsdavau ant dviračio ir važiuodavau į Subačiaus geležinkelio stotį pažiūrėti ant grindinio išdarytų žmonių. Mačiau ten nemažai ir buvusių savo jaunystės draugų, pažįstamų. Kūnai klaidingai sumaitoti, be galvų, be vidurių, – sunku ir apsaugoti tuos slaugingus vaizdus.

Vėliau skrebai dar nušovė Žiūrą iš Pajuodžio kaimo (palaidotą Mitošiūnų kapinėse), Valą iš Žudžgalio kaimo (palaidotą Žviliūnų kapinėse). O Petras Ūzdras iš Mitošiūnų vaikščiodavo moteriškai apsirengęs. Labai darbštus buvo. Išėina į lauką paravėti. Į suknele apsirengusį ne taip greitai šaus, o vyrų skrebai nekentė: kur užėję, šaudydavo be pasigailėjimo.

Viktoras Seleva:

Pamenu, tai buvo 1944 metų gruodžio mėnesį. Tada aš mokiausi ketvirtoji klasė. Grįžtu iš mokyklos į namus, o čia toks baisumas. Tėvas žiauriai sumuštas, gryčios pašalėję guli sušaudytas mūsų kaimyno sūnus Alfonsas Švilpa. Vėliau iš tėvų pasakojimo sužinojau, kaip viskas atsitiko. Alfonsas Švilpa su draugu dviese jojo ant arklio per kaimą. Kaimė besivaldantį skrebai juos pamatė ir ėmė šaudyti. Alfukas nušoko nuo arklio ir pasileido link mūsų sodybos. Atbėgęs užlipo ant aukšto. Skrebai matė, kad jis įbėgo į mūsų gryčią, bet kur pasislėpė, tai nežinojo. Atėję ėmė viską verst ir ieškoti Alfuko, tėvui net sušėrė keliskart, bet jis aiškino, kad nieko nežinąs apie jokių bėglių. Visur apieškoję ir neradę, jie kieme pasitarė ir vėl sugrįžo gryčion. Tėvui irgi liepė lipti ant aukšto. Pats Povilas Ramonas, užlipęs ant aukšto, Alfuką numetė žemėn. Apačioj buvę kiti skrebai į jį šovė. Vaikas palindo po mano sesutės vyge, bet skrebai jį ištraukė ir liepė bėgti. Jau sužeistas Alfukas nubėgo iki šulinio. Skrebai vėl į jį šovė kelis kartus.

Visas kruvinas, sušaudytas Alfukas metėsi atgal, puolė skrebai Povilui Ramonui po kojomis, prašė pasigailėti, bet šis tik spyrė ir pribaižė jį. Mano tėvą Antaną Selevą skrebai po to smarkiai sumušė, statė prie sienos, grasino nušaut, kam slėpė Švilpą. Palikę auką ir smarkiai sumušę mano tėvą, skrebai išsidangino.

Albina Beleckaitė:

Tada aš buvau užprašyta patalkėt prie javų kūlimo pas gimines – Paryžės kaime. Ryte grįžau į namus, o čia – baisus dalykas. Petronių kieme guli nušautas mano brolis Juozas, namuose – klyksmas, ašaros. Pasirodo, jie du su pusbroliu Kaziu Petroniu jų klojime arpavo grūdus. Namiškiai pasakė, kad atvažiuoja skrebai. Tada jie metė darbą ir ėjo į gryčią. Skrebai, pamatę per kiemą einančius du vyrus, pradėjo į juos šaudyt. Brolis Juozas krito negyvas, o Kazimierą sunkiai sužeidė. Kazimieras ir tėvai matė, kaip į juos šovė skrebas Jonas Vasiliauskas. Tarp skrebų buvo vietinis rusas Aljoška Makarevičius, Juozas Ramonas iš Pavaškių ir dar keletas iš Subačiaus. Skrebai brolio lavoną norėjo pasiimti ir, aišku, miestely būtų paguldę ant grindinio, bet per didelį tėvų prašymą paliko. Kitus, nušautus tą dieną, jie vežėsi sumestus dvikinkiam vežime.

Žiauriausias iš jų, kiek pamenu, buvo Juozas Ramonas. Kiek kartų jis mūsų namuose darė kratas, nesuskaičiuosi. Būdavo, įsiveržia su pulku skrebų ir šokdina, grasina, kad nušaus, tik pabandyk ką nors tarstelėt. Ir vis ieškodavo „banditų“. Mane ne sykį yra varęs kopėčiomis ant aukšto, o pats iš paskos – su automatu. Lipi ir bijai: ką žinau, kas tokiam durniui trinktelės į galvą. O žmogų nušaut jam buvo vienas malonumas. Išverčia, būdavo, spintas, komodas, stalčius, vis „banditų“ ieškodamas. Daug jų tokių šliaužiojo po kaimus ginkluotų. Nė vienas tikrai nėra gero darbo padaręs: tik šaudė, žudė ir gąsdino niekuo nekaltus žmogelius. Vėliau, būdavo, kai tik pamatydavau Ramoną, man net šturpas per nugarą pereidavo.

Dominykas Šimonis:

Subačiaus geležinkelio stoties partorgas Liepa ir Povilas Šulca plėšikavo bei trėmė žmones. Iš Žviliūnų jie išvežė keturis kietumus. Gaidžiupio kaime iš Kazio Šimonio atėmę išsivedė paskutinę karvę, mažus vaikus paliko be pieno lašo. Liepa vėliau išsikėlė gyventi Panevėžį, buvo muilo fabriko direktorium. Liepos žmona Ivaškevičiūtė Genė irgi lakstė su automatu ir plėšė išvežtųjų turtą.

Šulca vėlesniais metais dirbo Kupiškio rajone „Vienybės“ kolūkio pirmininku. Dabar jau miręs. Juozas Ramonas dar prieškario laikais per jaunimo suėjimus ir šiaip kur elgėsi labai išdidžiai. Jis nešiodavo plačią „burką“ su kapišonu, važinėdavo pasikinkęs širmą arklį, rankose nendrinis botagas; buvo ponas. Kartą kaimo vakaruškoje kažkas prišiko į jo „burkos“ kapišoną. Ramonas, „burką“ užsivilkęs, dar kalbino mergaites, bet greitai, pajutęs dvoką, kažkur pasislėpė.

Už tą seną jaunystės išdaigą vėliau kai kas nuo Ramono rimtai nukentėjo. Ramonas vis manė, kad tai mudviejų su broliu darbas, bet tai netiesa. Jo „burką“ išniekino visai kiti kaimo vakarušnykai. Tiesos jis taip ir nesužinojo. Kadangi niekas apylinkėj jo nemėgo dėl nepaprasto pasipūtimo, todėl ir pasijuokdavo iš jo. Juozas Ramonas keršijo ir keršijo visiems iš eilės, nė vieno nepagalėdamas. Jo rankos buvo kruvinos, jis pats turėjo vilko sielą. Tokį aš prisimenu skrebų skrebą Juozą Ramoną.

Grilauskaitė-Laurencikienė:

Pokario metais mano brolis darbavosi su kuliamaia.

Tą dieną jis kūrė Žviliūnuos pas Karvelytes. Matyt, peršalo, nes buvo gruodžio mėnuo, ir apsirgo gripu. Šeimėninkės privirė liepžiedžių, jis išgėrė ir atsigulė. O anksčiau kaime po kūlimo būdavo patalkiai, visus kūlėjus vaišindavo. Tuo metu atėjo du skrebai: Justinas Ramonas ir Petrauskas. Anie ir klausia:

– Kur mašinistas?

– Serga, išvirėm liepžiedžių, atsigerė ir atsigulė, – pasakė Karvelytės.

Skrebai liepė jį pakelt ir sako:

– Dabar vedam į kiemą nušaut.

Brolis apsiirgė ir jau ruošias eiti. Žmonės ėmė prašyti skrebę, kad pasigallėtų, nes nebus kas kulia javus. Tada Justinas Ramonas šautuvu užrėmė duris, kad žmonės neišeitų iš kambario, o skrebas Petrauskas liepė broliui bėgti. Kai šis pasileido bėgt, tas ėmė šaudyt. Paskui Ramonas ir sako anam:

– Gana. Tu jo nebevaikyk, nusivesim į klėtį, pernakt palaukysim, o ryte žiūrėsime, ką su juo daryt.

Brolis, išgirdęs šituos Ramono žodžius, suprato, kad su tokia aukšta temperatūra ir šitokiam šalty iki ryto klėty neišsėdės. Žiūri, Ramonas riejas su žmonėm, tada jis griebė šautuvą iš Petrausko rankų, tvojo skrebei per pečius, o pats šoko bėgt. Prie upelio nuklimpo į sniegą ir apalpo, bet greit atsigavęs ėmė svarstyt, kur dabar dėtis. Į namus jau nebegrižo, nuėjo pas savo dėdę netoli Raguvėlės.

Po kelių dienų pas tėvą atvažiavo skrebas Juozas Ramonas su visa „šalka“. Aš tuo metu buvau Panevėžy. Tėvą ėmė baugint ir reikalaut, kad pasakytų, kur sūnus. Tėvas gynėsi nieko nežinąs. Tada skrebai jį išsivedė į kiemą ir sumušė. Netoliese buvo rūsys, į kurį nulipt reikėdavo akmeniniais laiptais. Mama primokė aštuonmetę sesutę pult Ramonui po kojų ir prašyt, kad tėvo nemuštų. Ta, vaikas, ir paklausė: puolė Ramonui į kojas ir maldavo, kad tėvelį gyvą paliktų, bet Ramonas spyrė jai, kad ta akmeniniais laiptais taip ir nusikočiojo. Krūtinytėj iššoko didžiulis guzas, vaikas ėmė džiūt ir po metų mirė.

Skrebas Ramonas dažnai lankydavos mūsų namuose. Kai tik atvažiuoja – ir muša tėvą. Kai tik atvažiuoja – ir muša. Tėvas nebeapsikentęs išėjo iš namų. Per pirmą vežimą Sibirą (1945 metais) skrebai užgulė Užusenius, Marcinkevičienę ir mūsų šeimą. Mes iš namų irgi pasitraukėm. Slapta sugrižę, namus rasdavom vis tuštesnius: nei patalynės, nei drabužių, nieko neliko; nei pavalgyt, nei apsiirngt, langai išdaužyti, turtas išgrobtais, o mes – kur vienas, kur kitas... Tėvas

vaikščiojo iš vieno kiemo į kitą, glaudėsi pas pažįstamus, o pažįstami irgi bijojo. Atras – sušaudys, namus sudegins.

Pavasariį slapta pasisėjom javų, bet nupjaut nebeteko. Rudenį brolis, pasinaudodamas tarybų valdžios paskelbta amnestija, prisiregistravo. Tėvą parsivežė į namus sukiurusiom kojom, o namai – tik sienos. Malkas, ir tas skrebai išsivežė, nei kuo pasikurt. Per žiemą skrebai brolių varė miško kirst už dyką, ten pusalkanį laikė, o pavasarį atvažtavo Juozas Ramonas, rankas vielom surišo ir išsivežė.

Paskutinį kartą tėvelį skrebai labai buvo prisparde, pilvo plėvę pramušė. Mušė skrebai Kurlianski, Mickūnai, Kavoliūnas, Ramonai.

Ir tetą išvežė Sibiran, iš jos gaudavom laiškus kitu vardu. Mes jai nieko negalėjome nusiųst, Subačiaus skrebai viską suuosdavo ir laiškus pašte sunaikindavo.

Būdavo, siūdama užsidirbu lašinių, sviesto, – visko po truputį už darbą žmonės duodavo. Grįžtu namo, broliui reikia siuntinį slysti, žiūrėk, jau tuščia, nebėr – išvežė skrebai, bedarydami kratas. Ką nutvėrė, tą nešė. Kito žodžio iš jų negirdėjau: „nacionalistai, kontros, banditai“. Jiems, matyt, labai patiko šitie žodžiai. Bet jei ne šitie „kontros“ ir „nacionalistai“, šitie baisūs vagys būtų iš bado nudvėję.

Ramonai ir kiti skrebai ant manęs griežė dantį, kam broliui siuntinius į lagerį siunčiu. Ypač dėl to mane puldinėjo pavašakietis Jonas Jackevičius, tuometinis apylinkės pirmininkas.

Seniūnas kartą man atnešė šaukimą Subačiaus sauguman. Kadangi manęs namie nerado, paėmė tėvą ir išlaikė tris dienas. Mušė, daužė, tyčiojos iš jo, kaip tik bemokėjo. Kai aš tėvui nunešiau valgyt, tėvą paleido – mane uždarė. Uždarė ir pradėjo naktimis tardyti, vis klausinėjo apie „banditus“. Tardė Ramono žentas Ivanovas, keikdamasis, visokiais žodžiais išvadindamas. Atveda, būdavo, pas jį skrebas, o rankoj Ivanovas jau laiko trikampę liniuotę. Pasodina mane, ir kai trenks ta liniuote per nugarą, tai tik karštis nusvilina – kaip ugnim per tą vietą!

Kai tėvas grįžo į namus sumuštas ir pasakė, kad mane suėmė, motinai iš išgąščio kojas sutraukė. Paleido mane po

trijų dienų. Visur man blusų, utėlių prilindo. Mama iškūreno pirtį, nuėjau išsimaudyti. Mama vos nenualpo pamačiusi ant mano kūno juodus dryžus, visa nugara rainuota. Tai vis to Ivanovo mušimo žymės.

Ramonų sąžinę slegia daug nekaltų aukų. 1941 metais Juozas Ramonas pirmiausia į Sibirą išvežė savo kaimynus Petručius. Po karo Svilonių kaime jis net išvežė ir psichiškai nesveikų Žibikų šeimą: motina ne viso proto, gyvenusi dūminėj gryčioj, dvi dukros silpnaprotės, tėvo nebuvo. Su Ramono „palaikymu“ iš apylinkės į Sibirą buvo išvežtos 29 šeimos.

Petras Rasiulis:

1945 metų sausio 9 dieną po kaimus slautė vadinamosios NKVD kariuomenės ekspedicijos. Jų priešaky kaip varovai ir vedliai ėjo vietiniai skrebai. Kas jiems patiko ar nepatiko, šaudė be teismo, žmonės žuvo, nežinodami už ką. Dabartiniam Paunglinės kaime, 20 kvartalinėj, netoli Žėko namų, enkavedistai atvedė iš aplinkinių kaimų surinkę niekuo nekaltus vyrus ir sušaudė. Prieš tai juos kankino, mušė, ne visus lavonus jau buvo galima atpažinti. Tarp nužudytųjų: Leonas Matuza iš Tvirų kaimo, 20 metų (buvęs komjaunuolis); dirbo Radvilišky geležinkeliečiu ir buvo trumpam parvažlavęs į namus pasisvečiuot; Petras Tījūšas iš Eidžionių kaimo, 60 metų, Lietuvos Nepriklausomybės laikais dirbęs matininku; Jonas Kīrstukas iš Eidžionių, 70 metų; Petras Kaladė, iš Eidžionių, 18 metų; Jonas Kytra, iš Tvirų, 60 metų.

Genutė Kaladienė:

Aš mačiau tuos lavonus. Visų kūnai buvo sumaltoti, išdarkyti ir sumesti netoli kalniuko. Žmonių atpažinti nebebuvo galima, vien tik mėsos gabalai. Taip išniekinti žmonių kūnus ne bet kas sugebėtų. Matyt, buvo rinktiniai sadistai.

Tarp jų buvo ir mano brolis Petras Tījūšas, Jonas Kytra, Leonas Matuza, Jonas Kīrstukas ir Petras Kaladė. Maždaug po paros iš Paunglinės kaimo pas mus atėjęs Petronis prane-

šė, kad miške, 20 kvartalinėj, sušaudyti mūsų kaimo vyrų.

Mano brolis Tįjūšas ir Kirstukas buvo nušauti į galvą, o Kytros, Kaladės ir Matuzos iš veido jau nebuvo galima pažinti – taip subjauroti, kad baisu buvo į juos ir pažiūrėt. Kaladei suknežinta kaukolė, Kytrai numušta ranka.

Paulina Žiobaitė-Stukienė:

Kai Skapiškio skrebai su rusų enkavėdistais sudegino mano brolius, aš buvau Bajorų kaime. Man apie tai pranešė pavakariop. Greit pasikinkėm arklį ir išvažiavom į Akmeniškius pas tėvus pažiūrėt, kas ten atsitiko. Kai įvažiavom kieman, rūšys dar tebedegė. Mama su dviem kibirais vandens suklypusi vidury kiemo, galva kruvina, plaukai su visa oda nurauti – baisu į ją pasižiūrėt. Aš puoliau prie jos, sakau:

– Mama, ko gi tu čia dabar gulī?

– Aš vandenį nešu! Aš gi vandenį nešu! Oi oi, oi oi, mano sūneliai, mano brangūs sūneliai... – šaukė mama paklaikusių akim.

Aš negaliu visko pasakot, nes mane ir vėl skausmas surakina. Nors nuo tų dienų tiek jau metų praėjo, bet žaizda dar tebekraujuoja.

Vėliau motina pasakojo, kad įėję į gryčią Skapiškio skrebai – Štaučiuškai ir Barzdžiukas – ją pradėjo mušt. Kas jie per žmonės buvo, jei prieš trylikos vaikų motiną išdrįso ranką pakelt? Jie reikalavo pasakyti, kur vaikai. Motina savo vaikų neišdavė, tada jie iš klojimo prisinešė linų, suklišo juos į rūšį ir uždegė.

Mes gyvenom pamiškėj, bet jokie miškiniai pas mus neužsukdavo, o iš Skapiškio skrebai beveik kasdien lankydavosi, grasindavo. Kiek kartų šaudė palei ausį skrebas Barzdžiukas, Julius Rimavičius su broliu Mečislovu! Būdavo, pamatau juos ateinant, mane iškart nervai ima purtyt.

O mano broleliai, broleliai!.. Jie taip niekur nesidėjo, niekur nepriklausė, jie tik save gelbėjo, norėjo išsisaugot tėvams, kurie juos taip gražiai išaugino.

Brolis Steponas buvo patekęs į vokiečių užfrontę, ten nuo

vokiečių nukentėjo. Parbėgęs į namus, broliam sakė: slėpkitės, kad tik nepakliūtumėt į frontą, nes ten tai jau visai blogai. Negi savo tautosėjo vaduot!? Reikėjo guldyt galvas už svetimus atėjūnus: rusus ir vokiečius.

Namuose su motina gyvendama, kur tik beedavau per kiemą, sustodavau prie to rūsto ir vis laukdavau, kada mano broliukai išeis ir pasirodys.

Jų kaulelius, surinkę į vieną karstą, palaidojom Tvirų kaimo kapeliuose, o tie kapeliai man akyse vis stovi. Tai kankintų kapai.

Ir brolius palaidojus skrebai vis ateidavo: plėšė, vogė, ką tik galėjo. Drabužius išnešė, net visai niekam tinkamus skudurus išsivežė. Nebelškentusi aš nuėjau į Skapiškio skrebu būstinę ir sakau:

– Kaipgi jūs taip viską išvežat, nieko nebepalikat. Kaipgi dabar reiks gyvent?

– Tave tik nušaut! Tik nušaut! Tada tau nieko nebereiks! – trenkęs stalan kumščiu skrebas suriko.

Apsisukau ir išėjau verkdamas.

1948 metų pavasarį mūsų visą šeimą, kas tik gyvi buvo, išgrūdo į Sibirą. Vežė Skapiškio skrebai – Julius Rimavičius, Pranas Barzdžiukas ir kiti. Barzdžiukas, net iš vakaro atėjęs, saugojo mūsų namus, kad nepabėgtume.

Tvirų kaimo kapinaitėse dar ir šiandien tebestovi betono kryžius su kukliais įrašais:

Jonas, gimęs 1917 m. VIII.

Albinas, gimęs 1919 m. IX.

Steponas, gimęs 1921 m. II.

Balys Gintautas, gimęs 1928 m. XI.

ŽIOBAI

Žuvo 1945 m. I. 10 d.

Bronius Bickus:

Mano brolių Antaną Bickų, gimusį 1924 metais, nukankino ir sušaudė Skapiškio skrebai Perkūnas ir Janilionis 1945

metų gegužės 8 dieną.

Tuo metu mes gyvenom Totorių kaime (nuo Skapiškio į Švedukalnio pusę). Apte trečią valandą dienos aš grįžtu iš mokyklos ir matau – į mūsų kiemą iš vieškelio suka lineika, o joje du ginkluoti skrebai: Skapiškio skrebu vadeiva Perkūnas ir jo parankinis Janilionis. Mano brolis arė lauką, tie jį pasišaukė ir įsisodino į lineiką. Aš maniau, kad veš į namus, bet, žiūriu, per kiemą pervažiavo net nesustoję, arklį dar smagiau paragino ir nuvažiavo Vengriškio miško link, į Pandėlio pusę. Aš parėjau namo ir pasakiau, kad brolių nusivežė skrebai. Tėvas su nerimęs ėmė vaikščiot po kiemą. Maždaug už valandos Vengriškio miško pusėj išgirdom du šūvius. Tėvas ir sako:

– Dabar tai jau mūsų Untuko nebėr...

Motina su pussesere išėjo į tą pusę apsižvalgyt. Kiek paieškojustos, rado Antano lavoną, apmestą žabais. Tada nuėjo į Skapiškį pas Perkūną ir pasitetravo, kur jis padėjo sūnų. Perkūnas (kalbėjęs su akcentu) atsakė:

– Nežinaaau...

– Kaip gali nežinot, jei pats paėmėi ir išsivežėi? – neatstojo motina.

Tada Perkūnas sako:

– Na, tai paleškokite ten, kur nors į Pandėlio pusę. Jei rasite, laidokit be jokių ceremonijų, kad tik žmonių daug neprisirinktų...

Motina grįžo raudodama į namus. Tėvas pakinkė arklį, ir nuvažiavome parsivežt brolio. Brolio lavonas tysojo sumaitotas, kaukolė perskelta pustau, vienos rankos du pirštai numušti, per ranką į krūtinę peršauta du kartus.

1948 metų gegužės mėnesį mus, kaip „banditų“ šeimą, ištrėmė į Sibirą, nors žemės turėjom tik dešimt hektarų.

Dėl brolio Antano nužudymo niekur nesikreipėm ir užuojautos jokiose tarybinėse instancijose neieškojom, nes visa tai būtų tolygu savizudybei. Sadisto Perkūno valdžia Skapišky tada buvo absoliuti. Žiaurus, klastingas, jis ypač mėgo paleisti kulką savo oponentui pokalbio metu užstalėj. Tai ne šiaip koks recidyvistas. Žardeliškių, Kundrėnų kaimuose žmonės ant kelių klaupdavosi pamatę Perkūną.

Kleopas Mikėnas:

Mano brolis (kito tėvo) – Napalys Rimavičius (gimęs 1920 metais Jakšių kaime, Skapiškio valsčiuje), baigiantis karui, bandė trauktis kartu su vokiečiais, bet nepavykus grįžo į namus.

Kad rusai nepalmtų į kariuomenę ir kad išvengtume vietinių skrebu persekiojimo, abu įsidarbinom miškų ūky, pasikui – Panemunėlio MTS'e rimoriais, taisėm pakinktus. Vėliau brolis perėjo į Kupiškio ryšių mazgą. Aple 1951-uostus persikėlė į Rokiškį, ten irgi dirbo ryšių mazge. Jis man vis rašydavo laiškus su įspėjimais: „Pastruošk, brolau, veš į Sibirą...“ Aš, būdavo, išeinu su motina iš namų, po kurio laiko vėl sugrįžtu, o brolis vis siunčia laiškus ir rašo, kad jį tankiai kviečiasi į NKVD, tardo, muša, paleidžia ir vėl kviečiasi, ir vėl muša. Mūsų motiną irgi uždarė Kupiškio skrebynėj.

Kartą ryte aš savo jauniausiam broliui Petru (Rimavičiui) sakau:

– Kelk, šunes kažko labai loja.

Išeinu į lauką, o nuo ulyčios jau atplūsta didžiulis pulkas ginkluotų vyrų, baigia prielt sodą. Žiūriu – prieky atvaro brolių Napalį. Tų ginkluotų keletą pažinau iš matymo, dauguma buvo rusai iš Bagdonių ir Narbutų kaimų, taip pat keli Skapiškio skrebal.

Brolis su manim pasisveikino: „Labas rytas...“ Daugiau jam kalbėti neleido ir į vidų neleido, o man prie durų sukryžlavo šautuvus, kad neišeičiau į lauką. Brolių Napalį nusivarė tolyn, bet po kurio laiko matau: skapiškėnai skrebal grįžta atgal, o brolio prie jų nebėr.

Kadangi iki Virbališkių palaukės, netoli Bislto namų, apie du kilometrus, kur vėliau radome brolio lavoną, taip greit nusivaryt ir grįžt jie negalėjo. Matyt, brolių perdavė kitiem arba ten su broliu liko anie Kupiškio skrebal, kurie čia nebe grįžo. Tai mano nuomonė.

Grįžę šitie skrebal suėmė ir mane. Pespėjo: jei bėgsiu, būsiu sušaudytas. Vieną jų gerai įsidėmėjau, jis ir dabar dar tebegyvena Kupišky.

Nuvežę į Kupiškį, įmetę į rūsį buvusiam Slėnienės name, kur dabar milicijos pastatas. Tardė rusai enkavedistai per vertėją, mušė. Vis prikaištojo, kad kaime aš viešai žmonėms skaitydavau laikraščius. Tardytojas suko kumštį panosėj ir grasino:

– *Och ty kulalk!* [Ak tu buože!] Tu skaitai ir aiškini žmonėms, kas ten parašyta.

Aš skaitydavau tarybinius laikraščius, bet, pastrodo, ir jų nebuvo galima viešai skaityt. Aš jam aiškinu: ką tarybinė spauda rašo, mes ir aptariam susirinkę. Į tai gaunu iš karto antausius: čia iš vienos, čia iš kitos pusės. Po to tardytojas dar pridūrė:

– Paskaitai, žinok sau vienas, niekam daugiau nesakyk ir nepasakok!

Akistaton atvedė Petrą Mikėną. Mikėnas visaip sako ant manęs, aš jo parodymus neigiu. Apie mane jis daug nesąmonių pripliurpė. Taip sakant, tarp dvylikos visada vienas Judas atsiranda.

Mane suraitė, paklupdė ir ėmė mušt net keturiese, o aš vis vien aiškinu, kad tas Petras Mikėnas meluoja. Valgyt nedavė, tik gert atnešdavo smarkiai užsūdyto vandens. Visai nusilpau, be to, kasdieniniai mušimai, daužymai irgi savo padarė. Po savaitės paleido. Prieš tai įvedė į kažkokį kambarį. Matau, ant sienos kabo brolio Napalio rūbai, autuval, o tas tardytojas juodas, kažkoks aziјatas. Pagaliau įėjo toks mažo ūglo ir ėmė tam juodžiui girtis, kaip jis mane smarkiai mušęs, kankinęs, bet aš nieko nepasakęs – tai svolačius!

Paaiškino, kad brolis Napalys pabėgęs, man liepė eit namo: kai sugrįš brolis, tegu ateina pas mus, atiduosim jam dokumentus, drabužius, galės vėl dirbti. Aš atsisakiau eit į namus motyvuodamas tuo, kad ateis skrebal ir vėl mane kankins, muš, sakys: brolis buvo, tik aš jiems nepranešu apie jį. Štai taip jie mane išvarė iš to skrebyno, ir aš patraukiau namų link.

Namuose mane pasitiko verkdamą mama ir pasakė, kad Napaluko tikriausiai jau nebėr. Seniūno žmona Lukošūnienė mano seseriai Emilijai patarusi brolio ieškoti tankiuose

krūmeliuose Virbališkių miške, kadangi ten skrebai susime-
tę gerdavo.

Motina apeina galulaukes, parauda ir vėl sugrįžta. Nutar-
riau paprašyt eiguilį Petrą Dubicką iš Račiupėnų kaimo, kad
tas paleškotų.

Po kurio laiko matau: ateina Dubickas ir tas šnipelis Pet-
ras Mikėnas. Jie pasakė brolių radę pakartą ant eglutės. Vė-
liau sužinojau, kad Mikėnas nuvedė Dubicką tiesiai prie tos
eglutės. Savaime aišku, jis jau prieš tai ten buvo. Žmonės
įtarinėjo, kad jis pats ir pakabino mano brolių, kadangi čia
reikėjo fizinių jėgų, o skrebai be reikalo nebuvo linkę jų eik-
vot. (Po keleto metų Mikėnas pats pasikorė.)

Nueinu ir aš. Žiūriu, brolis pakabintas eglutėj ant jo pa-
ties kelnų dirželio, išrengtas, tik su apatiniais drabužiais.
Beteškant buvo jau praėję apie dešimt dienų. Nutarėme, kad
reiktų pranešti milicijai. Tada mes priklausėm Pandėlio ra-
jonui. Pranešėm. Iš Pandėlio atvažiavo kažkoks pareigūnas.
Pasirodo, Virbališkių miškas priklauso Kupiškio rajonui. Tada
iškvietė atstovus iš Kupiškio. Atėjo tie patys skrebai, didžiul-
is pulkas, nuėjom į mišką prie pakaruoklio. Brolio kaktoj
aiškiai buvo matyti įmušta gli duobė. Kupiškio skrebai ma-
nęs klausia, kas ten jam kaktoj. Aš sakau: tikriausiai bėgo,
griuvo ir į kelmą atsidaužė. Jie man tik palinksejo, atseit aš
teisingai kalbu.

Taigi aš, Skapiškio milicijos viršininkas Kubiliūnas ir tas
pandėlietis atsiskyrem nuo anų kupiškėnų ir einam link na-
mų. Beeinant pandėlietis ėmė man sakyti, kad per šitą susiti-
kimą prie brolio lavono kupiškėnai skrebai jam pasakę, jog
ir mane reikėtų sunaikinti nedelsiant, kad jokių liudininkų
neliktų.

Grįžęs namo pasikinkiau arkli, ir su švogertu Šinkūnu iš
Abelių nuvažiavome parsivežti brolio palaikų. Važiuojam ir
galvojam: o gal ir mus dabar supils; kas žino, ką tie budeliai
dar sumanę.

Štaip taip nuvažiavom, pasiėmėm brolių, parsivežėm į na-
mus, o perrengiant pamatėme visas kankinimo žymes: iš ran-
kų riešų, matyt, su specialiu įrankiu į paviršius buvo ištrau-

kytos visos gyslos ir sausgyslės, nagai apipjaustyti ir nulupinėti, kojų padų tarpupirščiai irgi, matyt, su koku kablyu išdraskyti, padai peiliu subadyti, nuplėšti lyties organai, šonas perdurtas durtuvu, galvos kiaušas sutrupintas kažkokiu buku daiktu, kadangi kaktoj buvo įmušta gli duobė.

Kristui buvo penktos žatzdos, ir Jis visą pasaulį savo kančiomis atpirko. O ką atpirko savo kančiomis mano brolis Napalys? Už ką jis kentėjo? Manau, kad šiandien į tuos klausimus dar galėtų atsakyti likę gyvi Skapiškio bei Kupiškio „liaudies gynėjai“.

Buivydaitė-Juozonienė:

Mano tėvas Juozas Buivydas, gyvenęs Ažuvažių kaime, ne kartą buvo suimtas ir kankinamas Skapiškio skrebu būstinėj. Mušdavo, paskui išrengdavo nuogai, pasodindavo pliku užpakaliu ant ledo, versdavo sėdėt, kol užpakalis prišaldavo.

Tėvas mirė anksti, nesulaukęs senatvės, nes sveikatą atėmė Skapiškio „liaudies gynėjai“. Kankinimuose dalyvaudavo Perkūnas, Petras ir Leonas Mikoliūnai, Mečislovas Rimavičius, Urbonas.

Veronika Burbaitė:

Skapišky „Kalvornykuose“ gyveno mano sesuo invalidė Emilija Burbaitė (gimus 1915 metais). 1944 metų lapkričio mėnesį į namus veržėsi skrebai: Eidukas, Janulionis ir trečiasis man nežinomas. Jie daužė duris, bet sesuo neįsileido. Tada šitie skrebai jėga išlaužė duris, o seserį kambary nušovė.

Janina Čingaitė:

1945-ųjų rudenį Pumpėnų striba visą savaitę pas mus gyveno, valgė ir miegojo. Tuo metu jiems vadovavo kažkoks Karoliuk, bet čia buvo dar ir Garbanovas, Paprūga. Prieš tai jie Įstricos kaime smarkiai sumušė Karalių, nusivežę į Pumpėnus, kankino, nagus nulupinėjo, žmogus kruvinas ir juodas

buvo. Atėję jie mus suvarė gryčion, o patys kamaron sulindo. Tai po vieną ateina, nusiveda kamaron ir duoda ten. Auginau ilgas kasas, tai tas kasas nurovė, partrenkė ant grindų kojomis spardė, visaip tyčiojosi. Motinai brauningo rankena kakta prakirto. Daugiausia mušė stribas Mykolas Ananikovas iš Gegobastos kaimo, nepagailėjo kumščių ir Paprūga. Ant sienos kabėjo šventųjų paveikslai, tai aš atsiklaupiau prieš švenčiausios Marijos paveikslą ir susiėmusi rankom galvą ėmiau garšiai melstis: „Marija, Marija, švenčiausia Marija, gelbėk, nes jie užmuš mus!“ Kaip trenkė man, tai aš paknopstom net į sieną atsitrenkiau. Nesuprantu, iš kur jie ištraukė, kad mano brolis Kazys miške, reikalavo pasakyt, kur jis. Kaip aš jiems pasakysiu, jei tokio brolio išvis aš neturėjau, tokio žmogaus net šeimoje nebuvo.

Kęstutis Kuzma:

Atėjus rusams, 1944 metais valsčių centruose ėmė kurtis vadinamieji naikintojų batalionai, kuriuos mes vadinome stribais. Ten patraukė visi tautos atmatos – prasigėrėliai, vagys ir panašūs į juos – ir dalis tų, kurie nenorėjo eiti į frontą kariaut su vokiečiais. Dalis vėliau iš tų stribynų išbėgo, kada savo kailiu pajuto, kur pakliuvo. Sakysim, stribą Bučiūną Steponą iš Ūtos kaimo nušovė patys stribai, kadangi jis su jais kartu nebėgo, atsiskyrė nuo jų, o daugelis dar ir šandien aiškina, kad jį miškiniai nušovė. Aš pats asmeniškai pažinau ne vieną iš tų stribokų.

Buvo du broliai Garniai Šeškų kaime, abu labai geri statybininkai – Justinas ir Juozas. Jų motina turėjo pusę hektaro žemės, aprūpindavo visus kaimynus rasoda – kopūstų sodinukais, turėjo ožką, daugiau nieko, o vaikai žmonėms statė namus, klojimus, daržines, bet tik jie vieninteliai apylinkėj gyveno dūminėj gryčiotėj, niekaip nesugebėjo pasistatyt žmoniškesnės, nes viską pragerdavo, pragerdavo net motinos surinktus pinigus už tą rasodą, už uogas, už grybus. Dar prie Smetonos girtus juos policija paimdavo ir uždarydavo daboklėj.

Prie vokiečių Justiną pagavo ir išvežė į Vokietiją darbams. Justinas buvo aukštas, lieknas, o Juozas žemas, storas. Eidavo per kaimą abu vienas nuo kito per penkis šešis metrus.

Atėjus rusams, Juozas išėjo į geležinkelio miliciją – uniforma juoda, su raudona kepure ir dar kardas prie šono. Kartą girtas atėjo pas kaimyną, matyt, varyt pastotę, tai tas kaimyno sūnus jam tą kardą įkišo į ratą tarp stipnių ir perlaužė. Už „ginklo“ negerbimą ir gėrimą jį išmetė iš geležinkelio milicijos. Tada išėjo stribynan tarnaut. Eidavo visur girtas, šautuvą numeta kur nors ir miega ant griovio krašto. Partizanai jį dešimt kartų galėjo nušaut, atimti tą šautuvą, Šomka sakydavo:

– Na, kam jį šaut? Jis juk mums nepavojingas, o jei nušausim, apylinkėj kaimynams bėdą padarysim, duok Dieve, kad daugiau tokių stribų būtų...

Jau, būdavo, girdim nuo pat Piniavos, kad Juozas Garnys ateina „banditų gaudyt“. Vieną kartą pokšt, paeina kiek, vėl pokšt. Kol iki kaimo ateina, tris keturis kartus iššauna. Įrėplioja į kiemą ir klausia rusiškai manęs:

– *Bandity jest?* [Yra banditų?]

– Nėra, – sakau, – Juozai... – Tada jau lietuviškai ima šnekėt:

– Alaus duok!

Pakviečiu į kambarį, pripilu aš jam alaus, pasodinu už stalo, imam kalbėt, aš jo klausiu:

– Juozai, tai kam tu šaudai?

– Baidau banditus, kad jie bijotų prie manęs prieti, – sako jis man.

Vieną kartą geria jis alų pas mus, šautuvas pasuoly numestas, aš jam ir sakau:

– Juozai, duok man kelis kartus iššaut.

– Neškis! Eik ir šaudyk! – Davė kelis šovinius.

Su seserim Regina išėjom į lauką, dar penki šoviniai buvo apkaboj. Jai daviau iššaut kelis kartus, aš pats – ir iššaudėm mes tuos visus šovinius. Išvirsta Juozas girtas iš gryčios, graibo po kišenes, neberanda daugiau nė vieno šovinio. Ėmė keiktis:

- Mat' mat'!.. – kelkiasi. – Kam iššaudėt visus šovinius?!
- Taigi tu pats davei, liepei šaudyt, – sakau aš jam.
- O kaip aš nuo banditų apsiginsiu? – klausia.

Apšaukė jis mane visokiais žodžiais, užsimetė ant pečių tą savo „triochlineką“ ir išėjo.

Kitą kartą per Kūčias atėjo pas mus jų visas būrys su Zelinskiu priešaky, prisigėrė. Zelinskis išėmė iš jo šautuvo spyną, šautuvą padėjo šalia ir paliko jį miegantį ant suolo. Išsipagrįjo, parlėkė stribynai ir ten ėmė pasakot, kaip jis kariavo su „banditais“, kol pametė spyną. Tada Zelinskis jį nieko nelaukęs pasodino daboklėn už tokį „narsų“ kariavimą su „banditais“.

Bet vieną kartą šitas Juozas man negerai buvo padaręs. Gavau šaukimą į Piniavos stribyną, kai areštavo Krivicką. Važiuoju ten ir susitinku šitą Juozą ir Jansoną Vilkaplevių kaime. Jie abu mane gerai pažįsta ir aš juos taip pat. Susitinkam, ir klausia jie manęs, kur važiuoju. Pasakiau, kad kviečia Zelinskis, aš pas jį ir važiuoju. Tai Juozas ėmė man aiškinti, kad jie eina manęs atsivest, esą gal man vienam bus nepatogu atėit, jie padės, kaip geri seni pažįstami. Nu einam visi trys pas Zelinskį. Tas tik pamatė mus ir iškart paklausė:

- Areštuojuant nesipriešino?

Janasas kažką neaiškiai burbtelėjo, o Juozas ėmė aiškinti:

- Nesipriešino, bet norėjo bėgt...

Na ir niekšas, pagalvojau, tu esi. Kiek kartų aš tave penėjau ir girdžiau, o tu ant manęs taip dabar kalbi...

Zelinskis tardydamas ne kartą manęs klausė, kodėl aš norėjau bėgt. Tuo viskas ir baigės.

Kada naikino stribynus valdžia, tai tas pats Juozas Garnys nuėjo kolchozan dirbt į statybininkų brigadą. Taip jis vargšas iki savo gyvenimo pabaigos: kol neišgėręs, dirba kartu su visais, o kai tik kiek išgers – ir prasideda, muša jį visi be pasigailėjimo. Vienas prisimena, kaip pastotę vežt stribas būdamas jį išvarė, kitas, kaip jam lubas sušaudė, ir taip toliau – ir už kiekvieną jo padarytą nuodėmėlę stribavimo metais skelia per ausį.

1948-aisiais kartą pas mus atėna Zelinskis – toks linksmas, gerai nusiteikęs. Mano mama laisvai rusiškai kalbėjo, mėgdavo kartais net papolitikuoti. Zelinskis ir sako motinai rusiškai:

– Dabar jau viskas, mes nugalėjom, – ir juokiasi sau laimingas.

Mama klausia:

– Ką jūs nugalėjot?

Zelinskis sako:

– Tarybų Sąjunga išrado tokį aparatą, kad per tris dienas Lietuvoje visi banditai bus išgaudyti...

– Tai kaip jūs čia dabar padarysit? – klausia mama.

– Tas aparatas panašus į radiją, bet turi ekraną, per kurį viską galima stebėti ir matyti, jis vadinasi televizorius, – paaiškino Zelinskis. Ir pridūrė dar:

– Mes tą televizorių pastatysim prie miško ir matysim, kur jūsų banditai vaikšto, po to juos visus surinksime.

Motina ėmė stebėtis tokiuo Zelinskio aiškinimu ir aikčiot, o Zelinskis vis pasakoja:

– Čia naujiena, čia tik Tarybų Sąjungoj toks aparatas išrastas, – ir toks laimingas išėjo iš gryčios gaudyt „banditų“ su tuo televizorium.

Aš jau išsigandau, klausiu mamos, kaip čia bus, negi visus partizanus per tris dienas išgaudys. Mama tik nusijuokė:

– Tu neimk į galvą to čekisto paistalų. Negi nesupranti, kad jis meluoja?..

Zelinskis, matyt, kažkur išgirdo, kad yra toks aparatas, ir iškart jam kilo geniali mintis su to aparato pagalba gaudyt „banditus“. Taip aš pirmą kartą išgirdau žodį „televizorius“.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI*

*Iš Viešintų valsč. žinios***

Stimučio Pr. apkomo instruktoriaus.

Nuvykus su partiniu uždavintu teko iš gyventojų gauti sekančios žinios:

I. APIE ŽMOGŽUDYSTES

1945 m. VII. naujakuris Kavaliauskas, gyv. Bitaičių k., paėmęs žemės gavimo aktus, iš valsčiaus vyko namo, sutiko kely pravažiuojančius Viešintų valsč. girtus liaudies gynėjus. Tuojaus kely suaraštavo, nustvežė į milicijos įstatgą, primušo, prikankino, sulaužė kairės rankos kaulus, naktį išvežė už miestelio nušovė tr lavoną paliko lauke. Jo žmona su mažais vaikais liko našlė. Katmynai parodo, kad Kavaliauskas buvo doras darbininkas.

Vienas liaudies gynėjas turėjo piktumą ant Kavaliausko, už ką araštavo tr greit nužudė.

1945 m. VIII. Papušių k. Viešintų l. g. ten vieną naktį pljokavo pas gyventojus tr pradėjus aušti išstveržė pas naujakurį Kazlauską Vladą. Pristikėlė iš lovos, išvedė tr jo paties lauke nušovė. Atvežė lavoną į Viešintas, numetė atkštelį tr žmonėms apskelbė, kad banditą nušovė.

Kazlauskas buvo doras naujakuris, brolis Raudonojoj armijoje, tėvas taipgi ntekuo neprastkaltęs, mažazemis. Paliko nėsčia žmona su mažais vaikais tr sena motute.

1945 m. vasarą Šapalų k. nušovė Tomkevičių Bronį. Tardant aiškino, kad netyčia nušovė, gaudant banditus. Bet tikrumoje buvo nušautas tyčia iš priešakto į burną, nuneštas galvotrštis su smegentimis.

Tuo pačiu laiku nušovė tr Basecką 63 metų amžiaus, 16–18 ha žemės turi. Parvežė abu lavonus į Viešintų miestelį tr pranešė, kad banditai nušauti.

---

* Dokumentai pateikiami autentiški – nei kalba, nei stilius netaisyti.

** Šis dokumentas aptiktas 1991 metais perimtame Lietuvos SSR KGB archyve.

Prie Basecko ūkto buvo susišaudymas su banditais, bet jį nušovė vėltau, kai nustojo apsišaudymas su banditais.

Atėjo liaudies gynėjai į namus, išsivedė už klojimo ir ten nušovė. Nuo lavono nutraukė aulinius batus ir atidavė Naprijenkai, NKVD virštininkui.

Tuo pačiu kartu raštavo ir Basecko sūnų 15-os metų. Viešintose nutraukė batus, nuvilko švarktuką ir išviljo namo išrengtą ir išautą.

1945 m. IX. 10 d. į Uldukių k. naktį atėjo ir išsivedė Didžiartekį 18 metų amžiaus. Netoli namų nušovė ir Viešintose pranešė, kad banditą nušovė.

Nušautas Didžiartekis buvo atlikęs karinį parengiamąjį apmokymą, dokumentus turėjo tvarkoje.

1945 m. I. 12 d. sutemus atvažtavo į Nlektūnų k. iš Viešintų trys liaudies gynėjai pas valstietį Pečkų, vėduj rado bevakartentaujančius ir tuojau su taburete ir automato buožėmis ėmė mušti Pečkaus sūnus. Paskiau išvedė į kiemą ir abu nušovė. Pečkienė sirgo, gulėjo lovoje. Nuo jos piršto nutraukė šlūbtinį aukstinį žiedą, nudrėksdami odą, smarkiai primušo ir paliko lovoje nualpustą.

Nužudytųjų tėvą kambary prie stenos pastatę iš automatų šaudė, mušo, gąsdino. Paėmė pakinkytą arklį, dviratį, drabužius, avalynę ir kitus daiktus ir išstvežė į Viešintas.

Iššaudė langus. Pečkaus iš viso buvo 5 sūnait: 2 nušovė, 2 Raudonojoj armijoje ir vienas nuo vokiečių išviljimo nežinoma kur randasi. Jis iš profesijos buvo mokytojas ir aktyvus okupantų rėmėjas, 10 metų kaip pas tėvą negyvena. Dabar vienas sūnus parėjo iš Raudonosios armijos pirmo laipsnio Tėvynės karo invalidas, apdovanotas dviem ordinatais.

Išvardintas žmogžudystes įvykdė Viešintų liaudies gynėjai ir dalį jų praskaltimų padarė ir vietos garnizono raudonarmiečiai.

Už jų pasėkas pirmoj eilėj yra atsakingas Viešintų valsčius. NKVD virštininkas leitenantas Naprijenka ir kiti praskaltimų vykdytojai.

Stebėtina, kad Naprijenka ne tik nenubaustas, bet ir iš partijos neišmestas.

II. GYVENTOJŲ TURTO IŠGROBIMAI

1945 m. V. buvo raštuota Tvaskienė. Po kelių dienų ji buvo paleista ir tuo laiku pats Naprijenka jau nuo piršto numovė aukstinį šliūbinį žiedą.

Vareikienė Bronė iš Čunkų k. (9 ha žemės) atėmė aukstinį žiedą su ružava akute, termosą, kaltošus, apčiūgus, plaktukus ir kitų smulkių ūkio daiktų. Vareikienė neščia, primušė ją, kambarį pastatę prie stenos į ją šaudė, gąsdino, kankino. Jos vyras tarnauja Raudonojoje armijoje.

Valstiečiui Pilkauskui iš Zabelinės katmo atėmė drabužtus, avalynę, dviratį ir kitą visą ūkio mantą (žemės turi 5 ha). Palko pusnuogtus savininkus.

1945. VII. Gurklienė Domicelė iš Maršavos katmo (turi 13 ha) atėmė arklius, karves, ktaules, avis, paukščius, drabužtus, avalynę, spintas, stalus ir visą kitą ūkio inventorių. Ją pačią primušė, iššaudė langus, apardė dokalkinį stogą, supjaustė prastesnią stas padušką, sulaužė senesniuosius suolus, taburetes, ratelius verpimo ir visa, ką nepaėmė, sunaikino vitroje. Palko lauke nenupjauti dobilai, javai, viskas supuvo, nenuvalyta.

Gurklienė įsakė per pusvalandį išėiti iš namų ir prigrasino, jėgų pamatys gyvenančią savo namuose, tada ją sušaudys ir namus sudegins.

Gurklienės iš viso yra trys sūnai:

Pranas – gyvena Vilniuje, kalvė dirba mechaniku, antaras – Antanas Raudonojoje armijoje ir Vytautas – Kaune „Plenocentro“ instruktorius.

1945 m. IV. atėjo ginkluotas banditas pas valstietį Lalį Juozą, gyv. Padvarninkų k. Lalys skubiai pranešė milicijai, kuri atvykusi rado ir suėmė banditą.

Antrą dieną ta pati milicija atvažiavusi atėmė drabužtus, avalynę, miltus, mėsą ir kitą ūkio turtą už tai, kam vakar buvo užėjęs banditas.

Valstietis Lalys padarė visai tėtįsingai, bet milicija jį apgrobė kaip tikrą liaudies priešalį.

Turto apgrobimų yra padaryta labai daug. Retas valstietis bešisuko daugiau ar mažiau nenuskriaustas.

III. KAIP NAUDOJA PADVADAS

1945 m. Velykų švenčių proga liaudies gynėjai pastvarė keletą valstiečių padvadų. Išvažiavo vien paplūokavimo reikalais pirmą Velykų rytą. Grįžo antrą dieną prie vakaro. Arkliat buvo nešerti ir negrįdyti ir labai nublaškyti, nuo didelio sušilimo vist padengti baltom putom.

Po tokios nežmōntškos keltonės už pusvalandžio kr̄to – išdvēsė Ivaškos Antano gera vėslinė kumeltinga kumelė. Valstietis prie 5 ha atliko be jokio arklio.

Nuo panašų inkvizitortškę elgtmōst su gyvūliats yra kr̄tę valstiečių arkliat: Tumo Povilo iš Padvarnykų k. iš viso šeši arkliat. Daugelio valstiečių arklių yra gavę trūkūts, nudraskeyti pečiai, sulaužyta ratų, sutraukyta pakinktų.

1945.XII.21 d.

instruktortus SIMUTIS

Stanislovas Laimikis:

Vepštai buvo mūsų kalmynai. Vėliau, 1936 metais, iš kaimo išsikėlė į vienkiemį ir gyveno Miško Palivarko kaime. Antanas Vepštas ir Vepštienė turėjo septynis vaikus: Stasį, Katrytę, Joną, Juozą, Alfonsą, Vytautą ir Verutę.

Prasidėjus antrai rusų okupacijai, 1944 metais išėjo į mišką Jonas ir Vytautas. Kai išėjo, jam buvo 10 metų. Kadangi tuo metu, kada jų šeimą išžudė, jie nebuvo namuose, todėl liko gyvi.

1944 metais rusų garnizono Krekenavoj dar nebuvo, tik skrebu gauda. Iš vakaro jie atvažiavo pas Vepštus, nakties metu iššaudė Vepštų šeimą, o paryčiais uždegė trobas. Tai buvo lapkričio mėnesį, naktį iš 6-tos į 7-tą.

Kai žmonės žarstė Vepštų namo nuodėgūts ir ieškojo žuvusių, rado po pečinyku palindusią ir uždususią mergaitę. Valdžia nedavė laidot šitų žmonių. Tada sūnus Stasys krūmuos iškasė duobę, sudėjo visos šeimos kaulelius ir užkasė.

Vepštų sodyboj sudeginti abu tėvai, sūnus Alfonsas, dukra ir Vepštienės motina, iš viso penki žmonės. <...>

Vėliau partizanai už šios šeimos išžudymą atkeršijo žudynių

organizatoriui sribei Nikodemui Vepštui, bendrapavardžiui.

Jis buvo kambary, kada partizanai pabeldė į duris. Jis ir šovė iš vidaus, bet ne į duris, o į durų staktą pataikė, partizanui nė vienam nekliuvo. Vienas iš partizanų iškart metė per langą granatą. Viduj ant stalo stovėjo gelda su užmaišyta tešla duona. Granata įkrito tiesiai į šiltą tešlą, tai, matyt, ir išgelbėjo tą sribę. Kai sprogo, tešla užlipdė visas gryčios sienas, langus ir lubas. Partizanai po to nušovė Vepštienę ir dukrą, kuri, atidariusi langą, šoko į lauką ir bandė bėgti. Ten dar buvo kažkokia rusė atėjusi, tai jai kojas peršovė, o sribas Nikodemus liko sveikutėlis.

Jonas Žilys:

Kai brolis Antanas išėjo į mišką, man tebuvo vos penkeri, taigi tokiems „vyrams“ nelabai kas ir sakydavo, kur suaugę eina.

Kai pradėjo užeidinėti sribai su rusų garnizonu, tada jau supratau, kad jie ieško brolio, nes namiškiai, kai jų klausdavo, sakydavo, kad nežino. Sribai ėmė tardyt tėvus, vyresnę seserį, ypač dėl to kankino tėtį. Jį dažnai areštuodavo, varydavosi į Daujėnus, į Pasvalį, ten po kelias paras išlaikydavo, grįždavo visas sumuštas.

Vėliau nebuvo įmanoma ramiai gyventi – kasdieniai tardymai ir mušimai vis kartodavos. Tuo labiau kad tėtis buvo didelis patriotas – parėjęs iš tardymų sudaužytas, sumuštas sakydavo, kad jis vis vien neisiąs ir netarnausiąs okupantams, geriau mirsiąs. Kito kelio tėvams neliko, tik pasitraukti iš namų. Seserys ir mes išsisklaidėm kas kur, tėvelis su mama gyveno miške. Ašėjau per žmones ganydamas karves bei kitus ūkio darbus dirbdamas, susitikdavau ir su tėvais. Į mišką tėvai gyventi išėjo 1945 metų vasarą, miške praleido žiemą, išbuvo iki 1946-ųjų vasaros. Tėvelis dirbdavo druskinės, pindavo krepšius, mama megzdavo kojines, pirštines, vasarą uogaudavo, paskiau nešdavo pas žmones, keisdavo į maistą. 1946-ųjų vasarą vyko miško stautimas. Tėvai pastebėjo, kad ateina Vabalninko sribai su rusų garnizonu, pasi-

traukė iš palapinės ir bandė bėgti. Aplink augo krūmynai, viksvos, tėvelis mamai dar pasakė: „Aš tai išbėgsiu, bet kaip tu?“ Kadangi mama buvo stambaus sudėjimo. Tuo metu tėvelį peršovė, jis parkrito ant žemės, mama metėsi į šoną, pabėgo apie 20 metrų ir įkrito į viksvas. Kai stribai priėjo prie tėčio, jis buvo gyvas, tie ėmė jį mušt, jis dar jų klausė, už ką jie jį mušą, jis jiems nieko blogo nepadaręs, bet stribai nepasigalėjo – uždaužė šautuvų buožėmis. Netoliese buvo duobė baloje, tai į tą duobę stačia galva įgrūdo pusgvyį ir prigirdė.

Onutė Kripaitytė:

Daujėnų stribai pradėjo mus sulminėti ir varyti į Daujėnų stribyną abi su seserim Elze. Matyt, kas nors jiems pranešė, kad mes esam partizanų ryšininkės. Mano slapyvardis buvo *Vyšnta*, o Elzės – *Leltja*.

Pradžioj mus kviesdavos arba areštavę vesdavos į Daujėnus, o vėliau į Pasvalį. Kadangi jie mane pirmą pradėjo tampa, aš nuo jų ėmiau slapstyti. Mokiausi siuvėjos amato, todėl iš namų pasitraukiau į Vabalninką. Ir ten atsirado kaimynų, kurie pradėjo mane įskundinėti, kad palaikau ryšį su partizanais, lankaus jų bunkeriuos, kad aš buvusi neščia ir pagimdžiusi dukrytę nuo partizano. Iš tikrųjų mes buvom paemusios pusseserės Monikos Lazdynaitės iš Moliūnų dukrytę Birutę, kurią ji pagimdė kalėjime.

Kada sesuo atsivežė tą Birutę, ji taip sublogus buvo, tik oda ir kaulai, pusantrų metų vos tik sėdėjo, negalėjo paelt, o svogūno nori, ašarytės byra, nori lašiniukų, o kai suviduriavo – nebežinom nė ką daryt, mamytė bėga į mišką mėlynių rinkti, verdam arbatytę, gal būtų ir mirus, bet šiaip taip atsigavo, tada jau vargo su ja nebebuvo.

Pradžioj mane įskundė buvęs partizanas Bernadickas. Esą aš žinau, kur slapstosi mano kaimynas Žilyis Povilas, kad jis lankos pas mus, kad aš galiu pasakyti, kur jį rast, ir taip toliau. Bernadickas labai daug žmonių išdavė. Pas ką tik apsilankė būdamas partizanu, visus išdavė, stribai tuos žmones areštavo, kankino, reikalavo pasakyti, kur partizanai. Buvo

atvejų, kai Bernadicko įskųstieji buvo užmušti arba nukankinti, kiti išvežti į Sibirą, uždaryti į kalėjimus. Nuo Bernadicko nukentėjo daug žmonių.

Pasvaly gydytoju dirbo Kiaušas. Pas jį mane tie valkatos stribai nutempė patikrint, ar aš gyvenusi su vyru. O ką tas Kiaušas darys? Jam liepia, jis ir tikrina. Parašė pažymą, kad aš su vyru santykių neturėjus, bet stribai Kiaušu nepatikėjo, nuvežė į Joniškėlį, kur pristatė mane į polikliniką kažkokiai rusei. Stribai apstoję „saugo“, kad nepabėgčiau. Ir ji išrašė pažymą, kad aš su vyrais negyvenusi, tada ir stribai iškart ataušo. Pasvaly per visą stribyną iš lūpų į lūpas stribai kartojo, kad Onutė Kripaitytė – tikra mergaitė.

Kiek man reikėjo iškęst tų valkatų stribų patyčių, mušimų ir kankinimų! Ypač smarkiai buvo sumušę pirmą kartą Dujėnuos. Mušė tardytojas lietuvis, kumščių krumpkais daužė į paakius, po to liepė gult ant žemės, o kai atsiguliau, ėmė spardyti kojom ir keikt. Bet jis iš manęs nieko neišgavo, nieko aš jam nesakiau. Matydamas, kad mušimu nieko nepasieks, ėmė gražluoju kalbinti, kad aš jiems neščiau žinias, teikčiau informaciją. Aš atsisakiau, nors kategoriškai ir nepasakiau, kad jiems nedirbsiu. Paleido tada mane. Praėjo kokia savaitė – ir vėl areštavo, ir vėl visai grasinti, kodėl nesutinku jiems dirbti.

Pasvaly buvo toks žiaurus stribas Ragauskas.

Būdavo, raitas su šautuvu ant peties atjoja:

- Nu, Kripaiti! Rašysies kolūkin ar ne?
- Kad aš sėklos neturiu, – guodžias tėvas.
- Mes tau duosim sėklos! Mes tau įdėsime!

Mes turėjome tokį mažą šuniuką, vardu Dūnokas, tai tas Dūnokas iš baimės aplink tėvelį lekia ratu ir vis šlapinasi, o tėveliui pakinkliai kad dreba, kad dreba. Durys praviros, mamytė žiūri iš gryčios. Kai tas Ragauskas nujojo, ir sako:

– Na, tėvai, kad tu būtum save matęs, kaip tau pakinkliai drebėjo, būtum numiręs iš juoko...

Tėvelis nuleido galvą kaip didžiausias nusikaltėlis, kepurę nuo galvos nusiėmęs įkiūtino gryčion.

Tyčiojosi tie komunistai iš mūsų kiek tik mokėjo, o dabar dar jie šneka, kad Lietuva gera norėjo...

ENKAVĖDISTŲ VEIKLOS METODAI

Išeidamas partizanauti, ktekvtenas Lietuvos patriotas sprendė klausimą: ar užteks jėgų, pakliuvus gyvam į NKVD rankas, atlaikyti kankinimus ir nieko neišduoti? Suvokdami ribotas žmogaus galimybes, prisimindami okupantų sadizmą 1941 metais ir nenorėdami eiti per kančios bei pažemintimų pragarus, daugelis laisvės kovotojų lemtamą aktyvumą patys nutraukdavo gyvybės stūlą, pastrinkdami mirtingai.

Represinės struktūros ėmėsi prtemontų, įgalinančių sutmti gyvus partizanus. Buvo pradėtos taikyti įvairios „specialiosios prtemonės“ – mlgdomieji preparatai, kuriuos įmaišydavo į maisto produktus ar alkoholį agentai. Per karines operacijas operatyvnikai įmesdavo į bunkerį tam tikrą granatą. Tačiau sutmtus gyvus partizanus buvo ne taip jau paprasta prašnekinti. Tad maždaug apie 1950 metus buvo sugalvotas naujas, rafinuotas klastingas metodas, MGB pavadintas „operatyvine kombinacija“. Tuo metu kameros agentų galimybės buvo gerokai sumažėjusios, nes dažnas sutmtasis buvo apie juos girdėjęs. Tad iš palūžusių partizanų pradėta kurti smogikų „specialiosios grupės“, kurios vaikščiojo po katmus vilkėdamos partizanų uniforma ir vykdė įvairias MGB užduotis.

„Operatyvine kombinacija“ buvo savotiška inscenizacija, kurios metu, tardomajam neįtartant, iš jo būdavo išgautos reikalingos žinios. Sutmtąjį naktį veždavo į kitą vietovę; pakeltui mašiną užpuldavo „partizanai“ ir tardomąjį išvaduo-davo. Nustvedę į bunkerį, jį ilgai tardydavo, kaltindami išdavyste. Norėdamas įrodyti savo nekaltumą, sutmtasis turėdavo parašyti plačią autobiografiją, kurioje privalėjo aprašyti savo rezistencinę veiklą. Šitai MGB atskleisdavo sutmtojo ryšius, sužinodavo sustitikimų vietas, bunkertų dislokacija ir pan., ko negalėdavo išgauti žlaurtaustais kankinimais. Kai visi duomenys būdavo surašyti, vėl inscenuodavo susidūrimą su MGB. Enkavėdistai „nukaudavo“ „partizanus“, sutmtasis su visais popieriais atsidurdavo MGB rankose ir nebegalėjo atsakyti savo parodymų. Tai gi prieš savo valią žmogus išduodavo, ką ži-

no apie partizaninį judėjimą.

Iš Nijolės Gaškaitės parengtos publikacijos „KGB veiklos metodai pokario metais“, Laisvės kovų archyvas, nr. 8, 1993, p. 145.

Romas Styra:

Kunigo Valantino išdavystė įvyko 1951 metais.

Tuo metu kunigai kalendravodavo kaimuose. Kunigas Valantinas susitikdavo su salamiestėnais ir kupiškėnais partizanais. Mūsų būry labai pamaldus buvo Petronis, jo ir brolis buvo kunigas. Mudu su Baltuštu daugiau atskirai laikėmės, nors ir su savo būrio ir su kitų būrių vyrais susitikdavom. Su Jonu sutarėm, todėl mums drauge buvo lengviau. Vieną kartą per ryšininką Jeronimą Paliulionį (kuriam už ryšininkavimą kunigas Valantinas irgi „užfunditjo“ 25 metus) pranešė, kad rugsėjo 28-ąją turime sueiti į vieną būrį, kur ateis iš Kupreliškio kunigas Valantinas, – atliksime išpažintį.

Iš Pandėlio girios į susitikimo vietą atėjo visas mūsų būrys – keturiolika partizanų. Stovyklą užmaskavom, šulinį pridengėm eglišakiais. Dienos metu mūsų ryšininkas nuėjo pas kunigą Valantiną, pasakė, kad partizanai jau laukia, ir atvedė jį Puznos miškan, kur mes buvom apsistoję. Zakristijonu dirbo Valentėlis, ir tą kartu paslėmė. Kunigas atsisėdo ant kelmo ir ėmė klausyt išpažinčių. Kregždė buvo reformatas ir išpažinties pas katalikų kunigą nėjo. Tuo metu jis mums ruošė valgį.

Išklausęs išpažinčių, kunigas apsidairė ir sako:

– Komunistojos aš neatsinešiau, maniau, kad būsit pavalgę...

Mes jam pareiškėm, kad esam nevalgę pagal visas senas tradicijas. Kunigas Valantinas pažadėjo ryt atneštas komunią. Mes užsispyrėm, sakom, palauksim, ir gana. Tas taip nenorom, taip nenorom... Bet mes pasakėm, kad jau tiek išbuvom nevalgę, pabūsime dar ir iki vakaro. Vos ne per jėgą privertėm jį atnešt komunią. Pagaliau jis sutiko ir išėjo. O mums kilo įtarimas, kodėl taip nenori...

Po kurio laiko grįžo, atnešė komunią, priėmėm mes ją. Pradėjom atsisveikint, o jis tiesiog primygtinai mus stabdo, kad dar niekur neitumėm, palauktumėm rytdienos. Sako,

pasikalbėsime, pabendrausime, jis noris su mumis pabūt kartu: „Gal kas neturite kur žiemoti, bunkerį surasiu“ ir taip toliau. Petronis Romas, matom, taip tiki, taip tiki tuo kunigėliu, o Jonas Baltušis sako:

– Jis arba labai geras, arba visai durnas. Greičiau tai išdavikas, kad šitaip kalba.

Mes jau laukiam, gal kunigas kokio gėrimo atnešė ir ištrauks, bet tik po obuolį visiems padalino ir dar būtinai primygęs ragina: susitikim ir susitikim. Pagaliau sutariam, kad po dviejų savaitų vėl susitiksim tam pačiam kvartale, šitoj pačioj vietoj. Valantinas per tą laiką pažadėjo mums parinkti pinigų ir maisto, paleškot bunkerių žiemojimui.

Atėjo mūsų susitikimo išvakarės. Spalio 11-osios vakare mes jau turime būti Puznos miške, sutartoj vietoj. Pasišaukia mane Baltušis ir sako:

– Žinai, Romai, man tai netraukia širdis eit pas tą kunigą. Einam į Skapiškio kraštą. Ten turiu gerų pažįstamų.

Petronis aiškiai buvo nepatenkintas, Pivoravičius taip pat. Prie mūsų dar prisigretino Laucius Petriukas:

– Žinai, Jonai, ir aš noriu su jumis eit.

Baltušis sako:

– Gerai, einam trise.

Petronis klausia:

– Tai ką, ir tu dar palieki.

Jau ne juokais supyko ant Lauciaus. Tas ir nusileido, pamatė, kad anie pyksta, ir išėjo kartu.

11 dienos vakare apie šešias jie išeina, mudu su Jonu liekam saugot stovyklos. Budim per naktį ir kitą dieną, o 12-osios vakare jie jau turi grįžt, tada mes eisim ieškot žiemojimui vietos. Taip buvo sutarta. Nueinam už Pandėlio ir apsištojam Sriubiškių kaime tokiam vienkiemy – ten gyveno trys merglotės labai geros. Žmonės neturtingi, daržinytė maža, šieno nedaug. Tik netikėtai NKVD kariuomenė ir apsupa kaimą, visuose kiemuose pilna enkavėdistų. Mes tiesiog kaip į nelaimę atėjom. Įsitvirtinom toj daržinytėj, pasiruošėm granatas, užsitašėm automatus. Matom, už tvarto ruskis pasistatė kulkosvaidį. Sakom, pirmiausia mesim granatas, po to

veršimės iš daržinytės. Žiūrime, ateina skrebas kleman ir klausia mergičkų:

– Baltušio su Styra čia nėra?

Jos sako:

– Nėra. Kur jie pas mus eis, turi, matyt, bagotesnių – jie eina pas buožes...

– Na, – sako, – pažiūrėsime.

Įkišo galvą gryčion, tvartan, daržinėn net nėjo, o daržinė dar ir be durų. Pažiūrėjau į Joną – visas baltas. Skrebai dar paprašė alaus, tos pasakė, kad alaus neturi, tai pasisėmę vandens iš šulinio atsigėrė, o mes viską matom pro plyšį. Pasiėmė kulkosvaidį, kojas atlaužė, ant peties, ir nuėjo visi į Skapiškio pusę. Mes išbuvom toj daržinytėj iki vakaro. Aš guliu ir galvoju: va, nenorėjau eit pas kunigą, dabar reiks žūti. Bet Jonui nieko nesakau. Vakare pasikėlėm ir grįžom atgal.

Atėjom į stovyklą, jų dar nebuvo. Matau, Petronio planšetė palikta, palapinės, gultai – viskas savo vietose. Mes kiekvienas turėjom pasistatę po palapinę nuo lietaus apsaugot. Palapinės buvo geros, brezentinės.

Atsigulam ir užmiegam. Pabudom – jau šviesu, bet mūsiškių vis dar nėra. Pagalvojom, gal užtruko kur nors. Laukiame dar per dieną, nes žinom, kad jie eis tik naktį. Reikia jų būtinai sulaukt, sužinosim, kokius ten aukso kalnus tas kunigas Valantinas pažadėjo. Ateina antra naktis – jų vėl nėra. Jau mes rimtai sunerimom, sukam galvą, kas čia dabar yra. Įtarinėjimų daug, ir kuo toliau, tuo neramesni daromės – kažkas įvyko. Dar pasilikom trečią naktį. Neateina. Na, sakom, čia jau rimti dalykai. Permiegam ketvirtą naktį, jų nėra. Tada be jokios abejonės susirenkam savo daiktus, užmaskuojam stovyklą ir išeinam į Štekštinkų kalno pusę palei Bagdalavos mišką. Užeinam į vieną mums gerai žinomą sodybą, žmonės pažįstami, savi. Bet matom, mus jau bijo įsileisti. Sako, visa apylinkė kalbanti, kad Puznos miške jus gyvus paėmė. Mes dar nesakom, kad mūsų kiti vyrai išėjo Puznos miškan pasimatyt su kunigu. Šeimninkas papasakojo, kad po to dar visą dieną šaudė miške ir paėmė daugiau gyvų negu žuvusių.

Gitbučių kalme (Vabalninko rajone) gyvena mano sesuo,

pas kolchozo pirmininką, tikėjomės ten gauti kiek išsamesnę informaciją. Nueinam pas seserį, ji mums ir papasakojo, kad pirmininkas tos dienos vakare važiavo iš Vabalninko ir matė, kaip apie 40 sunkvežimių su rusų NKVD kariuomene suvažiavo į Puznos mišką.

Tik tada galutinai įsitikinom – kunigas Valantinas buvo išdavikas. Tada apsisukom ir nieko nelaukę patraukėm vėl į Skapagrįo pusę, kad šitam krašte net nebesimatšytume.

Per kunigo Valantino išdavystę tuo metu paėmė penkis gyvus partizanus, du žuvo. Pasirodo, daugelis į tą susitikimą nebeatėjo. Atėjo tik salamiestėnai ir keletas iš mūsų būrio.

Gyvus paėmė: Pivoravičių Liną, Petronį Romą, Laucių Petrą, Valentėlį Vytautą ir Mekonį Bronių. Žuvo Valentėlis Kazys (Vytauto brolis) ir Liaudanskas Stasys (rokiškėnas). Šitė du, matyt, galutinai nebuvo apnuodyti, todėl juos nušovė. Mano byloj pažymėta, kad Liaudanskas ir Valentėlis buvo nukauti vietoj.

Gyvus paimtus ilgai laikė ir teisė Šiauliuose. Visi penki buvo nuteisti mirties bausme. Bausmė įvykdyta. Taip irgi buvo pažymėta mano byloj.

Kunigas į mišką tada atsinešė užnuodytos degtinės ir tuos, kurie jos išgėrė, užmigdė. Iš kur aš visa tai žinau?

Vienas partizanas, Januševičius Alfonsas, buvo paimtas gyvas su dokumentais (svetimu pasu) Rygoj. Tai mūsų būrio vyras. Jis buvo sužeistas, ten gydėsi ir legalizavosi. Jam davė 25 metus.

Januševičių teisė kartu su tais penkiats – kaip vieno būrio partizanus. Aniem davė mirties bausmę, o jis liko gyvas.

Laucius Petras Januševičiui ir papasakojo, kaip ten buvo.

Atėjo kunigas Valantinas su tuo pačiu zakristijonu į mišką, atsinešė portfelį, kuriame buvo keturi buteliai degtinės. Jie tikėjosi, kad mūsų vėl bus apie keturiolika vyrų. Ištraukė du butelius, ir gėrė visi. Gėrė ir kunigas, bet labai nedaug. Valentėlio Kazio ir Liaudansko Stasio gal tie nuodai taip nepaveikė, arba buvo mažiau išgėrę, bet jie pasipriešino ir žuvo, o kiti atbudo tik vežami į Šiaulius. Petronis, pabudęs surakintom rankom, sušukęs: „Vyrai, griebkimės už ginklų!“ Ką gi begriebsi, kad jau rankos surakintos.

Alfonsas Skukauskas:

Sužinojom, kad nuo Skaptištkio miškais patraukė keli šimtai žmonių, ginkluotų vokiškais ginklais, atseit iš apsupimo nuo Liepojos prasimušę vokiečiai. Dienomis jie nesirodydavo, o tik naktimis vaikščiojo po kaimus ir aiškino visiems, kad nori susitikti su Lietuvos partizanų vadais. Apsistojo jie Zastnyčių girėlėj, šalimais Tindžiulio būrio (jis veikė netoli Salamiesčio 1945–1949 metais).

Tada Tindžiulis išvedė saviškius į Bikontų miškelį, vadinamąją Užukapę. Buvo vasaros sėja. Tiems, kurie turi namuose slėptuves, Tindžiulis patarė pasislėpti jose, kad didesnė grupė partizanų nesusidurtų su tais „vokiečiais“. Supratau, kad kapitonas čia įžiūrėjo NKVD klastą ir norėjo išsaugot kuo daugiau savųjų.

Tie vokiečiai naktimis pradėjo važinėti į Žaląją girią pro Kiaulėdžius, Antašavą, Darsiškius. Mūsiškiai iš Čiuladų pieninės vežėsi sviesto ir, grįždami atgal, su jais susitiko. Šiai partizanų grupei vadovavo Kazimieras Eidikonis, kilęs iš Berniūniškių kaimo, Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiu buvęs šaulių vadas. Dabar jis buvo kapitono Tindžiulio pavaduotojas, ir visi jį vadino *Dėdyte*. Vokiečiai pareiškė nenorį, jog būtų pastebėta, kiek jų važiuoja, ir užsuko į klemą. Mūsiškiai jiems davė sviesto, jie už tai – šovinių ir atsiveikino kaip broliai.

Kitą dieną apie tai mūsiškiai papasakojo kapitonui Tindžiuliui ir persakė vokiečių prašymą, kad jis nueitų į Vosniūnų šilą su jais pasišnekėti. Tindžiulis jau norėjo eit kaip eilinis partizanas, ne savo vardu, bet persigalvojęs pasiuntė šešis mūsiškius. Kapitono nurodymu jieėjo žygio tvarka – vienį nuo kitų per atstumą po du žmones. Paskutinieji iš jų (pamenu Vytautą Vilčinską iš Stuburų kaimo) nešėsi vokišką kulkosvaidį. Pirmiesiems dviem pastekus pamiškę, be jokio perspėjimo iš miško pasipylė šūviai, ir abu partizanoi krito negyvi. Tretieji sugulė ir iš kulkosvaidžio šaudė dengdami antruosius, padėdami jiems atsitraukti. Po to kapitonas įsakė:

– Naktį, išgirdę rusiškai ar vokiškai kalbant, iš karto šaukt.

Iš Vosniūnų miško „vokiečių“ būrys vėl grįžo į Zasinyčių girėlę prie Salamiesčio. Kapitonas nedelsdamas išsiuntinėjo žvalgus Daujėnų, Žaliosios, Stračnių kaimo link perspėti kitų, kad ateina vokiečiais apsimetusių NKVD provokatorių grupė.

Tie „vokiečiai“ naktimis važinėdavo po kaimus reikalaudami maisto, kalbėdavo vokiškai, bet žmonės girdėjo ir rusiškai kalbant. Kapitonas iš kaimų grįžtantiems sumanė paspęst pasalas. Norėjo išaiškinti ir demaskuoti šituos „vokiečius“. Taip per naktį buvo sugauti tokie keturi „bermontininkai“. Tarp jų iš tikro pasitaikė vienas buvęs vokiečių vermachto kapitonas, o kiti – irgi karininkai, tik žemesnio rango. Tindžiulis labai greitai juos ištardė, ir jo įtarimas pasitvirtino. Tai buvo įvairių padugnių, kriminalinių nusikaltėlių gauja, kuri siekė kokiais nors būdais įgyti partizanų pasitikėjimą, o paskui sunaikinti jų vadus. Dalinys (apie 80 vyrų) buvo suformuotas su NKVD palaiminimu iš vokiečių belaisvių, žydų ir rusų. Kitaip sakant – provokatorių gauja.

Vėliau, įsitikinę, kad jų klasta nepavyko, ėmė partizanus arba jiems priėjaučiančius šaudyti iš eilės. Šitaip jie sunaikino daug mūsų nekaltų žmonių. Galutinai supratę, kad yra išaiškinti, patraukė Panevėžio link – į Žaliąją girią bei Stumbriškio miškus.

Žaliojoj gyveno broliai partizanai Birblai. Tuo metu ir jų sesuo buvo atėjusi. Visus tris tie „vokiečiai“ paėmė gyvus. Vėliau Panevėžy juos jau atvirai teisė NKVD.

Juozas Laužikas:

Po poros savaitių grįždami nuo Žaliosios, šitie NKVD provokatoriai mažiausiai įtartina sutiktą žmogų šaudė be jokio pasigailėjimo.

Beržynėj jie nušovė Aukštikalnį, mano dėdės svainį, o jo namuos radę sužeistą partizaną – subadė šakaliais. Stuburų kaime nušovė partizanų ryšininką. Mat, grįždami atgal, jie daugmaž jau buvo apsiuostę, kas su partizanais palaiko ryšius.

Jurgis Indriulis:

Mes jau anksčiau buvom užmezgę ryšį su „besitraukiančiais iš Liepojos vokiečiais“. Tada buvo kaip tik Šv. Jono išvakarės. Sumanėm nueit pasveikint mano tėvelį Joną. Iš būrio išėjom keltesė: Indriulis Jonas, Paškevičius Jonas, Dainoras Česlovas, aš – Indriulis Jurgis, Kubilevičius Stepas.

Susitikę tuos „vokiečius“, pareikalavom slaptažodžio, jie atsakė taip, kaip priklausė, todėl mes juos prisileidom visai arti. Susitikę pradėjom kalbėtis lietuviškai, kažkas iš jų lyg ir vokiškai bandė graibytis, kiti užėjo iš nugaros ir davė višiams per sprandus, greit surišo, burnas užkimo skudurais ir atvedė kažkur netoli Karsakiškio į Žaliąją girią. Tada jau mes supratom, į kokių „vokiečių“ nagus įkliuvom. Kada mus vedė surištus, daugelis jau kalbėjo tik rusiškai. Tiesa, pradžioj lyg dar bandė jie sumėtyt pėdas, mus apšaukė išdavikais, esą mes provokatoriai, parsidavėm rusams ir panašiai.

Suguldė mus netoli kažkokio ežerėlio, lyg ir ruošės sušaudyt, bet atvažiavo jų viršininkas, sumetė mus į sunkvežimį ir nugrūdo tiesiai į Panevėžio kalėjimą. Gruodžio mėnesį, atėję į kamerą, perskaitė nuosprendį, aš gavau 15 metų, Kubilevičius Stepas – 25. Jam davė daugiau, kaip vyresniam.

Suėmę tie „vokiečiai“ mūsų smarkiai nemušė. Labai mušė tik Panevėžio kalėjime per tardymus. Nuo mušimo visi buvome mėlyni ir ištinę, o valgyt beveik nieko neduodavo. Tardyt vesdavo laiptais žemyn, per kalėjimo kiemą į kažkokį priestatą, užmovę maišą ant galvos, rankos surištos.

Tardytojo kabinete pradžioj rankom imdavo mušti vertėjai, o kada parkrisdavo ant grindų, tada vertėjas su tardytoju spardydamo kojom, užšokę ant krūtinės trypdavo. Vertėjai daugiausia buvo Lietuvos rusai, nes tuo metu iš lietuvių mažai kas mokėjo rusiškai.

Taip mane tardė ir kankino nuo birželio iki gruodžio vidurio 1945 metų. Kai nutelsė, išvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą. Kalėjau Vorkutoj. Šešiolikmetis kalmo berniokas iškentėjau visus rusų okupantų kankinimus ir pasityčiojimus.

Kada mane suėmė, niekam apie tai nepranešė, tik maž-

daug po trejų metų mes neoficialiai radom galimybę išsiųst laiškus į tėviškę ir pranešt artimiesiems, kad dar gyvi. Saviškiai mūsų ieškojo po miškus, kai tik sužinodavo, kad kur sušaudyti, sudeginti tų „vokiečių“, galvojo, ar tik savųjų neatpažins.

Netoli Sodelių miškuos tie „vokiečiai“ apmetę šakomis degino žmones, ir neaišku, kokia mirtim baigė savo gyvenimą jų pasmerktieji.

NKVD PROVOKATORIŲ PINKLĖSE

Aleksandra Vaitelienė:

Sugrįžus rusams, mano vyras Danielius su būriu vyrų slapstėsi Lėno miškuose.

Prieš išeidamas į mišką, jis man pasakė:

– Nieko nereikalauk iš manęs, niekuo aš tau negaliu padėt. Stengsiuos. Jeigu padės, tai padės tavo ir mano giminės.

Mes tuojau išvažiuom iš Kauno. Daiktus išvežiojom tai pas giminės, tai pas pažįstamus. Prasidėjo mano slapstymasis. Ėjau į Pagirius, iš Pagirių į Genėtinus, į Mažentius. Su vaikais daugiausia buvo mano mama, o aš vieną naktį čia, kitą naktį ten.

1946 metais Danielių susirado Juozas Markulis, buvęs mūsų šeimos draugas Kaune. Su Danieliaus broliu Tadu Markulis kurį laiką mokėsi kunigų seminarijoj. Jis buvo baigęs atsargos karininko mokslą, todėl gerai pažinojo ir Danielių. Mes gyvenom Perkūno alėjoj, o Markulis – Vaižganto gatvėj, prie sporto halės. Su Markuliais dažnai susitikdavome. Jo sūnus Žygmantas buvo labai prisirišęs prie Danieliaus. Būdavo, palieka tėvą ir bėga prie jo, o tasai juokaudavo: „Va, mažutėlis visada pažįsta gerą žmogų...“

Kadangi NKVD žinojo, kad Vaitelis miške, pradėjo terorizuot visą giminę, kai kuriuos artimuosius suklišo į kalėjimus, į Sibirą išvežė. O Markuliui, matyt, buvo duota užduotis Vaitelį paimt gyvą.

Tada Markulis į mišką siunčia savo žmonos pusbrolių

mediką Petrą Januškevičių. Siunčia jį plikom rankom, be ginklo. Šiaip taip, pasiklaustinėdamas žmonių, Januškevičius suranda Vaitelį. Danielius jo nepažino, įtarė, kad provokatorius, pastatė prie medžio ir pasakė:

– Arba prisipažink gražiuoju, kad esi šnipas, arba nebeišeisi iš miško gyvas.

Januškevičius vis dėlto įtikino Danielių, kad jį tikrai pasiuntė Markulis, ir, kadangi Markulis buvo mūsų labai geras pažįstamas, Vaitelis juo patikėjo.

Nuo tada ir užsimezgė pagrindinis ryšys tarp Markulio ir Vaitelio. Nuo tada Vaitelis iš Markulio ėmė gauti siuntas ginklų, maisto ir kitos partizanams reikalingos amunicijos. Svarbiausia tai, kad Markulis perduodavo Vaiteliui į mišką nelegalios spaudos, užsienio radijo stočių naujausių žinių santraukas, kuriose buvo dažnai raginama laikytis iš paskutiniųjų: mes ateisim, padėsime ir taip toliau. Daugiausia tai buvo užsienio laikraščių iškarpu nuotraukos. Tų nuotraukėlių ir aš pati ne vieną mačiau. Taigi prasidėjo savotiškas Vaitelio ir Markulio „flirtas“. Markulis ėmė siūlyt: „Vyrai, išeikit, aš parūpinsiu dokumentus.“ Tarp kitko, jis daugeliui partizanų ir šiaip besislapstantiems parūpino fiktyvius dokumentus, tie neva legalizavosi, bet netrukus buvo suimti ir pasodinti į kalėjimus.

Iš karto kilo įtarimas, bet, norėdami įtikint Vaitelį, kad ne jis, Markulis, čia kaltas, enkavedistai areštavo mano motiną, mane ir mano vaikus. O mus surasti buvo labai paprasta, kadangi Danielius pasitikėjo Markuliu ir visą laiką jį informuodavo, kur gyvena jo šeima ir pas ką išvežiotas mūsų turtas. Tų žmonių namus iškratydavo, paaiškindavo, kad jie tokių daiktų negali turėti, ir viską konfiskuodavo. Kada mane 1947-tųjų vasarą suėmė, mes jau neturėjome nieko – enkavedistai viską buvo susėmę.

Ir štai vieną dieną areštuoja mano mamą – vaikus dar palieka. Kitą dieną, sužinojusi, kad mama areštuota, ateinu, pasiimu vaikus ir atiduodu juos kitiems giminėms. Sūnų Romualdą palieku Maženių kaime pas gimines Tamošiūnus, o dukrą Ritą nuvežu pas Balčikonienę.

Nepraeina nė savaitė, mane suima su sūnum ir atveža iki Maženių.

Mus areštuojuant dalyvavo skrebas Janavičius. Mane jis smarkiai apkūlė ir apspjaudė. Kai atvežė į Maženius, aš paprašiau, kad vaiką paliktų pas Tamošiūnus. Tada mane vieną išvežė į Panevėžį. Pakelėj dar buvo sustoję, dar kartą apspjaudė. Visai išsityčiojo, o aš stovėjau basa mašinoj. Liepė išlipti ir nusiprausti, bet aš nelipau, stovėjau kaip apmirusi. Tada jie puodeliu vandens kelis kartus apliejo ir visą šlapia atvežė į Panevėžį. Vakare apie 10 valandą įvedė į kabinetą, kuriame sėdėjo Panevėžio saugumo viršininkas Čechava, generolas Karvelis ir dar pora žmonių. Čechava iš karto kreipėsi į mane:

– Turbūt labai verkei atsisveikindama su banditais, kad visa šlapia?

Aš jam pasakiau, kad „liaudies gynėjai“ mane apspjaudė, po to apliejo. Pasakiau, kad aš irgi žmogus, bet Čechava man atkirto: „*Net! Ty nyže gavna!*“ [Ne! Tu blogiau už mėšlą!] Daugiau manęs net netardė. Karvelis man pasakė lietuviškai: „Va, gulk tam kabinete ant sofos, pastatysim tau sargybą prie durų, – galėsi po trejų metų valkatavimo ir batmės ramiai išsi-miegot.“

Kitą rytą iš to kabineto išvarė į koridorių ir taip pat pasodino prie durų. Besėdėdama išgirdau šnekant kabinete: „Ką? Ar vaikams nelaimė?“ Man dilgt į širdį: nuvažiavo vaikų paimti, gal koks susišaudymas buvo ir nušovė mano vaikus? Mane ištiko kone šokas, ėmiau rėkti balsu. Tada nuvedė į rūšį, manęs saugoti pastatė tokį jauną skrebuką. O aš, atsi-klaupusi ant kelių, jo maldavau: „Pasakyk, kas nutiko mano vaikams“, bet jis nieko neatsakė. Pavakariop atėjo Janavičius ir pasakė: „Renkis dabar, einam, – atvežiau vaikus“. Kai mane išvedė į kiemą, mašinoj stovėjo kareiviai. Ten buvo tik dukra. Aš rėkiu, kur sūnus, o enkavedistai liepia sėst į mašiną ir atvežė mane į ligoninę. Pastirodo, kai vežė vaikus ir mašina sustojo, sūnus šoko bėgti ir, krisdamas ant žemės, nusilaužė rankutę. Mat jis ne kartą buvo girdėjęs, kad partizanai bėga nuo rusų, pabandė ir pats. Ligoninėj jis blaškėsi ir vis

šaukė: „Mama! Mama!“ Čia jam rankutę įdėjo į glėpsą, ir mus visus tris atvežė į Čechavos butą Respublikos gatvėj, pastatė sargybą...

Turiu pasakyt, kad Čechavos žmona labai humaniškai su mumis elgėsi: įleido į vonią, pasiūlė nupraust vaikus, mane ramino ir panašiai. O jos draugė, kuri ateidavo kiekvieną dieną, ją vis apibardavo, kad jina su mumis taip maloniai elgiausi, atsieit su banditų vaikais nereikėtų cackintis. Pas Čechavą mes išbuvom apie mėnesį, o mama sėdėjo kalėjime. (Su-praskit, čia viskas buvo surežisuota. Jeigu mane būtų paėmę į kalėjimą, vaikus būtų atskyrę, Markulio visi planai būtų žlugę.) Mane pradėjo varyt į kalėjimą tardymui. Kai tik mane išveda, sūnus net alpsta arba isteriškai rėkia „mama“. Tada Čechavos žmona paskambina vyrui, kad mane gražintų atgal, nes vaikas alpsta.

Man paskyrė tardytoją majorą Hanubobliovą. Jis kiekvieną vakarą apie 23 valandą ateidavo į Čechavos butą manęs tardyti. Sūnus buvo taip įbaugintas, kad, kai tik ateidavo tas Hanubobliovas, jis manęs nė per žingsnį nepaleidžia, įsiki-bęs sėdi ant kelių, kol baigias tardymas.

Dar po mėnesio aš pradėjau jo klausinėti, kaip jaučiasi mano motina. Jis atsakė, kad ji morališkai sugniuždyta. Aš ėmiau prašyti Čechavos, kad leistų pasimatyt su motina. Prašiau ir jo žmonos, kad paveiktų vyrą.

Kai į Čechavos kabinetą įvedė mamą, jos mes nepažinom – šitaip buvo sudaužyta ir ištinusi.

Kada baigėsi mano tardymas, bylą perėmė Čechava. Jis pareiškė: „Čia buvo ne tardymas, o pokalbis – draugiškas pokalbis. Šitaip būti negali. Dabar aš jus atskirsiu nuo vaikų, vaikai bus atiduoti į prieglaudą, o jūs eisit į kalėjimą.“

Tą pačią dieną pas Čechavą suėjo trys kariškiai, vienas iš jų tas pats Karvelis. Jie atena naktį apie dvyliktą, pakelia mane, įsiveda į kambarį. Stalas nukrautas valgiais ir gėrimais – kaip didžiausiam pokyly. Paprašo mane sėst, aš nesėdu, bet jie vis tiek mane priverčia atsisėst už to valgių stalo, ir tuoj prasideda pokalbis. Jie ima girti mano vyrą Danie-lių, kad jis labai taktiškas ir gudrus. Nei pas vieną pagautą

Vaitelio ryšininką arba nukautą partizaną jie dar nė karto neradę jokio raštelio, kaip kad kitais atvejais pasitaikydavę. Čechava sako: „*On očen' umnyj, chorošyj strateg...*“ [Jis labai protingas, geras strategas...] Ir vis man siūsdamas komplimentus neva stebisi, kaip mano vyras galėjo palikti tokią žmoną, šeimą, vaikus ir t. t.

Karvelis išima tokį didelį paketą užlakuotais kampais ir sako:

– Dabar tave išleidžiam, šitą paketą tu nuneši Vaiteliui, atiduosi. Jis turi ateiti registruotis. Mes jam garantuojam gyvybę, jums taip pat. Galėsite ir toliau nepersekijami mokytojauti. Jeigu vyks miško valymas, tu išei, parodyk tą paketą, ir visas garnizonas atsitrauks.

Kitą dieną atvedė mano mamą iš kalėjimo pas vaikus. Sūnus, pamatęs, kad aš rengiuosi išeiti, puolė prie manęs. Čechava ją pastėmė ant rankų, o jis Čechavai pradėjo kumščiuokais šerti per veidą, spirt į krūtinę, blaškėsi kiek galėdamas ir stengėsi ištrūkti iš svetimo glėbio. Čechava tik papurtė ją sakydamas: „*Eto banditskoje otrodije.*“ [Tai banditų išgama.] Pagaliau vaiką paleido, o man pasakė: „*Idi tdi, poskarej*“ [Eik eik, greičiau], – ir aš išėjau. Perėjau Panevėžį, išėjau už miesto į Maženių pusę, o ausyse vis skambėjo sūnaus balsas: „Mama, mama, nepalik manęs!“

Kiek paėjusi matau, kad visai neturiu jėgų. Atsisėdau šali- kelėj ant griovio krašto ir sėdžiu. Žiūriu, atvažiuoja žmogus, – vežime didelė pintinė, matyt, paršus pardavęs. Privažiavo, sustabdė arklį ir sako: „Ko čia jūs sėdit? Gal sergat? Kas jums yra?“ Aš jo paprašiau, kad paslėptų mane į tą pintinę ir pavėžėtų nors iki Velykių. Žmogus sutiko ir liepė lįst į pintinę, nieko daugiau nesiteiraudamas. Aš atsitūpliau toj pintinėj, ant viršaus senilokas dar užmetė kažkokį skudurą – ir veža. Ne-trukus mus aplenkė du motociklininkai. Supratau, kad tai mano sekiai. Neprivažiavę Velykių, jie grįžo atgal. Tada aš paprašiau, kad mane išleistų iš pintinės. Pernakvojau pas vienus gimines, kitą dieną nuėjau į Šilus pas ryšininkę Sallamutę. Po to atvažiavo tiesioginė *Briedžio* ryšininkė Birutė Vėžikauskaitė ir nusivežė mane pas Danielių. Vėžikauskaitė buvo

vienintelė Markulio ir Vaitelio ryšininkė.

Perduodu Danieliui aš tą paketą ir pasakau jam, kad po penkių dienų turiu grįžti atgal, o su manimi turi eit ir jis kartu. Grįžti aš privalėjau, nes Karvelis man aiškiai pasakė: jei gu aš negrįšiu, vaikus jie atiduos į prieglaudą, ten pakels jų pavardes ir aš daugiau jų nematysiu. Jie irgi nežinos, kad jų tėvas buvo „banditas“, o motina kalėjime supuvo.

Danielius man pasakė:

– Tu ten negrįši. Tu buvai areštuota enkavėdistų, o dabar esi areštuota savųjų ir darysi taip, kaip mes įsakysime.

Pasirodo, kai mane suėmė, Danielius nežinojo, o Markulis jau žinojo ir per ryšininkę jam pranešė. Markulis Danieliui pateikė mano gelbėjimo planą, kuriuo Danielius labai tikėjo. Aš Danieliui griežtai pasakiau, kad su jais nebūsiu, bėgsiu pas vaikus. Po trijų dienų partizanai mane atvežė į Ramygalą pas vieną žmogų. Danielius man pasakė, kad po dviejų dienų, tai yra sekmadienį, ten atvažiuosiąs Markulis ir mane išsivešiąs.

Kaip buvo sutarta, sekmadienį pas tą žmogų lengvu automobiliu atvažiavo Markulis ir išsivežė mane į Vilnių. Apgyvendino savo bute, netoli Ukmergės plento. Butas buvo tuščias, kadangi jo šeima gyveno už miesto kažkokiam vasarnamy. Markulis pasakė:

– Miela ponita, ilsėkis čia ramiai, ryt ateis mano žmona, atneš maisto. – Be to, dar pridūrė: – Į lovas negulk, pasiklok ant stalo.

Aš nesupratau, kodėl jis man taip sako, bet kai pasiklojau lovą ir atsiguliau, pajutau, kad kažkas mano šonus gnaibo. Užsidegu šviesą: dievulėliau, blakių – net juoda. Tada užšokau ant stalo ir atsiguliau.

Išaušta rytas, praėina diena – Markulienė nesirodo. Praėina kita diena – irgi nieks neatėina. Noriu valgyti. Apžiūrėjau visus kampus, nieko neradau. O juk užrakinta iš kitos pusės, raktas žemai pas šeimininkę (vietinę rusę). Trečią dieną pagaliau atsirado Markulienė, atnešė valgyt.

Praėjo penktos dienos, aš prisiverkiau ir nusprendžiau bėgti. Kol kas dar nieko blogo neįtariau, bet galėjau vaikų,

žinojau, kas jiems gresia. Parašiau laišką Markuliui, kad iš-einu. Išpuoliau į gatvę basa, kiek paėjusi matau: žmonės į mane kreipia dėmesį. Persigalvojau ir vėl sugrįžau.

Girdžiu, per radijo tašką praneša, kad viena moteris pali-ko savo vaikus likimo valiai, išėjo į mišką ieškot savo vyro ir atvest jį į doros kelią, bet tas sužvėrėjęs banditas Danielius Vaitelis savo žmoną nužudė ir taip toliau ir panašiai. Tokia maždaug tema kalbėjo diktorius.

Supratau, kad manęs jau „nebėra“, aš „nužudyta“. Ryte at-sikėliau ir galvoju, ką dabar daryti. Prieinu prie virtuvės lango ir matau: kieme stovi ryšininė Birutė. Aš atvėriau langą ir ėmiau ją šaukt į vidų. Atėjo šeimininkė, atidarė duris ir ją įleido. Pasirodo, ji jau visa savaitė čia ieško manęs. Ateina pas šeimininkę, o ta sako, kad manęs nėra, ir jos neįsileidžia.

Matyt, šeimininkė buvo Markulio prigrasinta, kad pas ma-ne nieko neįleistų.

Birutė pasakė, kad sekmadienį Markulis išvogs mano vai-kus iš prieglaudos ir man atveš, tik apgailėjęs, kad mano mamos negalįs paimti. Taip mudvi su Birute laukiame dvi die-nas, prie lango stovim ir žiūrime į gatvę. Po pietų matom – gatvėj sustoja „viliukas“. Aš iš karto pamačiau vaiko rankutę. Mudvi tuoj išbėgam į lauką. Vaikus iškėlė, ir mama išlipo, taigi Markulis mus čia atvežė visus „išvogęs“ iš enkavėdistų.

Parašiau keletą laiškų giminėms, jie surinko šiek tiek dra-bužlių mamai, man ir vaikams, truputį maisto, pinigų, ir pas Markulį mes išgyvenom iki 1947-ųjų rugsėjo pabaigos.

Markulis „surado“ man butą Polocko gatvėj, pažadėjo pas gimines nuvažiuot ir atvežti mano pasidėtus baldus. Apie ko-kį nors įtarimą dar nebuvo nė kalbos. Ir aš, ir Danielius Mar-kuliui buvom nepaprastai dėkingi.

Taip mes apsigyvenome toj Polocko gatvėj. O Markulis man vis daro priekaištus, kodėl Vaitelis neateina aplankyti savo šeimos. Jis man aiškina, kad Danielių kviečias ir kviečias, o tas kažkodėl neina.

Markulis mus vis šelpia: tai dešimt, tai dvidešimt penkis rublius duoda. Aš jam ir sakau: Juozai, tai kaip mums dabar gyventi? Mes gl keturi žmonės. Sakau, išvažiuosiu į kalmą pas

gimines, tai nors maisto atsivešiu. O jis manęs neleidžia, ir gana, atseit mane atpažins ir suims. Negalima!

Vieną dieną atėjęs Markulis man ir sako:

– Jūs nueikit į Švietimo ministeriją. Aš ten jums gavau darbo.

Nueinu aš į tą ministeriją, o ta pareigūnė, kuri mane priima, kažkaip keistai žiūri į mane ir klausia: „Kas buvo jūsų tėvas? Kuo užsiėmė? Jūsų kostiumėlis labai gerai pasiūtas.“ Aš sakau: mano tėvas siuvėjas (mano tėvas joks ne siuvėjas, Amerikoje gyveno). Ji man pasiūlė dirbti ministerijos registratūroje. Man iš karto kilo įtarimas, kad čia kažkas ne taip. Aš jai ir sakau: Markulis turbūt jus informavo apie mane, ir jūs žinote, kokioj aš padėty esu. Aš gi negaliu rodytis ten, kur visi mano pažįstami mokytojai ateis ir pamatys mane.

Grįžau į namus. Atėjo Markulis, aš jam ir sakau:

– Juozai, kaip tu galėjai nenumatyti tokio dalyko? Juk registratūroje dirbdama aš iš karto būsiu iššifruota.

Tada aš pirmąsyk suabejojau Markulio sąžine, o jam tai buvo pirmas šūvis pro šalį. Maždaug po savaitės Markulis man ir sako:

– Aš važiuoju pas Danielių, vežu kunigą, tegu prieš išpažinties. Matot, vyrai sugrubo, jiems reikia dvasinio peno.

Ir Markulis su „kunigu“ išvažiavo pas Vaitelį į mišką. Po kurio laiko grįžta, ateina pas mane balsiai susinervinęs:

– Kokią jis man gėdą padarė! Miške buvo paruoštas altorėlis, kunigas atlaikė mišias. O kai reikėjo eiti išpažinties, Vaitelis pirmas priėjo ir viešai garšiai pasakė: „Kunige, tamsos snukis enkavėdistu dvokia, nė vienas vyras neis išpažinties.“ Kokią man gėdą padarė! Kokią gėdą! Aš čia viską organizavau, nuvežiau kunigą...

Tada Markulis antrą kartą prašovė pro šalį. Pasirodo, Vaitelis jau buvo išsiaiškinęs Markulio užmačias, bet vien dėl to negalėjo jo pristverti, kad aš su vaikais ir motina buvome jo įkaitai. Jo įkaitai buvo ir teisėjo Vaclovo Širvinsko šeima (slapyvardis – *Bernas*), Ktelienė, pas kurią žuvo Ramygalos partizanų būrio vadas Petras Blėka... Visi buvom Markulio suimti ir visi tam name Polocko gatvėj sutupdyti. Žodžiu,

enkavėdistai suorganizavo taip, kad jiems būtų kuo patogiau bet kuriuo metu mus galutinai suriest į ožio ragą. Markulis mums buvo išdavęs ir dokumentus fiktyviomis pavardėmis. Mes susitikdavome, bendraudavom vieni su kitais. Širvinskas sakydavo: „Na, mes čia laikysimės, iki Danielius bus gyvas. Kai Danielius žus, Markulis mus iš karto susems.“

Tada mes jau beveik žinojom, kas yra Markulis. Aš, pavyzdžiui, niekur bėgti nesiruošiau, nes ir neturėjau kur. Nors Rapolas Dambrauskas (Jono Dambrausko – partizano, kuris žuvo Vaitelio būry, brolis) atėjo pas mane ir primygtinai prašė, kad su vaikais kaip nors persikelčiau pas jį. Jis gyvenė kažkur Pavilny, bet aš jam pasakiau: „Rapolai, ar aš galiu tai daryt? Juk ir man, ir Danieliui jau artėja galas. Aš persikelsiu pas tave, ir tave sykiu areštuos.“ Aš jau labai gerai supratau, kad sėdžiu čia kaip įkaitas, kadangi prie kiemo vartų tankiai matydavau vaikštinėjant įtartina tipą. Pas mane labai dažnai lankydavosi Markulio pasiuntinys, bet jo pavardės nežinojau. Jis man nesisakė, kas toks esąs.

1946 metų rudenį Markulis atvyko su dideliu pluoštu visokių dokumentų, siūlė Danieliui pulkininko laipsnį, kurį turėjo suteikt jo vadovaujamas pagrindis, ragino, kad mudu su Danielium bėgtume į Švediją. Markulis taip čiułbėjo, taip čiułbėjo, kad neva pagrindis labai juo rūpinasi, kad jis turįs gerą ryšį su švedais, o vaikus ir mamą apsilma pats globoti.

Aš Danieliui pasakiau: „Tu kaip nori, o aš nuo vaikų niekur nesitrauksiu.“ Danielius man atsakė, kad jis irgi nesiruošias bėgt į tą Švediją, tik norėjęs patikrinti, ką aš galvoju. Žodžiu, mes šių Markulio „paslaugų“ atsisakėm abu. Tada Danielius pasiūlo vietoj savęs važiuot į Švediją mūsų tolimam giminaičiui Vaclovui Zubkevičiui (buvusiam teisėjui). Vaclovas priėma Danieliaus pasiūlymą, atvažiuoja į Vilnių, per mane susitinka su Markuliu. Tasai nuveda Vaclovą į „pagrindį“, parodo, ką jie ten veikia. Grįžta Vaclovas ir man sako:

– Žinai, kad man, kaip buvusiam teisininkui, kažkas ne taip, nors, sakyčiau, kad kito pasirinkimo gal ir nėra. Aš sutinku važiuot į Švediją.

Vieną vakarą ateina žmogus, gana nesimpatinių veido bruožų jaunas vyrukas, kaip buvo sutarta, su slaptažodžiu: Jonas Keleivis. Bet jo akys tokios nemaloningos, kad mane net pradėjo purtyti.

Vaclovas turėjo neblogus kailinukus, aš jam ir pasakiau:

– Vaclovai, ateina žiema, aš neturiu nei palto, nei kuo šilčiau apsirengti. Tu įduok kailinukus šitam pasiuntiniui, kad man atvežtų.

Vaclovas sutiko, be to, dar pridūrė:

– Jei gu aš ten pateksiu, būtinai parašysiu tau laišką. Arba jei gu ką sužinosiu apie karą – parašysiu. Ale tu nebijok, tu pasveiksi.

Aš užkaičiau arbatos, susėdom už stalo. Man drebėjo rankas, o tas Jonas Keleivis – enkavėdistas jautėsi kuo puikliausiai sudorojęs dar vieną auką. Kai jie išėjo į lauką, aš priėjau prie lango ir pamačiau, kad gatvėj stovi „viliukas“, dengtas brezentu. Vaclovas dar stabtelėjo tarpuvartėj, atsisuko į mane, pamojavo ranka, sėdo į tą mašiną ir nuvažiavo.

Širdy aš kažką negero jaučiau, bet nieko tikro nežinojau. Tai buvo 1947-ųjų gruodžio pabaiga. Maždaug po trijų mėnesių ateina pas mane Markullo pasiuntinys ir atneša laišką iš Vaclovo. Tarp kitko, tų „pasiuntinių“ Markulis turėjo ne vieną, bet mes nežinojome vardų nei pavardžių. Vieną vadinom blondinu, kitą brunetu ir taip toliau.

Markulis nežinojo, kad Vaclovas buvo mudviejų su Danieilium kaimynas ir bendraklasis. Jis mėgo rašyt eilėraščius, ne vieną yra man parašęs. Aš puikiai pažinojau jo braižą. Kai tik atnešė laišką, aš jį tuoj atplėšiau ir aiškiai pamačiau, kad tai ne Vaclovo braižas, bet tylu, nieko nesakau. Perskaitau, ir stilius visai ne Vaclovo, ne tas raštas.

„Vaclovas“ rašo, kad Švedijoje pasijutęs kaip devintam danguj, kad ten labai gražu. Be to, dar rašo, kad jei gu laikai keisis, jis grįštas ir būtinai veslās Birutę (ryšininķę).

Perskaitau laišką ir dabar jau aiškiai suprantu, kad čia ne Vaclovo rašyta... Aš tam pasiuntiniui ir sakau: „Jūs man laišką palikite. Atvažiuos Birutė, aš jai paduosiu, kad nuvežtų Danieliui.“ Bet „pasiuntinys“ atsisako palikti tą laišką. Tai

esąs dokumentas ir turįs būti padėtas į pogrindžio archyvą. Tada aš paprašiau, kad leistų nuštrašyt. Man leido, ir žodis po žodžio visą tą laišką aš nusirašiau. Kaip tik kitą dieną atvažiuoja Birutė. Aš pridėdu dar kelis žodžius nuo savęs: „Daniellau, tai ne Vaclovo raštas, ne Vaclovo stilius, kažkas baltasaus...“

Kovo pabaigoj mano tėviškėj Šėtoį skrebai suruošė mitingą, jie agitavo žmones stot į kolūkius. Mitinge dalyvavo ir kažkas iš Zubkevičių šeimos, nors jie turėjo apie 60 hektarų žemės. Vienas politrukas atsistojó ir sako:

– Va, buvęs teisėjas, buržujų pakalikas Vaclovas Zubkevičius jau Lukiškių kalėjime sėdi, tai ko dar broliai spiriasi, neina į kolūki?

Visi, kurie žinojo apie Vaclovą, didžiai nustebó: juk jis į Švediją pabėgo. Ir čia buvo atversta pagrindinė korta. Aš apie tai pranešiau Danieliui. Tada buvo maždaug 1948 metų balandžio mėnuo. Viskas ir išryškėjo.

Danielius žuvo 1948 metų gegužės 14-ąją. Apygardos vadovavimą perėmė Smetona-Žygaudas. Partizanams kilo didelis įtarimas, kodėl Vaitelis, žinodamas, kad Markulis šnipas ir provokatorius, jo nesutvarkė.

Tais pačiais metais, gegužės 23-iąją, tuoj po mano vyro žuvimo, suėmė ir mane su vaikais ir išvežė į Sibirą. Kad vyras žuvo, aš sužinojau jau būdama Krasnojarsko krašte.

Žygaudas man rašė į Sibirą, kad kai kurios partizanų apygardos smerkia Vaitelį, kam jis nesudorojo Markulio. Žygaudas paprašė, kad jam viską parašyčiau apie Markulį. Aš parašiau, ką žinojau. Tada Žygaudas man dar vieną laišką parašė ir paminėjo turįs man paruošęs dokumentus. Aš, palikusi vaikus, turiu bėgti iš Sibiro į Lietuvą. Tada aš atsakiau, kad jau gana tų aukų, nes iš mano ir iš Vaitelio pusės jau vienuoliktas guli ant grindinio.

Sibire aš išbuvau dvidešimt dvejus su puse metų. Teisės į Lietuvą grįžti neturėjau. Grįžau tik 1969 metais. Labai norėjau susitikti su Markuliu ir pasišnekėti. Mane vis gundė Jantina Kieliienė, kuri irgi po visų trėmimų gyveno Vilniuj. Aš ir jo telefono numerį buvau radusi, bet vis draudė Danieliaus

brolis Tadas: „Neliesk to širščių lizdo.“

Kada Markulis pardavė kailį enkavėdistams, sunku pasakyti. Kartą aš jam „gnybtelejau“:

– Juozai, man atrodo, kad tu esi šnipas.

Jis atsakė:

– Kaip tu gali manyti, kad aš toks esu? Kaip mano vaikai galėtų nešiot savo tėvo – Judo – vardą?

Danutė Pėsliakaitė:

1953 metų spalio mėnesį, kada dar slapstėsi mano tėvelis, miškinių jau mažai bebuvo likę.

Mane vis kviečia ir kviečia į Troškūnų MGB, tardo ir vis reikalauja, kad tėvelis greičiau ateltų registruotis. O 1953-aisiais pavasarį atėjo trys vyriškiai pas mus, uniformos naujos, ant rankovių Gedimino stulpai išsiuvinėti, tarp jų ir Kazys Kregždė-*Hitlerts*. Visų nauji auliniai batai. Šviesos liepė nedegt, taip jau tyliai, be triukšmo, kad tik kas neišgirstų, šiaip labai tvarkingai apsirengę, nusiskutę. Žodžiu, jie atėjo pas mane kalbinti, kad juos suvesčiau su tėveliu. Bet kaip aš leisiuos į kalbas su nepažįstamais? Gimus, kad nežinau, kur tėvelis. Suprato, kad su manim jie neras bendros kalbos, tada nuėjo pas Rasimavičių Joną.

Rasimavičių Kregždė gerai pažino, ir kitą kartą jie atena vėl pas mus. Rasimavičius man ir sako:

– Danut, nebijok, čia tikri lietuviai partizanai. Vagi, Kregždė Kazys, aš jį puikiai pažįstu.

Aš jau lyg ir pasižadų, sakau, jeigu sutiksiu, pasakysiu. O Rasimavičius tik vaikšto po gryčią ir vis drąsina mane, kad nebijočiau ir nesuabejočiau, kad čia ne dori lietuviai.

Po kurio laiko Kregždė su tais pačiais mane vėl nusikvietė pas Rasimavičių. Čia jie parašo laiškelį, kurį aš turiu nunešti tėveliui. Kregždės slapyvardis, kiek žinau, visą laiką buvo *Hitlerts*, o laiškelį pasirašė *Sausts*.

Tą laiškelį aš nuneščiau tėveliui ir paaiškinau, kad Kregždė labai nori su juo susitikti, Rasimavičius už viską garantavo vos ne savo galva. Tėvelis buvo atsargus, nes jam buvo

pranešęs vadas, kad yra keletas parsidavusių partizanų, reikia būti labai atsargiam. Tėvelis sako:

– Tu Rasimavičium irgi per daug netikėk, jis mėgdavo palot, kartą miškiniai jį jau buvo pakepę už ilgą liežuvį.

Kitą sykį – jau buvo rudenio – ir vėl ateina pas mane Rasimavičiūtė Birutė, ir vėl pakviečia mane, kad ateičiau pas juos, su manim vėl nori pakalbėt Kregždė. Rasimavičius vėl mane įkalbinėja, o Kregždė sau vaikšto po gryčią, poliesio veido, kiek pageltę skruostai, žvilgsnis kažkoks nemalonus, dar uždainavo. Kol gyva būsiu, atminsiu šitą jo dainą:

*Tumbat su juoda duona,
Tumbat su česnaku,
Tumbat stauroj lovelaj,
Tumbat su davatku...*

Mane tie jo žodžiai net nupurtė. Kiek pakalbėjom, lyg ir sutarėm, kad dabar gal susitiksiu ir viską papasakosiu tėveliui.

Nueinu į Viešintas pas tetą, pasakau, kad jie nori būtinai susitikt.

Tėvelis sako:

– Apibūdink dar tiksliau, kaip jie atrodo.

Paaiškinau, kad Kregždės viena ranka nesveika. Tėvelis sako:

– Aha, čia dar ne viskas, gali vaizduot, – taip jau jis mane nuteikė.

Aš jam vėl aiškinu, kad Kregždės antakiai smarkiai pakelti, smulkaus pageltusio veido.

Tėvelis parašo laišką ir paduoda jį man, kad nuneščiau Kregždei, – paskiria susitikimo vietą ir laiką.

Susitikimas jau buvo paruoštas, o prieš tai Kregždė su tais pačiais dar atėjo pas Rasimavičių ir čia rado sluvėją Ramanauską Vytautą iš Žviliūnų. Kadangi jie atėjo netikėtai ir pamatė sėdintį Ramanauską už stalo, net persimainė – mat kai Kregždę peršovė ir sugavo miške, tardymo metu jį statė akistaton su tuo Ramanausku. Statė todėl, kad per tardymą Kregždė aiškino, jog jis užėidavęs pas Ramanauską, o Ramanauskas gynėsi, kad pas jį jokie miškiniai neužėidavę. Tada

Jis Ramanauską išsivedė į lauką ir pasakė:

– Žiūrėk, kad būtų tyku. Nė žodžio niekam, kad mes su tavim buvom ten susitikę...

Bet Ramanauskas jau kažką po to išgirdo apie Kregždę. Jam kilo įtarimas: „Kaip tu? Buvai suimtas, o dabar vėl eini su miškiniais?“ Kregždė tokiu būdu ne vieną sutvarkė. Suejimas, draugystė, išsiveda – ir sutvarko.

Tėtė už Kregždę garantavo. Sutarėm, kur ir kada susitiks. Tuo metu aš buvau namuose, žinojau, kad tą dieną pas Rasimavičių į susitikimą ateis tėvelis.

Pavakariu ateina Rasimavičiaus duktė Birutė ir kviečia mane, kad ir aš į tą susitikimą nueičiau, tėvelis prašęs.

Maždaug kilometras buvo iki Rasimavičiaus, o Kregždė atėjo gal po trijų valandų.

Čia radau tėvelį, jis sėdi ir tyli. Mes pradėjom kalbėtis, juokaut, o tėvelis nuėjo ir atsigulė, sako, norįs pailsėti truputį, kai ateis Kregždė, prašė pakelti.

Tik atsigulė tėvelis, ir bar bar bar į duris. Sueina visi trys su Kregžde priešaky. Nei pas Kregždę, nei pas jo bendrus jokių ginklų aš nemačiau, matyt, tik pistoletus kišenėse turėjo, nes išsipūtę įtartinau buvo.

Visi susėdo prie stalo, tėvelis tuoj pasisveikino su Kregžde:

– O, labas, Kazy! Taip seniai tave bemačiau. Kai išėjai į mišką, toks vaikišgalis buvai, dabar jau suaugęs vyras.

Kregždė pareiškė, kad jis taip pat labai norėjęs pasikalbėti su juo.

Prieš susitikimą su Kregžde mano tėvelis gavo perspėjimą laiškeli iš vado nuo Andrioniškio. Ten buvo parašyta: „Žiūrėk, Vincai, nepasiduok, saugokis, būk atsargus, nes yra sugautų partizanų ir parsidavusių enkavedistams. Užsiminėja provokacijomis ir suiminėja partizanus.“

Tėvelis tą laišką turėjo kišenėj ir per susitikimą su šitais provokatoriais išsiėmė ir visiems atvirai perskaitė. Ten daugiau buvo parašyta, pilnas lapas. Kregždės draugeliai tik susižvalgė.

Baigęs skaityt, tėvelis dar pasakė:

– Aš šitiems niekšams geruoju nepasiduosiu!..

Rasimavičienė tuoj papjaustė skilandžio, tėvelis turėjo atsinešęs butelį naminės, pastatė ant stalo, ir jie vaišinos. Besivaišindami sutarė išeiti į lauką kur nors asmeniškai pasikalbėti. Ir mes su tėveliu atsiveikinom, jis pabučiavo mane, pasakė, kad jie, va, išeina, nori atskirai pasikalbėt be pašalinių.

Rasimavičių gryčios kitas galas buvo neįrengtas, be langų, tik lentom užkalta, durys praviros, ten gulė Rasimavičių bobutė. Girdim, kad šaukia ji:

– Birute! Birute! Ateik čia! Ar jūs negirdėjot? kažkas tris kartus iššovė.

Ne daugiau kaip dešimt minučių buvo praėję nuo tėvelio išėjimo. Mes tų šūvių negirdėjom, gryčia tinkuota, viduj visi laluojam, Rasimavičius rekauna, – ką ten girdėsi. O aš kaip žinodama sakau:

– Dievuliau, gal tėvuliuką nušovė?

Bet mane iš karto visi suniekino, kad aš taip nesąmoningai pagalvojau.

Kitą dieną jau iš ryto po kaimą pasipila daugybė skrebių ir pas mus „banditų“ ieško. Aš gavau šaukimą į tardymą, bet tą kartą nebėjau.

Vėliau į Troškūnų MGB nusikvietė mano dėdė Mikoliūną ir Kilbą ir rodė nuotrauką, kurioj mano tėvelis lyg ir pasodintas, galva į šoną pakreipta, matyt, kad nebegyvas. Dar kitus šaukė tardyti.

Po to pas mus atvažiavo kažkas iš MGB ir pasakė, kad niekam nekeršytume, viskas gerai, mes irgi nieko neklaušiam ir taip toliau. Paleido visokias kalbas: vienai – kad kalėjime, kiti vėl kažkur neva matę, visokios kalbos ėjo. O po mėnesio jau iš vietinių komunistėlių išgirdom:

– Jau ir Pėslitakas padėjo šaukštą...

Daugiau aš Kregždės nemačiau, tik vėliau sužinom, kad jis Panevėžy laimingas sau su žmonele gyvena Garelio gatvėj. Vakarais jis ateidavo pas kalmyną Banį kortom lošt. Banys sakė: kai aš užklausiu Kregždės, kur jie padėjo Pėsliaką, nuo to laiko daugiau nebeatėdavo lošt kortomis, sako:

– Aš jokio Pėslitako nežinau.

LAVONŲ NIEKINIMAS

Nukautuosius partizanus komunistai tebelaikė priešais ir ntektno. Partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas tokį jų elgesį vadino civilizacijos gėda. Nužudytą lietuvį rusų kariat, sribat pirmtausia aptplėšdavo: nutraukdavo batus, nuvilkdavo uniformą, palmdavo daiktus ir pastdalydavo. Ramanauskas rašo: „<...> Apskritai partizanų lavonai būdavo paliekami višiška! nuogi arba tik su apatnitiats baltintiats. <...> Visą kelią iki miestello rusai su sribats priverė tėvą sėdėti ant sūnaus lavono krūtinės. <...> Stribat ir rusai važiuodavo susėdę, o lavoną (pririštą vitrve prte vežimo už koju) vilkdavo žeme iki miestello. <...> Miestelyje išniekinti partizanų lavonai gulėdavo mažiausiai po tris paras, o kartais net savaitę. Lietuvoje nerastme tokio miesto ar miestello, kuriame nebūtų ntektnamai partizanų lavonai. <...> dažniausiai numaudavo apattnes kelnes, kad matytųst lyttes organai, kurtuos neretai dar sužalodavo. <...> Stribat juos išrengė ir vieno vyro lavoną paguldė ant moters lavono. <...> po nukautųjų galvomis pakšdavo akmenis. <...> Juos per tą laiką draskydavo šunys ir aptūpdavo begalės mustų. <...> Žmonės būdavo varu varomi pažiūrėti išniekintų partizanų lavonų, nes tuo norėta įbauginti visą lietuvių tautą. Jeltgu iš žiūrovų kas pravtrkdavo ar ištardavo užuojautos žodį, tas tuoj būdavo areštuojamas vietoje ir nuvaromas sauguman. Rusai, sribat ir kiti tautos išgamos, kurte prtegllostį atrado tik miestelyje (čia juos saugojo SSRS kariuomenės daliniai), partizanų lavonus spardydavo, apspjau-davo, daužydavo lazdomis, grūsdavo jas burnon, išdaužydavo dantis. <...> Po to jie būdavo sušertami šunims pėdsektams, sumetami išvietėn arba, gertaustu atveju, negilčiai užkasami grtoviuose, štukšltų duobėse ir panašiai. <...> praslinkus maždaug ketvertems metams, okupantas partizanų lavonų ant gatvės grndinto jau nepalikdavo. Tuomet jie buvo numetami tvartuose ant mėšlo <...>. Ten buvo vedami tik areštuotieji ar užmuštojo artimieji lavono atpažinti. <...>“

Iš Izidoriaus Ignatavičiaus sudarytos kn. Lietuvos naikinimas ir tautos kova (1940–1998), Vilnius: Vaga, 1999, p. 125–127.

*Žuvę ir Šimonyse enkavėdistų išniektinti laisvės kovotojai,
tarp jų ir trys ryštininkės*

Povilas Skudas:

1944-ųjų liepos mėnesį savo rugių lauke slapstėsi Gurklis Povilas, 21 metų amžiaus jaunuolis. Užėjus rusų NKVD garnizonui, Gurklis pasikėlė iš rugių ir, matyt, norėjo pažiūrėti, bet enkavedistai jį pastebėjo ir ėmė šaudyti. Tada jis iškėlė rankas ir norėjo pasiduoti, bet priėjęs arčiau rusų kareivis paleido į jį kelis šūvius ir nušovė.

Tuo metu mes vežėm šieną, atėjo vienas enkavedistas, liepė man atvaryti arkli ir vežti „banditą“. Aš nuvažlavau prie nušauto Gurkliuko, ten atėjo ir kaimynas Kirailis Kazys iš Varaniškių. Mes abu lavoną įkėlėm į vežimą, iš paskos visas rusų garnizonas. Mums įsakė važiuoti į Subačių. Subačiuj liepė lavoną išverst ant grindinio prie „magazino“. Aš dar norėjau kažkaip atsargiai kelti ir palengva paguldyti, bet šalia stovėję Subačiaus skrebai kaip suriko ant manęs:

– Versk greičiau!

Pasiūbavom ir numetėm ant žemės.

Alfonsas Masilionis:

Subačiuj nušautus partizanus prie „magazino“ pasodindavo, vanduo laša, žiemą jie apšąla ledu, tarytum kokios mumijos per stiklą matos. Kitiems skrebai išimdavo lyties organus iš kelnų, rožančių užkabindavo... Tokias patyčias darydavo Juozas Ramonas.

Vincenta Samuolytė:

Padlecko kaimyno sūnų Kazimierą nušautą atvežė prie to paties sandėlio žiemą, prie sienos pasodino, atlydys buvo, tai kaip apsėmė vanduo, išalo, tai ir sėdėjo visą žiemą įšalęs lede. Po kelių dienų atvežė ir mano brolio partizano Povilo Samuolio-*Juodo Pono* lavoną prie Viešintos upelio ir įmetė į krūmus. Aukštikalnis, mūsų kaimynas, tuo metu dirbęs Subačiuj seniūnu (Skapišky dirbo apylinkės pirmininku), labai gallėjęs Povilo ir bandęs net pavogti jo lavoną, bet

pro šalį taku eidamas vis matydavęs žmogų, stovintį krūmuose, niekaip negalėjęs paimt. Saugojo kažkas iš skrebu ir laukė, kas ateis pasiimt lavonų – ten jie trise buvo sumesti. Po to Povilo palaikus užkasė, bet vėliau vėl atkasė ir išmetė ant žemės. Taigi lavonas dar ilgai gulėjo iškastas paviršiuje.

IŠ BUVUSIŲ „LIAUDIES GYNĖJŲ“ PRISIMINIMŲ

Pranas Tuškevičius:

Tik praėjus frontui, rusai iškart mūsų jaunimą ėmė gaudyt į kariuomenę. Šaukiamojo amžiaus metal lietė ir mane. Tada mes su tėvu Bartkūnų kaime pas ūkininką kūlėm rugius ir po kūlimo ėjom į namus. Dar nešiaus ką tik suremontuotą armoniką iš tokio Patinsko, kuris gyveno už Strėvos. Matom, atlekia tokia keista tanketė: prieky kaip motociklo vienas vairuojamas ratas, užpakaly du vikšrai, iš bokštelio išlindęs kulkosvaidžio vamzdis. Aš išsigandau ir šokau bėgt, bet tėvas mane sulaikė. Tai kai patraukė iš to kulkosvaidžio, tik kulkos suzvimbė, ir aš sustojau. Prilėkus tanketė sustojo, iš jos išlipo du raudonais antpečiais rusellai ir iškart griebė mane už rankų. Pavedė į šalį ant kapčiaus ir pastatė, o tėvui liepė ant žemės sėst. Vienas iškratė, kitas su automatu stovi už pastarojo nugaros. Kada nieko pas mus nerado, pasakė tėvui:

– Sūnui reiks tarnaut armijoje.

Įgrūdo mane į tą tanketę ir nuvežė į Antakalnius, o ten jau didelis plotas aptvertas, sugaudyta nemažai jaunimo ir visi tam garde laikomi.

Prie savęs turėjau tik Kaišiadorių amatų mokyklos baigimo pažymėjimą. Netrukus mus susodino į sunkvežimius ir išvežė iš šitos stovyklos. Dovainiuose sutikau tėvus, kurie su maistu ir keliais buteliais samagono ėjo manęs vaduot. Perdavė tą samagoną vyresniajam, tas prižadėjo mane paleist, bet, kaip žinia, manęs niekas nepaleido. Atvežė į Kaurą prie soboro ir apgyvendino tokiam geltonam name. Ten

*Lietuvos laisvės kovotojai Sibire, Osetrovo lagerių zonoje (Angarlage):
Pranas Tuškevičius, Jonas Petkevičius ir Vytas Kazilionis*

išbuvom apie dvi paras, per tą laiką išrašė įvairius dokumentus, kol pagaliau atgabeno į geležinkelio stotį, sugrūdo į vagonus, duris užrišo vielomis ir nuvežė į Jarceva – už Smolensko apie 100 kilometrų. Čia sutikau gana daug lietuvių, vien iš mūsų miestelio buvo apie 50 vyrų. Jarceve mus apmokė, išbuvom apie keturis penkis mėnesius, po to atvežė į Lietuvą, į Gaižiūnų poligoną. Čia apsikrėčiau niežais, teko nemaloniai nuo jų gydytis. O kai išgijau, nuvarė į komisiją, ir į frontą. Tai buvo 1945 metų sausio mėnuo. O prieš tai dar atėjo kapitonas, visą išsiterlojusį liepė apsirengt ir eit su juo kartu. Atsivarė prie štabo. Ligoninėj bendravau tik su tokiau Šimkūnu Izidorium iš Rumšiškių miestelio. Barake gulėjęs dar vienas kareivis, pasirodo, pabėgo ir dabar, matyt, už tą kareivį mane suėmė. Nuvarė kažkur toliau, žiūriu – iškasta duobė, uždėti rąstai ant viršaus, užklota eglių šakom, tai šitoj duobėj mane ir uždarė. Čia išlaikė keturias paras. Kai lietus lyja, viskas žliaugla ant galvos. Nedavė nei valgyt, nei gert, bet niekas ir netardė.

Tėvas su motina dar buvo atnešę maisto, bet jų jau prie manęs neprileido. Po keturių parų atvažiavo kažkoks lietuvis generolas su tokia didele kepure – „papacha“. Jis ėmė klausinėti mūsų, už ką mes čia vargstam. Mes jam pasiguodėm dėl savo nelaimių. Priėjo jis prie manęs ir klausia:

– Už ką tu čia patekai?

– Aš ir pats nežinau už ką, – pasakiau jam. – Mano draugas pabėgo, todėl mane areštavo.

Įtariau, kad mane įdavė tas Šimkūnas, nes aš jam guodžiaus dėl blogo maisto ir pasakiau, kad jeigu ir toliau taip maitins, tai visi išsilakstys.

Tas generolas mūsų klausia:

– Ar kariausit su fašistais!?

Visi rėkia:

– Kariausim!

Jau buvo ir visai nusilpusių, nes nieko neduoda valgyt kelinta para. Gulim ant drėgno molio, vanduo bėga nuo tų šakų. Kai taip, generolas davė įsakymą nuimt sargybas, paskyrė tik vieną kareivį visus mus išvedžiot po kuopas. Kitą dieną atėjo karininkas ir paklausė:

– Kur tas, kuris grot moka?

Aš prisistačiau, jis man ir sako:

– Prašysiu, kad viršila tave atleistų, eisim į gegužinę už Neries pas lenkaites.

Prieš tai mane aplankę brolis su mama buvo atnešę armoniką.

Nuėjom mes į tą gegužinę. Mano du palydovai – karininkai, jau pagyvenę vyrai, jie nusinešė paėmę iš sandėlio senų batų, striukių, už kuriuos tos lenkaitės atnešė samagono ir prasidėjo įprastinės išgertuvės, o kitam kambary vyko šokiai. Tai ta naktis nepastebimai ir prabėgo, o ryte atbėga pasiuntinys iš dalinio su automatu – manęs pasigedo. Sako:

– Greit grįžkit, jūsų kuopa jau išrikiuota, laukia!..

Grįžtam atgal, prie štabo jau stovi išrikiuoti mūsų vyrai, atjojo gal apie 20 tokių mongolų būrys, visi staurom akim ir taip jie mus varė apie 10 kilometrų į Jonavą. Geležinkelio stoty stovėjo vagonai su kaliniams – rusų kareiviai rašiojo vielomis duris, aplink stovėjo išrikiuoti sargybiniai. Mums irgi nudraskė visas žvaigždes ir antpečius nulupo. Apslavę buvom raudonais angliškais batais. Visa anglų dovanota uniforma. Suvarė į ten stovinčius tuos pačius gyvulinčius vagonus. Mes jau manėm, kad veža į kokį nors bausmės lagerį. Atvežė iki Palemono, iš ten pasuko link Vilniaus. Toks Jakubauskas Simas iš Panerių per kratas išsaugojo nedidelį peiliuką, su juo pasikeisdami vyrai ėmė pjaut skylę. Nors vagono lentos suklotos dvigubai, šiaip taip tą skylę išpjovė duryse, bet žiūrim, kad durys užsuktos stora plienine viela. Ranką iškiši, bet viena ranka tos vielos neatsuksi. Tada pasikeisdami ėmėm ją lankstyt ir, kol atvažiuovom iki Lentvario, nulankstėm. Atstūmėm duris ir ėmėm šokinėt iš vagono.

Pamačiau, kad stoja traukinys, stabdžiai žviegia, tada jau nteko nelaukdamas šokau ir aš. Visai netoli griovio krašto persiverčiau ir guliu. Matau, traukinys staigiai mažina greitį, jau būtų galima spėt bėgt šalia. Tada pakilau nuo žemės, o prieš akis aukšti geležinkelio vagos šlaitai. Prieš tą šlaitą tiesiog keturpėsčias kabnuos ir lipu aukštyn. Matau, prieky irgi dar trys bėga. Aš juos vejuos, o jie dar smarkiau

paskubina, matyt, galvoja, kad juos vejas. Už kokių poros kilometrų jau prasideda miškas. Matau, jie pasislėpė už medžių, aš šaukiu, tada jie irgi suprato, kad čia toks pat bėglys. Susitikom visi ir tariamės eit palei geležinkelį link namų.

Praeinant pro Rūdiškes mus sulaukė dvi automatais ginkluotos rusės merginos, o mes be jokių dokumentų. Tik vienas – viršila turėjo kažkokį lietuvišką pažymėjimą. Parodė jį jį, kažką dar joms paaiškino, jos mus paleido. Gal po penkių parų atėjom iki Žiežmarių, nuėjom apie 140 kilometrų. Kellonės metu ne kartą teko užeit ir pas vietinius to krašto žmones, prašėm pavalgyt. Labai skurdžiai žmonės gyveno, duonos neturėjo, duodavo kokį juodą blyną, iškeptą iš grikių.

Grįžtu namo, o čia manęs jau ieško, kad pabėgęs iš kariuomenės. Kiekvieną dieną atvažiuoja su rogėmis ginkluoti rusų kareiviai, klausinėja namiškių, ar aš dar negrįžęs.

Kartą slėpėmės su Barkausku Mykolu.

Pamatėm, atbėga kareiviai – mes į kluoną, ten buvo padaryta slėptuvė iš karčių po šiaudais, tik sulindom, ir girdim: jau kareiviai barškina šautuvo spyną ir šūkauja:

– *Vylezaj! Vylezaj!* [Išlįsk! Išlįsk!]

Pradėjo badyt durtuvu per tas kartis. Vienu metu tik pajutau, kad šalta geležis prisilietė prie kūno, vos nesurikau, bet viskas greit nutilo, netrukus atėjo Litvinskienė, sako:

– Jau nebėra rusų, išvažiavo, galit lįst lauk...

Išlindom – ir ką gi? Nutarėm, kad reikėtų rimtesnę slėptuvę įstrengt, išsikast bunkerį. Nieko nelaukę ėmėmės darbo. Išsikasėm bunkerį tvarte, padarėm dangtelį, apklojom jį šiaudais ir ten išsėdėjom apie savaitę. Po savaitės tas mano viršila susiruošė į namus. Kaimynystėj gyveno toks Klimas Dzidorius. Tas viršila parašė laišką ir paprašė, kad perduotų jo namiškiams. Nuvažiavo Klimas į Kauną, atvežė civilius drabužius viršilai, šis persirengė ir išėjo. Taip mūsų keltai ir išsiskyre. Tam bunkery likom mes dviese su Barkausku Mykolu. Kartą sugalvojom nueit į Pravieniškes ir ten beidami įkliuvom rusams į nagus. Nuvežė jie mus į Kauną, į Donelaičio gatvę – tuo metu ten buvo saugumas. Čia mus tardė tardė ir betardydami rado dokumentus, kad mes pabėgę iš

kariuomenės. Kai taip, tada jie mums pasiūlė po dešimt metų kalėjimo. Ir kaip tyčia pasipainiojo pažįstamas leitenantas Balynas. Jis pasakė:

– Dabar galit išpirkt tą kaltę tik stodami į liaudies gynėjus.

Aš jo ir klausiu:

– Ką ten reiks daryt?

Kiek žinau, tie „liaudies gynėjų“ batalionai tuo metu tik buvo pradėję kurtis. Tas leitenantas man paaiškino, ką reiks daryti būnant „liaudies gynėju“:

– Nuneši kam nors kokį pažymėjimą, kokį šaukimą, nieko nereiks dirbt...

Mūsų apylinkėse tuo metu dar negirdėjom apie jokių partizanų. Nežinojau, kas tie „liaudies gynėjai“, aš ir sutikau būt „liaudies gynėju“.

Paleido tada mane į namus. Rumšiškčių miestely tuo metu jau buvo apie 20 vyrų būrys, kuriam vadovavo tas pats leitenantas. Čia apiformino ir mane, išdavė tokią „spravkę“ – ir aš tapau „liaudies gynėju“, gavau ginklą – PPS automatą.

Šiuo metu iš anų belikę tik du mano bendražygiai – Kepežinskas Zigmas, apie jį nieko blogo pasakyt aš tikrai neturiu, jo brolis Kazys palaikė ryšį su partizanais, buvo areštuotas, pasėdėjo pusę metų ir grįžo, nors smarkiai sumuštas, bet nieko nepripažino, čekistai rimtesnių įrodymų neturėjo ir paleido. Grįžęs dar pagyveno kiek ir mirė, nes buvo smarkiai atitrunkytas. Tiesa, dar tebegyvena prisiekęs „liaudies gynėjas“ Lepševičius Boleslovas. Jis ir toks Ivanauskas Kazys buvo vieni iš aršiausių sričių, bet buvo ir gana neblogų vyrų. Sakysim, toks Makarevičius Vacys prieš tapdamas „liaudies gynėju“ šiek tiek vaikščiojo su *Meška* – Romualdu Randžiu, ir tarnaudamas palaikė ryšį su partizanais, buvo sulintas ir teistas dešimt metų. Ta pačia proga galiu pasakyt, kad Randis buvo mano geriausias draugas, mes kartu baigėm šešis skyrtus. Ką tik rusams užėjus, dar trumpai kartu slapstėmės vienam bunkery. Randis buvo aukšto ūgio, labai mėgsiantis humorą žmogus. Vėliau jam daug teko padėt šaudmenimis. Tuoj po karo per Lietuvą iš Vokietijos rusai gabenos į Rusiją įvairų turtą ne tik traukiniais – karves, arklius, avis

bandomis varės. Tie gyvulių varytojai nešės ir daug šaudmenų, ginklų, kuriuos pakelėse pardavinėjo už duoną ir kitokį maistą vietiniams gyventojams. Iš jų aš buvau nupirkęs didelę duonterbę parabelio šovinių, kuriuos perdaviau *Meškai*. Tiesa, tie varytojai pakelėse pardavinėjo ir tuos gyvulius, o pinigus pragerdavo. Matėm, kaip traukiniais rusai gabenos iš Vokietijos tiltų konstrukcijas ir net tualetų būdeles.

Pratęsdamas aną mintį galiu pasakyti, kad iš mūsų, buvusių „laidies gynėjų“, ne aš vienas palaikiau ryšį su partizanais. Jau po mano arešto buvo areštuotas ir teistas Lekavičius Aleksas, kadangi jis nušovė tokį komjaunuolį studentą Lelišų kaimė.

O Ivanauskui viršininkas buvo davęs net uniformą, jis nešiojos net vokišką parabelį ir eidavo tik su pačiu Šatalinu.

Aš visą laiką vengiau eiti į kaimus, tai mane dažnai palikdavo vietoj. Su tėvu pjaudavom rąstus namuose, kadangi tėvas statė namus, aš jam padėdavau, tai mane iš tarnybos stribyne dažnai atleisdavo.

Tuo metu aš draugavau su dabartine žmona Ignatavičiūte Verute. Pas juos į namus ateidavo toks jaunas berniokėlis. Ateinu aš pas juos, o jis tai už stalo sėdi, knygą skaito, tai vėl ką daro, pas jį jokio ginklo aš nepastebėjau, nors įtariau, kad jis slapstos.

Kartą aš ateinu, maždaug per 50 metrų nuo gryčios mane pasitinka Verutė ir sako:

- Ar eisi gryčion? Žaliukų yra atėję...
- Eisiu, – atsakau.

Prieinam prie gryčios, atsidaro durys, išelna tas pats kartą mano matytas berniokėlis – apsirengęs gražia karininkiška uniforma, su piliate geltonais krašteliais, ant krūtinės nediduką rusišką desantininkų automatą užsikabinęs, prie šono pora granatų, pistoletas. Pasisveikinom, surūkėm po cigaretę ir suėjom į vidų. O kambary apie 15 vyrų, atvažlavęs tų Ignatavičių svainis iš Emalių kaimo, o šitas berniokėlis, pasirodo, buvo irgi iš Emalių kaimo Kazys Grebliauskas-Vatdevutis.

Vatdevutis atsisėdo prie lango, man pasiūlė atsisėsti kiek

toliau, jis nusikabino nuo kaklo automata ir padėjo man už nugaros, o pats išsiėmė maldaknygę ir skaito. Kiek pasėdėję kiti pradėjo skirstytis, tada vienas iš jų kreipėsi į mane ir paprašė eit pasišnekėt. Išėjom į lauką ir einam link Nemuno.

Manęs paklausė, ką aš pažįstu Stenionyse. Pasakiau, kad man labai gerai pažįstamas eigulys Sikadolskis Antanas. Taip mes ir pradėjom susitikinėt su *Meška*. Kai jis pats negalėdavo atėit, atsiųsdavo Sikadolskį. Žitūrėk, jau prašo šovinių, o juos paimt nėra taip lengva. Pradžioj dar nieko, bet vėliau, kada areštavo Makarevičių, įtarė mus, šovinius pradėjo labai kontroliuot. Šovinius laikė tokioj spintoj, kuri buvo visą laiką užrakinta.

Apie *Žaltą Velnį* pas mus įvairiausi gandai ėjo. Aš jį pažinojau, kadangi prie vokiečių jis dirbo geležinkelio policijoj. Buvo aukšto ūgio, prie šono visada nešiojos mediniame dėkle „mauzerį“. Kiek man žinoma, pas mus rusai stribyne daugiausia ir suko galvas, kaip pagaut *Žaltą Velnį* ir *Mešką*. Jie net žinojo, kur jie užėina, pas ką nakvoja, turėjo apie juos labai daug informacijos. Iš kaimų atėidavo čekistų užverbuoti informatoriai. Dažnai jie nežinodavo, su kuo kalba, kam tą informaciją perduoda. Ne kartą ir man asmeniškai yra panašią informaciją perdavę. Kartą atėjęs toks vyriokas aiškina man, kad pas Valaišas lankos „banditai“. Teko pranešt partizanams, kad kitą kartą būtų atsargesni ir ilgiau pas Valaišas neužsibūtų.

Žlodiškių kaime gyveno moteris, kurią norėjo areštuot stribai. Aš sužinojau, per kitą žmogų, nuvažiavęs dviračiu pranešiau apie tai – per tą pačią Oną Kazakevičienę, kuri *Mešką* išdavė. Pasakiau jai tiesiai, kad pasakytų savo kaimynei, jog ją ruošias areštuoti, bet ši visa tai pranešė ne tam, kam reikia, – nuėjo pas Šataliną ir jam viską atraportavo. Išsikviečia mane Šatalinas ir sako:

– *Ty menta podvitol!* [Tu mane nuvylei!]

Aš gūnuosi, kad taip nebuvo, bet argi manimi bepatikės, gavęs iš savo agentės tokį pranešimą.

Kartą Kepežinskas Kazys pasiūlė pagąsdint stribus. Nuėjom ant vadinamo Kunigo kalno ir ėmėm šaudyt, stribai

išsigandę išsilakstė pakampiais, laukė, kas bus toliau, o mes pašaudėm ir nuėjom.

Kitą kartą jau rimčiau Rumšiškių sribų būstinę puolė partizantai, bet užimt nepasisėkė, nes ties būstine sriba buvo išsikasę tranšėją, smarkiai gynės, partizantai, matyt, vengė akiai veržtis.

Rumšiškėse labai žiaurus sribas buvo Zigmas Dubosas. Vėliau jis dirbo Jiezo miestely įgaliotiniu. Kai žmones į Sibirą vežė 1949 metų kovo mėnesį, senukas Jasilionis bandė bėgti, tai šitas Dubosas jį nušovė.

Kitą sykį plentuėjo žmogus ir nešės nešulį, o pro šalį važiavo sriba. Tai šitas Dubosas pakėlė automatą ir paleido seriją į tą žmogų. Tas vietoj krito negyvas. Sriba iššoko iš vežimo ir ėmė kratyti to žmogelio nešulį, o ten tik višta, daugiau nieko. Dubosiukas išsigando, kad čia jam dabar gali liūdnai baigtis, bet tuo laiku buvęs Rumšiškių sribų vadas Podkolzinas jį ėmė raminti:

– Ko tu dabar dėl to senio jaudinies, mes tau duosim medaį, nebįjok, nieko tau nebus...

Matakas Stasys slapstės nuo rusų, jį pagavo ir vežė vienam vagone su mano žmona į Sibirą, bet kai tik traukinys pajudėjo, jis kažkaip atsikrapštė vielas, iššoko ir pabėgo. Po to vėl slapstės prie namų, apie 1950 metus jį beginklą nušovė irgi tas pats Dubosas.

Turiu pasakyti, kad Rumšiškėse tik pradžioj dar sribaėjo kartu su rusų garnizonais, o vėliau rusai sribų visai nebeimdavo. Buvo Užtakų garnizonas, tai tik tas garnizonas eidavo į operacijas, o mūsų sribais visai nepasitikėjo ir, kas įdomu, Rumšiškių sriba nei vieno partizano nėra nušovę. Dauguma mūsų sribokų patys galus atidavė: tai susisprogdino, tai nusišovė. Pas mus buvo ne visi tokie blogi vyrai. Sakysim, aš gerai buvau įsiminęs, kaip atrodo *Meškos* pistoletas: viena rankenėlė buvo iš medžio išdrožta, kita kaulinė. Šitą pistoletą netikėtai pamačiau pas sriboką Makarevičių. Aš jo ir paklausiau:

– Iš kur tu gaval *Meškos* pistoletą?

Žmogus iškart sutriko, nes jis net nepagalvojo, kad aš

palaukau ryšį su *Meška*, o aš nežinojau, kad jis, pasirodo, irgi turi tokį pat ryšį. Jis man ir sako:

– Ai, žinai, jie mane sekė, ant šieno miegojo ir pametė, o aš jų radau.

Maždaug po pusmečio Makarevičių areštavo, tik tada jau visi sužinojom, kad jis su *Meška* ryšį palaikė.

Ypač žiaurus buvo Žaslių NKGB viršininkas vyr. leitenantas Zelonka. Prieš tai jis dirbo Pravieniškių lagery, tikrindavo laiškus kalinių, buvo cenzorius. Iš Pravieniškių jį atkėlė pas mus į Rumšiškės. Du jo vaikai dirbo milicijoj: vienas Vilniuj, kitas Kaune.

Aš mačiau, kaip leitenantas Balynas mušė Randį. Visai netų Randžių giminės, iš kurios buvo kilęs *Meška*. Šitas Randis gyveno Emaltuos, toks nedidelio ūgio su barzdele, areštavo jį, tardo rusiškai ir muša. Daugiau nieko neklausia, tik: „*Kak familija? Kak familija?*“ [Kokia pavardė? Kokia pavardė?] Ir vis duoda. Man rankos ėmė drebėti, vos išsilaikiau, kad kiek – būčiau jau trenkęs tam Balynui. Vėliau jam kažkas su sveikata buvo negerai, kojas nupjovė, matyt, Dievas baudė už tuos žiaurumus.

Mūsų stribai partizanų labai bijojo ir vengė su jais susidurti. Tik tas vienas Ivanauskas kaip žvėris eidavo galvą pametęs, bet kažkaip jam gerai ir nekliuvo nuo partizanų, tik va kiek pas Žaltauską peršovė. Jei ne rusų garnizonai, stribai čia nė dienos nebūtų išsilaikę.

Pirmą kartą Rumšiškių miestelį partizanai puolė 1944-ųjų rudenį. Tuomet aš buvau kariuomenėj Jarceve. Man grįžus, motina pasakojo, kad vyko didelis susišaudymas, sudegino valsčiaus pastatą, nors ir skarda buvo dengtas, partizanai sumetė granatas į vidų per langus, išlaisvino suimtuosius.

O antrą kartą Rumšiškės partizanai puolė 1947 metais nakties metu. Labai sutelkta ugnim puolimas vyko, bet žuvusių nebuvo nei iš vienos pusės, nei iš kitos. Tuo metu aš buvau toj stribų būstinėj. Po to mane smarkiai barė viršininkas, kodėl aš turėjau kulkosvaidį ir nešaudžiau. Jie jau labai mane įtarinėjo. O aš specialiai sugadinau kulkosvaidžio diską, kad paskui turėčiau kaip patelsint savo neveiklumą.

Vėliau palaikiau ryšį su partizanų Bernardu Pūru-Žilvyčiu iš *Meškos* būrio. Tada man viršininkai įdavė kažkokius dokumentus, kuriuos aš vežiau į Kauną, į Donelaičio gatvę – reikėjo pristatyt į štabą. Bevažiuodamas ties Astravu pastebėjau, kad mane stabdo žmogus. Sustojau. Apsirengęs jis tokiuo švarku stačia apykakle, pasiūtu iš senoviško mūlo. Iš arčiau aš šitą žmogų iškart pažinau. Dar nuo vokiečių laikų aš jį pažinojau gerai asmeniškai, jis dirbo prie geležinkelio. Pasilabinom.

Įsėdo jis į mūsų sunkvežimį ir važiuojam. Dar tokių bobų prisėdusių važiuoja, negl ką prie jų šnekėsi. Atvažiuojam į Petrašiūnus, matau, jis taikos išlipti. Aš jam saku:

– Važiuojam į Kauną...

– Ech, man vis tiek, – numojo ranka, ir atvažiavom į Kauną.

Paskui nuėjom prie Neries Jonavos gatvė, atsisėdom ant kranto ir tada jau pasikalbėjom apie viską atvirai. *Meška* tuo metu jau buvos paimitas, bet laikėsi vyras gana kietai, nieko neišdavė. Bernardas man pasakė, kad *Mešką* Juodiškių kaime užnuodijo migdomaisiais tokia Ona Kazakevičiūtė (Juodiškių kaime yra važiuojant nuo Kauno į Vilniaus pusę ties Paneriu). Po to kareiviai sulindo per stogą ir paėmė gyvą. Kada *Mešką* atvežė į miestelį, vienam kareiviui buvo smarkiai perkąsta ranka – pasakojo, kad *Meška* dar atkakliai gynės, nors ir apsvaigęs. *Meškos* atpažint rusai atvedė Drumstą, Drumstienę, Lekavičių, kadangi *Meška* nesakė savo pavardės ir neprisipažino, kad jis Romas Randis, bet šitie atvestieji liudininkai vis dėlto įrodė, kad tai Randis, o *Žilvytis* Leliškių kaime prie Strėvos upės pateko į pasalą ir jį paėmė taip pat gyvą, teisė.

Kartą atėjo pas mane iš sribyno vienas sribokas ir sako:

– Kviečia tave atett, atvažiavo iš Kaišiadorių.

Aš ir nuėjau. Iškvietė į kabinetą, liepė sėstis, atsisėdau, o už stalo stovi majoras Kisilovas. Jis ir sako:

– Nu, čevo ždtote? [Na, ko laukiat?]

Tuomet mane ir griebė toks leitenantas, bet aš čia pat išsilaisvinau rankas ir kirtau per sprandą tam leitenantėliui, bet jau ir kiti puolė, užlaužė rankas, surišo telefoniniu kabeliu.

Kiseliovas tada klausia:

– *Skol'ko banditov ubil?* [Kiek banditų nušovei?]

Aš jam pasakiau, kad savo gyvenime nemačiau nė vieno bandito. Tada nuvežė į Kaišiadorius ir įmetė į rūšį pas „banditus“. Rūsy sutikau tokį Simonavičių. Pas jį užėjo partizanai ir paliko prieštankinį kulkosvaidį PTR su trim kojom, atseit jis jiems dabar nereikalingas ir jie jį įmetė į sodžialką. Kada Juozą Urbonavičių-*Atdą* suėmė, jis daug žmonių išdavė, tarp jų ir Simonavičių. Čekistai jam įdavė kablį ir liepė graibyt po sodžialką, o kai užkabino, ištraukė ir tą kulkosvaidį. Simonavičių suėmė ir vien už tai jam davė dešimt metų kalėjimo.

Čia sėdėjo suimtas ir kitas Simonavičius – Jurgis. Šis per mišką žiemą ėjo iš Pravieniškių. „Žiūriu, sako, toks takelis nuo kelio eina. Kiek paėjęs tuo takeliu pamačiau kulkosvaidį stovintį, ant jo maišiukas užkabintas su šoviniais, pagalvojau, kad brakontieriai „paliko“. Pasiėmiau ir parsinešiau namo.“ O, pastirodo, tas kulkosvaidis partizanų buvo paliktas. Tie atėjo ir neberado jo, bet, kol šviesu, pėdomis atsekė iki Simonavičiaus namų. Ėmė jo klausinėti, kur buvai, ką radai eidamas, šis ir pasakė, kad radęs kulkosvaidį, bet benešdamas numetęs pakelį. Partizanai tuo nepatikėjo, ir vadas davė nurodymą įkrestį jam 20 šampalų, bet šis vis vien neprisi pažino, kur padėjo tą kulkosvaidį. Tada vyrai kambary pastatė taburetę, liepė užlipt Simonavičiui, atsinešė virvę, uždėjo ant kaklo kilpą ir pasakė: „Jei nepasakai, kur kulkosvaidis, paspiriam taburetę, ir su tavim viskas baigta.“ Tada jis ir prisipažino, kad kulkosvaidį užkasęs tvarte. Partizanai nuėjo, iškasė tą kulkosvaidį ir išsinešė. O vėliau, kada *Atdas* suimtas apie tai pasakė čekistams, Simonavičių areštavo ir vien už nepranešimą jam davė dešimt metų kalėjimo. Kiek teko girdėti iš kitų, *Atdą* apie 1952 metus užmušė lagery kaliniai.

Nemažai žmonių ateldavo iš kaimų su informacija apie partizanus. Dauguma jų net užverbuoti nebuvo, nešė skundus savo iniciatyva. Ne vieną iš jų teko perduoti partizanams kaip išdavikus. Kiti, kurie spėjo išnešti kudašius, visi tie skundikai sulindo į stribyną. Tarp jų buvo ir toks nukvošęs senis

Lekavičius iš Leliškių-Morkūnų kaimo. Tokią Drumstienę Oną už skundimą Randis Romas gerai pavelėjo gumine lazda, tai ji atbėgo prašytis prieglobsčio į stribyną. Bet boba yra boba, kurgi ją dės. Prirašė stribelnyčion, tai su automatu prie telefono pasėdėdavo, šiukšlės surinkdavo. Jos vyras Drumstas su Šatalinu važiavo į Pravieniškes arkliniu vežimu, o partizanai pasaloj sėdėjo. Į tą pusę juos praleido, o kai grįžo atgal – davė parako pauostyt. Partizanas Jonas Simonavičius-*Mažylis* (stambus vyras) iš kulkosvaidžio kai trenkė į juos, Drumstui iškart ranka nulėkė, o Šatalinui nekliuvo. Tada jis šoko į griovį ir pabėgo. Šataliną iškart po šio įvykio išsiuntė į Kaišiadoris. O mane tuomet jau areštuotą, telefono viela surištom rankom už nugaros, atvežė pas šitą Šataliną. Priėjo prie manęs jis ir klausia:

– *Nu kak, boltt?* [Na ką, skauda?]

Aš jam sakau, kad *neboltt*, o rankos juodos nuo užveržimo. Tada prie mūsų priėjo leitenantas Klimenko, atrišo tas vielas, išsiėmė iš kišenės antrankius ir vėl uždėjo ant mano ištinusių riešų. Liepė sėstis ant grindų kampe. Kiek tolėliau – lyglai tai pat surakintom rankom pasodinta irgi ant grindų Rumšiškių pašto viršininkė ir man dar nepažįstamas vyriškis kaimietis.

Čia, Kaišiadoryse, Vytauto gatvėj, saugumo pastate įmetė mane į rūšį, vandens apie 30 centimetrų, tai jau menkas malonumas. Iškviečia į tardymą majoras Kiseliovas ir sako:

– Tu ten rūsy paklausyk, ką banditai šneka, ir mums pranešk – tada mes tave paleisim...

Aš jau žinau, kaip jie mane paleis... O rūsy su manim dar du sėdi, kampe šiaudų kūlys pamestas, irgi vandens prisigėręs, į išvietę neveda, vietoj į vandenį žmonės atlieka visus gamtinius reikalus. Smarvė baisiausia, nė ką daryt. Atsisakiau aš Šatalino paslaugų ir likau su vyrais šitam susmirdusiam rūsy sėdėt. Šeštą parą kojos ištino nuo vandens, atšoko batų padai. O naktimis vis veda tardyt. Vieno iš jų, tokio Beniaus Pūro, klausiu, ką man sakyt, kad neįkliuvus dar daugiau. Jis sako: sakyk, kad mes nieko nepadarę, jaučiam, kad paleis. Mane pakviečia tas Kiseliovas ir klausia:

– Nu, čto govoriat banditny? [Na, ką kalba banditai?]

– Sako, kad nestijaučia jie kalti, laukia, kada juos namo paleis, – sakau aš jam.

Tada Kiseliovas net nusikeikdamas man režia tiesiai:

– Ty, blat', chuže bandita! [Tu, ..., blogesnis už banditą!] – Ir kelis kartus trenkia kumščiu į nosį.

Kitą kartą virvėmis užrišo už pažastų, pastatė ant taburetės ir pakabino ant kablio, o taburetę išspyrė. Aš ir likau kabaliuot. Tada lazda per padus kaip davė, net akyse žaibai pasipylė. Nepajutau, kaip ant žemės atsiradau visas šlapias – perpiltas šaltu vandeniu.

Kada mane suėmė, statė akistaton su tokiu Gagu Jonu iš Aštragų kaimo, taip pat jį statė akistaton su Pūru Bernardu ir ūkininku Varnu Juozu iš Lašinių kaimo. Esą mes ruošėm Rumšiškių skrebyno užpuolimą, esą buvom suplanavę paimt visus dokumentus. Suimtas Gaga pirmučiausiai išdavė tą Varną ir Pūrą, o paskiau, 1948-ųjų spalio 7-ąją, išdavė ir mane.

Kada pradėjo mane tardyt, aš nieko neprisipažinau. Be to, dar buvo ir Aldo parodymai, kad jie užėjo pas Verutę Ignatavičiūtę (dabartinę mano žmoną), jis stovėjo sargyboj šlaudų kūgy, o *Vatdevutis*, įėjęs į kambarį, laukan grįžo jau su dviem pistoletais, bet aš ir to neprisipažinau. *Aldas* buvo išdavęs apie 50 žmonių, nors aš jo kaip žmogaus nepažinau, tik vieną kartą teko matyti.

Be viso to, man buvo mestas dar vienas įtarimas. Kartą paštu aš gavau laišką, atplėšiau, skaitau, užrašyta „LLA Vana-gai“ ir parašytas toks atsišaukimas: „Aš sužinojau (neva *Vatdoto-Ožeraičio* rašyta), kad tu turi ryšį su *Vatdevučiu* ir aš tuo pačiu su tavim norėčiau palaikyti ryšį.“ Pasirašo: Ožeraitis.

Kada po lagerio pas mane atvažiavo pats Ožeraitis, aš jam papasakojau apie tą laišką, bet jis tai kategoriškai paneigė ir pasakė, kad tai provokacija. Dar pridūrė:

– Jeigu aš būčiau rašęs, jokių būdu nebūčiau pasirašęs savo pavarde.

Aš ir pats supratau, kad buvau provokuojamas ir sekamas, į jokias operacijas manęs nebeimdavo, o be to, mane

jau ir perspėjo toks Randakevičius Albinas. Jam teko išgert prie vieno stalo su viršininku, tai tas prasitarė, kad tarp jų yra du, kurie su miškiniais palaiko ryšį.

Tiesa, mane norėjo pasiųst į MGB mokyklą, bet aš nesutikau motyvuodamas, kad šeima to nenori.

Kada po Gagos paėmimo praėjo dvi savaitės, statė akistaton. *Aidas* jau buvo nuteistas ir išvežtas lagerin, todėl su juo akistatos nebuvo, tik vienas Gagas, kuris primygtinai įrodinėjo, kaip mes per lapkričio šventes tarėmės užpult stribyną. Gagas dar išdavė tokį Liutviną, kelių meistrą.

Pradžioj mane tardė Žaslių stribų leitenantas Zelsonka. Kimšo jis man daug politikos, labai gyrė tarybinę santvarką ir aiškino, kad ji bus dar geresnė, jeigu aš viską nuoširdžiai prisipažinsiu. Kada aš jam nieko neprisipažinau, priminė, kad aš susitikinėjau su Gagu Jonu. Aš jam aiškinu, kad pas Gagas užeidavom tik pavalgyt. O Gagos žmona ir duktė parodo, kad aš ateidavau vakare be ginklo, išeidavom su tėvu prie kluono, nueidavom į pamiškę ir ten ilgai kalbėdavom, tėvas pareidavo apie trečią nakties.

Kada paskyrė naują tardytoją – majorą Kiseliovą, jis manęs ir klausia:

– Kaip jus vadina kitaip?

Aš jam ir pasakiau, kad mano tėvas ratas dirbo, todėl daugelis Račium vadino. Net nudžiugo Kiseliovas:

– *Vot vot, tvaja kitička Račtus!* [Va va, tavo slapyvardis Račtus!]

Iš tikrųjų aš slapyvardžio neturėjau, bet, pastirodo, partizanų buvau vadinamas *Račtuku*, kadangi buvau račiaus sūnus.

Tardė mane beveik metus. Pradžioj laikė Kaišiadoryse saugumo rūsy, po to nuvežė į KPZ (kur dabar šarvojimo biuras). Čia netardė, po kiek laiko mus, apie 20 kalinių, nuvežė į Kauną, į Mickevičiaus gatvę. Čia atvažiuodavo tardytojas ir tardydavo.

Kaune toks Repinas nuvedė mus keturis į atskirą kamerą ir perskaitė nuosprendį, po to liepė pasirašyt. Aš pasirašyt atsisakiau motyvuodamas tuo, kad jokio teismo nemačiau ir nebuvau jame.

Kaip Repinas teigė, atseit mums nuosprendžius po 25 metų paskyrė Maskvos *osoboje soveščtanyje* [ypatingasis pasitarimas]. Atsisakė pasirašyt ir Benius Pūras.

Kada mane pasodino, žmona liko nėsčia; po gimdymo praėjus porai savaitių, ją ištrėmė į Sibirą, o kūdikis mirė.

Albinas Striukas:

Mano tarnybos metu Surviliškio stribyne nebuvo taip jau labai baisių žmonių. Dar va dabar tebegyvena toks Girdeika Aleksiukas, nežinau, ar kas galėtų apie jį ką nors labai blogo pasakyti. Kad skrebas, tai skrebas buvo, tą mes visi žinom, bet nei jis vogė, nei žmonių terorizavo. Ko nepasakytum apie tokį stribą Bogušą, kuris, žinoma, ir gavo, ko nusipelnė.

Teko dalyvauti žmonių trėmime į Sibirą, o daugiausia užsistimėjom partizanų persekiojimu. Vaikščiodavom naktimis po kalmus ir lodydavom šunis. Tai va tokia mūsų taktika ir buvo. Jeigu sugebai gerai išlodyt šunis, tada nieko nesustitksi, su partizanais susidūrimo tikimybė mažiausia, o jei šunų nelodysi, arba tu, arba partizanai ant tavęs užšoks – tada jau susišaudymas neišvengiamas, o mirtį niekas nenori.

Vieną kartą visgi teko susikibt su partizanais. Tada Šlapaberžėj buvo atlaidai, apie 1947 metus, o Naujųjų Bakalnių kaime pakermošėj Karbočiaus būrio aštuoni partizanai vienoj sodyboj gerai prisigėrė. Tuo pasinaudodama, iš to pokylio ištrūko viena moteris, ktek pamenu, tai buvo Urbontienė, kuri pranešė mums, kad tame kaime partizanai linksminasi. Viršininkas mane su dešimt stribų pasiuntė padaryti ten tvarką. Pasirodo, partizanai buvo palikę lauke sargybą, bet tie sargybiniai suėjo į atskirą kambarį ir puotauja. Kai atėjom į sodybą, prie lango priėjo vienas iš mūsųškių ir viduj pamatė sėdinčius už stalo ginkluotus vyrus. Jis pašaukė mane. Aš priėjau arčiau, žiūriu – Karbočius sėdi. Ką daryt? Susišaudymas neišvengiamas. Tada aš pasirinkau porą geresnių vyrų ir daviau nurodymą įeit į vidų ir įsitikint, kas ten tokie sėdi, liepliau nešaudyt viduj. Tie įėjo gryčion, bet kai juos pamatė sėdintys už stalo partizanai, šoko iš užstalės, apvertė tuos

mūsų du stribus ir visi išbėgo be jokio šūvio.

Kai grįžom atgal, man pasiteisint buvo jau labai sunku, kodėl mes tų „banditų“ nesunaikinom. Aš ėmiau aiškinti, kad mano signalinis pistoletas užsikirto, negalėjau duot signalo pradėt kautynes. Viršininkas kapitonas Kirilenko ėmė priekaištauti, kodėl per langus į vidų granatų nemėtėm, kodėl į bėgančius ugnies neatidengėm. Mane dar labiau pradėjo įtarinėti nelojalumu organams.

Aš žinojau, kad mes, lietuviai, dažnai buvom tikrinami, apie mus ir mūsų šeimas buvo renkami operatyviniai duomenys, o mano sesuo tuo metu jau buvo suimta ir pasodinta kaip partizanų ryšininkė.

Apie 1947 metus prie Šventybrasčio vaikščiojom po kaimus. Prie vienos sodybos radę šieno kupetą, susėdom ant jos pailsėti. Jau buvo tamsoka, žiūriu – ateina keli ginkluoti vyrai. Supratau, kad reikia kaip nors suktis iš padėties. Surikau: „Kas eina?“ Tie suprato, kad čia nebesavi, tik pasipylė į šonus, kelis kartus iššovė ir dingo.

Sunku buvo ir mums. Aš tėviškėj palaikiau ryšį su partizanais, o čia, nors ir neaktyviai, kiek galėjau, kiek leido aplinkybės, visada stengiausi savo grupės neįvelt į kautynes su partizanais, tuo pačiu gelbėdamas ir partizanų gyvybes. Bet reikėjo neužmiršt, kad didžioji dalis stribų buvo užverbuoti, ir negalėjai atėjęs pas žinomą partizanų rėmėją ar ryšininką elgtis švelniai, gražiai. Kartais gal ir griežčiau reikėjo surikt, pareikalaut, kad tik neatkreiptum anųjų dėmesio. Aš, kaip operatyvinis darbuotojas, labai gerai žinojau ir supratau, kad apie mane informacija yra renkama, todėl reikia būti labai atsargiam – nepašnekėt su kuo nereikia ir ko nereikia, neprasitart, nesukelt nereikalingų kalbų.

Žinoma, turėjau ir aš keletą savo agentų, kurie man suteikdavo šokią tokią informaciją apie partizanus: kur jie laikosi, pas ką dažnai lankosi ir taip toliau. Turiu pasakyti, kad ir tie mano informatoriai nepersistengdavo, labai nenoriai jie man tą informaciją teikdavo ir labai negausią.

Paprastai susitikimus su savo informatoriais paskirdavau kur nors nuošalesnėj vietoj, o su šituo vieną kartą paskyriau

susitikimą prie Surviliškio, kur daugiau žmonių, o pačiam miestely ir partizanai turėjo savų informatorių, kurie mus stebėdavo ir apie tai juos informuodavo. Taip buvo ir šį sykį. Kam reikia, tas ir pamatė, kad pas mus į susitikimą atėjo šitas pilietis. Tai buvo Vaitkevičius iš Naujųjų Bakainių kaimo. Žinoma, apie tai buvo pranešta partizanams, kurie jį labai greit sutvarkė.

Rusai labai stengėsi verbuoti kaimuose lietuvius, bet tas jiems sekėsi gana sunkiai. Retas kuris tapdavo jų informatorium.

Pamenu, vieną tokį ūkininką areštavo, kad neišvežė pyliavų, ir bandė jį verbuot, bet nieko neišėjo, tada pasodino.

Taip pat prisimenu vieną surviliškietę – Širmulytę, kuri mokėsi Kėdainių gimnazijoje. Ji susitikinėjo su rusų MGB majoru. Vieną kartą aš jį dar lydėjau į tokį susitikimą, nes vienas, kaip supratau, jis bijojo eiti, tada tą informatorę aš ir mačiau. Susitikimas įvyko netoli Surviliškio, buvo kalbama apie kažkokią antitarybinę organizaciją, kuri veiks Kėdainių gimnazijoje.

Su savo agentais susitikdavome įvairiose vietose, kas tik kur sugalvodavo. Būdavo, atvažiuoji į kaimą, pereini per visas gryčias, o kartu užėini ir pas agentą. Šitaip niekas neįtars ir nesužinos, iš ko tu gavai informaciją. Dėl kokios nors antitarybinės agitacijos mes bylų nesudarinėjom ir į tai nekreipėm dėmesio. Tuo užsiliminėjo atskiras skyrius, esantis Kėdainių MGB. Mes užsiliminėjom daugiausia tik partizanų persekiojimu. Girdėjau ir apie tas vadinamas smogikų grupes, kurios būdavo sudaromos iš paimtų gyvų partizanų, bet su jomis man jokių ryšių neteko turėti. Girdėdavau giriantis viršininkus, kad tai į vieną, tai į kitą partizanų grupę jie įterpė savo vidinius agentus.

Rusų rankose buvo svarbiausia agentūra, svarbiausi informatoriai, mumis – sribais – jie nelabai pasitikėjo, jų tikslas buvo parodyti visuomenei, kad va patys lietuviai kovoja su „banditų“ gaujomis, o rusai jiems tik labai nedaug padeda. Lietuvį į atsakingesnius postus rusai neskirdavo.

Per tuos tarnybos metus man nė karto nepasitaikė, kad

va eini per kaimą, lankaisi sodžiuose ir kas nors ima nei iš šio, nei iš to ir pradeda pasakoti apie partizanus, kur jie slapstosi, pas ką lankosi ir pan. Kad ir tamsūs, be išsilavinimo, kaimo žmonės partizanus labai slėpė ir kiek galėdami stengėsi jų neišduot. Labai mažai buvo tokių, kurie mums pritarė.

Pažinojau vieną tokią moteriškaitę – Janiną Petrilaitytę, kuri palaikė ryšį su Bronium Karbočium-*Bite*. Sužinoję rusai, kad ji artimai bendrauja su juo, bandė ją verbuot, bet nepasisekė jiems. Survilišky prie stribų būstinės buvo toks pastatas su šiferiu dengta pastoge. Rusai, supykę ant jos, vieną sekmadienį ją paėmė ir uždarė toje pastogėje, o šalčio jau keli laipsniai buvo. Aš jai atnešiau malkų, ji pasikūrė pečių, kad nebūtų taip šalta, pastelgiau, kaip priklausio doram žmogui. Po kurio laiko ją vėl pagavo Kėdainių MGB, ir tardymo metu ji prasitarė, kad Striukas esąs jų žmogus, o antems to ir tereikėjo, taip jie ir užrašė jos apklausos protokole.

Žinoma, man viršininkas apie tai nė žodžiu neprasitarė, tik pasakė:

– Važiuk į Kėdainius, ten tokias bylas reikia susiūt.

Nuvažiuoju į Kėdainius, paduoda man padrikus popierius, aš imu juos dėlto į vietą paskaitinėdamas, žiūriu – ir tos Petrilaitytės paaškinimai, kad aš esu jų žmogus.

Kiek žinau, vėliau ta Janina išėjo į mišką pas partizanus į Karbočiaus būrį, ją paėmė gyvą su jau oficialiu jos vyru partizanu Vladu Mataičiu žiemos metu.

Su Surviliškio partizanais aš ryšio nepalaikiau, nors jaučiau, kad jie per Janinos Petrilaitytės seserį su manimi bandė susisiekti, su ta mergaite mes truputį net padraugavom, bet vėliau ji nuo manęs nutolo, užsibalgė ir mūsų draugystė.

Kada baigiau mokslus Vilniuj ir pradėjau dirbt Survilišky, pirmą kartą leido parvažiuot į namus. Namuose vieną vakarą atėjo trys partizanai, tarp jų ir mano jaunystės draugas Laptenis. Išisnekėjom, papasakojau jiems apie save, kur dirbu, nutarėm palaikyt ryšį.

Aš gerai sugyvenau su milicijos viršininku, iš kurio buvau gavęs keletą pasų blankų su visais antspaudais. Juos parvežiau į tėviškę ir atidaviau partizanams. Ne kartą į tėviškę

partizanams vežiau šovinių, ypač jiems reikalingi buvo automato šoviniai. Pas mus skyriuj nebuvo galima taip jau tais šoviniais švaistytis, bet per keletą kartų surinkdavom jų ir didesnę kiekį. Visada buvo daroma apskaita, šiek tiek ir nurašydavo.

Kai dirbau Survilišky, jaučiau ten porą iš mūsų skyriaus, kurie su partizanais palaikė ryšį, toks Aleksas Gedeika iš Berželės kaimo (šiuo metu dar tebegyvena tam pačiam Berželės kaime), taip pat Viktoras Gedeika iš Kalnaberžės kaimo, Kasputis, šiuo metu gyvenantis Kėdainiuose. Taigi šio toks procentas lietuvių ir sribynėjų nebuvo grynai tarybiniai žmonės. Buvo ir neblogų vyrų pas mus, su kuriais galima buvo ir nuoširdžiai pasišnekėti, kurie labai gerai suprato ir pačius partizanus, tai Antanas Novikas, Boleslovas Bajarūnas ir dar keletas.

Gal ir nekorektiška būtų man kritikuoti arba už ką nors smerkti partizanus, bet kartais jie irgi pasielgdavo požiūriai. Žinoma, aš gal ir būčiau nutylėjęs, bet jei jūs prašot manęs apie tai pareikšt savo nuomonę, šį tą galėčiau pasakyti. Va kad ir apie tą puskvaišę moterį Lepšynėj, kuriai partizanai užrišo duris ir uždegė, kitoj vietoj tėvus su visais vaikais sušaudė. Žinoma, taip nereikėjo elgtis, bet kai žmogus pagyvena miške keletą metų – gal jau ir smerkti dėl tokių veiksmų per daug nebegalima. Jeigu pagyventum zuiklo gyvenimą tiek metų, manau, kad padarytum panašių kvailysčių.

O dėl sribų (turiu minty tuos, su kuriais dirbau Survilišky) – pasitaikydavo ir negražių dalykų, ne kartą man asmeniškai skundėsi žmonės, kad sribai kaiman nuėję su šautuvais grasino ir reikalavo samagono ir lašinių. Tas sribams buvo būdinga ne tik Survilišky, o kad būtų ką nors primušę arba nukankinę, prieš manęs to nepasitaikė. Nemanokit, kad iš jų nebuvo reikalaujama tvarkos ir paklusnumo. Na, pas mus sribais dirbo du broliai Rozenbergai, kurie labiau pasižymėjo žiaurumu, bet juos iš dalies gal šiek tiek reiktų pateisinti, kadangi jų tėvą partizanai buvo sušaudę, todėl jie visur ėjo pilni keršto ir didelės neapykantos partizanams ir jų rėmėjams.

Paprastai už partizano nušovimą valdžia skirdavo šiek tiek pinigų. Paprastas stribas gaudavo per mėnesį apie 300 červoncu. Pamenu, kai Žvykas nušovė partizaną Mataitį, gavo kelis červoncus premijos.

Visi veiksmai prieš partizanus pas mus buvo derinami su rusų MGB garnizonais. Kadangi rusai vietovių nežinojo, po apylinkes juos vedžiodavo stribai ir rodydavo jiems kelius, kaimuose – sodybas, kuriose galėjo slėptis partizanai.

Tiek tegaliu pasakyti: pokaris buvo didelė mūsų tautos tragedija. Nežinau, ar liko bent vienas lietuvis, vienaip ar kitaip nepaliestas to žiauraus uragano, kuris tiek daug mūsų tautiečių gyvybių nusinešė su savimi į aną pasaulį. Nemanykit, kad tas mano darbas man buvo labai malonus, kada daugelis mano jaunystės draugų, mano artimų žmonių slapstėsi miškuose ir bunkertuose, o aš kartu su okupantais ėjau, gaudžiau savuosius, kad išvežtų juos į Sibirą arba uždarytų į kalėjimą. Iš prigimties aš jaučiau savy patriotiškumą savo tautai, savo žmonėms, tėvai mane auklėjo katalikiška dvasia ir buvo giliai tikintys. Nors aš ir buvau likimo permestas per bortą į kitą pusę, gal vien dėl to many labai greit susiformavo toks būdas, kad ir kitoj barikados pusėj stengiausi tarnauti Lietuvai ir išlikti doru lietuviu. Tuo labiau kad aš buvau paprastas kaimo bernas, šeimoje vyriausias vaikas, niekada negalvoju, kad man teks tokia dalis. Taip traukė žemė, tėvų ūkis buvo nemažas, sakau, atitarnaustu armijoje, grįšiu ir dirbsiu sau ramiai žemelę, o va kaip išėjo.

Prieš suėmimą dar gerokai anksčiau aš pajutau, kad manimi jau nebe taip pasitiki. Vieną dieną iškvietė į Vilnių saugumo ministerijon. Tuo metu, tai yra 1949-aisiais, Žeimių gimnazijos direktorium dirbo MGB užverbuotas žmogus. Nuvažlavęs į Vilnių, aš pastebėjau jį geležinkelio stoty. Prisistatė jis prie manęs, pasisveikino, tada aš supratau, kad čia ne be tikslo jis iškviestas, nes žinojau, kad jis mūsų informatorius. Nuėjau iš ryto į saugumo ministeriją, prisistačiau, pasakė, kad jte dabar neturi laiko, paprašė ateit po pietų. Nuėjau į valgyklą papietaut, pastebėjau, kad aš jau sekamas. Pavalgiau, grįžau į budinčio kabinetą, tik pravėriau duris – ir

mane dviese griebė, užlaužė rankas ir nustvedė į kabinetą. Pradžioje kalba buvo labai korektiška ir dalykiška. Pasiūlė viską išklot atvirai, ką tik žinau apie partizanus, tokiu atveju žadėjo paleist ir leist dirbt toliau savo darbą. Aš kategoriškai tų pasiūlymų atsisakiau, paaiškinau, kad žmonių pardavinėjimu neužsiimsiu. Tada jau, nieko nelaukę, išgrūdo į Kauną, kadangi Kaune sėdėjo paimti *Tarzanas* ir kiti keli Šimonių partizanai.

Uždarė kameroj su vienu buvusiu partizanu, vardu Albinas (nuo Troškūnų). Jį draugas pasikvietė pas save į namus ir užgirdė degtine su migdomaisiais, matyt, tas draugas buvo užverbuotas. Vėliau aš jį dar buvau susitikęs Vorkutoj, 40-oje šachtoje.

Gerokai pakankino tardydami. Reikia tik įsivaizduoti, juk aš buvau jų žmogus, jie manimi patikėjo, aš persekiojau partizanus, o iš tiesų pasirodė, kad aš slaptai dirbau prieš juos. Kiekvieną dieną grasino sušaudymu, gerokai paplūkė, tardė naktimis. Kai baigė tardymą, 1950-ųjų gegužės mėnesį išvežė atgal į Vilnių. Gavau 10 metų lagerio ir penkerius metus be teisių. Teisė pagal Baudžiamojo kodekso 58 I b straipsnį – tai buvo kariškas straipsnis.

Kada po teismo iš Lukiškių išvežė į Vorkutą, trejus metus su artimaisiais neleido susirašinėti, galvojo, kad aš ir iš lagerio ką nors galiu perduoti partizanams. Tik po trejų metų, kai mus išvedė už zonos ir ten statėm šiltnamį, sutikau pažįstamą iš savo krašto, laisvą žmogų – Trumpauską, jo žmona tada važiavo į Lietuvą ir tokiu būdu parvežė mano laišką. Tuomet aš gavau iš Lietuvos atsakymą.

IŠ PARTIZANŲ PRISIMINIMŲ

Jokūbas Šlekys:

Enkavėdistų vyriausias vadas Bartašiūnas išleido įsakymą, kad vyrai privalo eiti iš miškų ir legalizuotis. Aš žinojau, kad man išeiti negalima. Enkavėdistai manęs ieškojo, gaudė. Partizanų motinos Audickienė ir Vatkevičienė atėjo pas mane

į būrį ir sako:

– Jokūbai, gal geriau netrukdyk, tegu vaikai registruojasi, vis tiek gali žūt.

Aš joms atsakiau:

– Žinot, aš nusiplaunu rankas – netrukdyčiau. Dėl manęs, tegul eina iki paskutinio.

Taip ir išėjo šitie jaunuoliai registruotis. Nunešė ir atidavė ginklus. Po kurio laiko atėjo skrebai, pastėmė Vatkevičiuką, nusiavedė pas Audickiuką ir ėmė reikalaut, kad gražintų dar daugiau ginklų. Tie sako neturį. Tada skrebai išsipjovė alksnines lazdas ir ėmė daužyt šituos bernelius taip, kad gyvliem iššoko akys ant kaktos. Kada pamatė, kad daugiau iš jų nieko neišgaus, tada nušovė. Mano švogerį atvarė su arkliau, sumetė šitų jaunuolių kūnus į vežimą, kad nuvežtų į Papilio miestelį, paskui ištiesė juos ant grindinio. Va kaip jie „priregrastro“. Ar gali istorija tokiems dovanot? Man dar šandien tebėra skaudu dėl šitų jaunuolių likimo.

Per vieną slautimą aš pabėgau netoli Biržų į Gavėniškio kaimą pas pusseserę, ten ji buvo ištekėjusi. Sakau, pailsėsiu truputį, dar žaizda nebuvo užgijusi kaip reikiant. Susitinka mane naktį pažįstami žmonės ir pasikviečia alaus išgert. Tik atsisėdau, jau ir barbena langan. Šeimnininkas nusigando:

– Tai tikriausiai skrebai.

Aš pastruošiau sutikt svečius su automatu ir granatom. Šeimnininkas atidarė duris, ir įėjo Liekniškio partizanų būrio vadas. Po kiek laiko, kai išsiskyrėm, jis Nectūnų šiluose susitiko su partizanais, tie ir klausia:

– Įdomu, kur po visų mokymų Šlekys dingo?

Kitas ir sako:

– O, jis pas savo gimines prie Biržų.

Nepraėjo mėnuo, ir Papilio skrebai, atvažlavę pas tą mano pusseserę, ima kratyt ir ieškot manęs.

Suprantu, kad specialiai nė vienas partizanas nėjo skųsti, bet pasakė savo mamai ar seseriai, kitas savo žmonai, ir gandai nusirito ten, kur nereikia.

Skrebams mane skųsdavo kaimynas Povilas Venclovas iš Čižiškio vienkiemio, gyvenęs ant Apaščios kranto prie

Galudų Šilo.

Jis buvo vedęs kunigo Lapinsko seserį iš Satkūnų kaimo. Man vis kildavo įtarimas. Jei tik mes miške pasirodom prie jų namų, tai kitą dieną toj vietoj Biržų, Vabalninko, Papilio NKVD garnizonai ir siaučia. Nei kur dingt. Kas čia dabar yra? Aš suku galvą ir niekaip negaliu suprast. Vieną sykį vasarą mes penkiese nueinam netoli jų ir apsisostjam. O Venclovo tėvas ganė karves. Aš, net savo broliui nepasakęs, atsiskiriu nuo vyrų ir nueinu pas tą senį. Klausiu, kur Povilas. Sako: namuos.

– Pasakyk, kad atetų į mišką, – paprašau. Ateina Povilas, ir žmona kartu atbėga. Mes jau laukiam susėdę. Aš jo ir klausiu:

– Povilai, ką aš tau blogo padariau? Gyvenom kaimynystėj visą laiką. Va, žiūrėk – mano kojos kruvinos, batų neturiu, iš nieko neatėmiau ir nesiruošiu atimt, o tu eini ir pranešinėji Slėniui apie mus. (Slėnys buvo Biržų skrebas, kilęs iš Kadarų kaimo, ir Povilą jis užverbavo. Tasai viską pasako, o Slėnys tuoj praneša enkavedistams, ir tie tada ima siaust po apylinkes.)

Žiūriu, Povilas pradėjo drebėt. Sakau:

– Tu žinai, kas tavęs laukia? Tu niekur nedingsi. O žmona:

– Jokūbai, ar aš galiu pareit namo?

Paleidžiu abu, nes miksi, dreba, net prakalbėt nebegali.

Tik praeina koks pusvalandis, ir išglrstam, kad per mišką vėl atitraška. Žiūrīm, ateina vėl abu Venclovai. Žmona, po pažasčia pasispraudusi, nešasi kerzinius batus ir didžiausią raguolį – vidurys išskaptuotas ir pripiltas medaus. Venclovienė, mane už kaklo apsikabinusi, kužda:

– Jokūbai, dovanok, mes užverbuoti, bet nesakom, kur jūs einat.

O kaip aš susekčiau Venclovus, kad jie informatoriai? Vieną sykį mes buvom pas Jakubėnus Vaitkūnų kaime ir nutarėm, kad reiktų pasieškot maisto – vienoj vietoj ilgai neišsimaitinsi. Ateinam netoli Venclovų dviese su broliu. O pas Jakubėnus buvo likęs eigulyš Antanas Vaitvada. Aš sakau broliui:

– Užeinam pas Povilą Venclovą.

Ateinam, pasibeldžiam į duris, mus įsileidžia, bet, matau, Venclovas išsigandęs, nelabai patenkintas, kad mes užėjom. Klausiu:

– Povilai, gal ką nors įdėsi?

Turėjo jis kažkokios dešros ir įdėjo mums. Išėjom toliau palei vienkiemius. Čia pat didelis Paliulio vienkiemis, žemės 50 ha, kitas – Kučinsko ūkis, trečias – Stašio, vėl 50 ha, tik jau Vabalninko valsčiaus ribose.

– Kur apsisistosim? – klausia brolis.

– Einam pas Kučinską, – sakau.

– Kvailas tu, ar ką? Taigi Kučinskas komunistas, išduos, – atkalbinėja brolis.

– Tu nebijok! Mokėsiu pašnektint, – atsakiau jam. Nueinam pas Kučinską, pasibeldžiam. Aš žinojau, kaip reikia kalbėti su raudonuojančiais. Įleidžia mus į vidų, o aš Kučinskui ir sakau:

– Mes čia atėjom visas būrys. Kad tavęs negąsdintų, priimk mus su broliu pernaktot, o kiti tegul kitur miega.

Kučinskas toks saldus, nors nuryk:

– Oi, kaip gerai, broliu, kad atėjot, priimsim, galit nakvoti...

Kučinskas gal ir nebuvo skundikas, tik faktas, kad jis buvo komunistas. Mus nuvedė daržinytėn. Prėsliukas toks mažytis, mes užlindom už to šieno, o lauke šaltis – gal 20 laipsnių. Rytą ateina gaspadorius ir klausia:

– Jokūbai, ar leisi mums išvažiuot į metines?

Aš pagalvojau – reikia vis tiek rizikuot, ir sakau jam:

– Važiuok!

Jie išvažiuoja, o apie 10 valandą girdim – nuo Paliulio vienkiemio atbumbsi ratai. Žiūrime, pilni vežimai enkavėditų. O mes pasislėpę daržinytėj gulim... Užėjo į vidų, paklausė vaikų, kur tėvai, ir sako:

– Mums reikia liudininkų. Norim pakratyti tuos ūkininkus.

Baisus dalykas, kaip jie ten siautėjo, daužė kirviats, o mes iki vakaro išgulėjom ramiausiai. Parvažiuoja Kučinska, jo žmona persigandusi ir vis:

– Dieve mano, Dieve mano! Vyruka, jūs išėikit, aš nebegaliu gyvent.

Mes išėjom. Šį kartą ir sužinojom apie Povilo Venclovo išdavystę. Pirmadienį jis važiavo į turgų, o antradienį jau siautė enkavedistai.

Atėjo žiemos metu Antanas Galvanauskas iš Šlėgeriškio kaimo į Galvokų mišką, kur mes buvom sutarę susitikti. Atėjo jis, duodamas signalą, kartą iššovė. O man tai nepatiko, aš nebėjau su juo susitikti, grįžau atgal, o antradienį užsiautė enkavedistai. Išbėgęs iš miško, Antanas pasileido per Svilių kaimo lauką, įbėgo Velnialalėn ir čia jį nušovė.

Petrą Dagį iš Kadarų kaimo ir Petrą Galvanauską paguldė Papily ant gatvės grindinio. Alfonsą Paliulį nušovė Galvokų kaime jau po mano arešto.

Pamačiau, kad mums pradėjo nebesisekt. Kur tik einam, tuoj sužino enkavedistai. Įtarėm, kad čia vis tiek kažkas jiems padeda. Iš kitų miškų buvo atėję vadai, ir nutarėm skirstytis į mažas grupes po 4–5 partizanus, nes labai sunku pasidarytė gaut maisto.

Iš miško aš pasitraukiau 1947 metais. Mano būry buvo likę kokie 10–12 vyrų.

Prieš registraciją slapščiausi pas Jakubėną. Kartą išeinu palaukėn iš miško, – šunys įtartina loja. Žiūriu viena kryptim – yra ženklas. O ženklas būdavo paprastas: jei svirtis įleista į šulinį, kaime yra skrebai, o jei neįleista – pavojaus nėra.

Maždaug už 150 metrų matau, rusai pirmi eina. Šauti nėra kaip, mano vyrai taip pat nepasiruošę. Bėgu atgal. Klek pabėgėjęs šokau per išvartą ir sutraukė man koją. Bet pagulėjau, patampčiau – atleido.

Kitą sykį, greitai bėgant, man vėl sutraukė koją. O gydytojas buvo perspėjęs, kad gali tą šoną, kuris persautas, paralyžuoti. Pamačiau, kad miške aš jau nebe karys. Tada man pakeitė vardą, metus ir išrašė dokumentus. Vieną naktį išėjau iš miško ir išvažiavau į Kauną su žmonos seserimi. Kaune buvo gerų draugų, surado darbo: pradėjau klinikose dirbti sargu. Išdirbau beveik dvejus metus. Brolis Petras taip pat atvažiavo į Kauną kartu su Antanu Vaivada. Jie kažkur miške kirto medžius. Atvažiavo į miestą, nuėjo į Laisvės alėją nusipirkti maisto ir čia sutiko Antaną Audicką. Atsivedė jį pas mane.

Audickas pas mane pernakvojo, o ryte aš jam pasakiau, kad man reikia keist dokumentus. Jis pažadėjo Vilniuj išrūpinti kitus dokumentus. Greit gaunu laišką – jau yra dokumentai, tik reikia, kad atvažiuočiau į Vilnių. Aš persigandau, kadangi žinojau, jog taip greit nieks nieko neduoda. Man kilo didelis įtarimas, kad čia kažkas nešvaraus. Pas mane nuo Biržų (iš Kučiūnų kaimo) dar svečių buvo atvažlavę. Paryčiais išgirdau – daužo duris. Buvo 1949 metų balandžio 29-oji. Supratau, kad mes jau apsupti. Taip aš patekau į čekistų nagus. Mus suėmė kartu su broliu vienam bute. Jis irgi gavo 25 metus. (Brolis jau miręs.) Tą pačią dieną jie surado ir Antaną Vaivadą.

Nuvežė mane į saugumą, nurengė, manė, kad ginsiuos. Atpažinę surišo rankas – ir į Vilnių. Vilniaus saugume jie mane paguldė vienam kabinetė šalia spintos; aš dar savo dokumentus po ja paslėpiaiu.

Paskui nuvedė į rūšį. Veda koridorium, pasukam kairėn, nusileidžiam truputį žemiau – tiesiai vandenin. Tiesiog ant tako prileista vandens. Atidaro duris, įvaro į kamerą. Uždaro vieną ir išeina. Žiūriu – viskas kruvina: sienos kruvinos, stalias kruvinas, suolai irgi kruvini. Nutariu nusižudyt. Tiek metų žmonės maitino, šelpė, išduoti nieko negaliu, nes žinau, kas jiems bus. Išsitraukiau marškinius, manau, suplėšysiu juostom ir pasikarsiu ant klingės. Bet neplyšta tie marškiniai, nors tu ką. Girdžiu, jau šlepsi vandeny. Atrakina duris:

– *Sobtrajsta s veščtami!* [Ruoškis su daiktais!]

Liepia viską pasiūmt ir veda. Atidaro 24 kameros duris, žiūriu, trys vyrai stovi ir juokiasi. Sako:

– Būsim draugai.

Susipažinom. Vienas iš Vilniaus – Jonas Meškauskas (išdavikas), kitas – kunigas Perminas iš Jurbarko, trečias – šoferis. Meškauskas paklausė, kur buvo mano žmona, kai mane areštavo. Aš pasakiau, kad žmona dėjo maistą terbon. Matyt, jis tuoj ir pranešė. O kai mane tardė, aš sakiau, kad nežinau, kur mano žmona buvo. Mane vėl išsikvietė ir vėl tardė, klausė, kokį ten maistą ir kam žmona terbon dėjo. Aš supratau, kad pranešta.

Tardė leitenantas Stasys Andriukaitis 132 kabinete. Tardymas vyko visą vasarą. Aple tardymo vidurį tas Andriukaitis pistoleto rankena man išdaužė dantis, visas kojas susparde, ant blauzdikaulių raumenų nebeliko. Stalas, už kurio jis sėdi ir mane tardo, stovi daug toliau, o aš už nedidelio staliuko sėdžiu ant taburetės. Kad taburetė prikalta, aš nežinojau. Kartą jis man iš užpakalio kaip pylė į veidą, aš pašokau ir griebčiau už taburetės, bet, pasirodo, ji prikalta prie grindų. Andriukaitis tik nusišypsojo.

Miegot neduodavo nei naktį, nei dieną.

Maskvos *osoboje sovteščantje* man paskyrė 25 metus. Lagery išbuva septynerius metus ir keturis mėnesius Irkutsko srity, Taišeto trasoj.

Vladas Daminauskas:

Marytė Macijauskaitė per 1948-ųjų trėmimą į Sibirą atbėgo į mišką, miške ji susidraugavo su partizanu Žukausku, o žiemos metu buvo apsigyvenę pas jos seserį. Jos slapyvardis buvo *Melnikaitė*. 1949 metų balandžio 29-ąją ji su Žukausku išėjo iš sesers namų ir ėjo į savo namus pas tėvus, bet tėvų namų nepastekė, pamiškėj pagimdė ir, pagimdžius vaikelį, atsinešė miškan į partizanų stovyklą. Mes tada iš stovyklos pasitraukėm truputį toliau į kitą vietą, kad gimdyvei čia būtų jaukliau jaustis. Paskiau vėl pas mus atėjo tas Juozas Žukauskas, sako, einam atgal, Marytė jaučias gana gerai, jau per virvutę šokinėja.

1949 metais pas mus buvo atėjęs *Štaučtus* – Andriškevičius Petras, *Mukas* – KIRSTUKAS Kazys ir *Pukas* – KATELĖ Jonas.

Tuo metu mes stovyklavom Klimbalos miške labai pelkėtoje vietoje, tiesiog vidury pelkės tokiame eglyne, vadinamoje saloj. Ta „sala“ buvo maždaug hektaro dydžio. Matyt, kas nors iš užverbuotų gyventojų pastebėjo atėjusių vyrų pėdsakus ir pranešė rusams. Rusų garnizonas ėmė supt „salą“. Vienas sargybinis, pastebėjęs rusus, atbėgo į stovyklą ir pranešė, kad artėja kariuomenė. Tada mes ėmėm trauktis į priešingą pusę, per pelkę ir išėjom į gryną mišką. Žinoma, rusai stovykloj

nieko nerado. Kartu su mumis išėjo ir ta Macijauskaitė, išsinešė mergytę patį ant rankų.

Per visą 1949-ųjų vasarą ji gyveno kartu su mumis miške, dukrytė buvo atidavus žmonėms prižiūrėti, o rudenį Marytė, tas Žukauskas ir Šinkūnas Vladas Mikonių kaime apsigyveno pas Stašelį – jis leido jiems išsikast bunkerį, – ten juos tas Stašelis sutvarkė. Prieš tai jis partizanams iškūreno pirtį, tai buvo gruodžio 3-iają, visi išsimaudė, Stašelis atnešė butelį užnuodyto samagono ir visus užmigdytus suėmė enkavedistai.

Vėliau Žukauskas Rokišky tardymo metu šoko per langą ir jį nušovė.

1947 metais su broliu Pranu buvom pasitraukę link Kamajų pas dėdę, bet dėdė didelis bailys. Kiek pabuvę išėjom iš to dėdės, ejom per gryčias ir gyvenom kur papuolė: po dieną, po tris. Naktimis įlendam kur nors slaptai į stirtą arba daržinėn. Taip pratraukėm nuo gruodžio pirmos maždaug iki Kalėdų. Kai jau nebebuvo kur, atėjom į tą patį bunkerį pas Žukauskienę, ji mus priėmė, bet ten ilgai nebuvom. 1947 metų gruodžio 27-osios naktį atvažlavo skrebai su kareiviais ir visą Žukauskienės šeimą išvežė, o mes likom vieni tam bunkery. Per dieną stribai dar kratė sodybą, kažko ieškojo, mes viską labai gerai girdėjom. Girdėjom, kaip sakė moterims:

– Kaskit mėšlą!

Bet viena iš jų pasakė:

– Čia ne moteriškas darbas, – ir atsiskakė kast, nors buvo atvartytos kelios moterys su pastote. Buvom jau pasitruošę mirt, bet šiaip taip tą dieną prakentėjom. Girdėjom, kaip iš tvarto varė gyvulius, skerdė kiaules, svilino visai prie tvarto. Sūnus Žukauskienės dar prašė, kad neuždegtų tvarto, o rusas atrėžė:

– *Nu t chuj s ntm, pust' gortt!* [Na ir..., tegu dega!]

Kadangi tas berniokas žinojo, kad mes esam bunkery, tai ir prašė tų rusų ir stribų, kad neuždegtų tvarto, o stogas šiaudinis, kaipmat užsiliepsnos.

Kai jau sukrovė viską į vežimus ir paruošė išvežt, Žukauskienė įėjo į tvartą, apkabino arklį, pradėjo verkt ir atsisveikint, iš tikrųjų tai ji su mumis kalbėjo:

– Sudie sudie, mano mielieji arkliukai, daugiau jau jūsų

nebepamatysiu...

Jos žodžiai dar ir šlandien man ausyse skamba, ji vargšė tikrai mūsų jau daugiau nematė, mirė Sibire, ten ir palaidota.

Vakare išlindom iš bunkerio, išėjom iš tų namų ir vėl klajojom.

Taip aš išvaikščiojau iki 1951 metų gegužės 13 dienos.

1951-ųjų gegužės mėnesį gyvenom Latvijoje, Klimbalos miške. Ten mes turėjom pastovų ryšininką ir rėmėją, kurio ir uošvė Subatienė (latvė) mums padėjo. Jos dukte ištekėjo už Latvijos lietuvio Ruzgo Janio ir jie gyveno visai prie pat miško. Pas juos mes dažnai užeidavom. Mums tada reikėjo duonos. Tam Janiui davėm pinigų, kad nupirktų miltų ir iškeptų uošvienė duonos. Jis sutiko. Kadangi visi nenorėjom rodytis viešai, po kelių dienų nuėjom abu su broliu Pranu, kiti liko stovykloj. Janis pasakė, kad žmona truputį susirgo ir duonos dar neiškepė, liepė ateiti kitą dieną. Kitą sykį nuėjau per pačias Sekmines. Nuo miško iki sodybos buvo maždaug apie 50 metrų. Sustojau pamiškėj, žiūriu, jis išėjo iš gryčios, vaikšto po klemą, mes jį pašaukėm, paklausėm, ar ramu, jis atsakė, kad ramu, ir visi suėjom į kambarį. Šeimnininkė tuoj papjaustė lašinukų, duonos, atnešė ir padėjo ant stalo ašotėlių gros atsigert. Paklausėm, ar duona iškepta, pasakė, kad iškepė, mes dar sėdim, šnekam. Aš tai Marytei Ruzgieniei ir sakau:

– Kaipgi sesuo tavo, mano simpatija Janutė gyvena?

– Tai gal jau nereiks tau matyt Janutės, – atsakė ji man.

Tada aš nesupratau, kodėl ji taip pasakė. Lyg ir norėjau paklausti: tai ką, gal jau ištekėjo, bet nepaklausiau. Tik po viso to, prisiminęs tuos jos žodžius, supratau, kad ji labai atsargiai perspėjo, kad čia mums jau viskas...

Janis man padavė cigaretę užsirūkyt, aš užsirūkliau, o Pranas anksčiau beveik nebuvo rūkęs.

Kada Janis atsidarė portsigarą, cigaretės buvo sudėtos vienoj ir kitoj pusėj. Vieną pusę laiko ranka uždengęs, iš kitos duoda užsirūkyt. Pats užsirūkė iš tos, kurią laikė uždengęs. Tai supratau, kad vienoj pusėj visos cigaretės buvo užnuodytos, o kitoj ne.

Pilēņu tēvūnījos partizānat laidoja kovos broļi: tēvūnījos vadas Stepas Gledriķas-Griļetis, Vladas Butēnas, Jonas Marciukas tr Brontus Kriļvickas

Pilēņu tēvūnījos partizānat Btržu gtrloje 1951 metais

Vytauto apygardos Ltūto rinktinės Beržo kuopos Aro būrio partizanas Bronius Morkūnas-Diemedis

„Didžiosios kovos“ apygardos B rinktinės partizanai Vladas Rinkūnas-Vėtra ir Jantina Marcinkevičiūtė-Cestulienė-Lakštingala

Vytauto apygardos partizanai Steponas Jakučionis-Aušra, Steponas Satkevičius-Gintvytis, Vytautas Guobužas-Viesulas, Bronius Kalytis-Siaubas ir Antanas Kraujelis-Siaubūnas

Kadangi aš buvau rūkantis, mane tie nuodai dar ne taip greit paveikė, o Pranas, kai tik užsirūkė, iš karto nuleido rankas ir lyg pradėjo snaust. Aš jam sakau:

– Na tai einam, Prana! – bet jis tik kažką suvapėjo panosėj. Ir tuo metu pajutau, kad man laužila rankas. Dar bandžiau traukt pistoletą iš kišenės ir, matyt, buvau išsitraukęs, nes mano ranka po to dar ilgai buvo ištinusi ir mėlyna, galbūt trenkė koku kietu daiktu. Aš jau gerai nebepamenu, kaip ten viskas vyko, bet tik vėliau sužinojau, kad gindamasis vienam tokiam rudaplaukiui čekistui latviui perkandau ranką. Buvau surištas spygliuota viela ir taip surištą išlaikė devynias paras Aknistos MGB būstinėj. Tas rudaplaukis, kuris rišo mane, priėjo ir sako:

– *Ech ty, svolač!* Ty mnte ruku perekusil! [Ak tu ... ! Tu man ranką perkandai!]

Kaip spyrė koja krūtinėn, iškart nuvirtau ant žemės. Tardymo metu labai mušė, buvau mėlynas ir ištinęs kaip obuolys.

Iš Aknistės į Rygą, iš Rygos atvežė į Šiaulius. Šiauliuose palaikė penktas paras, o po to atvežė į Kupiškį, nes čia buvo Aukštaitijos tardymo punktas.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Apklausos protokolo ištraukos*

Apklausą vykdė Latvijos MGB I skyriaus 2-N poskyrto vyr. oper. įgallotintis leitenantas Spilneris.

Apklaustamas kaip liudininkas Ptnkovskis Alfonsas, Stantslovo sūnus, gim. 1912 m. Ėlėjos valsč. Jelgavos apskrityje, latvis, išsilav. 6 kl., vedęs, pagal specialybe vatruotojas.

<...> Pastaruoju metu mūsų vtensėdyje dažnai ėmė lankyttis sovietinės valdžtos organat, todėl mums toltau slaps-tyttis buvo pavojinga, mes nutarėm prtsljungti prte lietuvų partizanų būrto, su kuriuo per kitą ryštinnką palaikė

---

* Lietuvos SSR KGB archyvas, iš bylos nr. 1094, arch. 3, t. 1, 1949 m. Versta iš rusų kalbos.

ryšį mūsų sesuo Irena Štaučūna. 1948 m. balandžio 16 d. aš ir mano brolis Jants išėjom slapstyti į mišką netoli mūsų namų. Tuo pačiu metu mūsų sesuo Irena užmezgė ryšį su Genute Petrailyte iš lietuvių partizanų grupės, vadovaujamos Klono ir jo pavaduotojo Kasos – Bentaus Povilaitio, buvusio Joniškio apskrities Maldentų kaimo gyventojas. Ryšininke Genute Petrailyte 17 m. amžiaus taip pat gyvena Maldentų kaime. Per ją Irena Štaučūna susitiko su Klono grupe ir susitarė su jais, kad mus primtų į jų būrį.

Būrio vadas Klonis, jo pavaduotojas Kasa ir partizanas Norma atėjo kartu su seserim pas mus ir nustvedė į būrio stovyklą.

1948 m. birželio mėn. pabaigoje Klono partizanų grupė susitiko su Kraujos grupe, kurią sudarė maždaug 11 latvių tautybės žmonių. Per vasarą mūsų grupė ne vieną kartą buvo susitikusi su Kraujos grupe. Rudenop abi grupės nutarė įstengti bendrą bunkerį žiemai, tą ir padarė.

1949 m. lapkričio 11 d. apsigyvenom naujam bunkeriu, kuriame š. m. kovo 17 d. buvome surasti sovietinės kartuomenės.

Duobelės miško tragedija

Kaip žinia, Latvijoje partizaninis judėjimas pokario metais buvo gana silpnas. Labiausiai priešintasi okupantams palei Lietuvos pasienį. Čia buvo sutelktos pagrindinės latvių partizanų pajėgos, kurios palaikė ryšius su Lietuvos teritorijoje veikiančiais kovotojais. Pavyzdžiui, lietuvių partizanai, užklupti NKVD kartuomenės, stengdavosi persibazuoti į Latvijos teritoriją – ten nebuvo tiek daug sribų ir NKVD dalinių. Kaip patys partizanai tvirtina, Latvijoje buvo galima ramiai gyventi, nors ta ramybė bet kuriam okupuotam krašte buvo labai apgaulinga ir neilga. Apte tai kalba ir šis pasakojimas. – R. K.

Juris Bergmanis:

Apie tai aš mažai žinojau, kadangi buvau dar mokyklinio amžiaus, vyresnieji apie tokius dalykus man mažai pasakodavo. Žinojau, kad kažkas yra, bet kad yra bunkeris – to tai tikrai ne. Mačiau, kad ateina svetimi žmonės vakarais. Pas mus tvarte stovėjo jų arklys, motina jiems kepė duoną. Prieš kasant bunkerį, tėvai jiems davė kastuvus, pjūklus, kurie jiems buvo reikalingi. Statant bunkerį dalyvavo ir mano vyresnysis brolis Helmutas su tėvu.

Bunkerį jie pradėjo kast 1947 metų vasarą. Mes tada grįžom iš giminių, pas kuriuos skynėm vyšnias, namuose buvo likęs vienas tėvas, kuris ir pasakė, kad buvo atėję čia, va, tokie žmonės, penkiese, ginkluoti, ir sakę, kad reikslia jiems padėti.

1948-ųjų liepos pradžioj bunkeris buvo pastatytas, o 1949-ųjų kovo 17-ąją sunaikintas. Aštuntą ryto prasidėjo mūšis ir tęsėsi iki pirmos be pertraukos. Rusai sutraukė nemažai kariuomenės, mus susodino į vežimus ir išvežė ant vieškelio, kur stovėjo apie šimtą sunkvežimių. Kadangi mus vežė į Aucę, aš skaičiavau, kiek tų sunkvežimių. Kiekvienoj mašinoj stovėjo po 33 kareivius. Tai galit suskaičiuot, kiek maždaug rusai čia metė kariuomenės. Bunkeris buvo gana gerai įtvirtintas, bet rusams šiaip taip pasisekė iš trečio karto išsprogdint bunkerio viršų skylę. Tada jie atrideno statines su benzinu, pripylė benzino per tą skylę ir uždegė.

Mūšio metu bunkery buvo 24 vyrai – 15 žuvo, devyni išėjo gyvi ir pasidavė, o trys prieš tai buvo išėję į kalną.

Žinoma, visa tai be išdavystės negalėjo įvykt, šios išdavystės kaltininką mes žinom, tai *Krustas* (latviškai *krusts* – kryžius), toks jo slapyvardis. Prieš tai jis apie dvi savaites slaplinėjo šlose apylinkėse ir prašinėjo visų, kad jam parodytų, kur partizanai, jis esąs patriotas, neapkenčias sovietų valdžios, komunistų, norįs kovot kartu su partizanais.

Tuo metu jis buvo sutikęs kažkokį kitą, matyt, tokį pat, nakvojo miške, kūreno laužus, galų gale vietiniai pasakė partizanams, kad, va, yra tokie, kurie prašos priimami į jų tarpą. Partizanai pradžioj dar nesutiko, kad jie ateitų pas juos į

bunkerį, dar, ko gero, gali būt provokatoriai, bet greit šitas *Krustas* sužinojo, kur tas bunkeris, ir atėjo pas partizanus. Jau pradžioj jis labai domėjos bunkerio įrengimais, klausinėjo, kodėl vienas, kodėl kitas, kam tie laidai ir taip toliau. Atrodo, bandė pats aiškintis, bet jam nepasisekė, tada jis jau kovo mėnesį ėmė prašytis išleidžiamas, kadangi prieš metus užsakęs batus, kurie jau turėtų būt pasiūti. Su juo kartu išėjo ir partizanas Ansis.

Tiesa, pats vadas buvo išėjęs jau prieš tris dienas į Lietuvos teritoriją.

Kur dingo Ansis, niekas nežino, matyt, jis jį kur nors pribalgė, bet *Krustas* prie bunkerio grįžo jau su rusų kariuomene.

Jie apsupo bunkerį ir prasidėjo mūšis. Pirmiausia krito nuo rusų kulku partizanas *Džonts* – Alfredas Škėlė. Jis, nuėjęs prie išėjimo angos, pradėjo šaudyt į besupančius rusus.

Po mūšio rusai surinko apie 50 šios apylinkės žmonių. Kurie nors kiek buvo rėmę partizanus, kurie duoną jiems kepė, maistą gamino, suėmė tiesiog ištisas šelmas ir išvežė.

Čia žuvo ir septyni lietuviai.

Kai sunaikino šį bunkerį, mane suėmė ir teisė, tuo metu turėjau tik keturiolika metų ir pagal RSFSR Baudžiamojo kodekso 58 straipsnį gavau trejus metus. Nuteisė ir tėvą, dvi seseris ir brolių. Liko viena motina su mažyliais: broliuku ir sesute.

Vyresnieji gavo kur kas daugiau už mane. Tėvas gavo 25 ir penkerčius, brolis gavo 10 ir dvejus. Kada aš po trejų metų grįžau iš lagerio (iš Archangelsko arti Baltosios jūros) 1953 metų kovo 27 dieną, motina pasakojo, kad praėjus trim dienom po bunkerio sunaikinimo pasirodęs Krauja (būrio vadas) ir dar du. Užėjo pas motiną, ji verkė, guodės jiems, kad tokia nelaimė atsitiko, žuvo tiek vyrų, mus areštavo. Krauja ją ramino, nors ir pats verkė, žadėjo kiek galės padėti, o po savaitės jie jau buvo septyni, bet mano motina jų meldė, kad tik mūsų namuose nebesirodytų, nes aplink namus naktimis slankioja neaiškūs tipai, greičiausiai seka, ar kas mūsų namuose nesilanko. Žmonės ant sugriauto bunkerio ėmė nešt gėles, rusai ten paėmė vieną senutę, nuvežė į Jelgavą, tardė, mušė ją, po to paleido į namus pėsčią – tris dienas ėjo iš Jelgavos.

Alfonas Kalninis:

Karo pabaigoj mane su tėvu išvižo į Kuršo „katilą“, o kai grįžom, namai buvo sugriauti – apsigyvenom kaimyno name. Kadangi tėvai buvo numatyti išvežt dar 1940-aisiais, tai dabar, po karo, komunistai ieškojo, prie ko prisikabinti. Tėvas buvo tokio charakterio: liežuvio už dantų nelaikė, ką galvojo, tą visiems sakė į akis ir, matyt, vien už tai jį 1945 metais nušovė tiesiog ant kelio. Tuo metu aš nežinojau, kas jį nušovė, tai išaiškėjo tik po daugelio metų. Jį nušovė milicijos įgaliotinis Uozuolas, dalyvaujant valsčiaus partijos sekretoriui ir vykdomojo komiteto pirmininkui Pučiui.

Tuo metu aš jau buvau suaugęs bernas, tai jie mane ėmė visai terorizuot, persekiot. Pavyzdžiui, jei kaimė koks vakarėlis, jie mane areštuoja ir laiko per naktį.

Kartą aš grįžau į namus, motina man sako:

– Nebūk namuose, nes tavęs jau ieškojo, gali ir vėl greit ateiti.

Kadangi aš jau beveik dvejus metus palaikiau ryšį su partizanais, nieko nelaukęs ir nuėjau pas juos į būrį, kuriam vadovavo Karlis Krauja. Į būrį atėjau 1949 metų sausio mėnesį, į tą patį bunkerį.

Mums gerai žinoma, kad mus išdavė provokatorius, ir išdavė jis jau nebe pirmą tokią partizanų grupę. Kiek teko girdėt, lygiai taip pat jis išdavė partizanus Kurzemėj netoli Usmos. Tai įvyko 1945-aisiais, kai buvo susirinkę pasitarti partizanų būrių vadai.

Po pasitarimo vadai kėlėsi per Abavos upelį, o kitoj pusėj jų jau laukė rusų kulkosvaidžiai. Po trumpų kautynių visi partizanai ir jų vadai, kurie kėlėsi į kitą krantą, žuvo. Tada išdaviko pravardė buvo *Klarkas*, o kada jis čia atėjo, vadinosi *Krusc*, jo tikra pavardė Margeris Vytuolinis, šiuo metu gyvena Jūrmaloj. Dabar jam jau apie 70 metų. Kiek žinoma, jis apdovanotas sovietų Raudonosios žvaigždės ordinu ir daugeliu medalių.

Kada mus areštavo, kiti jį tuo metu matė Rygoj čekisto leitenanto uniforma. Jo specialybė – dailininkas grafikas.

Lietuvos teritorijoje man neteko tuo metu lankytis, nors kiti mano bendražygiai ten lankėsi. Mūsų grupėje buvo devyni lietuviai, mes kartu vykdėdavom įvairias akcijas, rūpinomės maistu.

Kaip jau minėjau, tai įvyko 1949-ųjų kovo 17 dieną. Anksti rytą, maždaug apie pusę aštuonių, mūsų posto sargybinis, kuris stovėjo gale ilgojo išėjimo, išgirdo kažkokius tylūs garsus, pokalbius, šakų traškėjimą, iškart paskelbė pavojų, bet po keleto minučių jau buvo aišku, kad mes apsupti. Prasidėjo susišaudymas. Kadangi aš buvau antrasis numeris prie kulkosvaidžio MG, mes kiek galėdami stengėmės sutelkti kuo smarkesnę ugnį viena kryptimi, kad galėtume prasimušti iš apsupimo. Mano porininkas *Džonts* staigiai iššokdamas pro angą leido seriją po serijos, nes ilgiau išlindus būt buvo neįmanoma, kulkos pulte pylės ir bet kada mus galėjo sužeisti, kas greit ir atsitiko. Mano porininkas krito po keleto minučių, kurį laiką dar buvo gyvas, bet prarado sąmonę – jį nunešėm į produktų sandėlį ir ten paguldėm.

Paviršiuj pasirodyt nebuvo galima, nors per angas kurį laiką dar mėtėm į lauką granatas. Kulkosvaidžiu MG šaudyti jau nebuvo įmanoma, kadangi jis per daug gremėzdiskas, jo iškelti virš galvos negali – šaudėm virš galvų iškelę tik šautuvus ir automatus, mėtėm granatas. Kautynės prasidėjo prieš aštuonias ir tęsėsi apie penktas valandas. Viršuj čekistai šaukė pasiduot rusiškai ir latviškai, bet mes jų nesiklausėm. Staiga išgirdom *Komandterto* padėjėjo balsą:

– Broliai, išeikit, priešintis beprasmiška, gyvybė garantuojama!

Tada jau reikėjo apsispręst: ar pasiduot gyvam, ar paleist sau kulką į kaktą, ir aš nusprendžiau, kad numirt laiko visada užteks. Išlindau į paviršiuj, iškart man surišo rankas už nugaros. Iš viso išėjo ir pasidavė devyni žmonės.

Muodris Zikmanis:

Mūsų grupei vadovavo Karlis Krauja. Grupėje mūsų vardų nieks nežinojo, sužinojo tik tada, kai patekome į ČK nagus.

Šios grupės pagrindas egzistavo nuo 1945-ųjų gegužės mėnesio. 1945-aisiais ČK armija „šukavo“ miškus. Kurzemės miškuose Kabilės rajone veikė 150 žmonių grupė, kurią rusai suskaldė į smulkias dalis ir viena tokia dalis žiemą persikėlė į Lietuvą, į Akmenės rajoną, kažkur prie Žagarės. Ten žiemojo ši grupė ir kitais metais, dalis lietuvių partizanų prisijungė prie šios grupės, kartu buvo ir dar kitą vasarą bei rudenį ir pasiliko žiemoti vėl čia, šitam bunkery. Pradžioje čia buvo tik paprasčiausios miško palapinės, o kai prasidėjo šalčiai, vyrų perėjo į bunkerį.

Man pačiam teko kas šį bunkerį. Kasėm jį apie penkiolika vyrų dešimt dienų. Vieni saugojo, kiti kasė. Daugiausia kasėm vėlai vakare ir anksti ryte, o dieną stebėjom, kas vaikšto po mišką, nors šitam miške neauga nei grybai, nei uogos. Jokios pagalbos kaimo žmonių neprašėm. Ryšinininkų turėjom, bet paprastai mes pas juos eidavom, o ne jie pas mus.

Ši partizanų grupė vadinosi Kraujos grupė, vadovaujama *Komandierio*. Faktiškai tai buvo skyrius, kadangi dalis žiemojo bunkery, dalis pas tolimesnius gimines daržinėse arba po grindimis išsikasę slėptuves.

Keletas partizanų grupių dar veikė Kurzemėj, Zemgalės teritorijoj. Vasaros metu dažnai vykdavom ir mes ten susitikti. Faktiškai partizaninio judėjimo centras ir buvo Kurzemėj. Tas centras jungė visus Latvijos teritorijoj kovojančius partizanus ir vadinosi Latvijos nacionalinė partizanų organizacija. Vėliau, kada Latvijos partizaninio judėjimo centras buvo suskaldytas, kiekviena grupė veikė atskirai atsižvelgdama į esamą situaciją. Nors grupės ir susitikdavo, pasikelsdavo informacija, bet nurodymų viena kitai jokių neduodavo.

Štam bunkery žiemojo 27 žmonės, kiti – kaimuose pas žmones. Prieš paėmiant bunkerį nejautėm, kad mus kas nors būtų sekę arba stebėję, to mes tikrai nejutom.

Kurzemėj, Kabilės rajone didelė latvių legionierių grupė, atsilikusi nuo vokiečių armijos, dalyvavo mūsų su rusų NKVD armija. Pasirodo, kad tam mūsų su čekistais dalyvavo mūsų *Komandieris* ir *Krustas*.

Kai stambioji legionierių grupė išsiskirstė į mažesnes,

Krustas vadovavo mažesnei ir ten kažkas matė, kad jis buvo areštuotas (vedė suimtą). Tada jį, matyt, ir užverbavo.

1949-ųjų kovo 17-ąją jau brėško, kai prasidėjo šaudymas. Dar ketvirtą valandą girdėjom keistus garsus, tarytum po konomis lūžinėtų šakelės. Anksčiau ten ateidavo šernų, todėl ir tą kartą mes manėm, kad irgi šernai, nes netoliese buvo bulvių laukas. Kada prie bunkerio priartėjo pirmoji čekistų vora, atidengėm į juos ugnį. Tik trys buvo išėję į tranšėjas ir stebėjo apylinkę, o likusieji viduj. Greit vienas žuvo, kitą sužeidė, bet vyrai narsiai gynės kulkosvaidžių ugnimi. Pastebėjom, kad į tą vietą, kur buvo bunkerio anga, pasipylė šimtai kulku iš keleto kulkosvaidžių ir automatų. Jei kuris tik iš mūsų ten pasirodydavo iki pusės, akimirksniu krisdavo atgal. Supratom, kad prasimušti negalėsim, visus iššaudys arba paims gyvus. Tada įjungėm savo elektrines minas, nes bunkeris iš išorės buvo užminuotas. Dvi minos buvo butaforinės, laidai aiškiai matės po eglėmis, kad čekistai jas galėtų lengvai išminuoti ir tai juos nuramintų. Kadangi žemė dar buvo įšalus, čekistai net nepagalvojo, kad be tų butaforinių yra dar visa sistema elektrinių minų, kurių laidai po žeme ėjo 30 centimetrų gyly. Bunkery pas mus buvo elektra, kurią pajungdavom iš akumulatoriaus, o minų įjungimo pultas taip pat viduj. Minos buvo išdėstytos įvairiose vietose – po medžiais, įdubose, visur, kur tik galėjo pasislėpt čekistai. Tai buvo 82 mm minosvaidžio minos, vienam taške 8–10 minų, surištų į vieną vietą. Mūšio metu visos minos suveikė. Po to, kada mus areštavo, teko girdėt šnekant čekistus – iš vietinės Aucės miestelio ligoninės buvo evakuoti visi ligoniai, kad ten galėtų paguldyti sužeistus čekistus.

Mūšio metu į tris taškus virš bunkerio buvo numesta po 30 kg tolo, kadangi tolas sušalusią žemę geriau ima negu kokia mina ar bomba.

Pramušė skylę, per ją čekistai pripylė benzino ir raketomis padegė. Bunkeris užsidegė. Tuo metu aš buvau dar viduj. Tai buvo prieš pat pietus. Gaisrą pradžioj užgesinom antklodėmis, užtrypėm kojomis, bet jie vėl pripylė benzino ir vėl padegė. Užgesinom ir antrą kartą. Kaip supratom,

čekistai daugiausia į vidų mėtė beskeveldres granatas, kurios sprogdamos tik partrenkia ant žemės.

Labai daug čekistai tokių garsinių granatų sumetė į bunkerį, nors tuos, kurie buvo arčiau, sužeidė. Bunkerio viduj ilgiau išsilaikyt jau buvo nebeįmanoma, dujų tiek prisirinko, kad vyrai jau nebeišlaikė, visai duso, kiti neteko sąmonės. Kurį laiką nustojo šaudyt ir mest sprogstamus paketus į bunkerio vidų, oras šiek tiek atsinaujino, kiti jau atsigavo ir ėmė ieškoti išėjimo ties trumpąja tranšėja. Aš tik pajutau, kad mane traukia už rankų į lauką, matyt, irgi jau buvau be sąmonės. Mane ištraukė kartu su lietuviais Lazdausku ir Kriščiūnu.

Matas Paškonis:

Rudenio mes, *Ažuolo* būrys, apie 30 vyrų, apsistojom Jūžintų šile prie Šventosios, netoli Žiūkeliškių, Drageliškių kaimų. Gretimai – Jūžintų dvaras, šilas (per 200 ha). Ką tik iškrito pirmasis sniegas. Daug kas žinojo, kad mes ten laikomės. Vieną rytą išgrįstam nuo Šventosios pusės balsus. Iš tolo matom – per upę keliai kareiviai, juos veda Dusetų skrebai (Dusetose buvo apie 70 skrebu, daugiausia vietiniai rusai). Mes pasiuntėm žvalgybą ir netrukus išgirdom šūvius.

Dalis persikėlusių enkavedistų pastebėjo mūsų žvalgus, išėjusius iš miško, ir pradėjo į juos šaudyt. Atbėgęs partizanas Antanas Klibas pranešė, kad daug kariuomenės keliai per Šventąją ir eina mūsų link. Manėm, kad tik nuo Šventosios pusės mus puls. Išsidėstėm, bet girdime, kad ir iš kito šono ateina. Nuo Dusetų kėlėsi vieni, o nuo Jūžintų, iš priešingos pusės, traukė kiti. Iš viso jų galėjo būti ne mažiau kaip 400 vyrų. Tikslios mūsų įsitvirtinimo vietos jie nežinojo, tik jautė, kad mes tam miške esam. Išsidėstėme palei iškirstą biržę ir laukėm.

Kulkosvaidžio neturėjom nė vieno, tik šautuvais ir automatais buvom gincluoti. Sukomandavau: „Traukiamės!“ Tada vieni į vieną, kiti į kitą pusę išsiskirstė, kas kur. Su manimi kartu bėgo penki vyrai. Bet štai Antanas Klibas surinka, griebdamasis rankomis už šlaunies. Pribėgu, žiūriu – per

kelnes kraujas jau sunkiasi. Bandžiau jį nešt, vyras už mane stambesnis, o enkavedistai vėl šaukia „Ura!“ [Valio!] ir pila iš automatų. Ant galvos tik eglė šakos krenta. Aš jau visai pailsau, jėgos išseko, matau, kad ilgiau jo nebepatempsiu. Teko jį palikt ir trauktis.

Visi išblaškyti, savųjų niekur nebematau, patekau į supančiųjų sparną. Sparne kareivių vis retėjo, maždaug kas 15–20 metrų. Prasimušiau. Miškas driekiasi toli. Apylinkės man žinomos, pasileidau bėgti. Man reikėjo perkirst Užpalių–Jūžintų vieškelį. Atsisuku, matau – kareiviai veja, maždaug už 100–150 metrų. Pastebėjau, kaip jie ant šautuvų užkaria kepurės ir suka atgal. Man dingtelėjo, kad čia kažkoks sutartinis ženklas. Bėgant kelio link, iš už krūmų staiga išlindo vežimas su septyniais skrebaus ir užkirto man kelią: nei miškan grįžt, nei skersai kelio bėgt. Tada ir aš užsidėjau ant automato kepurę ir ėmiau sukt. Skrebai sustabdė arklį, žiūri į mane akis išpūtę, o aš, taip besukdamas kepurę, nuo jų maždaug už 30 metrų sau ramiai praėjau. Ir staiga pradėjo rékt:

– Stoj! Stoj! Stoj! [Stok! Stok! Stok!]

Iki kitų krūmų maždaug 70 metrų dar buvo likę. Tada pasileidau bėgti, tarpais vis pildamas iš automato serijas atgal, jie į mane irgi ėmė šaudyt, bet greit sugulė, o aš tuo metu per kalniuką ir – miškan.

Kareiviai, kurie mane vėjosi, pagalvojo, kad čia ne skrebai, o partizanai važiuoja, ir ėmė juos pliekt. Vėliau ryšiniškai pranešė, kad per šitą susišaudymą enkavedistai nušovė du skrebus, kelis sužeidė. <...>

Kai pradėjo mus persekioti kariuomenė, ėmė kirsti miškus. Didesniais būriais jau nebeįmanoma buvo miškuose slapstyti. Reikėjo skirstytis į mažesnes grupelės ir kur nors glaustis. Jau reikėjo net ir žmonių saugotis, nes NKVD pradėjo ne tik premijuot už išduotus partizanus, bet ir žmonėms dalinti nuodus – liūdnai pagarsėjusius migdomuosius Nr. 21: „Ateis partizanai – įdėkit į maistą, kada užmigs, praneškit į NKVD...“

Rokiškio rajone, Jūžintuose, šitaip užmigdė keturis partizanus (iš būrio „Auštantis rytas“) ir paėmė gyvus, tarp jų

abu brolius Kemeklius. Kemekliai buvo labai gudriai įstingę slėptuvę. Senam storam medžio kamiene iki viršaus išskaptavo skylę, po šaknim žemėse iškasė tuštumą, gerai suvirtino. Į šią slėptuvę jie įlįsdavo ir išlįsdavo medžio viršūnėj. <...>

Iš pradžių vyrai slapstėsi įvairiai: kas klojime į sieną ar į šiaudus įsirausdavo, kas po grindimis gryčioje koktą duobę išsikasdavo, bet kai atėję į namus enkavedistai ėmė viską verst iki pamatų, sieną badyt, šiaudus, tada žmonės rado kitokią išeitį. Pavyzdžiui, po egle kaip kurmis išrausia skylę, kad įlįstų žmogus, tuomet su kastuvu ima didinti į šonus gilyn. Žemę, būdavo, išnešioja gerokai toliau, užmaskuoja – taip pasidaro slėptuvę keliems žmonėms, o angą pridengia eglute.

Namuose taisyti slėptuvę ir aš pats. Virtuvėj po grindimis padarėm rūšį, prinešėm akmenų. Atkeli krosnies geležį su ringėm ir įlėndi į slėptuvę. Kambary esantis ant skylės uždeda geležinę plokštę, paskui geležį su ringėm, prideda malukų ir kūrena kaip niekur nieko, o keli vyrai sau ramiai sėdi slėptuvėj. Skylės kraštuose yra plyšių, ir kai kaminas traukdavo pro tuos plyšius dūmus, traukdavo ir iš slėptuvės iškvėpuotą orą.

Slėptuves darydavo šuliniuose. Maždaug ties vandens lygiu į šoną iškasama anga ir padaroma tuštuma. Įėjimas per šulinį. Įlindę užsidaro tam pritaikytas durytes, kad skylės nesimatyti.

Jei ežero krantas status, žemai padaroma landa, o krante bunkeris iškasamas, viršuj po kadagiu arba po eglute išgręžiama skylė vėdinimui.

Vidury ežero buvo sala. Iš lentų sukalėm dėžę, pripylėm vandens, įkalėm stulpus, dėžę panardinom į vandenį sulig ežero paviršium, pritvirtinom prie tų stulpų, vandenį išsėmėm ir tokiu būdu pasidarėme slėptuvę. Aplink vanduo, nendrynai. Šitoj dėžėj pusiau vandeny prasėdėjęs apie du mėnesius, nuo drėgnės susirgau galvos kiaušo uždegimu. Tai buvo 1950 metais. <...>

Pirmą kartą buvau sužeistas 1947-aisiais, kai išsiveržiau

iš apsupimo Jūžintų miške. Peršovė ranką. Antrą kartą sužeidė 1949-aisiais. Antadavainės kaime Masiulio namuose. Mūsų būrį išdavė Čyžiūtė.

Verždamiesi pro langą iš namo, žuvo Klibas, Čyžius Jurgis, tos išdavikės brolis, ir dar du broliai Stasiškiai – Bronius ir Feliksas, o aš peršauta šlaunim išbėgau. Mane išgelbėjo šoviniai, buvę užpakalinėj kišenėj – kulka į juos pataikė. Bėgdamas mačiau, kaip nuo sprogstamų kulku šokinėja aukštytyn žemės grumstai. Enkavėdistų persekiojamas, aš perbri dau Indraj os upelį, bet kuo toliau, tuo labiau jutau skausmą.

Užėjau pas vieną, pas kitą žmogų. Bukelskis man perrišo, patepė vaistais žaizdą (tą kulką šlauny dar ir šlandien tebesinešioju). <...>

Tarp Antadavainės ir Vaiskūnų kaimų gyveno visai neturtingi žmonės Stukai – Povilas ir Ona. Jie augino dvi dukras – Elvyrą ir Janiną.

Stukai buvo geriausi mūsų aprūpintojai, patikimi ryšininiai, abu maždaug 50-ties metų amžiaus žmonės, ir pas juos mes dažnai užeidavom.

Stukai ne vien tik mūsų būriui padėdavo, nesvarbu, kas užsukdavo, nelaimės ištiktas arba rusų persekiojamas, – jie kiekvienam padėjo visomis išgalėmis. Būdavo, baltinius nusirengia ir atiduoda. Stukas Povilas visą laiką vaidino nepilnaprotį. Susitikęs su skrebais, kalba visokias nesąmones, sugeba juos įtikinti taip, kaip jam reikalinga.

Tai buvo paprastas kaimo žmogelis, bet tikras aktorius. Skrebai ir enkavėdistai manė, kad jis iš tikrųjų puskvaišis, o iš tikrųjų jis buvo nepaprastai protingas, gudrus, kiekvieną lemtingą minutę sugebantis išsisukti iš pavojingiausios situacijos. Jeigu kas aprašytų jo gyvenimą, būtų didžiulis humoristinis romanas. Kaip jis apgaudinėjo tuos skrebokus, kaip už nosies juos vedžiojo, – tiesiog neįtikėtinas dalykas.

Rudenio p as Stukas į daržinę privežė šieno, o po tuo šieniu mes išsirausėm slėptuvę. Kartą su *Bijūnu* – Kazlausku Baliu atėjom iš Garmuliškio kaimo, vienai nakčiai įlindom į tą slėptuvę pernaktot. Ryte girdim – didžiausias triukšmas, nesusigaudom – kas čia daros?

Girdim rustiškai kalbant, Stukas (mokėjo rustiškai) jau „vilioja durnelį“. Skrebai klausia „banditų“, o jis aiškina, kad ten jo vaikai, visokias nesąmones rezga. Supratom, kad viduj iškratė, ir po to girdim komandą: „*Proverit' saraj!*“ [Apžiūrėt daržinę!]

Mūsų slėptuvėj iš viršaus buvo tik lenta pertiesta, kad šienas nekristų į vidų, o šiaip – dviem vietos atsigulti.

Girdim, kaip kareiviai sulipo ant šieno ir metaliniais virbais ėmė badyt. Juntam, kaip tie virbai pataiko į lentą, kitą sykį jie išlenda pro lentos šoną ir vos mūsų nesiekia. Ir šitaip kokius dešimt kartų: tai lenton įbeda, tai šone išlenda.

Supratome, kad mes jau atrasti, girdim komandą:

– Šieną išnešti!

Šieno buvo maždaug penkiolika gerų vežimų. Nuo viršaus ėmė verst ir nešt į lauką. Jaučiam, kad jau visai netoli mūsų, pasiruošėm automatus, o šone – šiaudų prėslas.

Likus maždaug 70 centimetrų sluoksniui, lentą ištraukėm, kad ji gultų ant žemės. Bet kai jau baigė visai prie mūsų prisikast, Stuką ir jo brolių skrebai įsivedė į šitą daržinę, liepė ir jiems verst. O penki skrebai su automatais stovi viduj ir laukia pasiruošę, kada mes išlįsim. Pasiruošėm automatus, matau, *Blyūnas* baltas kaip popierius, bet kitos išetties nėra: kaip bus, taip, kiek spėsime, tiek nušausim tų skrebu, žūti vis tiek reiks, gyvi nepasiduosim. O Stukas su broliu ant mūsų vis užmeta šieno, per kur matom visus skrebus. Ir va čia, pasakysiu, nusišypsojo laimė: Stukas nešiojo rankinį laikrodį. Žinodamas, kad mirtis neišvenglama, kad nei mes, nei jie niekur neišbėgsim, jis nusitima šitą laikrodį, paduoda savo septynmetei dukrytei ir liepia išėti. Kareiviai vaiką su tuo laikrodžiu išleido. Skrebai, pamatę, kad Stukas jau be laikrodžio, ėmė šaukt ant jo:

– Va, tau Paškonis atidavė laikrodį! Čia mano laikrodis! Kur tu padėjai?!

Atseit aš tam skrebuli nuseglau nuo rankos laikrodį. Stukas sako: „Aš jį padaviau dukrai.“ Tada visi skrebai šoko laukan gaudyti tos mergaitės, kad atimtų laikrodį (laikrodis jiems daugiau rūpėjo nei banditai).

Kai skrebai išbėgo laukan, mes staigiai pašokom, perbėgom ant pernešto šieno ir atsigulėm, Stukai mus greit apmetė šieną. Skrebai grįžo, o šitie kaip niekur nieko sau toliau meta šieną. Mes jau už durų lauke apminti, kareiviai užlipa viršun, dar pamina. Aš tik pistoletą išsitraukiau, o iš tikrųjų jau bejėgis – prislėgtas šieno. Mus apkrauna gana storu sluoksniu. Dabar, galvojam sau, likom gyvi. Girdim, enkavėdistams majoras duoda nurodymą *proverit'*, patikrint, vadinas, vėl badys. Vėl eina, bado tą vietą, iš kur išnešė šieną. Netrukus girdim komandą: „Sunešt šieną atgal!“ Dabar supratom, kad jau tikrai viskas. Pirma tai dar galėjom nušauti bent vieną.

O ką dabar? Juk mes tai prislėgti. Kareiviai padavinėja iš lauko, o abu Stukai viduj priiminėja ir stengiasi tą šieną taip krauti, kad visas netilptų. Užkimo duris, o mes likom po šieną maždaug tiek, kad jaučiam jau, kaip vaikščioja virš mūsų ir padais myga krūtinę. Bet kaip jie nepajuto, kad apačioj kietą, tai man neaišku.

Tuo metu Stukas Povilas ėmė maloniai kalbint enkavėdistus:

– Ponai, ponuliokai, nebevarkit... Jūs tokie geri žmonės, taip gražiai atrodot, aš pats balgsiu susinešt tą šieną.

Jis puola vienam enkavėdistui ranką bučiuot, kitam, o jie patenkinti meta šakes ir palieka susinešt pačiam gaspadoriui. Svarbu, kad tik jis neprieštarauja. Paskui supratom, kad jį vis dėlto areštuoja. Nors nieko nematome, bet girdim, kaip jis garsiai kalba:

– Na, dabar, vaikeliukai, tai jau gerai, dabar tai, vaikeliukai, jūs jau gyvensta...

Neva dukroms jis taip sako, bet iš tikrųjų tai mums dar priduria:

– Mes išvažiuojam dabar, vaikeliukai, jūs gyvensta...

Skrebai ir kariuomenė greit pasitraukė su visom sargybam. Netrukus iš po šieno išlindom ir mes.

Vakare atėjo dar kalmynai, sako: „Manėm, kad tam šiene ir adatą atras, taip kratė...“ O va, kaip pasitaiko.

Lauke netoli Stuko namų buvo iškastas didelis bunkeris, viršuj augo krūmai. Kieme irgi buvo slėptuvė, patys Stukai

sau ją buvo išsikasę, kadangi laukė dieną naktį netikėčiausių dalykų. Dar toliau krūmeliuose buvo irgi iškastas bunkeris. Visus surado. Pasirodo, enkavedistai visą Stuko žemę ir miškelį durtuvais tada išbadė. Aišku, kažkieno buvo pranešta. Tam didžlajam bunkery partizanai kortom lošė „Tūkstantį“, ir ant lapo liko parašytos pirmosios lošėjų vardų raidės, mėtėsi keletas šovinių. Kai tik rado šituos įkalčius, bemat prisikabino prie Stuko: „Vą, sakai, banditų neturi, – o kas čia?“ Stukas jiems vis tiek savo: „Čia mat buvo karas, aš susilieškojau patronų, jie tokie gražūs... Atiduokit! Čia mano cackos!“ Vėl ėmė bučiuot enkavedistams rankas ir prašyt, kad atiduotų šovinius. Nors jį areštavo, išsivežė, bet tuoj paleido.

Pas Stukus dažnai užeidavo skrebai ir vis prašydavo valgyt... Kiek taip galėjo tęstis? Baigė mėsą, lašinius, ir jam, matyt, jie labai atsibodo.

Paskutinį kartą užėjus skrebams jis išsimėšlavo rankas ir kviečia skrebus gryčion:

– Prašom, ponuliai! Prašom!

Atsinešė lašinių bryzą, pasiėmė peilį, na, ir ėmė tuos lašinius mėšlinom rankom pjaustyt, o skrebai, apsėdę stalą, laukia, kada Stukas paruoš jiems „skreblenės“. Prieina vienas ir mato, kad jam mėšlai nuo rankų krenta. Kaip suriks:

– Tfu! Tu kaliera! Žiūrėk, kokiom rankom jis mums lašinius pjausto!

Subėgo daugiau skrebų, ėmė visi spjaudytis, Stukui per ausį, per ausį, apdaužė ir išėjo. Nuo to karto daugiau jie Stuko valgyt nebeprašė.

Vėliau Stuką jau pradėjo rimtai įtart, kad jis bendradarbiauja su „banditais“. Pasišaukia į Užpalių NKVD. Prieš eidamas jis pasitaria su mumis, aiškinasi, ką daryt, kaip suktis. Tiesa, jis buvo tvirtai tikintis žmogus. Prieš eidamas pas enkavedistus, nueina bažnyčion, pasimeldžia, nueina į išvietę prie bažnyčios, išsitepa šūdais visą užpakalį, dar į kelnes prisikrauna, ir dabar jau tiesiai į NKVD.

Jį įsiveda į kabinetą, pasisodina į minkštą fotelį ir ima klausinėti. Stukas paskui pasakojo:

– Vienas majoras patraukia, patraukia nosim ir klausia:

„Kas čia smirda? Pasikelk.“ Pasikeliu, o tas žiūri, kad jau visas fotelis šūdinas. „O tu padla! Von laukan!“ – ėmė šaukti majoras. Kaip spyrė batu į užpakalį, aš laiptais žemyn ir nударdėjau. Skrebai subėgo, aš ėmiau guostis, kad mane va šitas ponas išmetė. „Leiskit dar mane pas šitą poną. Už ką jis mane išmetė? Už ką jis mane išmetė? Aš dar noriu su tuo ponu pasikalbėt!“ Skrebai supratę sako: „Eik eik eik, tu čia nesmardyk mums...“ – Ir mane išvarė.

Parėjo žmogus šokdamas, juokdamasis, linksmas. „Byla“ laimėta.

Ateina kartą pas Stuką skrebai ir ima iš jo tyčiotis. Sako:

– Va, tu durnas tai durnas, duosim pusę litro – šok į šitą šulinį.

– Jūs man duosit, ponuliukai, pusę litro?!

Stukas su visais drabužiais pliumpt į tą šulinį. Negi leis prigerti? O skrebai leipsta juokais, patenkinti ištraukia Stuką šlapią kaip žąsiną iš šulinio.

Kelnes Stukas nešiodavo skirtingos spalvos kiškomis. Viena koja raudona, kita mėlyna.

Kartą, pamatęs ateinant skrebus, Stukas užlipo ant stogo ir plėšia šiaudus žemėn, šiaudai skrenda per lauką. Priėję skrebai klausia:

– Ką čia, Stukai, darai?!

– Matot, susipykau su boba, man ji viską liepia dirbti. Nuplėšiu stogą, pažiūrėsiu, kaip gyvens be stogo.

Iki 1949-ųjų rudens Stukas skrebus vyniojo apie pirštą, o vėliau tos visos jo gudrybės išryškėjo, ir abu su žmona turėjo trauktis iš namų. Tada ir jo „durnumas“ išėjo į aikštę. Kažkas iš apylinkės jį išdavė skrebams, kadangi su paprastais kaimo žmonėm jis taip nesielgdavo.

Tada čia gyventi jau nebebuvo galima. Stankūnas perspėjo, kad Stukai pasitrauktų iš namų, nes tuoj visą šeimą areštuos. Tada jie išėjo pas partizanus.

Sustiprėjus persekiojimui, būriui teko dalintis į mažesnes grupes. Taigi Stukai ir dar du partizantai sudarė keturių grupę: Povilas Stukas-*Tėvas*, Ona Stukienė-*Močiutė*, Juozas Ramanauskas-*Baronkintis*, Bronius Svilas-*Jaunutis*.

Vaikus Stukai atidavė giminėms, o patys slapstėsi miške ir bunkeriuose, daugiausia klojime Painsdrės kaime, netoli savo namų. (Tai kadaise buvęs Klībų vienkiemis.) Čia jie šiene išsikasė slėptuvę ir gyveno.

Galvydis Petras ir Bislys iš Drageliškių kaimo be perstojo šitą klojimą sekė (Dusetų rajoniniam laikraštėly dar ir Galvydžio straipsnis buvo išspausdintas apie Stukų sunaikinimą). Pamatę, kad ateina žmonės ir sulenda į tą klojimą, jie pranešė skrebbams. Kitą dieną rusų NKVD apsupo apylinkę ir ėmė stebėti tą vietą. Anksti ryte kaimynas Budrys nešė jiems valgyti. Budrį pagavo, tardė, labai sumušė, dantis išdaužė. Apsupę glaudžiu žiedu Klībų klojimą, enkavedistai šaukė:

– *Sdavaites!* [Pasiduokit!]

Nepasidavė. Tada du rusų kareiviai, užlipę ant stogo, bandė jį nuplėšt ir šokt į vidų, bet iš vidaus ir vienam, ir kitam paleido seriją, – tie ruskiai nukrito ant žemės negyvi. Uždegė klojimą, abu Stukai atsisaudydami pro atdaras duris bandė išbėgti, de ja, žuvo. Vėliau Svilą Bronių ištraukė iš šieno sudegusį, o Ramanauską irgi rado giliau šiene apdegusį.

Stuko palaikus skrebbai Dusetose, prie Sartų ežero, įmetė į išvietės duobę.

Mano brolis Juozas žuvo 1952-ųjų žiemą Dikmonių kaime (Dusetų valsčiu). Jo palaikus, paguldytus lauke prie milicijos, partizanai bandė nakties metu pavogti ir palaidot kapinėse. Buvę Juozo pažįstami tuo metu susitiko su Andriejum Rutkausku-Gėceliu iš Davainių kaimo (60 metų), kuris ėmė aiškinti:

– Jūs nesirūpinkit šituo lavonu, aš nuvešiu kiaulėms ir supenėsiu. Aš jau ne vieną supenėjau, ir Paškonį supenėsiu.

Maždaug už kilometro nuo miestelio buvo kalniukas, kur žmonės duobėse laikydavo bulves. Į tas duobes skrebbai mesdavo nušautųjų lavonus, bet brolio palaikų ten vyrų nerado, tas ruskis gal tikrai jį supenėjo kiaulėms.

Praeina kiek laiko, ryšininkas atneša man laišką. Atplėšiu. Rašo *Staubas*, apygardos vadas: „Už nenurodymą savo veiklos, jeigu jūs neduosite ir toliau pilnų paaiškinimų, ką jūs nuveikėte, jus persekiosime iki sunaikinimo.“

Raštas atspausdintas mašinėle. Tada jau galutinai įsitikinau, koks čia *Staubas*. Susitinku dar su kitais partizanas, gerai žinomais, aptarėm visą situaciją. Už ką mane turi persekiot iki sunaikinimo? Juk aš nei prieš savo įstatymus, nei draugams nieko blogo nesu padaręs. Tokį pat pranešimą gavo ir mūsų rinktinė. Susitinku rinktinės vado pavaduotoją Feliksą Stasiškį-*Smūgtį*. Tas sako:

– Žinau, blogi dalykai... Gavom įsakymą iš apygardos vado – tave reikalauja sunaikinti. Esi nepatikimas, ir mes tave be jokio perspėjimo turime nušaut.

Aš jau girdėjau, kad taip ne vieną partizanų vadą sunaikino. Po šio pokalbio su Stasiškiumi sunaikinama mūsų rinktinės vadovybė. Tai vienur, tai kitur keistom aplinkybėm žūna partizanai. <...>

Alfonsas Svilas-*Stratkus* ir Antanas Kazakevičius slapstės Moniškio kaime, netoli Daugailių.

Kartą jie abu išėjo susitikti su kažkokiais partizanų rinktinės vadais. Sutartoj vietoj, Bikūnų kaime, juos abu gerai priėmė, vaišino, Kazakevičių dar siūlė apdovanot už nepriekaištingą partizaniinę veiklą. Tai buvo ne kokių rinktinių vadai, o vadai apsišaukę enkavedistai.

Iš susitikimo vietos šitie „vadai“ dar palydėjo juos abu rogėmis. Prieš kalniuką Svilui pasiūlė išlipt, kad arkliai būtų lengviau traukti. Kai tik Svilas iš rogių išlipo ir pradėjo eiti, iš nugaros pusės pasigirdo šūviai, ir Svilas krito negyvas, o Kazakevičių griebė už rankų, prispaudė ir surišo rogėse (kur Svilo lavoną paslėpė, nežinoma).

Tardymo metu Kazakevičius išsiplepėjo, kad Sirutis Balys su manim palaiko ryšį. Iš tikrųjų ryšį aš palaikiau su Siručio seserim Anele Sirutyte. Sirutį areštuoja ir priverčia parašyti laišką, kuriame aš kviečiamas į susitikimą. Laišką Anei perdavė brolis Balys ir su juo kartu atėję dar du nepažįstami „partizanai“. Anelė nesuprato, kad brolis atėjo su enkavedistais. Ji, nieko blogo neįtardama, šitą laišką paėmė ir padėjo į sutartą vietą.

1953 metais, jau po Stalino mirties, per ryšininką Berniūną Antaną gaunu laišką. Kviečia į Likančių kaimą susitikimui

balandžio aštuntą Paršiuko klotime. Slaptažodis – du trumpi švilpukai. Raštas kažkoks padrikas, bet man pažįstamas. Tai vieno mūsų grupės sulmto partizano Stručio Balio ranka rašyta. Aš dar tą laišką paduoodu žmonai, skaitom abu, kažkas lyg ir ne taip, šitiek klaidų, bet ką darysi, draugas kviečia – reikia eiti.

Tą dieną mano nuotaika buvo prislėgta, galvoj vis sukosi mintys, ar aš dar grįšiu, ar nebegrįšiu. Išeinu pavakariop su balme, nes tam krašte visą laiką labai siautė rusai. Eit reikėjo apie dešimt kilometrų. Kely buvau labai atsargus. Sutartu laiku, vienuoliktą valandą vakaro, jau sėdėjau Paršiuko klotime, nors to, kas mane kvietė, dar nebuvo. Girdžiu, iš toliau atašneka. Girti, negirti? Eit naktį ir šitaip garšiai šnekėt – nei šis, nei tas. Paskui – vienas švilpukas, kitas. Aš klausiu: „Baly! Tu?“ – „Aš“, – sako.

Matau, prie klotimo prieina septyni ar aštuoni, bet Stručio aš nematau, visi man svetimi, ir sulig ta mintim vienas žengia kelis žingsnius į mane sakydamas:

– O, kaip mes tavęs pasiilgom! Kaip gerai, kad atėjai...

Staubas pats prisistatė ir apsikabino mane stipriai, ėmė bučiuot, – bučiuoja taip, kad lūpų nepaleidžia, man net šleikštu pasidarė. Staiga pajutau, kaip už vienos rankos du suėmė, už kitos du, ir tada *Staubas* pasakė:

– Tavo dainelė sudainuota.

Mane jie stengėsi palaužt, bet aš juos penkis dar nutempiau apie 20 metrų. Ištraukęs ranką, bandžiau išsimt pistoletą, bet, įkišęs į dėklą ranką, jo tenai neberadau. Nešiausi šautuvą – rusišką „dešimtuką“, ir jį nukabinę numetė.

Jie bando mane permest arba parverst, bet niekaip nesugeba. Tada dviese pakėlė aukštyn ir trenkė ant žemės, užlaužė rankas kryžium už nugaros, surišo viela, atvertė aukštelninką. O šitas *Staubas* ir sako:

– Vą, tu nuo partizanų slėpeisi, turtą žmonių plėšei ir, kad komunistus šaudėi, mums nepranešdavei.

Jis išvardijo keletą nušautų komunistų pavardes.

– Koks tu partizanas, kad savivaliauji? Einam į štabą, ten išsiaiškinsim...

Apte penktolika mane vedė, visi su Lietuvos kariuomenės uniformom. Pavedėjo į pakalnę, ir *Staubas* iš čia kažkur dingo, liko visi nepažįstami. Vienas iš jų pasipiktinęs sako:

– Ką čia mes dabar su šituo išdaviku tampysimės?! Žmogžudys! Su komunistais dirba...

Įrėmė į pakaušį pistoletą ir iškošė pro dantis:

– Mirk, gyvuly, čia! Tu mūsų, partizanų, vardą suteršei...

Aš supratau, į kieno rankas patekau ir kokie tardymai bei kankinimai manęs laukia! Taip mirti norėjau tuo metu, kaip niekad. Kitas sako:

– Palik! Nuvesim štaban, ten išsiaiškins.

Nuo suėmimo vietos jie mane nusivedė apte penkis kilometrus. Kai tik išėjom į lygumą, tolumoje pastebėjau daug judančių šešėlių, supratau, kad kariuomenės apsupta. Prieinam Alaušos upelį ir tiltu iš Likančių kaimo pereinam į Ilčiuokus. Vienas sukomanduoja:

– Vyrai, gulkit! Matot! Aplink skrebai!

Jie sugula, o mane dviese laiko už parankių. Supratau, kad jie perdavė kažkokius ženklus, ir pamačiau jau visai čia pat stovint rusų kareivius. Prišoko leitenančiukas, į vieną žandą davė, į kitą.

Tik vienas lietuviškai pasakė:

– Nu, gana! Gudrus tu, svoločiau, buvai, bet vis tiek įkliuvai.

Greit šalia atsirado toks nedidelio ūgio (vėliau jį Utenoj per tardymą mačiau), sako:

– Gana! Čia ne tavo reikalas, nellesk!

Į mišką buvo įvartytos keturios bortinės dengtos mašinos. Kažkuris iš jų sušvilpė, šitas mašinas išstūmė, visi susėdo į jas. Vienoj mašinoj skrebai sugulė ir per tuos skrebus mane įmetė kėbulan. Matyt, bijojo, kad aš po mašina nepalįsčiau. Kėbulo pakrašty prie borto lentų pririšo virvėm. Vienas skrebas dar pasakė:

– Nebijok, nebijok, mes tau tik gero norime.

Matau, įsodina ir šitą mano draugą, kuris laišką rašė. Su enkavedisto kepure, rusiškais drabužiais aprenktas, ant krūtinės automatas pakabintas. Pradedam važiuot, vienas skrebas rodo į Sirutį ir sako:

*„Didžiosios kovos“
apygardos vadas Jonas
Misiūnas-Žalias Velnias
(fotografuota KGB
kalėjime)*

*Partizanai broliai Dauidėnai – Antanas, Stimonas,
Jurgis ir Bronius*

*Viėto apygardos
partizanas Laimutis
Petrėkas-Švedrys
prie apleistų tėvų
namų Ukmergės
rajonu Baublų
katme*

*Viėto apygardos
Žalbo bėrto
partizanas:
Antanas
Juzukėnas-Liūtas,
Juozas Kirna-
Plienai, Romas
Launėkas-Šturmas*

– Va, tu būsi šitoks kaip šitas tavo draugas, ir tu vaikščiosi su automatu, valią turėsi...

O tas sumuštas, nukankintas – baisu į žmogų pažiūrėt. Supratau, kad be jo valios jį aprenge enkavedistu, užkabino šitą gelžgalį, kepurę užmovė, ir niekur nedingsi.

Tas pats mane vis įtikinėja:

– Tu nedurnas vyras, jei gu pagalvosi, parodysi, pasakysi, va, kaip šitas piemuo (pagal metus Strutis už mane tikrai buvo gerokai jaunesnis), tai va... Matal, gražu pažiūrėt, antpečiai blizga... Šitokia uniforma... – net pasigardžiuodamas gėrėjosi ja skrebas.

O aš suku galvą, kaip man išsisukt iš padėties, kaip sukaupt tiek valios, kad tik iš manęs „neiščiulptų“ tų, kurie man padėjo, šelpė... Juk tiek daug buvo tokių. Gerokai vėliau sužinojau, kad daugelis dėl to labiausiai ir jaudinosi, – kad tik aš jų neišduočiau, kad tik ko nereikalingo neprasitarčiau... Visgi aštuonerius metus išbuvaug pogrindy, su žmonėmis tai reikėjo bendrauti, susitikinėti.

Steponas Kveraga:

...Borisas mano tėvų namuose atsirado tuoj po karo ir paprašė priglausti, žadėjo padėti dirbti. Mano tėvukas buvo galingas žmogus ir jį priėmė.

Kiek man žinoma, jis – buvęs lakūnas, 1944-aisiais nusileido laukuose ties Kernave žiemą, *Žalto Velnio* partizanai jį paėmė, ištardė ir paleido.

Vieną kartą Borisas ir klausia manęs:

– Gal tu galėtum mane supažindinti su partizanis?

Aš jam pasakiau, kad partizanų aš pats kol kas dar nesu matęs. Bet Borisas sako:

– Tu nesigink, tu palaikai ryšius su jais...

Tada aš pasitariau su vyrais, ir nutarėm jį pakalbinti, kalbėjo jis tik rusiškai, lietuviškai vieną kitą žodį mokėjo. *Žatbas* – Benediktas Arbočius per mane paskyrė susitikimą su Borisu tokiame alksnyne. Kiek supratau, su partizanis jis rado bendrą kalbą. Vieną dieną su mumis atsisveikino, labai

nuoširdžiai padėjo tėvams ir išėjo. Tų pačių metų rudenį jis jau buvo pastebėtas su partizanais Bekštonių miške.

Kai *Žaitbas* žuvo Rusių kaime, jie buvo pas Grasecką apsisotję – Borisas ir dar du partizanai. Pas Grasecką atėjo stribai ir paprašė valgyt. Ginklus sustatė kažkur papečky, tai šitie atsargiai pro sienutę visus tuos ginklus po vieną paėmė, susikrovė ir išsinešė. Lauke paliktas stribų sargybinis per vėlai pastebėjo, kad kažkas nugūrina tolyn nuo namų. Davė pavojaus signalą. Stribai puolė prie ginklų, žiūri, nė vieno nebėra. Borisas su tais ginklais raiste į nendres įlindo, o stribai lakstė lakstė, bet partizanų su jų pavogtais ginklais taip ir nerado. Po to aš Boriso daugiau nebemačiau. Iš kitų tik sužinojau, kad 1946 metais prie Gelvonų vyko partizanų kautynės su MGB kariuomene. Po šių kautynių teko sutikt kelis partizanus, kurie pasakė: „Jokių nuostolių mes neturėjom, tik Borisas kažkur buvo sužeistas.“ Matė kiti, kaip jį sužeidė. Išgelbėt jo jau nebebuvo įmanoma, jis liepė vyrams bėgt, o pats žadėjo kur nors pasislėpt, bet, matyt, sužeidimas buvo sunkus ir Borisą partizanai tik gerokai vėliau, po kelių savaičių, rado po eglės šakom palindusį nebegyvą.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Pasiaiškinimas rusų karininko, perėjusio pas partizanus*

Kas skaito mūsų laikraščius, tie mane truputį jau žino. Aš pas jus atėjau ne tam, kad leiččiau laiką, arba kaip atsitiktintis dezertyras, kuris bijo kulkos ir svtedintų, ne, aš pas jus atėjau kaip didžiosios kovos dalyvis už laisvę.

Nors manoji motina yra Rusija, bet, deja, mano tėvynę išniekino komunistai, aš pats vos ištrūkau iš NKVD rankų. Už komunistų aš nepaleidau nei vieno šūvio, per visus

---

* Šį pasiaiškinimą radau Lietuvos ypatingajam (buv. KGB) archyve. Partizano Stepono Kveragos ir „Didžiosios kovos“ apygardos štabo viršininko Beniaus Trakimo-Genello teigimu, jis rašytas to paties lakūno Boriso Lvovo. – R. K.

savo gyventmo metus nei kuo nepadėjau komuntizmui. Aš augau ir mokiausi tarpe komunistų, bet mane auklėjo tikintis tėvas visai kita dvasia.

Aš stengiausi suprast gyvenimą ir pagaliau supratau: gyvenimas toks platus, toks gražus ir kerintis, bet žmogus gimsta tik vieną kartą ir jo gyvenimas tik mažas tarpelis laiko begalinėj amžinybėje ir, jeigu čia pas jus šį mažą tarpelį nuodija kažkoks tai komuntizmas, tai nepernešamas skausmas aplima stelą ir kraujas sustingsta gyslose. Todėl aš atėjau kovoti už ateią. Lietuva mane šiltai ir dėlaugmingai sutiko. Aš pamilau kultūringą ir sąžiningą Lietuvos liaudį. Aš pamilau lietuvų tautos atkaklumą ir heroizmą ir su ginklu rankose stojau į partizanų eiles, tegul ši brangi Lietuva tampa mano tėvyne.

Jeit žūsiu šioje nelygoje kovoje ir mano kraujas išsiltes ant šios garbingos ir švartos lietuviškos žemės, tegu ši dėmė mano kraujo pirtmena jums partizanų Bortisą.

Brangūs broliai! Nepaletskite ginklo iš rankų, kol plaka jūsų širdys. Nepasiduokite gyvi į šitų žvėrių rankas, kurie nuodija visos žmonijos stelą.

1945.XI.1

Leitenantas Luov

Albertas Pukas:

1945 metais tik išleidau savo mokinių pirmąją laidą ir išėjau į mišką. Tuo metu su manimi į mišką išėjo 30 mano mokinių. Dalis jų pasiliko būriuose, kiti išsislapstė po įvairius kampelius. Su manim būry kartu pasiliko Timinskas Mariukas – Maras, keturiolikmetis iš 4 klasės (susisprogdino Traupyje per Šventą Oną). Į mišką išėjo ir dvylikametis Kutaras-Ladauskas, jo motiną nukankino, tėvą nužudė enkavedistai. Žaibas labai nenorėjo jo priimti, varė iš būrio, bet jis tvirtai pareiškė: „Aš vis tiek turiu iš ruskių atsiliimti nors tėvo kulkosvaidį.“ Šiuo metu jis miręs, buvęs paimtas gyvas, atkalėjo lagery. Kutaras, būdamas Žaibo būry, susirado dar tokį pat vaikigalį ir be būrio vado žinios nuėjo nušaut

partorgo Subačio. Subatis, nusisukęs nuo durų, skutosi barzdą kambary, o jo žmona, kepdama blynus, veidrody pamatė, kad per duris įslinko kažkas, atkišęs pistoletą. Ji griebė tam berniokui už rankos, bet jis visgi dar spėjo kelis kartus iššaut. Subatis buvo sužeistas, o „teroristai“ sulaikyti.

Su šešiais partizanais rinkom maistą pas žmones. Grįždami atgal, nutarėm užsukt pas Valę Kabušytę, kad ji iškeptų mums blynų. Užėję randam vieną nepažįstamą partizaną ne iš mūsų krašto – gerai ginkluotas, labai girtas, nežino nei parolio, nieko jis mums neatsako. Mes jį kiek patampėm, bet nenuginklavom ir taip išėjom palikę. Tik išėjom – ir į mus kažkas iš lauko pusės paleido šūvius. Iki miško buvo apie 300 metrų. Įeinam į mišką, visas *Žatbo* būrys jau išsidėstęs, mus pastebėję rodo ženklus, mes jiems taip pat parodėm, kad savi. Prienam arčiau, klausia, kas mus apšaudė. Aš sakau – tikriausiai skrebai, nedaug ir šūvių paleido. *Žatbas* sako:

– Mes suduosim jiems į sprandą, o jūs eikit ir ilsėkitės.

Su mumis kartuėjo ir *Rtomelis*. Atbėga *Vampyras-Vanagas* (iš *Aro* būrio atėjęs pas *Žatbą*) ir praneša, kad rusai supa jau miškus nuo Raguvos. Kiek paėję, sutinkam keturis rusus. *Rtomelis* jų paklausė, ar turi užrūkyt (buvo tokia nerašyta taisyklė, kurią žinojo tiek partizanai, tiek rusai: jei kuris pirmas paprašė užrūkyti, turi žinot, kad šūvių iš jų pusės nebus). Suėjom mes su tais rusais, jie mums pasakė, kad čia stovi sargyboj. Sako:

– Paleiskit tik mus gyvus, mes čia saviškių tikrai neatvesime.

Jie mums dar šovinių davė, tik šautuvus pasiliko. Taip mes juos paleidome. Ir tikrai, į tą vietą kariuomenė neatėjo.

Vėliau jie pilną mašiną ginklų mums atvežė, o mes jiems parūpinom lašinių ir samagono. Tai buvo ne KNVD, o reguliariosios kariuomenės kariškiai. Jie tada mums dar pasakė:

– Mes karą atkariavom, dabar norim gyventi, gyvenkit ir jūs.

Liūto – Antano Juzukėno būrys veikė daugiau į Kavarsko pusę, Sudeikių miškuose. Jo būry buvo iki 19 vyrų. Iš jų dar išlikę ir gyvų.

Litūtas žuvo 1951 metais prie Taujėnų, Sudeikių kaime, Mackonių sodyboje. Tuo metu *Litūtas* su būriu, 19 vyrų, buvo apsistojęs pas Mackonį. Mackonio motina ėjo vandens, pamatė, kad ateina skrebai, ir ėmė balsu rékt:

– Dievuliukau! Kas dabar bus?!

Vieni partizanai jau buvo atsikėlę ir prausės, o *Litūtas* dar miegojo. Išgirdęs šūvius, jis pašoko iš miego, stvėrė automata ir išbėgęs iš gryčios puolė į tą pusę, iš kur šaudė rusų kulkosvaidis. Pribėgęs prie ažuolo, kuris augo netoli namų, *Litūtas* krito ant žemės.

Juzukėnienė gerai žinojo tą ažuolą, prie kurio žuvo jos vyras. Ir kada ją enkavėdistai paėmė gyvą, jie reikalavo parodyt slėptuves. Tada ji nutarė gyva nepasiduoti, kadangi prieš tai jau anksčiau buvo suimta, kankinta, pabėgus iš kalėjimo, žinojo, kad su enkavėdistais kalba trumpa. Už liemenuko ji nešiojos pasislėpusi brauningą, enkavėdistus atviliojo prie to paties ažuolo, kur jos vyras žuvo, ir paprašė enkavėdisto užrūkyti. NKVD kapitonas Kišonas sako:

– Rūkyk.

– Tai kad aš degtukų neturiu, – pasakė Juzukėnienė.

Kapitonas išsiėmė iš kišenės degtukus ir, priėjęs arčiau, norėjo jai paduoti, o ji išsitraukė pistoletą ir šovė į Kišoną, bet jam tik kepurė nuo galvos nulėkė – susijaudinusi nepataikė. Šalta stovėję rusai į ją iš kulkosvaidžių paleido serijas, visą suvarpė.

Šiuo metu tas ažuolas dar tebestovi, primindamas mums skaudžius anų dienų prisiminimus.

Vaitelio vadovaujama Vyčio partizanų apygarda priklausė ir dalis Utenos rajono. Kadangi Vaitelis mane laikė idėjos skelbėju, humanistu, tai paskyrė kontroliuoti jo apygardos būrius, kad nepasitaikytų kokių plėšikavimų ar kitokių nusikalstamų veiksmų. Labai daug kur teko lankytis būriuose su tokia misija. Nueinu kartą į *Atilos* būrį, randu atvartytą iš Dabužių mergaitę. Partizanai ją jau tardė, atseit ji išdavusi kelis partizanus, kurie žuvo per susišaudymą. Į tardymą įsiterpiau ir aš. Ji ėmė pasakot:

– Per vakarušką pasakiau savo pažįstamam skrebuli, kad

pas mus ateina miškiniai.

Situacija buvo tokia, kad visgi aš tą mergaitę užtariau, ir *Atilos* vyras ją paleido.

Kai mane areštavo ir Ukmergėj pasodino ant grindinio tarp nušautų trylikos miškinių atpažinimui, ta pati mergaitė man atnešė vyšnių krepšely. Saugojęs skrebas jos klausia, ar ji mane pažįsta, ji atsakė, kad ne. Žmonės eina pro šalį su gallesčiu veide, tik viena kažkokia jonavietė atsikrenkštė ir spjovė į mane, ėmė plūst visokiais žodžiais, kad aš esu banditas, žmogžudys. Matyt, kokio skrebo giminaitė.

Kada Amerikos prezidentu išrinko Trumeną, „Tiesoj“ radosi vieną sakinį: „Jei dievas padės, aš sutvarkysiu visą pasaulį.“ Tada nusinešiau pas partizanus šitą laikraštį, perskaičiau, vyras ant kelmų šoko laimingi, rėkė: „Valio, nebereiks bastytis po miškus, mes būsim išlaisvinti nuo raudonojo maro!“ Žmonės turėjo didelę viltį, kad išliks gyvi. Ir labai tikėjo Amerika. O ką ji su mumis padarė?

Po to aš vykau į Kauną dar aiškesnių žinių rinkti. Buvo ką tik įvykęs pasaulio didžiųjų valstybių pasitarimas. Sužinojau, kad tame pasitarime buvo nutarta bendromis jėgomis sumušti Japoniją. Grįžti į būrį ir pasakyti savo kovos broliams, kad nieko gero, man buvo labai sunku. Galvoj sukosi įvairios mintys. Ar patikės jie manim? Ar nepagalvos, kad mane rusai užverbavo? Kaune mes turėjom patikimų žmonių. Tuo metu buvau užėjęs ir pas rašytoją Borutą, pas profesorių Purėną (jis buvo teistas vėliau).

Boruta sakė:

– Vyreli, žinai, tik anksčiau aš jais tikėjau, dabar ir aš kaip ant žarijų sėdžiu, aš jums nieko padėti negaliu.

Aš klausiau jo patarimo, kaip mes toliau turėtume elgtis.

O Purėnas pasakė taip:

– Kol susitvarkys tas tarptautinis reikalas, jūs visi žūsit. Vis dėlto tiems, kurie jaučiasi mažiau prasikaltę, reikia eiti ir registruotis, ir reikia stebėti, ką su jais darys. Pirkit dokumentus ir važiuokit į Prūsiją, kas tik galite.

Po kurio laiko *Žaibas* ir *Vaitelis* ragina mane įsigyti dokumentus ir legalizuotis, kad legaliai galėčiau pasirodyti Kaune,

Vilniuj ir kitur. Kai grįžau su dokumentais iš Kauno, namuose jau laukė enkavedistai pasaloje. Kaip vilkai puolė mane, sutrankė gerai, kad nebe viską ir pamenu. Aš dar šokau į ruglius, bandžiau gelbėtis, bet kur tau... Mano dokumentuose buvo įrašyta, kad ką tik grįžau iš Vokietijos, kur neva buvau išvežtas darbams.

Atvežę į Taujėnus, labai kankino. Moteris, kuri po mano kankinimų plovė kameros sienas, sakė, kad kraujais aptaškita kamera dar ilgai jai vaidenosi naktimis.

Tardė mane Ukmergėj visiems labai gerai žinomas NKVD tardytojas Lenskis. Tardė toks raupuoto veido rusas, labai mušė jis mane. Po visų tardymų atėjo ginkluoti vyrai, išsivedė, pasodino į mašiną ir atvežė prie Taujėnų. Mačiau, kaip 30–40 sunkvežimių su kariuomene pasuko link Ramygalos. Mane atvežė kažkur iki Kraupėnų, ir į miškąėjom per Barėnų raistą. Ėmė klausti, kokiuose kvartaluose mes laikėmės. Aš pasakiau, kad nežinau, nes kvartalų numeriai buvo nutašyti. Nuvarė ant tokio kalnelio. Sodyba sudegusi. Man atrodo, kad ten buvo Smalsčio sodyba. Ten jie kažko ilgai laukė, po to vedė dar kažkur į šoną, palupo šiek tiek ir tada vėl grąžino į Ukmergę. Aš į tą jų pavežiojimą neatkreipiau ir dėmesio, tik kai grįžau iš Rusijos lagerių, man pasakė, kad tuo laiku, kai mane ten varė, nušovė mano pusbrolių Joną Puką (prie vokiečių jis dirbęs seniūnu, buvęs sužeistas į žandą). Jis kilęs iš Radžiūnų kaime, Taujėnų valsčiaus.

Suprantama, kad į mišką mane vežėsi vien dėl to, kad pamatytų kas nors kaime, o po to partizanai sunaikintų mūsų, kaip išdavikų, šeimą. Mano sesuo tuo metu taip pat buvo suimta, ją labai mušė ir kankino. Kada vedė į tualetą, ji visgi pabėgo peršauta, metus dar pasislapstė ir pateko vėl enkavedistams į nagus, jai teko Vorkutoj atsėdėti ilgus metus.

Bronius Grigonis:

Kito kello jau mums nebuvo. Paėmiau ginklą į rankas ir stojau į *Šermukšnio* – Antano Vaičekonio būrį.

Kol nebūdavo sniego, laikydavomės miške stovyklose, o

1947-ųjų žiemą gavom iš Vaitelio įsakymą skirstytis į mažesnes grupes, nes prieš reguliarią rusų kariuomenę mums atsilaukti nebuvo įmanoma. Be to, mes jau turėjom nurodymus vengt bet kokių susidūrimų su rusais. Žiemos metu skirstydavomės po du, po tris, kas kur tik gali. Paskutiniu metu pradėjom praktikuoti net tokį slapstymosi būdą: išsikasdavom bunkerį arba kur nors po šienų pasidarydavom slėptuvę pas visai mums priešingos minties žmones, kad tik būtų mažesnis įtarimas. Darydavom ir taip: susirenkam didesnis pulkas, užeinam pas šituos, kurie prijaučia rusams ir jų tvarkai, parodyt, kad mes dar galingi, mūsų dar daug, padarom kelias užuominas ir pareikalaujam vos ne priesaikos, kad tylėtų, nes žinote, kas jums gresia. Svarbiausia buvo įtikinti žmones, kad daugiau valdytų liežuvius.

Kartą (1946 metais) mudu su *Kudirka* – Povilu Mačiuliu atėjom į Kalnuočių kaimą pas Kairį. Čia turėjom įsirengę bunkerį klojime. Du bunkerius dar turėjom pasidarę ir pas mano pusbrolių, bet ten nebuvo saugu, nes tuos bunkerius žinojo ir kiti.

Tuo metu buvo labai šalta. Jau paryčiais Kairys sako: „Gulkit ant lovos, sušilsite, o aš pasargausiu.“ Nugriuvom ant lovos apsirengę, apstlavę. Tik jaučiu, kad jau kelia, sako, nuo Bernatavičiaus, nuo miško pusės ateina tiesiog banga, tarytum tarakonai baltam sniege kruta. Vieni su baltais chalaiais, kiti be nieko, tik su šimtasiūlėmis. Aš dar per langą pažiūrėjau – laukas net margas. Kur bėgt? Nuo miško pusės ateina. Į kitą pusę nieko nesimato, ten gyventojų trobos. Bėgsi per sniegą – pėdos liks. Nieko nelauk, puolėm į klojimą, bet įlįst į bunkerį jau nebesuspėjom, nes iš lauko pusės reikėjo užtaisyt angą. Užlipom ant prėslo ir palei sieną užsispraudėm kiek galima giliau. Tylim, be jokio šlamesto, o kas juos žino, gal užels į klojimą ir išgirs. Abu su vokiškais šautuvais. Aš prikišau nosį prie plyšio, man viskas matosi kuo puikliausiai. Ruskiai tik laksto po kiemą, aplink klojimą apibėgo. Jaučiam, kad siaučia aplink ir iš kiemo niekur neina. Nusprendėm, kad įskūsta. Jeigu verčia gryčioj, tai ateis ir į klojimą. Ką daryt, jei pradės versti šiaudus? Jei tik pajusim,

kad šakėmis verčia šiaudus, trenksim atgal ir bandysim bėgti, sniego nedaug.

Matau, į kiemą su vandens kubilais atvažiuoja šeimininkas. O klojimas atviras. Kareiviai tik šnekina šeimininką:

– *Zdravstvuj, chaziatn! Zdravstvuj!* [Sveikas, šeimininke! Sveikas!]

Kadangi Kairio namai ant kalniuko, netoliese – aukšta pušis, į tą pušį įkėlė anteną, o gryčioj, pasirodo, įsirengė štabą, susistatė aparatūrą, ir tik lekia ryšinininkai iš visų pusių iškišę liežuvius, raportuoja, duoda žinias.

Mūsų laimei, į tą klojimą ruskiai net užėję nebuvo. O aplink klojimą labai išmindyta.

Vakare susikrovė savo aparatūrą ir išvažiavo. Šeimininkas dar apvažinėjo apylinkę, įsitikinęs, kad ruskių nebėra, atėjo į klojimą, padėjo išsikapanot iš tų šiaudų. Parėjom į kambarį – net kalbėt nebegalim, visą kūną tiesiog drugys krečia.

Žiemos laiku kartą dienojom pas *Šermukšnto* gimines Tumagalio kaime. Pavardžių jų nebepamenu, tik žinau, kad šeimininkės slapyvardis buvo *Krikštamočia*. Mūsiškių buvo apie 12 vyrų, gerai ginkluoti – keturi kulkosvaidžiai.

Aplink taip viskas buvo ramu, sargyba išstatyta tik pastuose, o savieji po lauką pasikeisdami pavaikšto. Šeimininkė paruošė pusryčius. Kad būtų kur susėst, atnešėm ir pristatėm dar vieną stalą, visgi 12 vyrų. Tik susėdom, nepradėjom valgyti, žiūrīm per langus – ogi kieme pilnos rugės stribų prisėdę. Įklimpo į pusnį gale namo, arklį ragina, tas arklys nė iš vietos. Kiti pradėjo lipti iš rogių. Užuošaidom iš vidaus langai užtiesti, jie nemato, kas viduj, o mes juos pulkiai matom. Tiesa, dar prieš pusrytį skutomės barzdas. Kažkurio prie šautuvo buvo prisegtas labai geras diržas skustuvui papustyt. *Šermukšntis* skutosi paskutinis. O tas šautuvas buvo ant kablo užkabintas. Kai tik pasirodė šitie skrebai, mes visi šokom per duris už pertvaros, kur stovėjo lovos, į miegamąjį. Per tokią suirutę griebė už ginklų, kas už ko spėjo. O tas šautuvas taip ir liko kabot ant sienos, nebesuspėjom jo nukabinti.

Sueina tie stribai gryčion, tik „labas, labas“. „O, gerai gyvenat...“

Mes jau su užtaisytais ginklais laukiame pasiruošę. Per plyšį matom – šautuvas, ir dar vokiškas, kabo ant sienos. Palengva atsukom vamzdžius į duris. Bet šeiminkė laiku sustorientavo. Pačiupo paltelį ir užkabino ant to paties kablio, kur šautuvas kabėjo. O stribai tik klausia, kur artelka, nes stalas tai nukrautas maistu. Šeiminkai kvailiais apsimetę ėmė aiškinti, kad žadėjo ateit svečių, nors skrebai aiškiai mato, kad čia kažkas ne taip. Šeiminkas atnešė jiems samagono butelį, o mes „kabėjom“ už durų, kol jie paėdė, išgėrė tą butelį ir išėjo.

Kitą kartą iš Maženių rogėmis važlavom į susitikimą kelese. Važiavo *Kazokas*, Vytas Zalagėnas, aš važlavau, Mačiulis, Stankevičius, Alfonsas Plėta. Susitikimas buvo paskirtas kažkur Bedrių kaimo pamiškėj. Važlavom nuo Preidžių pusės. Dienojom pas Justiną, ten, kur Zalagėnienė slapstėsi. Arklys stovėjo klojime gatavai pakinkytas. Kai tik pritemo, ir sėdom į roges. Išvažlavom ant Velykių kelio, ten, kur suka į Kalnuočius, o kitas – ateina nuo Maženių. Toj vietoj, kur kelias susikerta, žiūrīm, iš priešakio vienos pilnos rogės, kitos pilnos prisėdę. Galvojam, kad mūsiskiai. Bet prieky sėdėjęs Stankevičius su prancūzišku kulkosvaidžiu šoko iš rogių, o arkliai privažiavo vienį prie kitų ir sustojo, nes prasilenkt nėra kur, vienos provėzos. Stankevičius iki pusės įlindo į pusnį, pradžioj dar manė, gal ką atpažins, paskui suriko: „Kas!“ O iš anų rogių pasigirdo: „Čevo?“ [Ko?] Tada Stankevičius nieko nelaukęs ir kirto kelias serijas į tas roges. Tik keiksmu pasigirdo: „*Blta... blta! Jop... jop...!*“ Pasuko į šoną ir – tolyn kiek įkabina. Vėliau sužinojom, kad vieną ruskį vietoj nukepė, o kitas mirė peršautas bevežant. Buvo dar ir daugiau sužeistų. Mūsų padėtis buvo labai nepatogi. Jie metėsi į šoną ir iš rogių nė vienas neiššoko, tik arklus čaižė ir lėkė. Į antras roges visai nekluvo, tik tiems, kas pirmose sėdėjo. Tiesa, antrose rogėse jie dar vežėsi civilių žmonių, gerai, kad jie nenukentėjo. Iš savo rogių mes visi buvom iššokę, bet iš priešakio dar krūmas uždengė, nieko nesimatė.

Maženiuose buvo labai privisę šnipų. Ir visos tokios nukrešę bobos, liežuvio už dantų nenulaiko, nors gal kitos ir ne

iš blogos valios patauškia. Jei tik per Maženius pereidavom, tuoj sribai atlėkė ir bado prėslus, klausinėja.

Liepa – Antanas Mickūnas ir sako:

– Vienaip ar kitaip, skrebai vis vien sužinos, kad per Maženius perėjom. Kulkosvaidis seniai bebandytas, reikia patikrint, ar gerai veikia. Turkštelėsiu porą kartų.

Mes ėjom tiesiai, o toliau, šone, buvo sankryža. Sankryžoj augo krūmai radastų, alyvų likę nuo senų laikų, kai dar ulyčioj žmonės gyveno. Kiek paėjęs į priekį ir paleido dvi serijas. Iš tų krūmų tik: „*Bltā... Bltā...*“ Pasirodo, pasalas tuose krūmuose mums buvo suruošę skrebai. Tada jau ir mes, parkritę ant žemės, atidengėm ugnį. Du skrebus nušovėm, kitus sužeidėm, likusieji gyvi visai sukriko, ėmė rékt nesavais balsais. Suardė jie ir mūsų planus. Buvom numatę užeit į vieną sodybą pavalgyt, viską atidėjom ir apsisukę grįžom atgal.

Juodas Ponas – Povilas Samuolis *Šermukšnto* būry laikėsi nuo 1946-ųjų vidurio iki 1947 metų.

Paskutinį kartą su juo mes susitikom 1947-ųjų rugsėjo 23 dieną. *Juodas Ponas* daugiausia draugavo su *Šermukšnto* broliu Juozu – *Meška*.

Juodas Ponas paprašė manęs padėti jam pereit į savo kraštą, kadangi kelias iki Geležių ilgas. Išėjom rugsėjo 23-iają. Diena praėjo, kol suradom *Vilko* būrį. Nuėjom į jų stovyklą. Man jau anksčiau buvo tekę pas juos lankytis. Pasakėm, ko kiu tikslu atėjom, pakalbėjom su *Vilku*.

Partizanai visada laikėsi tokių pagarbos taisyklių: jei kas pas mus ateina iš kitų būrių, mes padedam surasti tai, ko reikia, o jei mes nueinam į kitą būrį – mums padeda, nes vietiniai gyventojai visada geriau žino visus praėjimus, pažįsta gyventojus. Ypač su taruškietiais mes palaikėm glaudžius ryšius.

Taip ir šį kartą: *Vilko* vyrai mus palydėjo iki *Juodo Pono* tėviškės, jis pasiėmė skustuva, aplankė artimuosius, atsisveikino ir grįžom atgal.

Ėjom penkiese, nors visų ir nebepamenu. Kartu ėjo *Gėbelsas* – Edvardas Bačelis, iš mūsiškių ėjo *Oželtis* – Kazys Šinkūnas, aš, *Juodas Ponas* – Povilas Samuolis ir dar vienas

iš *Vilko* būrio. Buvo jau visai parytys, o rugsėjo mėnuo, toks tirštas rūkas, nors pirštu į akį durk, už kelių žingsnių nieko nesimato. Turėjom ir kompasus. *Vilko* vyras kažkaip geriau orientavosi savam krašte, bet visus tas rūkas labai klaidino. Svarbiausia, kaip nueiti į Subačių.

Kažkuris pastebėjo žiburiuką sodyboje. Netrukus ėmė lotti ir šuo. Sakom, reikia užėti ir sužinoti, kokia čia vieta. Užėjom mudu su *Oželtu* į vidų. Boba juoda kaip čigonė bulves skuta ant kaladės atsisisėdus. Kai atidarėm duris, tai bobai tik šlept bulvė iš rankų ir iškrito.

Kadangi jau paryčiai, nebėra kada gaišti. Paklausėm, kur šeiminkas. Ir kitame kambarėly, matom, iš lovos išvirto baltom kelnėm irgi juodas kaip gavėnas senis. Aš jį pasikviečiau arčiau, liečiau užsimest kokį drabužį, einam, sakau, į lauką, reikia, kad parodytum mums kelią.

Bobas puolė po kojom, griebė rankas bučiuot ir ėmė šaukt:
– Už ką?! Už ką?!

Matyt, manė, kad vedame nušauti. Pastrodo, jie buvo ne vietiniai, o iš kažkur atsikėlę (po mūsų apsilankymo šitie žmonės pabėgo iš tų namų ir persikėlė gyvent į Panevėžį).

Aš dar labiau paraginau tą senį, nuraminau jo bobą, ir išėjom į lauką. Mes į rankas pasiėmėm kompasus ir liepėm seniui rodyt, kur Bigailiai, kur Subačius, kur Tiltagaliai. Specialiai, kad jis nežinotų, į kurią pusę mums reikia. Senis parodė. Ir paleidom jį, o patys nuėjom, kur mums reikia.

Jeigu eitum į *Vilko* stovyklą, reiktų daryt didelį lanką. *Juodas Ponas* susiorientavo, kur mes esame, ir pasiūlė į *Vilko* stovyklą neit, o eit tiesiai per miškus į namus, bus daug arčiau – per Bigailių durpyną išeisime tiesiai į Kuzmiškio palaukę. O *Vilko* vyras ir mūsų *Oželis* atsiskyrė ir nuėjo į *Vilko* stovyklą. Jie nuėjo skersai geležinkelio, o mes pasukom į kitą pusę. Beeinant jau pradėjo aušti. Netoli Bigailių durpyno, kitapus geležinkelio, buvo pušynas. Ir čia, matyt, padaryta mūsų didelė klaida, nors iš tikrųjų tą iniciatyvą parodė *Juodas Ponas*. Jis man ir sako:

– Prigulam va čia, po išvirtusiu medžiu, nusnausim kokią valandėlę, kojose pavargę...

Nors oras dar nešaltas, aš labai nenorėjau čia sustoti, bet žinojau, kad Povilui labai prakaituodavo kojos, todėl, matyt, jis ir norėjo kiek pailsėti. Mano mintis buvo – pereiti durpyną, bet ten jau neturėsime kur nueit pavalgyt, o čia, pakrūmėse, dar keletas sodybų buvo.

Taip ir sutarėm, kaip *Juodas Ponas* pasiūlė. Numiegojom, atsikėlėm, apsidairėm – tyku, gražu, sodybose jau girdisi žmonės rėkauja, gyvuliai bliana. O mums reikia perlįpt per geležinkelį ir toliau – tiesiai per mišką, lauku nebereikės eiti. Ateiname prie geležinkelio ir atsargiai iš už medžių iškišam galvas, bandom apsižvalgyti. Gi žiūrime – tik pulkeltais, pulkeltais apsisiautę palapinėmis ruskliai.

Žinoma, kad kas būtų pasakęs, mums reikėjo nert ir būtume pernėrę geležinkelio liniją, nors jie ir gana netoli buvo. Kadangi mes juos stebėjome per žiūronus ir labai atsargiai, jie mūsų nepastebėjo. Aišku, perbėgti ištiesą ruožą palei geležinkelį ir persigauti per pylimą – labai jau rizikinga. Tada metėmės atgal į mišką ir bėgt. Išbėgom jau visai palaukėj ant kvartalinės linijos, netoliese sodybos. Žiūrime – iš šono vėl ateina pulkeltiai ruskių. Supratom, kad vyksta siautimas, nors šitie ruskliai nuo mūsų buvo gerokai toliau. Čia jau dabar vadovavo *Juodas Ponas*, jis sprendė, kokį pasitraukimo variantą būtų geriau pasirinkti.

Ginklus prisispaudėm ir žengėm per liniją. Kai perėjome per liniją, mes jau ruskiams nebesimatėm, mus uždengė krūmai, bet jie, pasirodo, mus pastebėjo. Vieną kartą sušvilpė, mes tikėtai susižvalgėm, supratom, kad mus jau užfiksavo, o grįžti nebebuvo prasmės. Kas žino, kiti gal jau eina į mus per mišką.

Peržengdamas daug metų į priekį, paaiškinsiu, kaip čia viskas įvyko.

Ogi tas senis, kuris mums rodė kelią, kai tik mes išėjome, tuoj ant kumelės ir – į Subačių. Pranešė, kad buvo užėję „banditai“, kieme penki, o toliau dar daugiau. Nors iš tikrųjų daugiau nieko nebuvo, jam tik pasivaideno.

Kai sušvilpė, mes paspartinom žingsnį. Matom, kad ruskliai jau bėga, pradėjo šaudyti, o tarp šūvių girdime:

– *Stoj! Stoj!* [Stok! Stok!] – rėkia iš tolo. Maždaug už 300 metrų. O mes net nemanom stoti. *Juodas Ponas* buvo su miline, gal todėl ir rusklams iškart kilo įtarimas, kad čia ne civilis žmogus. Mes nebėgom, kol kulkos pro ausis nepradėjo švilpti. Žvilgtelėm per petį ir matom, kad vieni eina iš paskos, o kiti jau daro lanką ir supa. Jau pasirodė ir tie nuo geležinkelio pusės. Tada jau kabinom, kiek turėjom sveikatos. Gerus tris kilometrus per Patrakių lauką nešėmės, kiek tik spėjo kojos kilnotis. Išmetėm nereikalingą amuniciją. O laukas plynas, jokio trobesio, jokio krūmelio, lygi dobiliena, į šonus neturim kur pasukti, tik tiesiai.

Netoliese aria žmogus. Man buvo kilusi mintis prilėkus nupjauti valkčius ir – ant arklio, bet neturim nei peilio, nieko, kol atriši, bus jau vėlu.

Perbėgom per visą Patrakių lauką. O priešaky durpynas, skersai išvaryti didžiausi karjerai – nei perplauksi, nei perbrisi. Pribėgę prie durpyno, tarėmės gult ant žemės ir bandyt dar kiek atsisaudyt. O į mus kerta jau kaip reikiant. Man iš peties net vata pasipylė, kepurę peršovė, o bėgant priešaky kulkos tik raito velėnas nuo žemės, kelnes palei pat atlankus sukapojo, nors kūno nė viena kulka nepalietė, tik pro ausis švilpė be perstojo. Lėkėm kiek prasiskyrę. Bėgdami vis dar persimetėm po žodį. Sutarėm į karjerus nešokti. Mums labai gerai pasisekė: užlėkėm tiesiai ant pylimėlio, kuris buvo paliktas tarp karjerų, o ant jo patiesti bėgliai durpėms vežti, visai prieš pat karjerą. Jau abu į krūvą buvom sulėkę, tik žiūriu – *Juodas Ponas* kūliais apsisvertė, atsistojo, ginklą velka ir atgal į ruskius eina, kažkaip nieko nesuvokia. Aš rėkiu:

– Povilai! Kur tu atgal eini?!

Jis tik apsisuko ir vėl atgal, pylimėlio link. Pagriebiau jo ginklą („dešimtuką“), jį į priekį, aš iš paskos, bet mes jau pabėgti nebegalime. Matom, ir ruskliai eina pėsti. Man peršovė ranką, nebegaliu šovinių į šautuvo apkabą įdėti. O Povilui ranka irgi sukapota, ties krūtinkauliu, matau, jau net mėsos išvirė. Ruskliai nuo karjero – prie to pylimėlio, o mes jau atsitolinom. Nustojo šaudyti. Pasibaigė durpynas, ir įėjom į didelį mišką. Aš vis raginu Povilą, kad laikytų užspaudęs

žalzdą, bet kas iš to, vis tiek švirksčia kraujas, ir gana. Staiga jis nugriuvo po eglute, sako:

– Broniuk, ieškok su batu pasemt vandens.

Matau, jo lūpos apkepę, o kraujas švirksčia. Aš dar jo prašau lįst giliau į mišką, o Povilas sako:

– Ne, čia jau jte į mišką nebesivys.

Povilas guli aukštiełninkas, o aš ant kelių atsiklaupiau ir kiek galėdamas suveržiau ranką. Kraujas iškart susilaikė. Tik spėjau užmegzti mazgą ir išgirdau, kad sutreškėjo šakos, matau, visai nebetoli ruskių net juoda.

Pasipylė šūviai. Iš karto man kliudė į petį, ranka visai nukaro kaip skarmalas, nieko nebejaučiu. Aš dar turėjau voikišką granatą, tą granatą reikia atsukt, o su viena ranka niekaip neišeina. Nuo tos vietos Povilas, kur aš jį perrišau, dar pabėgo apie 50 metrų. Užtrenkė kulkosvaidis. Pamačiau, kaip Povilas parkrito ir daugiau nebesujudėjo. Priešaky pamačiau tuščią iškirstą didelį plotą. Aš net nepajutau, kaip mane užgulė ruskiai, tik jaučiu, kad traukia diržą, kišene buvo pilna pistoleto šovinių, tai su visa kišene nuplėšė. O kareiviai, ką tik radę pas mane, viską kišasi į savo kišenes, visą tuščiai išpurtė. Pavilkio už apykaklės iki Povilo ir numetė.

Maždaug už pusvalandžio atlėkė ir stribai. Povilas jau buvo nebegyvas. Jam iš kulkosvaidžio seriją į krūtinę suvarė. Ruskiai, jį bekratydami, rado net skustuvą sudaužytą.

Atvažiavo kažkokie darbininkai iš durpyno su arkliu, atnešė neštuvus, bandė abu kartu nešti, bet abu netilpom ant neštuvų. Aš po truputį pradėjau atsigtauti. Tada mane pakėlė ir vedė, o Povilą nešė neštuvais keturiose, nunešė iki geležinkeliuo. O mane už parankių vedė. Atstūmė platformą, kur durpes veža, suguldė ir nustūmė kažkur į Bigailių stotelę. Numetė mus nuo tos platformos. Čia daug civilių buvo susirinkę. Aš dviejų moterų paprašiau, kad atneštų atsigterti. Atnešė jos vandens, atsigtariau, tada jau atsigtavau.

O ruskiai tik šaudo aukštyn, juokiasi, kvatoja, kad du „banditus“ sugavo.

Atvarė pastotis, suguldė mus į ratus, tiesiog ant mūsų sėdo ir nuvežė į Subačių.

Tiesa, kai miške aš gulėjau prie nušauto *Juodo Pono* ir atėjo skrebai, tai vienas skrebas įsibėgėjęs su atkištu šautuvu kaip davė į šonkaulius, galvojau, kad su visu šautuvo vamzdžiu man juos sugrūdo į vidurius. Bet pasirodo, kad nieko balsaus. Kiek paskaudėjo ir praėjo. O tada greit prisistatė ruskį kapitonas ir tuos stribus nuvijo šonan.

Tardė tas pats kapitonas ruskis, o vertėjas buvo Juozas Ramonas. Ramonas mane mušė, kankino dar daugiau negu tas ruskis. Su pistoleto rankena jis man sukapojo galvą, plaukus nurovė. Paprašiau vandens, tai tardytojas ruskis tik nusišaipė:

– Kai pasakysi, kur tavo draugai, tada gausi vandens... Vienu metu Ramonas pasikėlė ir išėjo. Tas ruskis pagriebė grafiną, greit pripylė pilną stiklinę vandens ir padavė. Aš tik mukt, apsišluosčiau lūpas, kaip niekur nieko.

Pirmą naktį nė minutės jie man nedavė atsikvėpti. Sparde, daužė, plaukus rove. Ramonas atsistojo, pistoletą rankoj laikydamas, ir sako:

– Na, jeigu nekalbi, atsigulsi šalia savo draugo.

Išsivarė laukan. Kieme stovėjo nedidelis aplūžęs sandėliukas, o viduj pilna šiukšlių. Pastūmė mane ant tų šiukšlių, aš pargriuvau, Ramonas spyrė į šoną. Atsikėliau, tada dar pastūmė kažkur į patamsį, užvirtau ant *Juodo Pono*. Jo tik viduriai sugargaliavo, o aš jam į krūtinę atsitrenkiau, sukisau į žaizdą rankas. Priėjo Ramonas, pačiupinėjo už ausies, prie smilkinio pridėjo pistoletą ir dar kartą pagrasino:

– Paskutinės tavo minutės. Kalbi ar ne?!

O aš kitaip ir negalvoju: jie čia mane vis tiek užbubins, gyvenimo jau nebėra, kuo greičiau, tuo geriau. Aš jam ir sakau:

– Šauk greičiau, aš laukiu!

Kaip pradėjo jis mane spardyti, pasitraukęs arčiau durų, aš nusiviliojau nuo tų šiukšlių, pamažėl atsistoju ir svyrudamas prislinkau visai prie durų. Girdžiu, kieme sušneko rusiškai, nors aš nė vieno žodžio nesupratau.

Priėjo Ramonas ir tyliai, lyg slapta nuo to ruskio, sako, rodydamas pirštu:

– Matai, va išvietė, o už išvietės yra skylė. Man pagailo tavęs, bėk už tos išvietės, aš tave paleisiu. Aukštyn iššausiu, tas ruskis dabar nemato...

Galvoju, tu durniū neieškok, niekur aš nebėgsiu. Jei gu nors kiek būčiau link tos išvietės pajudėjęs, garantuotai Ramonas būtų šovęs į nugarą, nes išvietė buvo visai priglausta prie pat lentinės tvoros, kaipgi ten, už išvietės, atsiras skylė. Be to, jei gu ir tikrai būtų mane paleidę, aš nebūčiau pabėgęs, nes po nakties tardymo ir mušimo buvau galutinai nusilpęs, o dar žaizdos neperrištos kraujavo, iki kulnų kraujuose permirkęs.

Kai nebėgau, Ramonas dar kelis kartus man spyrė, aš vėl pargriuvau. Tada įsivilko jie atgal į vidų keikdamiesi ir vėl ėmė daužyti, rauti plaukus ir tardyti iš naujo.

Dabar neprisimenu, kada mane perrišo, nes kelis kartus buvau netekęs sąmonės, vandens ant galvos pylė. Po to dar buvo atvedę gydytoją, kuris pasakė, kad reiktų mane vežti į Panevėžio kalėjimo ligoninę, nes didelės žaizdos, kitaip vargu ar užgis.

Ramonas paėmė siuntimą iš gydytojo, sudraskė ir įmetė į šiukšlių dėžę.

– Dar banditėliui ligoninėn... – sumurmėjo panosėj Ramonas.

Tada atėjo dvi mergaitės ir perrišo man žaizdas.

Ryte ėmė kraujas iš galvos sunktis, antakis buvo prakirs-tas, o kūnas buvo mėlynas ir juodas nuo mušimo. Atvažiavo pastotė. Surišo man rankas, kojas ir įvertė į ratus. Taip už-veržė, kad net pamėlynavo. Vežant žvyrkeliu į Kupiškį, buvo užsukę į vieną sodybą, girdė arklius, kažkuris iš vežikų pa-siūlė man atsigerti, tai tik suriko skrebai, gert nedavė.

Kupiškį uždarė į vienutę, kurioj buvo velniškai šalta, nes ir lauke oras jau gerokai atšalo. Vesdavo tardyti, bet taip žiauriai, kaip Ramonas Subačiuj, jau nebemušė, tiktai kiek iš papečkio ištraukta pliauska alkūnes apdaužydavo. Arba po užpakaliu padeda tą pliauską kampu ir liepia ant jos sėdėti. Pasodina ant taburetės kampu, o ant visos neleidžia sėdėti.

Visai nusilpau. Kai vesdavo tardyti, akys aptemdavo, nieko nematydavau, griebdavausi kur nors įsikabinti, atsiremti.

Kupiškį išlaikė arti mėnesio. Žaizdų niekas daugiau neperrišinėjo.

Skrebai mus pėsčius atvarė į Kupiškio geležinkelio stotį. Mane pastatė gale, o iš užpakalioėjo keturi skrebai. Ir einant kad ne vienas, tai kitas čia su koja, čia su buože – vis badė ir daužė. Visi girti, smirdi raugu. Moterys, pamačiusios, kad mane taip daužo, paėmė už parankių ir eina. Ojetus, kaip ėmė tas moteris spardyt, keikt. Tos pradėjo šaukt. Atvarę į stotį, susodino visus ant žemės ir įsakė net nepajudėti. Matau, garvežys atšniokščia artyn artyn. Vienas iš mūsų visai prieš garvežį tik strykt kaip kiškis per bėgius, kiton pusėn. Garvežys užvažiavo, skrebai net nespėjo susiorientuoti. Koks kilo sujudimas, kaip ėmė mus spardyt, daužyt iš eilės! Pakėlė ir visus vėl atgal į skrebynę nugarūdo Kupiškį, vėl uždarė į KPZ.

Ryte atidaro duris ir liepia man išeit. Galvoju, kad varo į išvietę, bet nuvarė į klemą, o ten guli tas vargšelis pabėgėlis užmuštas (jo pavardė Žiukas). Pastrodo, visus kalinius vedė iš kamerų ir rodė tą Žiuką – ūkininką.

Kada mus vežė į Panevėžį, kiti kaliniai pasakojo, kad Žiukas tada labai sėkmingai pabėgo, niekas jo net nesivijo. Bet paskui tie skrebai naktį sėdo į sunkvežimį ir tiesiai pas jį į namus nuvažiavo. O jis, žmogelis, parbėgęs ėmė nešti turtą ir kraustyti iš namų, kad neišvežtų į Sibirą. Namuose skrebai jį ir pagavo. Iš veido jo jau atpažinti nebebuvo galima, nosis nudaužyta, tik kremzlės.

Zofija Žilienė:

1944 metais artėjant rusams, mes jau žinojom, ko iš jų galima tikėtis. Tada daugelis bandė trauktis su vokiečiais. Bėgo mano dėdė Sauliūnas, vyro draugai, pažįstami, visa valdžia iš Ukmergės bėgo. Jie labai įkalbinėjo trauktis kartu ir mano vyrą, o jis pasakė:

– Negalim visi pasitraukti iš Lietuvos, kas nors iš mūsų privalo parodyt pasauliui, kad dėl jos aukojamės.

Ir aš jam pritariu. Atsisveikindami jie visi žadėjo mums daug padėti, dirbti Lietuvos labui, bet taip ir nesulaukėm...

Vyčio apygardos įkūrėjas ir pirmasis jos vadas buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas Juozas Krištaponis

Vyčio apygardos Žalbo būrio partizanai: guli Vladas Vingrys-Justinas ir Petras Stinkevičius-Ažuolas, stovi Stasys Bareika-Krienas, Vincė Adomonytė-Bareikienė-Kunigaikštytė, Pranas Dirsė-Kraštelis, Anelė Juzukėntienė-Liūtė, Jonas Stinkevičius-Šermukšnis ir Vladas Jakubonts-Vermachtas

Iš Pagrių mes pabėgom. Mane su vaiku vyras atvežė pas mano tetą į Alančių kaimą, o jis pats, dar vokiečiams nepasitraukus, organizavo vyrų būrį ir ruošėsi kovai. Iš pradžių su Danielium Vaiteliu dirbo.

1944-ųjų vasarą grįžę rusų enkavedistai nedelsdami ėmė ieškoti Žilio, o aš apie jį du mėnesius nieko nežinojau. Turėjau išeiti ir slapstytis. Netrukus tėtis pranešė, kad ir manęs jau ieško. Kaimė nebegalėjau likti. Tada vyras mane išsivežė į Jurgelionis, pas savo mamą. Kaip tik tuo metu įvyko didelis partizanų mūšis su NKVD kariuomene. Iš kaimų suėję į miškus vyrai dar tik pradėjo burtis. Tai buvo pati partizaninio judėjimo pradžia.

Buvo paskelbta diena ir vieta, kur susirinks aplinkinių kaimų jaunimas ir spręs, kaip pulti Siesikų miestelį ir užimti ten skreby bei rusų garnizono būstines. Miške susirinko apie 70 vyrų. Vyras subėgo su dalgliais, su kastuvais ir kitokiais įnagiais, bet kažkas juos išdavė, ir kaimą apsupo rusai. Mes išbėgom iš gryčios į sodą, vaiką paguldžiau po obelimi. Šaudė be perstojo, kulkos per lapus tik čekši. Mūšis vyko visą dieną. Vakare grįžo vyras ir pasakė, kad yra daug sužeistų, liepė rengtis ir eiti perrišinėti. Tvarsčių neturėjom. Moterys draskė drobinius baltinius, aš lyginau karštu lygintuvu – dezinfekavau. Tąkart žuvo septyni partizanai.

Pasirodo, rusai atsibeldė, kai susirinkę vyrai tarėsi. Šalia miškelio driekėsi laukas, o toliau – didelis miškas. Rusai matė, kaip į tą vietą atvažiavo baltu arkliu pakinkytas vežimas, kuriam sėdėjo apsigaubę maišais žmonės. Jie lauke pasistatė kulkosvaidžius, nes buvo numatę, kad partizanai bėgs per tą lauką į didįjį mišką.

Daugumas partizanų buvo dar neapšaudyti kaimo berniukai. Visi ir puolė bėgti į tą didelį mišką. Kurie tik išbėgo į laiką, buvo nukirsti. Mano vyras, pamatęs, iš kur šaudė sunkus „Maksimas“, užuolankom prišliaužė iš kitos pusės, metė kelias granatas, ir kulkosvaidis nutilo. Tada pats paėmė kulkosvaidį ir dengė atsitraukiančius.

Šitą susirėmimą vėliau partizanai pavadino Biržytės mūšiu (mat Ukmergės rajono ribose prie Miliūnų kaimo yra

miškelis – karklynė, kurią vadina Biržyte). Tai buvo pirmas jų krikštas. Po šito mūšio vieni parėjo į namus ir į mišką nebegrįžo, kiti išėjo į mišką. Taip savaimė atsisijoję tikrieji kovotojai. Žuvusiuosius palaidojo Jurgelionių kaimo kapinaitėse.

O mes tada persikėlėm net už Siesikų pas vyro seserį, kuri ištekėjusi ten gyveno. Aplinkui buvo didelis miškas. Čia jau organizavosi tikrų kovotojų būrys. Dar vėliau persikėlėm į Šilų pusę. Čia veikė Danielius Vaitelis-*Briedis*, apie Užugrius – kapitono Juozo Krištaponio būrys. Žilys tuomet turėjo slapyvardį *Žaitbas*. Būrį sudarė apie 60 vyrų. Tokiam gaušiam būriui buvo sunku išsilaikyti vien jau dėl maisto. Apstojom Varlėnų miške, 40 kvartalėnėj. Šioj vietoj laikinai užsimaskavom, pasistatėm iš rusų atimtą sunkųjų kulkosvaidį „Maksimą“, kasėm bunkerius – žemines. *Žaitbas* žeminių nemėgo, jose prisiglausdavo nebent tik tada, kai vykdavo miškų valymai, o šiaip laikydavosi atvirose stovyklose. Žeminėse mes slėpdavom sužeistuosius arba sergančius. Prie sužeistųjų dažniausiai tekdavo budėti man. Turėjom įstrengę gana gerų žeminių – net šulinuose. Prasidėjus miško „valymui“, išsiskirstydavom mažom grupelėm ir tada jau slėpdavomės žeminėse.

1945-aisiais atsikėlėm į savo kraštą. Tada aš slapsčiausi Paežerio kaime žeminėj pas Miškinį. Vyras įrengė stovyklą, pas žmones ėmė kast žemines ir ruošti žiemai. Tėviškėj, Menturių vienkietimo namo palėpėj, įsitaisėm slėptuvę. Kur aš apsigyvendavau, ten partizanai iškasdavo žeminę, kad, reikalui esant, galėčiau pasislėpti. Šitam krašte žmonės buvo nuostabiai geri, galėdavo mūsų ir labai mums padėdavo. Jei gu žiemą mus kur nors netikėtai miške apsupdavo rusų NKVD garnizonas, žmonės žinodavo, kad mes tuo metu iš miško niekur negalime keltis, ypač jei gu šviežias sniegas. Pasikinkydavo arklius, prisidėdavo maisto, užmesdavo šakom, neva valydami mišką, išmindydavo, išvažinėdavo, kad tik mes galėtume laisviau judėt. Paprastai toj vietoj, kur gyvenom, visą laiką nesistengdavom laikytis, tik ypatingais atvejais, o šiaip vis kur nors kitam kvartale.

1945 metais persikėlėm į Varlėnų mišką. Netrukus mūsų pagrindinę stovyklą apsupo rusai. Sargybiniui pranešus, kad mes jau apsupti, *Žaitbas* išėjo patikrint, bet rusai jau visai arti. Jie dar kažką rusiškai pasakė, bet *Žaitbas* nieko nelaukęs į juos šovė ir vienu šūviu paguldė du enkavėdistus, kadangi jieėjo vienas už kito. Kulka perėjo per juos abu. Kada tiedu krito, kiti išsigandę pasileido bėgti atgal. Taip išsigelbėjom. Paprastai apsupimo metu stengdavomės kaip nors pabėgt, kad nereikėtų susidurti su reguliaria kariuomene. Viena, kad susišaudymo metu beveik neįmanoma išvengt aukų, o kita – kiekvienas šovinėlis mums buvo brangus.

Juodgry, kai iš apsupimo veržėmės per kvartalinę liniją, enkavėdistų kulkosvaidininkas tylom, be jokio ženkle leido mums laisvai pereit į kitą kvartalą. Ar jis norėjo išvengt susišaudymo, ar bijojo – sunku ir paaiškint.

Nuo 1948-ųjų prasidėjo nesėkmės. Vyrui niekaip negalėjo suprast, kas čia atsitiko: kur tik pajudėjai, ten susekė. Buvo aišku, kad kažkas išdavinėja. Dėl to suko galvą ir pats *Žaitbas*. Smelkėsi tik viena mintis, kad mus išdavinėja kažkas iš savų.

Ryšininkas galėtų išduot tik vieną kartą, ir būtų iš karto išaiškintas. Kaip ten iš tikrųjų buvo – nežinia ir šiantdien, bet viena aišku, kad pranešinėjo kažkas iš savųjų. *Žaitbas* įtarė, kad Bareikos. Mat jiems, neturtingiems žmonėms, atėję rusai davė daug žemės, kuri buvusi išvežtųjų į Sibirą. 1946-ųjų vasarą pas Kostą Bareiką aš gyvenau apie du mėnesius. Jo brolis – *Krienas* – buvo partizanas.

Vienąkart pajutom, kad mus seka. Tada aš nuėjau miškan, į partizanų stovyklą, ir pasakiau, kad jie prie mūsų namų nestrodytų, nes kažkas naktimis vaikštinėja po sodybą. *Žaitbas* jau norėjo mane perkelt kur nors kitur, bet aš atsisakiau. Kas ten žino, gal šiaip kas bastosi? Būna, kad enkavėdistai surengia pasalas tik dėl viso pikto. Taigi ketinau dar kurį laiką pasilikti. Vieną naktį žiūriu – kareivis stovi palangėj. Pavaikšto ir vėl stovi. Paskui pamačiau ir daugiau kareivių. Supratau, kad mes jau apsupti. Vaikas lovytėj miega, o aš negaliu sudėt akių. Pradėjo aušt. Į kambarį įeina Kostas ir sako:

– Mes apsupti. Lįsk į žeminę.

Aš atsisakiau. Jeigu jau po mano langu per naktį stovi, vadinas, jie tikri, kad aš čia esu, ir padarytų viską, kad mane surastų, gal netgi trobesius sugriautų ar sudegintų. Be to, žeminėn lįsti tikrai pavojinga, nes joj buvo ir ginklą, ir šaudmenų.

Rytą, kai pradėjom vaikščiot po kiemą, atėjo enkavėdistai. Į mane tarytum visai nekreipia dėmesio. Kosto motina eina melžt karvės, aš pasiemiau kibirą, irgi kartu einu, bet vienas enkavėdistas iš manęs atėmė kibirą ir sako:

– Jūs niekur neikit.

Aš viską supratau. Atsikėlė vaikas, aš jį aprengiau, pastačiau ant suolo prie lango. Tada jie mane išsivedė. Vaikas rėkė klykė, ir kolėjau, girdėjau ausyse tą klyksmą.

Nusivarė į Taujėnų NKVD būstinę ir ten tardė. Subatis mušė, reikalavo pasakyt, kur vyras. Aš pasakiau, kad nežinau, nemačiau jo visai po karo. Bet jiems taigi viskas buvo žinoma!

Tardytojas liepė išplaut grindis, o pats iš kabineto išėjo. Aš iš karto pastebėjau ant stalo popieriaus lapą, priėjau arčiau ir viską, kas ten buvo surašyta, perskaičiau. Jame išdėta, kad pas Bareikas gyvena *Žatbo* žmona, kad dažnai ateina pats *Žatbas*, kad partizanai jiems padeda ir t.t. Pasirašė tas šykštuolis kalmynas. Po tardymo mane įmetė į šunų aptvarą. Jie skalija, puola ant manęs, nors ir pririšti, bet kas žino, kada nutrūks. Enkavėdistai ėmė gąsdinti: jei nepasakysiu, paleis šunis. Visko buvo – mušė, kankino, tyčiojosi, kaip besugalvojo.

Be to, Juodgirio miške dar suėmė ir *Žatbo* būrio partizaną *Vaclovą Grincevičių-Bevardį*. Matyt, užsižioпсоjo, nes jį peršovė ir paėmė gyvą.

Bevardis nežinojo, kad aš palmta, ir tardomas pasakė, kad valgyt atnešdavo ir ryšį palaikė *Žatbo* žmona. O aš taigi viską buvau paneigusi – gyniaus, kad nuo karo su vyru nebuvau susitikus. Tada jau buvau nuvežta į Ukmergę. Iš Ukmergės mane veždami atgal į Taujėnus, pasakė, Kad *Žatbas* nušautas, yra gyvų palmtų. Aš iš karto ir patikėjau.

Atvežę į valsčiaus daboklę, privedė prie to *Bevardžio*. Gulli vargšas ant žemės, baisu pažiūrėt, visas šunų apdraskytas,

kruvinas, valtoja. Tada jo enkavėdistas paklausė:

– Pažišti šitą moterį?

– *Žaitbo* žmona, – jis pasakė.

– O dabar, – sako enkavėdista, – mes tau *Žaitbą* nušautą parodysim.

Ir varosi mane per miestelį į NKVD garnizono būstinę. O man galvoj tik viena mintis: kaip pabėgti? Atvedė į būstinę, dar kiek paklausinėjo. Po to sako:

– Jei neprisiapažišti, veskit prie *Žaitbo* į lauką ir nušaukit.

Išvedė į lauką, lietus pila, tamsu. Aš nieko nematau: ar yra ten *Žaitbas*, ar ne. Pastatė mane ir šovė. Aš pastovėjau, dar nesuvokiau, ar man kliuvo, ar nekliuvo, bet po šūvio nugriuvau. Jaučiu, kad dar gyva, ir nieko nelaukusi šliaužte į pakalnę. Apačioj tekėjo nedidelis upelis, įlindau į jį; persikėliau į kitą pusę. Lietus šniokščia kaip iš kibiro, tamsu, nors pirštu durk į akį. Ten, kažkur už manęs, tik šunys skaltja, pokši pavientai šūviai, o aš neatsigrėždama neriu į priekį.

Tėvelis ką tik išaušus vežė man valgyt į Taujėnus. Manė, kad gal galės perduoti. Pakeliui susitiko enkavėdistus, kurie jam ir sako:

– Gal nebepažiūot, tavo dukte jau nušauta.

O Algutį tėvelis jau buvo pasiėmęs pas save.

Aš per tą audrą išlindau kažkur prie Taujėnų dvaro, vienoj sodyboj. Rytė gaspadorius pakinkė arklį, paguldė mane į vežimą, užkrovė lentom, uždėjo šliaudų, ant jų pats atsėdė ir kaip niekur nieko parvežė į namus. Važiudamas sau šneka:

– Va ten eina rusai, va pralenkėm du ginkluotus...

Įeinu į kambarį. Vaikas pieną geria iš puodelio. Mane pamatęs, taip ir išmetė viską ant žemės. Tėvelis dar nebuvo grįžęs iš Taujėnų.

Enkavėdista, matyt, labai užsiuto, kai aš pabėgau, visiems davė nurodymą, kad mane šautų vietoj, vos tik pamatys. Nuo tos dienos aš ir išėjau į mišką, vaikščiojau ir slapsčiausi kartu su partizanais.

Paprastai *Žaitbas* moterų į būrį neprilimdavo. Ryšį palaikydavo tik per mane. Su ryšininkais aš susitikdavau kur nors kitur, bet į stovyklą ryšininkai niekada neateidavo. *Žaitbas*

tuo atžvilgiu buvo labai atsargus. Vėliau, kada *Žatbas* jau buvo žuvęs, į šitą būrį atėjo Vincė Adomonytė-*Kunigaikštytė*.

Aš net *Žalbut* nepasakiau, kas mane išdavė, – galėjau to žmogaus. Kartą aš užėjau pas juos. Kai įėjau į kambarį, tas senbernis net pamėlynavo. Aš viską jam papasakojau ir pasakiau:

– Nebijokit, niekas nežinos, kad jūs mane įskundėt. Jūs negerai padarėt, bet man pasisekė pabėgti, todėl jūsų neliesiu.

Tada jie abu su seserim puolė ant kelių, atsiprašinėjo, atseit jie taip pastelgę iš pavydo: kodėl mes pas juos neužeidavom, kodėl tik aniem viską padėdavom.

Tuo metu Šiluose kunigavo labai geras kunigas. Jis mums padėjo vaistais, pas jį eidavom išpažinties. Dažnai užsukdavau pasimelst į Šilų bažnyčią. Tai žinojo ir šitas senbernis. Jis taip pat tenai ateidavo: eina keltais per bažnyčią ir vis žiūri į mane. Man jo buvo labai gaila, aš mačiau, kaip jis kenčia. Tada atleidau ir dabar jam atleidžiu. Kai pagalvoji, galėjo ir liūdniau baigtis. Bet jei Dievas man leido gyvai išlikti, aš neturiu jaust keršto ir neapykantos tiems, kas mane išdavė.

Tik pabėgusi ir vėl vos neįkliuvau. Juodgry, Orvydų sodyboj, kūrė. Mes atėjom jiems padėti. Jau buvo prietema, kažkas pasakė, kad ateina rusai. Visi partizanai pasislėpė, o aš viena likau, bet greit įsimačiau tarp moterų, ir manęs nepastebėjo.

Levaniškių raiste buvom įsitaisę tokias būdas, kuriose kartais taip pat pasislėpdavom. Aplinkui liūnas, po vandeniu lieptas. Nežinodamas jokių būdu nepereisi, gali pasinerti virš galvos.

Jau nuo pat pirmų dienų mes turėjom tą saugią vietelę, kurią vadinom „štabu“, nes čia buvo rašomosios mašinelės bei kita mūsų propagandos amunicija. Čia aš išsėdėdavau net po kelias dienas. Spausdindavau, rašydavau atsišaukimus, įsakymus. Rusai kūrė kolūkius, varė žmones balsuot. Mūsų pareiga buvo perspėti ir agituoti žmones prieš šias atėjūnų akcijas.

Vaikščiodavau po kaimą apsilavusi batais su dvigubais aulais. Siūles praardau, prisikišu atsišaukimų į tuos aulus ir einu.

Turiu pasakyt, kad atsišaukimuose nebuvo jokių grasinimų, tik paaiškinimai žmonėms. Dar šiandien pamenu, kaip ten buvo parašyta: „Lietuvos žemė netinkama, kad dirbtų ją su traktoriais. Patikėkit mumis, žmonės! Nestokit į kolūkius! Praeis keletas metų, nualinsit žemę, nebebus ko valgyti...“ Tai buvo anų laikų pranašai. Argi šiandien neišsipildė jų pranašavimai?

Štabą mes išlaikėm ketvertą metų. Niekas nebuvo užėjęs, vieta mums buvo labai patikima ir saugi.

1949-ųjų gegužės mėnesį mes čia atėjom keliuse: Juozas Kirna-Pltenas, Marijonas Počiūnas-*Erduvė*, Petriukas Šimkus-*Trenksmas* ir aš. Atėjom keletui dienų.

Netoliese gyveno mūsų ryšininkės Lapaitės, o šitie berniukai su jomis draugavo. Aš niekur tuo metu nevaikštinėjau, visą laiką dirbau, o jie tai išeina, tai vėl sugrįžta.

Pagal susitarimą po penkių parų, gegužės 8-osios naktį, mes turėjom grįžt į 40 kvartalą. Aš viską susitvarkiau, bet vyrai man sako:

– Palauk, eisim ryte. Kadangi eit reikia visą laiką per miškus, nėra ko bijoti. Kad ir dieną – nieks nepastebės.

Paryčiui man prisisapnavo tarytum koks sprogtimas. Pašokau iš miego. Jau buvo išaušę, lojo šunys. Pastėmiau žiūronus, įlipau į pušį. Žiūriu į Lapačių namų pusę: svirties gervė įleista į šulinį, vadinasi – pavojus. Žiūriu į ežero pusę: Šniukštų sodyboj ant tvoros užmesta balta paklodė – čia irgi pavojus. Išlipu iš pušies, žadinu vyrus, sakau, mes apsupti. Atsikėlė *Erduvė*, įlipo į pušį, dar pasižvalgė, o aš per tą laiką apsirengiau. Mes turėjom tokio deguto ir, kai tik kur eidavom, batų padus juo išsitepdavom, kad šunys nesuuostytų. Išsiteplau savo batus, lieplau, kad ir jie greičiau teptųsi. O kada gi betepsi – jau girdėt netoliese šakų traškėjimas ir gilūs besineriančių į dumblą atodūstai, šunys tik skalija. Supratom, kad rusai ateina nuo miško, mums lieka bėgti tik lauko pusėn. Pradėjom bėgt, pasipylė šūviai. Enkavėdištai, matyt, patys bijodami, rėkė kaip pjaunami. Mes padarėm ratą, pribėgom prie linijos, o čia jau kulkosvaidžiai sustatyti, keltas užkirstas. *Pltenas* bandė šokt per liniją, bet

krito vietoj. Tuomet apsisprendėm bėgti link kelio, kad prasmuštume į Juodgirį. Pirmas per kelią šoko *Erdvė*, bet ir jį nukirto kulkosvaidžio serija. Tada mudu su Petriuku bėgam atgal. Kur dėtis? Pradėjom kastis po kelmais, nes kitos išeities nebėr. Petriukas palindo po kelmu, aš jį dar užmaskavau ir bėgu tolyn. Girdžiu, jau šunys skalija – Petriuką surado... Jis dar šovė į šunį, bet pribėgę enkavėdistai Petriuką ištraukė iš po kelmo, ėmė šaudyt į jį, matyt, sunkiai suželdė, girdėjau, kaip šaukė iš skausmo.

Kiek pabėgusi, šokau nuo kelmo ir pasinėriau į dumblą, tik viena ranka įsikibau už kelmo šaknies, galvą įkišau tarp žolų, pušies šakom užsimaskavau. Prošal gal dešimtį kartų praėjo kareiviai su šunimis, šliaužiojo, ieškojo, bet manęs taip ir nepastebėjo.

Pavakariop viskas aprimo. Išgirdau, kad išvažiavo mašinos, o aš vis dar iki kaklo panirusi sėdėjau tam dumble. Buvo gegužės mėnuo, sakytumėi, vanduo šaltas, bet aš jau nieko nebejutau.

Kada išlindau iš dumblo, šaltis krėtė. Nuėjau pas Dailidėną, kuris gyveno visai šalia raisto. Jie tik aikčiojo, kaip aš galėjau išverti tiek laiko vandeny. Greit perrengė mane sausais drabužiais. Žmonės ėjo į gegužines pamaldas. Nutariau, kad reikia išeiti kur nors į viešą vietą, kaip paprastai darydavom po apsupimų. Prie pat vieškelio lūšnelėj gyveno Deveniai. Aš nuėjau pas juos ir paprašiau, kad leistų man užlipti ant krosnies sušilt. Pragulėjau visą naktį, sušilau ir pamiegojau. Rytą Devenienė davė ilgą sijoną, seną bobutės švarkeilį. Į rankas pasiėmiau senovinį krepšį ir atėjau prie savo tėviškės sodybos. Atėjau į tą vietą, kur mano brolių partizanų kūnai buvo ištempti. Ant kelio dar buvo likę kraujo dėmių. Užėjau į namus, paėmiau kastuvą. Tą kraują, ištaškytas jų kūnų dalis sudėjau į vieną vietą ir po medžių užkasiau. Po to nuėjau pas Diržauską, kuris pakinkė arklį ir nuvežė mane į Balėlius pas Vytautą Bujoką (mūsų būrio fotografą). Žinoma, Diržauskui negalėjau pasakyti, pas ką vykstu. Jis mane tik į kalną atvežė, o pas Bujoką nuėjau viena.

Bujokas nuvedė į mišką pas partizanus. Sargybinis *Justi-*

nas mane pirmas pamatė, bet nepažino. Jis nubėgo į stovyklą ir pranešė, kad atsirado „kažkokia boba“. Matau, ateina abu su Žaibu. Žaibas, ir tas nepažino. Tik kai prašnekau jie atsitokėjo. Pasirodo, jiems jau buvo pranešta, kad ir aš nušauta, todėl išsiuntė į Taujėnus žmones apsižvalgyt, gal ras kur ant grindinio numestus saviškius. Jie netikėjo, kad aš likau gyva. Tas įvykis labai visus sukretė. Vyras verkė kaip vaikas.

Žaibas labai mylėjo savo vyrus, dėl kiekvieno žuvusio jis smarkiai išgyvendavo. Jei būry kas žūdavo, atrodė, kaip kad artimas šeimos narys būtų žuvęs – brolis, sesuo, tėvas ar motina.

Šiandien, apmąstant ir gretinant anuos įvykius, dėl tos išdavystės mes įtarėm tik savus, nes jautėm, kad, be mūsų, tiek apie „štabą“ miške, tiek apie žeminę pas Lapaites niekas nežinojo. Po to įvykio visi partizanai pasitarė ir nusprendė, kad reikia bandyt nutvert už rankos išdaviką. Nors įrodymų nebuvo, įtarimas didėjo... Nebespėjom iššifruot nieko, kadangi netrukus žuvo ir pats Žaibas. Būrys pakriko, mane irgi suėmė.

1946-ųjų sausio 4 dieną aš jau laukiausi antro sūnaus, buvo likusios tik kelios dienos iki gimdymo. Prisišglaudžiau pas tėvelį namuose, nors šiaip ten buvo pavojinga – dažnai ateidavo enkavedistai, ieškodavo, versdavo, darydavo kratas.

Kai tik pagimdžiau, kitą vakarą atėjo vyras. Sutarėm dieną, kada krikštysim, atvešim kunigą iš Traupio, o po viso to aš pasitrauksiu. Vyras pasakė, kad jis bus pas kaimyną Šniukštą, o vakare ateisias. Mūsų jau iš anksto buvo sutarta, kur persikelti. Ryte aš dar guliu, kai įeina nuomininkė (mes turėjom pusininkus, kurie dirbo mūsų žemę) ir sako:

– Kiek daug kariuomenės eina keliu, tiesiai link Šniukštos.

Aš greit šokau iš lovos, apsirengiau ilgą žiponą, nutvėriau nuo sienos sietą ir užsikabinau ant peties. Pas Šniukštą man reikia eit mišku, kvartaline linija.

Išeinu į keltą, matau – vieškeliu traukia rusai. Perėjau keltą ir pasileidau linija bėgte. Tik nubėgu, o rusai, užsukę keliuku, jau eina pas Šniukštą. Įpuolu į vidų. Sėdi už stalo Žaibas, šeimnininkai ir šnekasi. Sakau:

– Rusai čia pat!

Žaitbas šoko pro langą, bet jam bėgti jau nebebuvo kur, tai ten pat kieme įlipo į eglę. Tiesa, pas Šniukštas mes turėjom ir žeminę, bet į ją įlįst Žaitbas jau nebūtų spėjęs. Aš greit sumečiau, kad reikia nedelsiant pėdas užmindžiot: vaiką išvijom į kiemą, tas ėmė lakstyti, sliaust po kiemą rogutes nusitvėręs.

Atsidaro durys, įeina rusai. Aš sėdžiu ant suolo ir aiškinu:

– Va, atnešiau sietą, tik per smulkus, labai blogai sijoja miltus.

Linksmai plepėdama, padaviau šeimnininkei sietą, atsikėliau ir išėjau. Manęs jie, aišku, nepažino. Pasirodo, tai buvo miško valymas. Nuo šitos pusės rusų užėjo visai nedaug, o iš kitos pasipylė jų šimtai. Grįžau į namus ir visą dieną išklūpojau prie lovos. Aplinkui tik šaudymas girdėt. Aš jau nė nemaniau, kad Žaitbas gyvas. Tiesiog negalėjau patikėt, kad koks žmogus būtų galėjęs likti tokiu metu nepastebėtas.

Vėliau jis pasakojo, kad eglėj išsėdėjęs klaurą dieną. Atėjo po eglę rusas, nusileido kelnes, patupėjo, paliko smarvės krūvą ir nuėjo, į viršų net nedirstelėjęs. Apskritai visi sakydavo, kad žalbiečiams sekasi. Aš manau, todėl, kad apylinkėj labai geri žmonės buvo, patikimi.

Kartą iš Anykščių mišku aštuoniese kėlėmės. Buvom nuėję pas Šarūną – Antaną Slučką. Praaušo. Nebenorėjom eit į mišką: jeigu yra rasa – nubrauksim, liks pėdsakai. Nutarėm apsistot prie pat kelio pas Antaną Rišką. Praleisim dieną klojime, o vakare pareisim į stovyklą. Gryčion nenorėjom eit, bet šeimnininkas mus kaip tyčia kviečia:

– Einam į vidų, čia ramu, niekas nevaikšto.

Mes suėjom. Šeimnininkė paruošė pusryčius, savo sūnų Marijoną išsiuntė į lauką pasargaut. Iš mūsų sargyboj lauke nebuvo nė vieno.

Visi valgom, Žaitbas stovi prie stalo ir apžiūrinėja pintinėj sudėtus kiaušinius, kažką pasakoja, kaip jis, su kiaušiniiais į turgų važiuodamas, buvo įvirtęs į griovį. Visi juokiasi. Staiga atsidaro durys, tarpdury – du enkavėdistai, atstatę automat. Žaitbas tuo metu rankose nieko neturėjo, jo automatas

gulėjo ant suolo, bet jis akimirksniu stvėrė jį ir kirto. Vienas krito vietoj, o kitas pabėgo. Vėliau, kaip sužinojome, tas bėglys nubėgo į tvartą ir ten užsidaręs sėdėjo, iki baigėsi susišaudymas. Čia buvo ir Taujėnų skrebokų – Kišonas, Skrebys.

Na, tada ir prasidėjo: kai ėmė duot, per sienas skeveldros tik švilpia. Abu šeimininkai sukrito ant grindų, šeimininkė pradėjo šaukti. *Žatbas* pribėgo prie lango, trenkė automato buože ir su visu rėmu išvertė langą. Vyrai jau rankose laikė ginklus.

– Vyrai! Visi bėkit, o aš juos prilaukiu! – sukomandavo *Žatbas*.

Jis per kitus langus į šonus šaudė, o vyrai per išmuštąjį bėgo. Keliese gula, atsišaudė, kiti bėga. Taip dengdami vieni kitus, partizanai laimingai pasitraukė. Likom su *Žatbu* dviese. Jis liepia man šokt, o aš jam. Prie durų ant suolo, žiūriu, kulkosvaidis paliktas. Aš griebiau už kulkosvaidžio, ėmiau šaudyt per langą. *Žatbas* šoko, bet nukrito ant žemės. Maniau, kad jį nušovė, nes pro kampus jau šmėkščiojo enkavėdistai. Mano nustebimui, jis pasikelia ir bėga. Aš jau per langą nebegalėjau iššokti, išbėgau pro duris. Kulkosvaidį ir automatą įmečiau į šulinį ir puoliau į priešingą pusę. Pajutau, kad per koją šėrė kaip lazda – peršovė.

Už klojimo augo nedideli krūmai, o už krūmų gyveno Adomonis, aš ir nubėgau pas jį. Vis dar šaudė, nuo šūvių net laukai skambėjo.

Mes visada būdavom susitarę iš anksto, kur susitikti, jei koks susišaudymas. Adomonio dukra Marytė man perrišo koją, ir abi atsidūrėm už Juodgirio, Žiurlių kaime. Marytė buvo mūsų ryšininkė. Čia susitikom su atbėgusiais partizalais, apsiraišiojom žaizdas. *Žatbut* buvo peršauta ranka, dar du buvo nesunkiai sužeisti.

Jeigu *Žatbas* sužinodavo ką dirbant rusams, bandydavo auklėti, pats nuėdavo, perspėdavo, ir žmonės, matydami, kad partizanai viską žino, prisiekdavo daugiau taip nebedaryt. Tiesa, vieni suprasdavo savo kaltę, kiti pasižadėdavo, bet vis vien jiems dirbdavo.

Rimavičius iš Paežerio kaimo buvo pasižadėjęs, kad en-

kavėdistams nebedirbs, bet savo žodžio nesilaikė. Mes susidraugavom su juo, o kai 1947-ųjų pavasarį žvejojom ežere, vakare jis sėdo ant dviračio, nuvažiavo į Taujėnus ir iškvietė garnizoną. Nors jo pusbrolis Antanas Rimavičius atbėgęs pas mus ir pasakė, kad saugotumės, tačiau jau buvom apsupti. *Žatbas* bėgdamas pasakė:

– Jeigu žūsime kas, žinokit, kad mus išdavė Rimavičius, tik kol kas apie tai – niekam nė žodžio!

Kada garnizonas pasitraukė, tą pačią naktį, paryčiui, atvažiavo moteris su arkliu ir išsivežė mano vaikus. Tik spėjo išvežt, ir prisistatė Rimavičius su skrebaus paimt vaikų, bet jų jau neberado. Tada Jovaišas ir Pupelio šeimą iš Paežerio kalmo išgrūdo į Sibirą. Rimavičius savo tėvus iš karto išsigabeno į Taujėnus, o pats nuėjo tarnaut skrebynan.

Po kurio laiko šitas Rimavičius Menturių kaime pas Diržauską surado mano jaunesnįjį sūnų Petriuką, išsivežė į Taujėnus ir uždarė į daboklę. Ten jį išlaikė dvi savaites, vis reikalaujamas, kad aš ateičiau. Dieną jį išleisdavo į kiemą, per tvorą mokiniai jam paduodavo maisto, bet jei sargybinis pastebėdavo, viską atimdavo. Patys jam valgyt neduodavo. Petriukui buvo dveji metukai ir keturi mėnesiai. Skrebai per mano tėtį siuntė man laiškus: ateik, atiduosim vaiką, kitaip jo daugiau nematysi.

Mane vyras miške labai saugojo, kad aš nepabėgčiau ir nenuėičiau pas vaiką, kadangi žinojo, ką reiškia įkliūti į tų žvėrių nagus.

Aš parašiau laišką: atiduokit vaiką, tada nueisiu, jei neatiduosit – nenuėisiu. Skrebai atidavė vaiką mano tėčiui. Tėtis pasirašęs jį parsivežė į namus. Aš vaiką pasiėmiau, bet pas skrebus nenuėjau. Vaikas buvo, matyt, gerokai prigąsdintas. Jei ką paduodi, tai jis iš karto po skvernu pasikiša ir žvalgosi, tarytum kas iš jo norėtų atimt.

Rimavičių sunaikint ryžosi Jakubonis-*Vermachtas*. Kaspariškių kaime Rimavičius lankė mergaitę. Atėjęs į tuos namus, *Vermachtas* pasislėpė ir laukė. Kai Rimavičius atėjo, iš kulkosvaidžio į jį paleido kelias serijas, ir išdavikas gavo ko nusipelnęs.

Kada mane paėmė, visą laiką reikalavo atiduot vaikus, – to aš labiausiai bijojau. Savim aš pasitikėjau, nieko neišdaviau, bet jeigu mano akyse būtų kankinę vaikus, tikrai nebūčiau išlaikiusi.

Esu nuoširdžiausiai dėkinga žmonėms, kurie glaudė ir slėpė mano vaikučius. Enkavėdistai su skrebais siautė po kaimus, visur jų ieškojo, bet nerado.

Žaibas žuvo 1949-ųjų gegužės 16 dieną, o mane suėmė gegužės 28-ąją.

Prieš dvi dienas buvau užėjusi pas Lapaites ir pasakiau, kada ateisiu, o jeigu pavojus, tegu lauke palieka ženklą. Kai išėjusi iš miško sutartą dieną ir valandą, pažiūrėjau pro žiūronus, nepamačiau jokio ženklo. Supratau, kad viskas gerai. O pasirodo, jau buvo apsupta ir manęs laukė.

Kai ėjau pro jų namą, turėjau pistoletą ir granatą, buvau apsirengusi juodais drabužiais. Lapaitės stovėjo kieme. Praeidama pro šalį, nieko įtartino nepastebėjau. Ateinu pas jų kaimyną Birbilą ir matau – pilnas kiemas ir sodas enkavėdistų, tik automatus blizgina. Mane tuoj pats Kišonas sulaukė, paprašė dokumentų. Aš padaviau pasą (turėjau kita pavarde). Pasakiau, kad einu iš Raguvos, tarnauju Puntų kaimė pas ūkininką. Jis paklausinėjo, ar ten banditai neužteina. Paprašė, kad jei kada pamatyčiau, praneščiau jiems į Taujėnų MGB štabą. Prižadėjau, ir mane paleido. Eidama per kiemą, sutikau du pažįstamus stribus – Padolskį ir Skrebį. Padolskis tik akis pastatė ir nuėjo pas Kišoną. Manau – viskas. Išgirdau – šaukia, bet apsimečiau, kad negirdžiu. Pradėjo šunys skalyti. Prisiminiau priesaiką, kad gyva nepasiduosiu, bet man iš karto prieš akis iškilo vyro tragiška baigtis, vaikai vieni lieka... Nutariau nebėgti ir patraukiau prie pakely stovinčio kryžiaus netoli Birbilo namų. Prie kryžiaus atsiklaupiau, granatą ir pistoletą paslėpiau žolėse ir kalbu sau viena:

– Dieve, duok man kantrybės ir jėgų, aš pasiduodu, tegu ką nori daro, bet aš pasižadu nieko neišduot, aš visa tai darau vien savo vaikų labui.

Priėjo enkavėdistai, pakėlė ir nusivedė pas Lapaites, pa-

sodino ant suoliuko, pakvietė E. ir jos motiną. Jos išėjo abi, pasižiūrėjo į mane, ir E. pasakė:

– Šita.

Užvilko man karišką lietpaltį, uždėjo kepurę, bet aš ją nu-
mečiau žemėn. Jie slėpė, kad kas nepamatytų manęs suim-
tos. Nusivedė netoli tėviškės į pievutę ir čia jau ėmė tardyt.
Kišonas išsilaužė storą karklinę lazda, ėmė mane mušt ir
reikalavo, kad pasakyčiau, kur likusieji partizanai slepiasi,
bet aš gyniausi nieko nežinanti. Kišono lazdos žymės dar iki
šlandien išliko ant kūno. Kiek patardę, nusivedė į Taujėnus.
Pravedė pro tėviškę, mačiau, kaip mano teta stovėjo kieme ir
žiūrėjo, bet kareiviškai aprengtą negl pažins.

Kol nuėjom iki Taujėnų, jau aušo. Eidama sukūriau versį-
ją ir, kai tardė, viską pasukau kita linkme. Žinojau, kad ta
mūsų stovykla, kur vyras žuvo, sudeginta. Pasakiau, kad vi-
są laiką buvau miške, manęs niekur neišleisdavo, o dabar,
kada vyras žuvo, aš išbėgau iš būrio ir jau būčiau ėjusi re-
gistruoti. Tiesa, į Taujėnus dar atvežė dvi mano kaimynės,
kurios patvirtino mano tapatybę, be to, tą pat patvirtino ir
Padolskis su Skrebiu. Enkavedistai klausinėjo, kur vyras pa-
laidotas, kur vaikai paslėpti. Nutariau juos vest į tą sudegin-
tą stovyklą. Suvaldinau, kad į stovyklą kelią žinau tik nuo
Užulėnio pusės, nors iš tos pusės mes buvom eję gal tik du
kartus. Jeigu aš parodysiu kelią pro Varlėnus, taigi ten visi
žmonės žinomi. Pamatys. O juk nebuvo tokio kiemo, kuriam
nebūtume buvę, kuriam nebūtų mūsų priglaudę. O kiek jie
mums nešdavo į mišką, maitindavo. Kaip aš dabar galiu juos
išduot? Taigi pasakiau, kad ten yra būrys, ir aš ten juos visus
vakar palikau. Iš tikrųjų, *Žalbut* žuvus, tą stovyklą sudegi-
nom ir išsikėlėm kitur. Žinojau, kad ten jau tuščia.

Enkavedistai iš Kavarsko, iš Taujėnų ir iš Ukmergės išsi-
kvietė tris mašinas kareivių, važiuvom pro Užulėnį. Užvilko
man „plaščpalatką“, visą aptuinojo – slėpė, kad tik kas nepa-
matytų iš pašalinių. Nuvažiuvom iki Užulėnio, o ten pagrindi-
nė linija išilgai kerta mišką. Ėjom ta linija, šalimais ėjo Kišo-
nas. Kai tik įėjom miškan, pasitiesė planus, liepia man ro-
dyt, aš gnuosi, kad nieko nesuprantu, nors topografinius

žemėlapius skaitydavau labai gerai. Mes tokius pat žemėlapius turėjom ir dažnai jais naudodavomės.

Atėjom iki 41-ojo kvartalo, kur buvo ta mūsų stovykla. Čia jau ir takai išminti. Aš prie tako privedžiau, parodžiau. Kišonas įsakė sugult, man pačiai pirmai liepė šliaužt, pasakiau, kad bijau. Sakau, nusivilksiu tą „palapinę“. Kišonas sako:

– A, tu gudri, nori, kad tave atpažintų ir nešautų į tave. Šliaužk, ir viskas!

Aš šliaužiau pirma, o enkavedistai iš paskos. Mes tik ke-
liese šliaužem, o kiti sugulė ir laukė pasiruošę. Aš vaidinu, pagrasau jiems pirštais, kad tyliau šliaužtų. Jei tik kas sutreška, Kišonas tuoj parodo tam kumštį. Galvojau taip: suvaidinsiu šitą „spektaklį“, ir mane jie čia pat pribals. Kita mintis buvo: o gal partizanai sužinos apie mane, apšaudys juos kur nors kely ir man pasiseks pabėgti?

Kada prišliaužem, žinoma, jie pamatė, kad viskas sudeginta, takai jau žole užaugę, šulinėlis – irgi. Ir kad tenai nieko nėra. Kišonas suprato, kad melavau, o aš vis tą patį kartojau: nieko nežinau. Tada Kišonas vėl išsilaužė storą karklinę lazda – ir kai davė per mentis kelis kartus. Nugriuvau ant žemės, iš gerklės pasipylė kraujas – pramušė plaučius, spardė kojom, už plaukų tampė. Po to aš jiems parodžiau, kur vyras užkastas, nors žinojau, kad jis jau perkeltas kitur. Tada, iš kaimo prisinešę kastuvų, jie atkasė tą duobę. Dirbo suprakaitavę, bet nieko nerado. Šitie išgamos vėliau važinėjo po kapines Baleliuose, Šiluose ir, kur tik rado naujai supiltus kapus, atkasinėjo, vis ieškodami *Žatbo*.

Supratau, kad jiems tos vietos gerai pažįstamos. Išėjom iš miško. Mašinos jau stovėjo ir laukė mūsų. Kai grįžom į Taujėnus, dar buvo šviesu.

Paprastai pas mus miške buvo tokia tvarka: jei ką suimdavo ar nušaudavo, pasiūsdavom žmones patikrinti padėties. Aš jau nujaučiau, kad Taujėnuose apie mano suėmimą žino ir kas nors iš pažįstamų. Iki Taujėnų mane vežė paguldytą kėbule, o kai jau jie norėjo mane iškelt, pamatė, kad esu visai silpna. Man dingtelėjo mintis: gal kas mane pamatys, juk negaliu pasirodyt, kad esu tokia silpna. Bandžiau pati

išlipt iš mašinos, bet išlipusi apalpau, kraujas vėl iš burnos pasipylė, daugiau nieko neprisiminiau. Kai atsipeikėjau, su-pratau, kad guli valsčiaus valdybos koridoriuj po laiptais. Jau buvo naktis.

Kitą dieną iš Taujėnų išvežė į Ukmergę. Čia, vienuolyno klebonijos pastate, buvo įsikūrusi MGB būstinė. Mane atvežė į šitą būstinę ir įmetė į rūšį. Netrukus įleido vieną šnipę, po to kitą, jos guodėsi man, kad taip pat esančios partizanų ry-šninkės, skundėsi, kad ir jas labai muša, nors atrodė labai gražiai. Savaiame aišku, jos norėjo įgyt pasitikėjimą, kad vė-liau iš manęs ką nors išgautų.

Ukmergėj kvotė MGB tardytojas, toks storas kaip kubi-las. Mokėjo ir lietuviškai, ir rusiškai. Aš žinojau, kad jis kilęs iš pačios Ukmergės. Kitas tardytojas – Siniakovas, Lietuvos rusas. Mes su juo kartu Ukmergės gimnazijoje mokėmės. Si-niakovas man kelis kartus šėrė per veidą, o aš jam spyriau atgal, ir nuo to sykio jis manęs nebetardė. Daugiausia tardė tas storulis, ir tik naktim. Pasikvietęs du budelius, kankin-davo visokiais būdais.

Nežinau kodėl, bet kai tik pradėdavo jie mane kankint, lauke imdavo staugt šunys. Ar jusdavo auką, ar specialiai taip buvo išdresiruoti, kad nesigirdėtų kankinamųjų riksmo? Visus rankų pirštus išsuklojo, ypač nukentėjo dešinės ran-kos smilius. Būdavo, perlaužta jį, po dviejų, trijų parų vėl tą patį kartoja. Pastato basą ir spardo kerziniu batu abiejų kojų pirštų galus. Visus nagus atlaupė. Rankų pirštus laužydavo tarp durų įkišę. Buvau su kasom, tai jie, budeliai, jas nurovė, galvos paliest negalėjau, atrodė, visa oda nuo kiaušo atplėšta.

Mušdavo ir lazda per sprandą. Kai duos – aš ir griūnu ant žemės be sąmonės. Atneša vandens, apipila, vėl atsi gaunu. Labai bijojau, kad neprigirdytų kokiems vaistais, kad neiš-protėčiau ir neprikalbėčiau, ko nereikia, nes kaliniai visko pripasakodavo. Todėl, kai tik apalpusiai pildavo į gerklę van-denį, purkšdavau kiek galėdama, kad nenuryčiau. Žinoma, jei dar turėdavau šiek tiek nuovokos.

Tardymo metu buvo kelios akistatos. Iš pamiškės atvežė Česlovą Rudelevičių. Aš jau žinodavau: jei tik tardyt kviečia

dieną – bus akistata. O dėl ko taip buvo daroma? Pastrodo, jie nuėdavo pas žmogų ir aiškino jam, neva aš saktusi, kad pas jį ateina miškiniai, jis juos remtų ir panašiai. Tardytojas mane prigrasina, kad, įėjusi į kabinetą, tylėčiau ir neprasitarčiau nė žodžiu, bet aš, vos tik įėjusi pro duris, nieko nelaukdama išpoškinu:

– Šitą žmogų pirmą kartą matau.

Žmogus tuojau suprasdavo, kad aš jo neišduodu.

Ukmergėj tardė apie mėnesį, paskui išvežė į Lukiškių kalėjimą. Pagal Maskvos *osoboje sovteščantje* nutarimą mane nutelsė mirties bausme, o rudenio, lapkričio mėnesį, atėjo į kamerą ir perskaitė kitą nutarimą, kad mirties bausmė pakeičiama į 25 metus lagerio ir į gyvenimą be teisių.

Lukiškių kalėjime labai skaudėdavo nugarą, ypač degdavo ta vieta, kur su lazda Kišonas daužė. Pristspaudžiu prie šaltos sienos, karštis krūtinėj pakyla – tik gurkt kraujas per gerklę. Visi sąnariai buvo išnarstyti, pirštai išsukinėti, nagai nulaupyti.

1949 metais iš Lukiškių kalėjimo mus išvežė į Rusiją. Vien kalinių buvo 24 vagonai, du – moterų.

Aną kovą vis tiek mes laimėjom. Laimėjom ne laikinai, o tolimal Tautos ateičiai, ateinančioms kartoms. Jeiigu nebūtų buvę skrebu, didžioji dalis mūsų partizanų būtų likusi nesunaikinta. Aš tuo įsitikinusi. Išdavikai ne tik skrebu būstinėse tarnavo, jų buvo ir tarp paprastų žmonių kaimuose.

Apie skrebus aš pasakysiu savo nuomonę. Tuos, kurie tapo skrebais, atleisdavo nuo tarnybos sovietinėj armijoj. Kita vertus, iš pradžių jie gal ir nemanė, kad reiks susitremt su savais, šaudyt savo žmones. Juk pasitaikydavo net tokių atvejų, kai šaudė brolis brolių.

Kada skrebą Daračiūną *Žatbas* paėmė gyvą, jis aiškinosi norėjęs būt partizanu, davė pasižadėjimą skrebu daugiau nebūsiąs, bet tik spėjo jį paleist, jis ir vėl nuėjo su skrebais. Tai kaip tokį žmogų gali patelsint?

Skirtumas tarp lietuvių skrebu ir rusų enkavėdistų buvo. Nors ir skaudu šiandien apie tai kalbėt, bet pasakysiu atvirai: žlauresni buvo lietuviai. Jeiigu jie nebūtų vedžioję, nebūtų pirštu rodę, rusai vien dėl nežinojimo daug ko nebū-

tų padarę. Be to, juk ne rusai ieškodavo, o skrebai lietuviai šaukdavosi rusus į pagalbą. Jeigu tik ką sužino apie partizanus, tuoj ir kviečia iš Kavarsko, iš Ukmergės, Raguvos rusų garnizonus. Jie patys į mišką nedrįsdavo lįst.

Vokiečiai už rusus taip pat nebuvo nei mellesni, nei geresni, bet kadangi iš lietuvių jiems beveik niekas nepadėjo, jie mums ir nepadarė to, ką rusai padarė.

Aš esu įsitikinusi, kad tos pokario aukos nebuvo bepras­mės. Ta kova per žmonių širdis ir sielas atėjo iki mūsų. Kadangi politinė kova tebevyksta, mes dažnai atsigręžiam į praetį, į tas aukas, kurios buvo sudėtos ant mūsų laisvės aukuro, jos mus įpareigoja nenuleist rankų, dirbti, kiek tik leidžia jėgos ir sveikata, Tėvynės labui.

Bronius Juospaitis:

Gimiau 1925 metais Rimtų kaime, Ramygalos parapijoje, Ramygalos valsčiuje.

1944 metais antrąją sovietų okupaciją sutikom liūdnai nusiteikę. Sklido gandai, kad dabar tai šaudys, veš į Sibirą, todėl ypač jauni vyrai rusų armijos labai vengė ir ėmė slaps­tytis. Pasigirdo kalbų, kad vienur merginas išprievartavo, kitur šiaip prigąsdino žmones, samagono reikalaudami, gyvu­lius išsivedė, jaunuolį kokį nušovė ir t.t.

Dauguma buvo nusiteikę prieš rusus, bet atsirado ir tokių, kurie stojo į ką tik kuriamus naikintojų batalionus – *istrebitelnyje bataliony*. Ramygaloj iš pradžių buvo prisirašę tik penki ar šeši vyrai. Jie turėjo specialius pažymėjimus, panašiai kaip karinius bilietus, ir turėjo teisę nešioti ginklą. Šitie batalionai veikė maždaug iki 1946-ųjų rudens, paskui juos pavadino „liaudies gynėjais“. Ką tik susikūrus tiems naikintojų batalionams, valdžia visur skleidė gandus, kad jie atseit sudaryti naikinti atsilikusiems vokiečiams. Iš tikrųjų vokiečių buvo likę labai nedaug ir jie visai nenorėjo kovot kartu su Lietuvos partizanais. Pamenu, vienam Truskavos partizanų būry buvo du vokiečiai. Po pusmečio jie nuėjo į NKVD ir pasidavė. Šiaip buvo didesnė galimybė būt į ką nors

iškeistam ir greičiau grįžt į Vokietiją. Be to, rusų valdžia ir oficialiai buvo paskelbusi, kad tie vokiečiai, kurie ateis savo noru ir pasiduos, bus traktuojami kaip belaisviai. Bet, pavyzdžiui, Vaitelio būrys buvo vokiečiai Vilis, nuo Klaipėdos; jis nepasidavė rusams ir kartu su Vaiteliu kovojo iki galo.

Mudu su broliu dar nebuvom išėję į mišką, tik šiaip slapstėmės, bet skrebai ir enkavedistai namuose dažnai darydavo kratas, ne kartą buvo sumušę tėvuką. 1946 metais suėmė seserį Marcelę, ėmė grasinti, rodė kankinimo adatas nagams badyt. Skrebų viršininkas Ševeliovas visai gąsdino, reikalavo pasakyti, kur broliai. Kada naktį ją vedėsi tardyt, sesuo šoko iš antro aukšto per langą. Trūko nugarkaulio slankstelis, bet ji pabėgo. Iš pat ankstaus ryto į mūsų namus tėviškėj atūžė visas pulkas Ramygalos skrebų ir, jos čia neradę, stebėjosi: „Tai ką, dar neparėjo? Mes ją gi vakar paleidom...“

Ištrūkusi iš skrebų būstinės, sesuo pajuto negalinti paeiti ir šliaužte nušliaužė į Sukelių kaimą (važiuojant į Panevėžį, dešinėj kelio pusėj). Pernakt išbuvo pasislėpus rugiuose, o dieną nuėjo pas pažįstamą Rimaitį, kuris pranešė motinai. Tėvas atvažiavo su arkliu ir nuvežė pas glimines, nes namuose buvo rizikinga gyventi. 1947 metais ją išvežė kartu su tėvais į Sibirą, kadangi tuo metu buvo parėjusi namo.

Miesteliuose būdavo iki 200 rusų NKVD kareivių, o, pavyzdžiui, Panevėžy bazavosi dar stambesnės įgulos, kurios, prireikus daugiau kariuomenės, teikdavo aniem paramą. Ir vis tiek rusams gauti partizanus buvo nelengva, kadangi žmonės juos palaikė, pranešdavo apie rusų kariuomenės judėjimą miesteliuose ir apylinkėj.

1947-ųjų vasarą mūsų partizanų būrį buvo apsupę Pašilių miške (apie 1500 hektarų ploto). Kai pirmą naktį bandėm prasimušt Girelės kaimo link, pastebėjom, kad rusai turi radijo siųstuvus: virš miško skraidė žvalgybinis lėktuvas. Pirmąją liniją pralaužus, pasitiko antroji; ištiesai raketos, šviesu kaip dieną.

Trim žiedais tokį mišką apstot kariuomenės reikėjo ne tūkstančio ir ne dviejų. Vėliau sužinojom, kad kaimuose buvo privažiavę apie pusantro šimto sunkvežimių.

Vyčio apygardos būrto vadas Jonas Vepštas-Paukštelis

1946 metų vasarą Pauslavio miške (kuris jungiasi su Lėno miškais) taip pat pakliuvom į apsupimą, kur, mūsų supratimu, dalyvavo ir šiek tiek reguliarios rusų kariuomenės. Mat NKVD agentai nustatė, kad čia, šitam miške, yra ir pats apygardos vadas Vaitelis.

Tuo metu į vieną vietą suėjo šeši septyni būriai: *Tėvo* būrys, Vaitelio būrys, dalis kapitono Eitminavičiaus būrio, prie kurio ir aš tada buvau prisidėjęs kartu su vienuolika vyrų, Tigro būrys, dalis Blėkos būrio (dalyvavo ir pats Blėka). Partizanų žvalgyba pranešė, kad pamiškėj yra rusų, vyksta didelis kariuomenės judėjimas palei visą miško pakraštį. Supratom: bus siautimas, dienos metu į kitą mišką nepersikelsi, laukėm vakaro. Mūsų nustebimui, iš rusų pusės išgirdom terkšlių garsus, tarytum medžlokles metu varovai baidytų žvėris. Iš karto pamanėm, kad medžioja NKVD garnizonai, ir dėl visa ko išsidėstėm kovos pozicija. Kadangi vyko būrių ir apygardos vadų susitikimas, mūsų buvo per šimtą žmonių. Girdim vis tas terkšles tai vienoj, tai kitoj vietoj, bet kai visai arti prieš save pamatėm išsipylusius kareivius, kito pasirinkimo jau nebebuvo, atidengėm ugnį ir pasitraukėm į gretimą kvartalą. Pastebėjom, kad enkavėdistai dalimis pradėjo užkirtinėti kvartalus. Iš mūsų kol kas dar niekas nebuvo žuvęs. Tada išsidėstėm kitam kvartale ir vėl laukiam. Po pusantros valandos vėl išgirdom terkšles. Jaučiam, kad artėja, artėja, girdėt ir moteriški balsai: „*Vperiod! Vperiod! Ne bottes! Ne bottes!*“ [Pirmyn! Nebijokit!] Pasirodo, tom terkšlėm jie palaiko ryšį ir tarp savęs atstumą. Supratom, kad kareiviams iš paskos eina enkavėdistės moterys. Matyt, jie neturėjo pakankamai NKVD kariuomenės, todėl pasitelkė reguliariają kariuomenę, kuri nebuvo per daug suinteresuota gaudyti partizanus, o moterys enkavėdistės ėjo iš paskos ir ragino tuos vargšus kareivėlius.

Dieną teko trauktis keturis kartus. Atidengėm smarkią ugnį ir perbėgom į priešingą pusę. Kareiviai guli šautuvus numetę, galvas įkniaubę į samanas ir nejuda, o mes per jų viršų perbėgom. Reguliariosios kariuomenės kareivis žino – jei gulės numetęs ginklą, į jį niekas nešaus.

Artėjo vakaras, kariuomenė ėmė trauktis. Iš mūsiškių vienas žuvo, du sužeidė. Jeigu būtų buvusi vien NKVD kariuomenė, aukų, savaimė aišku, būtų buvę daugiau. Besitraukiant maždaug už 200 metrų, kur kertasi kvartalinės, pastebėjome: vienas stovi, du guli prie kulkosvaidžio, kuris pastatytas ant kapčiaus. Mūsų vienas netyčia iššoko ant kvartalinės linijos, bet kareiviai į jį nešovė. Kulkosvaidininkas gal jo ir nepastebėjo, bet tas stovintis tai tikrai matė. Jis nusiėmė kepurę nuo galvos, užmovė ant šautuvo ir nusisuko į kitą pusę – davė ženklą, kad nešausią. Tada nieko nelaukę šokom į kitą pusę per kvartalinę liniją. Iki vakaro dar buvo likusios trys keturios valandos, bet mes jau spėjome pasitraukt. Tą kvartalinę, kurioj mus sutiko pirmą kartą, visą išbadė, išrausė, matyt, ieškodami kokių bunkerių ar slėptuvių.

Kapitonas Eitminavičius pareiškė, jog amerikiečiai su bolševikais bendros kalbos tikriausiai nesurasia. Gal pusmečio, gal metų prireiks, bet, jo manymu, bolševikai turėtų išsikraustyti ir mus palikti ramybėje. O jei ne, anksčiau ar vėliau karas vis tiek neišvengiamas. Jis aiškino, kad mes nepajėgūs kovoti su tokia didele armija, bet kada rusai pasitrauks, mums grės lenkų invazija, todėl, atstatant prarastą nepriklausomybę, turėti ginkluotą branduolį yra būtina. Paskui tas branduolys plėsis ir taps stipria visos Lietuvos karine jėga.

Be to, kapitonas nušvietė visą tuometinę politinę situaciją, apžiūrėjo mūsų atsineštus ginklus ir pasakė, kad 30 žmonių reikia išsiųsti į kaimus – parnešti kirvių, pjūklų, ir statysim stovyklą, nes jau lapkričio pabaiga, artėja žiema. O kad nebūtume kaip utelė ant delno, stovykloj reikėtų išsikast apkasus, dengtus bunkerius, kad užpuolimo metu galėtume tinkamai gintis. Taigi kitą dieną kibom į darbą. Kiek toliau paėjėję nuo buvusios mūsų susibūrimo vietos, Gyvačių kalniuke pradėjom statyti stovyklą. Kalniukas, šalimai pelkės, netoli spanguolynas. Aplink šitą kalnelį išsikasėm zigzaginius apkasus, įrengėm kulkosvaidžiams lizdus, padarėm keturis dengtus bunkerius, į kiekvieną iš jų galėjo tilpti po 30–40 žmonių. Maždaug apie metrą gylis išsikasėm žemėse, sudėjom dvigubus sienojus, kad žiemą būtų šilta ir saugu. Šitokie

įtvirtinimai tuo metu buvo padaryti gana gerai, nors tokiam partizaniniam judėjimui jie ne visai tiko, juk ilgesnį laiką išsilaikyt apsuptiems, be abejo, nebuvo galimybės. Žemėse pasidarėm virtuvę, turtingesnieji atsivarydavo gyvulių, kuriuos papjovę sudorodavom ir čia pat virdavomės maistą.

Sausio mėnesį iš Lėno miško atėjo trys partizanų atstovai. Jie per gimines sužinojo, kad čia susikūręs didelis partizanų būrys. Tai buvo kapitono Krištaponio pasiuntiniai. Krištaponis (kilęs nuo Pagirių) pirmasis organizavo Vyčio apygardą. Tai buvo 1945 metų sausio mėnesį. 1945-ųjų pavasarį Krištaponis žuvo Pagirių miške apsupime.

Vyčio apygardai nuo tol pradėjo vadovauti Danielius Vaiteelis. Jo būry buvo per 40 žmonių; tarp jų – penki vokiečių kareiviai (trys pasidavė į nelaisvę, kiti du žuvo).

1944 metų gruodžio mėnesį vokiečiai numetė lietuvių desantininkus. Tarp jų buvo Želnys iš Vilkelių kalno (netoli Upytės), Antanas Žygas (vėliau paimtas gyvas), trečio pavardės nebepamenu. Aš pats su jais kalbėjausi. Vokiečiai juos paruošė diversijoms fronto užnugary, bet jų tikslas buvo grįžt į Lietuvą. Kadangi vokiečiai karą pralaimėjo, lietuviams buvo svarbu sužinot, kur slepiami ginklai, šaudmenys.

Upytėj, ant Čičinsko kalno, buvo paslėpta ginklų. Šitie desantininkai iš vokiečių gavo planus su pažymėtomis vietomis, kur ta amunicija yra.

Stovykloj Rodų miške ramiai išgyvenom iki vasario pabaigos. Iš stovyklos pareidavom kartais ir į namus persirengti, maisto pasiimt, susitikt su namiškiais.

Kartą grįžęs iš namų (Papiškių kalno) partizanas Marozas Jonas pranešė kapitonui Eitminavičiui, kad yra išmesti desantininkai, bet jie išsiblaškę.

Kapitonas pasišaukė būrio „kilminguosius“ (būrio vadą, skyrininkus, skyrininkų padėjėjus), ir sprendėm, ką daryti – priimti ar nepriimti tą Žygą į būrį. Eitminavičius pasakė, kad šitokių dalykų visiems žinot nereikalinga, nes įkiš kas nors liežuvį, paeis kalbos, kad pas mus yra desantininkų, ir enkavedistai, stengdamiesi juos paimt, duos mums į kaulus. Desantininkai mus dar viliojo tuo, kad gal iš jų gausime siųstu-

vą, bet, pasirodo, išmesti netoli Naujamiesčio, jie pasikrovė į vežimą savo amuniciją ir, važiuodami per kaimą, susidūrė su NKVD kareiviais. Nors patys buvo apstrenę rusiškom uniformom, ginklai rusiški, tačiau nė vienas nemokėjo rusiškai. Kažkokioj vietoj tarp Upytės ir Naujamiesčio enkavedistai iš jų pareikalavo dokumentų. Grupės vadas „leitenantas“ atkirto: „Kokių jūs iš mūsų dokumentų norit? Mes – kareiviai.“ Tas, kuris klausė, jau norėjo lyg ir nusileist, bet gretimai stovėjęs kitas nuo peties nusiėmė automata ir griežtai pareikalavo dokumentų. Kitos išėties nebuvo – jie kirto į rusus, rusai į juos. Leitenantą nušovė, o kiti trys pabėgo tik su automatais, palikę visą amuniciją.

Buvo ir daugiau panašių grupių išmesta, vokiečiai žadėję viskuo aprūpinti. Žygas dar buvo išėjęs į Žaliąją ieškot ryšio su kita desantininkų grupe, prašyt jų pagalbos. Jis apsigyveno pas mus, bet iki pat pavasario niekas iš eilinių partizanų ir nežinojo, kad tai desantininkas, nors vėliau viskas vis tiek iškilo aikštėn. 1946 metų pabaigoj Žygas iš mūsų būrio perėjo į Žaliosios mišką. Kaip žmogus, jis buvo kiek savotiškas, kautynėse jam trūkdavo drąsos.

1945 metų vasario pabaigoj maždaug už kilometro nuo mūsų buvo įsikūręs Antano Žuko būrys. Juos užpuolė NKVD kariuomenė; jėgos buvo didelės sutrauktos. Kai tik išgirdom šūvius, mes irgi išsidėstėm apkasuose ir pasitruošėm gynbai. Taip prabudėję iki vakaro, sprendėm, ką toliau daryti: gal nežino, kad mes čia esame, nors mes rusus matom einančius kvartaliniėmis. Kvartalinė nuo mūsų – už kokių 100–120 metrų. Kiek ten tų enkavedistų, mes nežinojom, kadangi jokio ryšio su išore neturėjom. Būry atsirado tokių, kurie sakė, kad čia reikia laukt kito ryto, bet dauguma nusprendė, jog reiktų keltis iš to miško. Tačiau tokiam būriui (per 100 žmonių) vienoj vietoj pereit kvartalinę nėra taip paprasta, tuo labiau žemos metu: sniege bus žymu pėdos.

Naktis buvo šviesi. Pasiskirstėm į keturias grupes, kapitonas Eitminavičius paskyrė vyresnius – tik tam tarpui, kol išėsim iš miško, o susitikti sutarėm Upytės pušyne.

Išėjom ramiai, be kautynių. Krekenavos pušyne gyveno

eigulys Smilga, o netoli jo namų irgi buvo įsitaisęs partizanų būrys, kuriame buvo jo sūnus. Tėvas jam pasakė, kad pas juos klaurą dieną sėdėjo rusų enkavedistai ir kelis kartus rodė į tą kvartalą, iš kurio mes pasitraukėm: ten atseit esą 300 „banditų“. Nors mūsų tiek nebuvo, bet žinių apie mus jie jau turėjo. Ašėjau Kalvaičio-Dučės grupėj, kartu su mumisėjo ir kapitonas Eitminavičius.

Kitą dieną Upytės miške susirinkom trys grupės, o ketvirta neatėjo, persimetė į Raguvos mišką. Ryšinincai mums pranešė, kad miške tebesiaučia enkavedistai. Laukėm, kada jie susprogdins mūsų bunkerius, bet visą dieną jokio sprogtimo neišgirdom, vadinasi, nerado. Kapitonas Eitminavičius ir sako:

– Ech! Subezdėjom... Tokią patogią stovyklą palikom!.. Nereikėjo trauktis.

Vakare nutarėm padaryt žvalgybą. Trise – Drąsutis iš Jodikonių kaimo (jis tą mišką labai puikiai pažino), kulkosvaidininkas Valikonis, tarnavęs vermachte, ir jo padėjėjas Vaznonis (taip pat gerai pažįstantis mišką) paslėmė iš žmogaus arklių ir iš Upytės iki Jodikonių nukako važiuoti. Vienkiemy pas žmogų paliko arklių, o patys atsargiai nuslinko tiesiai į stovyklą. Ten, vienoj vietoj, kad per apkasą einant nereikėtų šokti, buvo padėti du rąstai. Prieina jie arčiau, lyg ir viskas savo vietose, bet tartum pasigirdo kažkoks metalinis traškėjimas. Vienas per tą lieptelį perėjo, kitas stovį į jį atsirėmęs koja, kulkosvaidininkas už nugaros. Tik kaip suriks iš bunkerio:

– *Kto tam?! [Kas ten?!]*

Priekinis ūmai kirto iš automato, kulkosvaidininkas paleido kelias serijas, ir visi trys šoko atgal. Taip ir buvo: enkavedistai, radę tuos bunkerius, suprato, kad išeita, bet manė, kad mes grįšim, ir susėdę ten laukė.

Sužinojęs, kad mūsų bunkeriai užimti, kapitonas Eitminavičius net nusikeikė:

– Ak tu rupūže biednas! Tu matai!.. Laukia svečiai!..

Kapitonas Eitminavičius mėgo keiksmazodį „rupūžė biednas“. Mes jį dėl to ir praminėm *Rupūžėnu*. Kitokio keiksmo iš jo lūpų nesu girdėjęs. Net apygardos vadas Vaitelis dažnai mus juokais pavadindavo „Biednos rupūžės“ būriu. Kai pas

Vaitelį nuėdavom, sakydavo: „Rupūžėnai atėjo.“

Kitą rytą, išgirdę keturis didelius sprogmus, supratom, kad išsprogdinti mūsų bunkeriai. Kadangi ten dar buvo likęs mūsų slaptas šaudmenų bunkeris, nuėjom jo patikrint. Gyvenamuosius bunkerius radom sugriautus, rąstus sprogmimo bangos sudaužytus, o šaudmenų slėptuvės nerasta, todėl jos ir nelietėm, palikom iki pavasario.

Pavasariui artėjant, naujos stovyklos rengtis jau nebuvo tikslo. Nuo Raguvos grįžo ir ketvirtoji Žygo grupė. Sukom galvas, ką toliau daryti. Būry jau per šimtą žmonių, sunku nepastebimiems slėptis. Susirinkom netoli Akolicos kaimo (maždaug už kilometro miške į Panevėžio pusę). Vien jau maisto tokiam būriui nepaprastai daug reikėtų, todėl nusprendėm skirstytis į mažesnes grupes. Kapitonas Eitminavičius paskyrė būrių vadus.

Kazimierą Vazonį (iš Palivarkų kaimo) paskyrė *Vėtros* būrio vadu. Šitam būriui priklausė teritorija nuo Krekenavos pušyno, Ėriškiai, Palivarko kaimas, žodžiu, tos apylinkės, iš kurių buvo kilę būrio partizanai (iš viso jų buvo 28).

Antano Žygo būry susirinko 18 vyrų (kartu su jais buvo ir Marozas iš Papiškių). Jiems priklausė Ėriškių dalis, Žvirbliukų, Užkalnių kaimai, Upytės miško dalis.

Kapitono Eitminavičiaus būry liko 40 vyrų; į jį patekau ir aš.

Vladas Drąsutis Nepriklausomybės metais buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis. Jo grupėj buvo 26 partizanai (nors dėl daugelio priežasčių pastovus skaičius būriuose niekada neišsilaikydavo).

Taigi čia susidarė keturios partizanų grupės arba būriai: Kazimiero Vazonio-*Vėtros*, Antano Žygo-*Apttekoriaus*, kapitono Eitminavičiaus-*Rupūžėno*, Vlado Drąsučio-*Vytento*.

Jei veikimo zonos ribose pasitaikydavo išdavikas ar provokatorius ir jei dėl jo kaltės būdavo aukų, būrio vadas apie tai iš karto informuodavo apygardos štabą. Kitas būrys į svetimą zoną negalėjo ateiti ir čia vykdyti mirties nuosprendžių, išskyrus tuos atvejus, kai turėjo to būrio sutikimą.

Vėliau jau ir miške pasidarė sunkiau, reikėjo eit pas žmones, prašyt maisto, drabužių, apavo ir taip toliau. Maisto at-

sargas kartais papildydavom iš valstybinių ūkių, išsiveždavom paskerstus valdiškus gyvulius. Kartą iš Panevėžio mėsos kombinatui auginamų telyčių ūkio išsivežem jų trisdešimt ir išdalijom žmonėms, o kada mums reikdavo maistui mėsos, po vieną pasiimdavom ir paskersdavom.

Kai pavasariop grįžom iš Upytės miško į Pašilių giria, ir miške, ir laukuose dar buvo nemažai sniego. Kur tik praeini, lieka pėdsakai. Nutarėm, kad įsikurt reikėtų arčiau gyventojų, vadinasi, būrį perskirt dar į dvi dalis.

Tarp Gudelių ir Jodikontų kaimų yra toks Šilalis. Ten augo labai tankios, tik dar nedidelės eglaitės. Tarp jų pasistatėm iš šakų palapinę, iš kaimo atsinešę kūlį, apdėjom stogą ir apipylėm žemėmis. Čia apsigyvenom iš viso 16 žmonių. Kiti išsikėlė į Mastokų kaimą, kai kas pas gimines arba Sukelių miške įsirengė slėptuves. Šitai maždaug iki Velykų pradžiojom. Prieš Velykas visi susitikom.

Netoli tos mūsų būdos, maždaug už 300 metrų, Šilaly buvo vienkietimis, kuriame gyveno broliai Rimaičiai, Jonas ir Antanas. Jie irgi priklausė mūsų būriui. Jų tėvas jau buvo miręs, tik motina gyveno namuose. Būry iš Ramygalos buvo toks Narsutis (*Pocikas*). Jis sakydavo: „Poc poc vieną kitą bekoną ir važiuoji miškan.“ Todėl jį mes ir praminėm *Pociku*. Jo du sūnai slapstėsi namuose, kad rusai nepaimtų į kariuomenę, o Rimaičių motina buvo Narsučio sesuo. Žodžiu, Rimaičiai su Narsučio vaikais buvo tikri pusbroliai. *Pocikas*, Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, turėjo maždaug 50 metų. Sargybos jis neidavo, dažniausiai virdavo partizanams valgi. *Pociko* vaikai ateidavo pas tetą Rimaitienę. Matyt, juos enkavedistai buvo pagavę ir užverbavę. Kartą tie Rimaičiai, parėję iš būrio pas motiną, rado pusbrolius. Jiems nepasisakė, kad čia pat miške apstoję, tik paklausinėjo, ar nėra rusų karielių. Bet grįžtančius į mišką anie tikriausiai pasekė. Kitą rytą, šeštadienį prieš Verbas, tas *Pocikas* įkiša į būdą galvą ir sako: „Výrai, pusrytis gatavas. Kas norit valgyti, eikit pasimti.“ Mėsą ir sriubą duodavo porcijomis kiekvienam atskirai.

Aš užsimečiau ant pečių švarkelį, susišuočiau diržu, pasiėmiau katiliuką, kiti irgi jau keliasi. *Pocikas* su samčiu man

įpylė sriubos, dar paklausė, riebesnės ar liesesnės mėsos įdėti. Aš jam duodu šakutę ir staiga girdžiu:

– *El, parni!* [El, vaikinai!]

Tuo metu, matau, iš būdos lenda kapitonas Eitminavičius. Jo rankose irgi tik katiliukas. Man prie diržo pistoletas prisegtas, automatas – būdoj. Aš grįžt – du rusai stovi automatus atstatę. Griebiau pistoletą ir krisdamas aukštiekninkas šoviau į juos kelis kartus. Eitminavičius šoko atgal į būdą, o aš jam iš paskos, ir – už automatų. Kareiviai kelias serijas į mus paleido, žiūriu, *Pocikas* taip ir sukniubo ant ugniakuro. Čia ir pradėjo pilt į būdą. Viršuj kulkos praeina, kadangi ten plonas žemių sluoksnis, o apačioj storas ir dar sušalęs, į jį kulkos tik atsimuša. Ginklus jau visi turi rankose, reikia bėgti iš būdos. Rimaitis Antanas išmetė į priekį per dureles kulkosvaidį ir bandė veržtis tolyn, bet enkavėdistų kulka jį kaipmat nukirto. Įtraukėm už kojų į būdą. Kapitonas įsakė paruošt granatas. Aš mečiau į vieną pusę, jis – kitą. Granatoms sproguš, stačių rusų kareivių jau nebebuvo matyt. Priklauplau ant vieno kelio ir leidžiu seriją po serijos į vieną pusę, o kapitonas į kitą. Kapitonas šaukia, ar visi iš būdos išbėgo. Mykolas Paliliūnas sako:

– *Cigas* neina, liko viduj.

Prieš tai dar, tiesa, rusai metė granatą į mus, bet ji tik dūmų privarė į būdą. Supratom, kad čia išdavystė. Veržemės drąsiai, sutelkę visas jėgas, kadangi, norint patekti kitan miškan, mums reikėjo perbėginėti retą eglyną, o jėgos vis dėlto buvo labai nelygios. Mūsiškių tada (1945-ųjų kovo 25) žuvo septyni: Antanas Rimaitis, Narsutis-*Pocikas*, Vladas Želnys (iš Jodikonių kaimo), Antanas Valikonis (iš Ramygalos), Baltokas (iš Jodikonių), *Cigas* (jį nušovė būdoj radę enkavėdistai). Septinto neprisimenu.

Tik devyni išsiveržėm iš apsupimo. Miškas net nebuvo apsuptas, kadangi enkavėdistai jau gerai žinojo, kur mes esam. Mūsų sargybinis prieš tai ką tik buvo išėjęs į stebėjimo vietą. Ten jį enkavėdistai nudūrė peiliu.

Kad Narsučiai mus išdavė, supratom jau vien iš to, kad jų tėvo miestely ant grindinio neguldė, atidavė vaikams palaidot,

o kitus sumetė ant grindinio. Be to, jie patys netrukus tapo skrebais.

Rimaitis Jonas labai norėjo atkeršyt jiems už brolių. Dar buvo gyvas kapitonas Eitminavičius. Visi pasitarę nusprendė, kad Narsučius tikrai reiktų už tokią išdavystę nubausti. Jų sodyba stovėjo maždaug už pusės kilometro nuo Ramygalos; joj gyveno jų teta. Derlių nuimant, jie ateidavo tetai padėti.

Vieną sykį rudenio p aštuoni partizanai ten jiems suruošė pasalą – norėjom paimt juos gyvus. Atvažiavo jauniausias brolis, kuris buvo dėl tų išdavysčių nekaltas. Partizanai įsakė jam nukinkyt arklių ir pririšt prie ratų, o jį patį įsivedė į kambarį ir užsimaskavę nutarė palaukti kitų dviejų brolių išdavikų, kurie netrukus irgi turėjo ateit. Jų teta tuo metu sirgo. Pamatę, kad anie du jau ateina, partizanai kambarį pasiruošė juos sutikti. Kai tik tie atidarė duris, partizanai liepė pakelt aukštyn rankas. Tada jie šoko atgal ir puolė vienas į vieną, kitas į kitą pusę. Partizanai šoko jų vytis. Ties keliuku iš Gudelių kalmo į Ramygalą vienas parkrito pakirstas kulku, o kitas, kad ir sužeistas, pabėgo.

Pasibaigus šaudymui, kada jau partizanai pasikėlė eit į mišką, keliu pamatėm atvažiuojant tris pastotes su malkom. Kiekvienam vežime sėdėjo po kareivį, o iš paskos su nuleistais žemyn automatais ėjo dar po du kareivius, iš viso – devyni. Kareiviai atvažiuoja nuo miško, o partizanai palei tą keliuką eina į mišką maždaug 40–50 metrų atstumu nuo jų. Partizanams su jais reikia prasilenkt. Ką daryti?

Ramygalos gimnazijos kieme tuo metu stovėjo rusų aviacijos remonto dalinys – apie 300 kareivių. Jie važiuodavo į mišką parsivežt malkų.

Partizanai, su jais susilyginę, pamatė, kad mūsiškių ginklai į juos atkreipti, juk dienos metas. Prieky jie dar pamatė ant kelio gulintį pašautą Narsutį. Priekiniam kareiviui automatas ant kelių, jis šiek tiek pristabdė arklių, bet kapitonas Eitminavičius nuėmė nuo „Šturmgewėro“ ranką, pakėlė aukštyn ir davė ženklą, kad važiuotų. Kareivis arklių paragino, taip visi vienas paskui kitą ir pravažiavo.

Nors tie kareiviai taip įtemptai žiūrėjo į mūsų vyrus, bet

nė vienas šūvio nepaleido. Privažiavę Narsutį, paskutinieji tik sustojo, pasižiūrėjo ir nuvažiavo tolyn. Mūsiškiai vorele, jau niekur nebesustodami, patraukė į Pašilių girią. Vėliau sužinojom, kad tie aviatoriai Ramygaloj išgrdę šaudant pamanė, jog mes užpuolėm jų kareivius. Prisėdo trys pilnos mašinos kareivių iš miestelio ir patraukė miško pusėn. Kiek pavažiavę, susitiko savuosius, tie paaiškino, koks reikalas, viršininkas majoras įsakė mašinas apgręžt, ir visi grįžo atgal. Majoras dar pasakęs: „*Nu t ch... s ntm. Pust' streltajut svotch sobak.*“ [Kad juos kur... Tegu patys šaudo savo šunys.] Tas Narsutis išgįjo, bet liko invalidas.

Iš čia pasitraukėm į Pašilių girią. Orai buvo labai blogi, kliauras dienas lijo. Čia, Masiokų kaime, netoli Garucko sodybos, susitikom ir kitus vyrus – tos antrosios mūsų būrio dalies. Dabar būrys vėl gerokai padidėjo (iš viso 28 vyrai).

Antrą Velykų dieną po Masiokų kaimą ėmė siaust penki skrebai. Pristigėrę gąsdino žmones, šaudė, šėlo, kiek jiems patiko. Kartu su jais ten buvo toks šlubas skrebas Kosmočius, kuris anksčiau nukankino ir nušovė Masioką. Kosmočių žmonės keikdavo, nes labai žiaurus buvo. Masiokas, atėjęs rusams, gavo baltą bilietą ir į kartuomenę jam nereikėjo eit. Kalvaičių ūky jis grėbstė vasarieną (Kalvaitis vienas slapstėsi, o kitas buvo miške su partizanais). Tuo metu pro šalį važiavo šitie skrebai (Kosmočius, Glinskas ir dar vienas). Pamatę ant grėbiamosios sėdintį žmogų, iš automato pradėjo į jį šaudyt ir peršovė Masiokui sėdynę. Tas nugriuvo ant žemės. Tada skrebai jį išimė savo vežiman. Iki Ramygalos nuo tos vietos buvo maždaug apie kilometrą. Veždami skrebai taip subadė tą bernioką, taip supjaustė, kad net kartu važiavusios rusės enkavedistės vėliau kalbėjo Ramygaloj: „*Taktch zverej my ješčto ne uidelt.*“ [Tokių žvėrių mes dar nematėm.] Tėvas, nuvažiavęs pasiimti sūnaus lavono, negalėjo jo atpažinti – toks jis buvo sumaltotas, taip sudirbtas ir sužalotas, kad jau į žmogų nebepanašus.

Žiauriausi iš Ramygalos skrebų buvo Glinskas, Kosmočius, Žilinskas (visi žuvę). Skrebas Bžeckis, atsikraustęs iš Vilniaus krašto, vokiečių okupacijos metais dalyvavo žydų šaudymo akcijose.

Taigi antrąją Velykų dieną mes jau žinojom, kad Masiokų kaime yra Kosmočius. Mums pranešė to šlubio skrebo šeimininkės brolis, todėl jo partizanai nelietė, o visus kitus sunaikino. Po to pasikėlė didelė audra, ir žmonės apylinkėj juokavo, kad velnias Kosmočiaus dūšią pragaran neša.

Ties Masiokų kaimu stovėjo jauja, kurioj partizanai pasislėpę kartą laukė, kada ateis skrebai. Kai tik jie pasirodė, kapitonas Eitminavičius davė ženklą atidengt ugnį. Kosmočius ir šen, ir ten puolė. Kapitonas tik suriko šlubui: „Bėk greitai, nes ir tave čia patiesim!“ Tas klibinkš klibinkš ir nuklibinkščilavo Ramygalos link. Vėliau skrebai šnekėjo apylinkėj: „Mat koks vikrus tas šlubis, visus nušovė, o jis spėjo pabėgt...“ Nebūtų spėjęs pabėgt, jei partizanai nebūtų jo paleidę.

Vėliau persikėlėm į Pauslos mišką, į pietryčius nuo Ramygalos. Čia susitikom su Januškevičiaus-Tėvo būriu. Pasisvečiavom tris dienas ir išsikėlėm į Raguvos mišką. Kurį laiką čia pastovyklavę, vėl grįžom į Pašilių mišką. Oraiėjo šiltn, gyvent miške jau nebuvo blogai, pasistatėm palapines, įsirengėm atvirą miško stovyklavietę.

Eitminavičiaus būry aš išsilaikiau iki 1947-ųjų rudens, iki jis žuvo. Tuo metu būry dar buvo 33 žmonės.

Kapitonas Eitminavičius žuvo tokiom aplinkybėm. Keliese iš miškoėjo į Jodikonių kaimą Krekenavos-Ramygalos vieškeliu. Jodikonyse buvo Eitminavičiaus uošvija. Kulkosvaidininkas Valikonis Antanas pasiskundė, kad blogai jaučiasi, ir kulkosvaidį perdavė antram numeriui, o pats, pasiėmęs automata,ėjo iš paskos. Eidami vorele, užsuko į kaimą, kur buvo keturi penki trobestai. Prie kraštinės Valikonio sodybos sustojo ir klausosi. Iš už sodybos medžių pasigirdo kalbant rustškai. O Antanas Valikonis, gerokai atsilikęs nuo būrio, prieš pasukant keliukui į kaimą, patamsy susitinka nuo Krekenavos einantį NKVD kareivių garnizoną. Anie klausia:

– *Kto tdtot?* [Kas eina?]

Valikonis sako:

– *Choziatn!* [Šeimininkas!]

– *Kakoj choziatn?!* [Koks šeimininkas?!]

– Nu, *choziatn!*.. [Na, šeimininkas!..] – pakartoja Valikonis, nes automatas jo užkabintas ant peties, o nusiimant neišeina, dar kažkur už drabužių užsikabino, todėl jis šnekasi su tais enkavėdistais ir kuo greičiau stengiasi nusiimti automatą.

Rudens naktis tamsi, dar lietus dulkena, nors akin durk – nieko nematyti, bet automatą jis šiaip taip nusikrapštė nuo nugaros. Enkavėdistai tuo tarpu jau rimtai suriko:

– *A nu-ka! Idi-ka studa!* [Na gi! Eik čia!]

Tada jis nieko nelaukęs paleido seriją iš automato. Eitminiavičius, prieš tai girdėjęs Valikonio balsą, kai jis ginčijosi su enkavėdistais, puolė atgal, bijodamas, kad Valikonio gyvo nepaimtų. Rusai, sukritę į griovius, irgi pradėjo šaudyti. Paleidęs kelias serijas iš automato, Eitminiavičius krito pakirstas enkavėdistų kulku, o Valikonis puolė į griovį ir atsišaudydamas laimingai pasitraukė.

Vėliau Antanas Valikonis žuvo netoli Ramygalos, Naujasodės kaime, kartu su Jonu Kalvaičiu.

Tuo metu *Vėtra* – Kazimieras Vaznonis, antros kapitono Eitminiavičiaus būrio dalies vadas, irgi jau buvo žuvęs. Po jo būrį perėmė *Vytentis* – Vladas Drąsutis, o žuvus *Vytentut*, 1948 metais rudenį, aš perėmiau vadovavimą.

Būrys buvo likę vienuolika žmonių. Aš atėjau su savo vyrais, taigi iš viso buvo aštuoniolika.

1947 metais partizanų gretos buvo jau labai išretėjusios. Mažais būreliais, dažniausiai dieną, užeidavom pas žinomus žmones ir slėpdavomės daugiausia kluonuose, o vakarais vėl išeidavom. Dažnai eidavom į Raguvos mišką, į Pauslos mišką, keldavomės į Juodžio mišką, žiūrinti, kurioj vietoj imdavo slauti NKVD kariuomenės garnizonai.

Kartą kaime pas vieną žmogų užėję siuvom kepures – aš, Jonas Rimaitis, Kazimieras Budrys ir dar du. Vienkiemis nuo miškelio buvo maždaug už 300 metrų. Iki vienkiemio plynas laukas, bet rugiai pasėti, užtat nelabai ir matyti, jei kas palei juos eina. Sargybos lauke nepastatėm. Besiūdami pamatėm, kad ateina kalmyno vaikas maždaug keturiolikos metų. Šeimininkas buvo išėjęs į kalvę. Kambary dar buvo penki maži

vaikai, mažiausiam pustrėčių metų, kiti vyresni. Mes šeiminkės ir klausiam, ar nieko, kad tas kalmynų berniukas mus pamatys. Ji sako:

– Žmonės jie neblogi, bet geriau nestrodykit.

Mes perėjom į seklyčią ir ten vėl stuvam. Šeiminkė atsi-nešė lašinių, svogūnų ir jau ruošiasi kept. Tik maždaug už 20 minučių matom per langą, kaip vienas, du, trys... su šautuvais per duris eina į vidų – dvi mergos ir trys vyrai, visi ginkluoti. Viską metėm velniop ir griebėmės už ginklų. Girdime, kad anam gale gryčios jau rékauja:

– Labą dieną, šeiminke! Labą dieną! Kaip su prievolėm?!

– Išvežėm viską, – aiškina šeiminkė.

Mes manėm, kad patikrins prievolių kvitus ir išeis. Seklyčią, kurioj stuvom, nuo priekinio kambario skyrė šilta siena, toliau stovėjo spinta, nuo jos iki šiltos sienos ištempta virvutė ir pakabinta užuolaida, už kurios jau tamsu, lango toj pusėj nėra. Prie sienos stalas, ant jo stuvamoji mašina, viršuj, kampe, kiek pasviręs pakabintas veidrodis. Mes užtraukėm užuolaidą ir užlindom už šiltos sienos. Aš, atsistojęs prie spintos kampo, pro plyšuką žiūriu į veidrodį, kuriame gerai matyti durys. Jei kas eitų, iš karto pastebėčiau. Prieškambary šurmuliuoja skreba! o mes čia susispaudę sėdim ir laukiame, kas bus toliau. Girdžiu: trekš, trekš, ir vis stebiu per veidrodį, kas ten trekšti durų pusėj. Matau, rankena kilstelėjo, durys palengva prasivėrė, o per jas skrebas kiša automato vamzdį ir kraipo į visas puses.

Žiūriu į veidrodį ir matau: skrebas Gabalas (Morkutis) duris pravėrė ir atsargiai įsėlino į vidų. Man net šilta pasidarė, stuvėjas žiūronus ant sienos pakabinęs paliko, o tai jau pusė išdavystės, kad kambary kažkas yra. Gabalas, įslinkęs į vidų, dairosi, dairosi, duris tik pridarė, paliko šiek tiek atviras. Staiga priėjo prie komodos, ištraukė viršutinį stalčių, o ten stuvėjas savo sagas ir skudurėlius visokius dėdavo. Pažarstė, pažarstė po tą stalčių, nieko neradęs, truktelėjo kitą – užrakinta, o aš jį vis stebiu. Traukia trečią – irgi užrakinta. Pasidairė pasidairė, eina prie spintos. Tuo metu aš pasitraukiau kiek atgal. Girdžiu, grrgžt – atidaro spintos duris. Per veidrodį aš jo nebema-

tau, kadangi jis visai šalia manęs. Kiek pakrausčius spintą, jam šovė į galvą – kas gi ten, už užuolaidos. Matau, kiša automato vamzdį ir jau bando juo pastumt užuolaidą. Supratau, kad kitos išėtties nėra, stvėriau už automato vamzdžio galo ir staigiai nulenkiau žemyn, o kitoj rankoj laikiau paruošęs pistoletą, kad galėčiau staigiai paleist į jį šūvį. Tik automato buožė trinkt ant žemės, ir, skerdžiamos kiaulės balsu rėkdamas, šitas skrebas šoko atgal pro duris, bet ne į lauką, o tiesiai pas anuos, kurie buvo gryčioj. Rimattis iš už krosnies paleido dar porą serijų jo pusėn, kad greičiau bėgtų. Į duris netaikėm, nes anam gale buvo mažų vaikų. O svarbiausia – kada nebus užmuštų, mažiau kankins žmones, pas kuriuos mes buvom. Mes nieko nelaukė šokom į lauką pro duris, o antie visi per langus iššokinėjo. Skrebei Bezdonytei automatas užkliuvo, ji taip ir paliko jį kambarį. Skrebu tik kulnai palei rugius sušvytavo, tiek mes juos ir tematėm. Dar iššovėm kelis kartus aukštyn, susirinkom kepures ir išėjom į mišką.

Netrukus pas tuos žmones atvažiavo dvi mašinos, pilnos enkavėdistų, viską apvertė aukštyn kojom, areštavo vyrą su žmona, kurią netrukus paleido, o vyrą užverbavę paleido vėliau. Kitos išėtties žmogui nebuvo, nes vaikai jam irgi buvo brangūs, dėl jų reikėjo aukotis, kitaip būtų išvežę į Sibirą arba į kalėjimą būtų pasodinę. Aple tai jis mums pranešė. Nutarėm, kad geriausia jam būtų išvažiuot į miestą, bet ten jo neišleidžia, liepia likti tėviškėj ir pranešinėti NKVD apie partizanus. Jis enkavėdistams aiškina, kad dabar jį miškiniai nušaus, o šitie nenusileidžia: „Esi savas, nėra ko tau jų bijot. Sėdėk namuose, ir viskas.“ Kito kello neliko; nutarėm tą žmogelį iš namų „išvyti“. Vaikus išvedėm pas kaimynus, kad neišgąsdintume, o patys gryčioj prišaudėm, gilzių nuo vokiškų šovinių kambariuose pribarstėm, šeiminingą pusnuogį paleidom. Tas nubėgo Ramygalon į NKVD būstinę ir pasakė, kad miškiniai užpuolė, o jis pats va su vienais apatiniais vos pabėgęs. Enkavėdistai patikėjo ir tą žmogų išleido gyvent į miestą.

Buvo tokių, kurie, vengdami fronto, lindo skrebynan. Vėliau vieni iš jų ten liko, kiti patys pasitraukė. Šitie nebuvo

tokie žiaurūs, o tie, kurie pasiliko, parodė, ką gali. (Kad būtų teisę skrebus tuo metu už kokias nors žudynes – neteko grįdėt. Tik va, kaip jau minėjau anksčiau, už baimę buvo keli pasodinti penkiolikai parų į karcerį, kai sukėlė paniką ir išsigandę pabėgo iš Pašilių miško.)

Anksčiau, būdavo, ko tik paklaustum apie skrebus, niekas jų geru žodžiu kaimuose neminėjo, sakydavo: „Arkliava-giai, chuliganai...“ Gal ir negalima sakyti, kad visi tokie buvo, bet kad būtų buvę tokių, kurie būtų kovoję dėl kokios idėjos, netiktu. Nebent tik šiandien jie gali ta propaganda prisidengt, neva buvę „liaudies gynėjai“. Bet kokią liaudį ir nuo ko jie tada gynė? Jeigu atėjo gryčion skrebai, tik žiūrėk, kad ko nepavogtų. Šeiminkas, pamatęs savo kieme skrebus, pirmiausia puldavo viską slėpti nuo jų akių, o tik tada įleisdavo gryčion. Vogdavo ir NKVD kareiviai, bet skrebai ypatingai tuo pasižymėjo. Jie ne tik po stalčius ieškodavo „banditų“, bet nesidrovėdavo atsidaryt netgi sieninį laikrodį ir pažiūrėt, kas ten yra. O jeigu jau, neduok Dieve, tą „banditą“ randa, tada nebežino, kur pats dėtis, bėga galvą pametęs.

Kiek pamenu, Krekenavoj buvo labai narsus skrebas Slivka. Iš pradžių jis tarnavo vokiečių armijoje, o atėjus rusams, nuėjo tarnaut skrebynan.

Ramygaloj pokario metais veikė 10–16 skrebu, o Krekenavoj per keturiasdešimt.

1947 metų pavasarį, pamenu, ką tik medžių lapai buvo išsprogę, atėjom į Pašilių girią, netoli Medinėlės kvartalo, visai šalia Gudelių ežero, apžiūrėt buvusios žiemos stovyklos. Būdos buvo senos, pripelijusios, tada pasistatėm iš žievių kitas bent nuo lietaus apsaugot (trim, keturiem žmonėm).

Vieną vakarą kapitonas Eitminavičius į kaimus išsiuntė dvi partizanų grupes: pirmoji turėjo parūpinti ir parnešti į stovyklą duonos, o kita pasitraut, ar nėra kur NKVD kariuomenės garnizono, ir pan. Vienoj grupėjėjo keturi, kitoj – devyni. Pamiškėse ir kaimuose NKVD garnizonai jau dažnai surengdavo pasalas, todėl, išeidami į kaimus, pamiškėj turėdavom palikti du vyrus, kad saugotų, nes į pasalas pakliūdavam dažniausiai grįždami pamiške. Šį kartą kapitonas Eit-

minavičius į sargybą pasiuntė mane ir Drąsutį Antaną.

Nuo Gudelių ežero per griovį yra tiltas, Liauše vadinama vietovė. Mes atėjom iki to tilto ir čia palikom stebėti, kad kas netikėtai neateitų, o anie – vienį nuėjo į Gudelių, kiti į Gudelių pusę. Grįžti jie turėjo per tą pačią vietą. Mudu dar paėjom kiek į šoną palei krūmus, kad plačiau matytume apylinkę. Stovim ir kalbamės su Antanu patyliukais.

Praėjo apie pusantros valandos, anie jau turėtų grįžti. Naktis potamsė, mėnulio nėra. Mes vis per žiūronus pasižiūrim, bet jų vis dar nematyti. Tik pasisukam į Liaušės pusę, matom: vienas, kitas, trečias jau bėga palei griovį. Aš paklausiau: „Kas?“, ir tuojau kirto į mus. Mes iš automatų paleidom kelias atsakomąsias serijas. Pasirodo, jau ir mūsiškiai buvo kažkur netoli. Enkavėdistai paleido raketą, kad mus apšviestų, o mūsiškiai, pastebėję, iš kur ją iššovė, kirto į tą vietą iš kulkosvaidžio. Ten šaudymas nutilo, bet ėmė leist raketas. Mes pradėjom trauktis palei griovį, o mūsiškiai irgi pasitraukė ir pasuko kita kryptimi, kadangi niekas nežinojo kiek čia tos kariuomenės. Grįžę į stovyklą, apie tai informavom būrio vadą Eitminavičių. Jis sako: „Negi dabar bėgsim iš stovyklos? Reikia laukt iki ryto anų išėjusių, o ryte persikelsim į kitą kvartalą.“

Mudu su Antanu įlindom į būdą, šnekučiuojamės, bet apėmė miegas ir užsnūdom. Vos tik pradėjus aušti, girdžiu: tuk tuk tuk tuk, kažkas bėga. Iš karto prabudau. Pasrėmęs klausausi, nes, jei bėga kas, alkūnę atrėmus į žemę, o delną į ausį, labai gerai girdėt. Girdžiu sargybinių balsą: „Tiesiai per Medinėlės kvartalą kažkas ateina, ne keliuku, o per šiekštyną.“ Aš iškišau iš būdos galvą, matau – sargybinis kalbasi su skyrininku. Skyrininkas sako: „Gal mūsų kuri nors grupelė grįžta į stovyklą?“ Mes vadovavomės tokiais įstatymais: eit sargybai būrį skirstėm į kelis skyrius, kiekvienas jų turėjo savo skyrininką, kuris buvo atsakingas už stovyklos saugumą. Jeigu tik sargyba pastebėjo ką nors neaiškaus, tuojau siunčiamas kulkosvaidininkas su visa tarnyba prie postų. Aš irgi pamaniau, gal grįžta tos mūsų grupės, kadangi, norint patekti per tą šiekštyną į stovyklą, reikia gerai pažint vietas

(čia buvo toks brūzgynas, toks štekštynas, kad ir žmonės sakydavo, jog pats velnias per Medinėlės kvartalą be lazdos neprasiskverbs).

Du kulkosvaidininkai iš karto patraukė į priekį sutikt atėinančių, bet iki postų nueit jau nebespėjo. Išgirdom pirmąją seriją iš automato, o paskui ėmė kalent kulkosvaidis. Mes kaip tarakonai pasipylėm iš tų būdelių. Kapitonas Eitminavičius sukomandavo:

– Tuoju padaryt uždangą!

Išsiskleidėm ir pasiruošėm sutikt „svečius“. Matėm, kad sargybinis, ėjęs prieky, parkrito, o kulkosvaidininkas Valikonis paleido į darbą kulkosvaidį. Kapitonas šaukia sargybiniui:

– Traukis už mūsų! Traukis už mūsų!

Sargybiniui Vladui Čipliui tik ranką peršovė, o kulkosvaidis, girdime, varo be perstojimo. Iš priekio irgi ugnis nemaža. Kapitonas kulkosvaidininkui suriko:

– Antanai, į užnugarį!

Ir jis, su parkritimais šaudydamas, atbėgo prie mūsų. O ten, pasirodo, enkavėdistai. Pamatę, kad kulkosvaidininkas traukiasi, visu būriu puolė jį vytis ir užšoko tiesiai ant mūsų. Prisileidom maždaug iki 10–15 metrų ir tada atidengėm ugnį, ištiesai visa linija sugulę! Enkavėdistai kaip lapai iškrito. Greit pasikėlėm ir – atgal, nes, su antrąja banga susidūrus, gali būti liūdnės pasekmės.

Viskas nutilo, nešaudo, vadinasi, priedanga nereikalinga, ir visas būrys pasitraukėm. Sustoję kitoj kvartalinėj, Čipliui perrišam ranką.

Prieš auštant visada į pamiškę išstūsdavom žvalgybą. Tuo momentu, kai sargybinis atbėgo į stovyklą ir pasakė, kad Medinėle kažkas atitreška, žvalgyba jau buvo išėjusi. Netoli miško buvo toks Girelės kaimas, kur gyveno keturi gyventojai. Žvalgyba apžiūrėjo tas sodybas, ar neslampinėja koks pašalinis. Partizanai, būdami kaime, iš pradžių išgirdo silpną, paskui labai stiprų susišaudymą, ir viskas nutilo. Jie ir svarstė: „Kur šaudo?“ Nuo stovyklos buvo nuėję apie du kilometrus. Iš žvalgė Girelę, kareivio jokio, vadinasi, nieko nėra, nes masinio puolimo metu iš karto juos pastebėtum. Nutarė eit į

stovyklą. Centrinėj kvartalinėj, kuri eina nuo Gudelių ežero per visą mišką į Krekenavos pusę, jokių pasalų nėra. Paprasčiau per slautimus tą kvartalinę visada kariuomenė apgulda. Ateina netoli stovyklos – tyku, ramu, nieko negirdėt. Eina tiesiai prie sargybos postų. O sargybinių nėra. Pamanė, kad, išgirdę kažką ateinant, sargybiniai nubėgo pranešt į būrį. Jie ir žengia artyn stovyklos takeliu. Priekinis pastebėjo lyg kareivišką palapinę, ir ten kažkas sukrutėjo. Nieko nelaukę abu paleido porą serijų, ir atgal. Kiek pabėgęję sustojo ir klausia vienas antro:

- Ką tu matei?
- Rusus, – tas sako.
- O kam tu šovei?
- Tu šovei, ir aš šoviau.

Pasigynčio pasigynčio, paskui svarsto: „Gal sargybinis ten buvo? Jeigu rusai, būtų atgal kirtę, o dabar tylu, nieks nieko.“ Abu ėmė krimstis: o gal savą nušovė? Tada nuėjo į kitą sargybos postą ir nuo ten vėl patraukė į stovyklą. Patyliukais, patyliukais, mato, stovykloj tuščia, jokio triukšmo. Šliaužte prišliaužė prie išvirtusio medžio, o už jo, žiūri, guli kažkas žalsva uniforma, galvos nematyt, tik ranka atmesta. Dar arčiau prislinkę pamatė negyvą enkavedistą, toliau žiūri – kitas. Dabar vienas iš jų prisitaikė į tuos gulinčius rusus, o kitas slenka artyn. Jei kas – paleis serija, ir buvo sutarę bėgti atgal. Prislinkę arčiau, jie suskaičiavo devynis lavonus. Vėliau sužinojom, kad per tą puolimą ėjo vienuolika skrebu, kurie dalyvavo stovyklos puolime kartu su 150 Ramygalos NKVD kareivių. Iš tų skrebu vienas buvo vietinis, todėl jis ir vedė ne keliuku, o tiesiai. Pradžioj sutikę vieną kulkosvaidininką ir du su automatais, manė labai lengvai susidorosią, bet kai užšoko ant mūsų linijos, tada jau pametė galvas, nes patys priekiniai enkavedistai krito vietoj, skrebai davė į kojas, o garnizono kareiviai paliko ir savo draugų lavonus, nė ginklą nepasiėmę, lėkė iš miško kiek kojos įkabina. Ginklus jų surinko aniedu mūsų žvalgybininkai ir atnešė į būrį. Skrebus už tokį vedliavimą enkavedistai susodino į daboklę po 15 parų.

Per visą partizaninės kovos laikotarpį man teko daug kartų dalyvaut susirėmimuose su NKVD kariuomene. Vieni iš stambesnių susidūrimų įvyko prie Lėno, kada, su Vaiteliu susitikę Pašilių miške 1947-ųjų birželį tris dienas išbuvom apsupti labai didelių NKVD kariuomenės pajėgų.

Tuo metu mūsų būry buvo toks Vladas Daugėla-*Alšėnas* nuo Krekenavos. Vyras jį jau buvo pradėję įtarinėti. Jis nuedavo į kaimą, kur gyveno dvi seserys, brolis ir motina. Brolis dirbo Krekenavos milicijoje ar saugume, dabar nepamenu. Tiek merginos, tiek motina Daugėlą stengėsi viliot pas save. Viena mergina, atrodo, jam patiko, jis tiesiog negalėdavo nuo jos atsitraukti. Vis prašosi ir prašosi, kad iš būrio išleistume, nes jam tos moterys ir baltinius išskalbdavo, ir šitaip ką padėdavo. Kapitonas Eitminavičius irgi pradėjo jį įtarinėti – vieno nebeleidžia, tik tris, keturis. Be to, davė nurodymą, kad kai tik persirengs, tuojau grįžtu į stovyklą. Jei nutariame kokioje vietoje ilgiau pabūti, tada jam neleidžia išeiti, o jei trumpiau – išleidžia.

1947 metais paskutinį kartą taip pat išėjo trise: Antanas Barkauskas-*Brakontertus*, Vytautas Barkauskas ir Daugėla-*Alšėnas*. Ką tik buvom papjovę telyčią, per dieną, aišku, visos nesuvalgysi, nors žmonių tuo laiku buvo per trisdešimt. Dar laukėm iš Krekenavos pušyno ateinant *Paukštello* grupės, o po savaitės tarėmės keltis į kitą mišką. Pasirodo, Daugėla viską papasakojo savo merginai.

Grįžta į stovyklą anksti ryte, sargyba jau postuose. O Krekenavoj tuo metu buvo iš anksčiau sutraukta daugiau NKVD kariuomenės, kadangi neseniai už Krekenavos ji krėtė Skilvionių mišką.

Mes buvom apsistoję tarp Pašilių girios ir Krekenavos, arba Rodų pušyno, kaip kas vadina. Ten, kur eina vieškelis nuo Ramygalos į Krekenavą (dešinėje pusėje – Rodų pušynas), tarp miško buvo sodybos, vadinamoji Girelė, o už jų – jau Pašilių giria. Čia pakrašty mes ir stovyklavom.

Pasirodo, Daugėla, ryte atsikėlęs, slapta dingo iš stovyklos. Sargybiniai, stovėję toliau, išgirdo kažką nuo stovyklos pusės ateinant. Jie pritūpė, ir laukia: gal koks šnipelis bus

atėjęs apsižiūrėt, bet žingsniai ėmė tolti kažkur į šoną. Tada jie pakilo ir pradėjo slinkti iš paskos. Nuo Girelės eina keliukas ir netoli aikštelė. Jie pastebėjo, kad tą aikštelę bėgte perbėgo Daugėla. Žinojo, kur šis bėgs, tiesiai palei aklažerį užbėgo jam už akių ir pasigavo. Parsiveda į stovyklą. Kapitonas Eitminavičius pradėjo jį tardyt, ir netrukus išgirdom su doku dalgę galandant, bet toks galandymas, kad daugiau daužo per dalgę, o ne galanda. Rytas ramus, taip aiškiai girdėt. Supratom, kaime mums duoda sutartą ženklą, kad rusai siaučia. Greit pasikėlėm, stovyklos nebemaskuodami, perėjom kvartalinę ir pastebėjom nuo ežero pusės atslenkant NKVD kareivius. Maždaug už 20 minučių matom – kvartaline nedideliu grioveliu eina rusų kareiviai. Prieky – leitenantas, šviesiaplaukis, beretė užkišta už perpetės. Nuo jų mes maždaug už 25 metrų gulim sugulę. Leitenantas staiga sustojo ir žiūri žemyn: rasa nukrėsta, vadinasi, kažkieno neseniai praeita. Palipo iš griovelio aukštyn, atsisuko į mus ir vėl žiūri. Mes jį irgi aiškiai matom. Ranką leitenantas tik pakėlė, tada mes jau nieko nelaukė kirtom į vėpsančius enkavėdistus ir ėmėm trauktis. Enkavėdistų ten buvo apie trisdešimt, apie penkiolika nukirtom, nes čia slinko tik pirmosios jų voros prieš apstojant visą mišką. Pasitraukėm į kitą kvartalą. Daugėla bandė bėgti, bet tas, kuriam buvo pavesta jį saugot, paleido seriją iš automato ir nušovė. Prieš tai jis jau buvo prisipažinęs, kad tos merginos per savo brolių jį įkalbėjusios mus išduoti. Iš pradžių mus pulti ketino Krekenavos ir Ramygalos enkavėdistai, bet kai sužinojo, kad čia įsitaisęs *Rupūžėnas*, tada atsikvietė papildomų jėgų dar iš Panevėžio ir Ukmergės.

Apsupti mes išsilaukėm tris dienas. Pernakt enkavėdistai stovi apsupę mišką, o dieną jį šukuoja. Pasitraukiam iki miško pakraščio, o tada jau kitos išėitties nėra – turim laužtis per juos. Pasirenki kuo patogesnę poziciją, prisileidi visai arti, tada stipri ugnis, metam granatas, pakylam ir bėgam tiesiai per jų galvas, o į lauką išbėgt dienos metu – savizudybė. Šitam apsupime per tris paras iš mūsų 32 partizanų žuvo penki.

Pirmą dieną dalis partizanų nepastebimai ištrūko iš apsupimo, o vakare bandėm prasiveržt pro Girelės gyvenvietę.

Prislinkę visai netoli enkavėdistų linijos, girdime: medžių lapus kareiviai traukia ir pliaukši jais žaisdami. Ilgai nelaukę puolėm sutelktom jėgom. Granatos, stipri ugnis – ir pirmą liniją pralaužėm labai nesunkiai, gana laisvai. Iš šonų ir iš paskos pasipylė šimtai raketų, miške pasidarė šviesu kaip dieną. Maždaug už 250 metrų mus pasitiko antroji linija – sutelkta kulkosvaidžių ugnim prasiveržt į priekį jau nebuvo vilties, grįžom atgal.

Pirmą dieną žuvo Vladas Čiplies, Alfonsas Rimkūnas. Antanas Valikonis buvo sunkiai sužeistas. Jį paslėpėm po medžių šakom, bet antrą dieną, matyt, ištroškęs pats išlindo ir ėjo gert, ten jį ir pribaigė enkavėdistai.

Tada kapitonas Eitminavičius pasiūlė sudaryti dvi grupes ir bandyt veržtis atskirai: vieniems vienoj miško pusėj, o kada atkreips dėmesį, tada kitiems veržtis kitoj pusėj. Taip ketvirtą parą, be penkiolikos minučių pirmą, išsidėstėm numatytose vietose. Būrelis patraukė tiesiog Ramygalos link. Iš miško išėjus, pliki laukai, jokių krūmokšnių, ežeras, Liaušis, pro tą Liaušį už dviejų su puse kilometro ir pati Ramygala. Enkavėdistai nepatikėjo, kad partizanai ta kryptimi galėtų eiti, todėl šitoj vietoj paliko labai silpną sargybą. Mūsiškiai tyliai perbrido per Liaušį, bet maždaug už 200 metrų nuo tilto karklynuose išgirdo lyg ginklų žvangėjimą. Tada visi sukrito ant Liaušio griovio krašto ir pragulėjo apie 20 minučių. Paskui lyg ir viskas aprimo. Pasikėlė – ir tiesiai į Ramygala, bet jos nepriėję pasuko į dešinę ir patraukė Pauslos miškan.

Prie Anciškų Juodžio miškas, o toliau jau prasideda Pauslos miškas. Ten jų prasimušė iš viso vienuolika, o mes keturiolika likom miške – apsupti. Kitą dieną mus užklupo tik vieną kartą.

Kadangi grupė nedidelė, iš to kvartalo mes ir neišeinam. Prieinam tokį slėnį, matom, enkavėdistų bėgta, – visa purvynė išdrembta, tada mes ir pradėjom sekti paskui juos. Taip iki vakaro išmulkinom, bet visiems tiek įsipyko, valgyt nebeturime, todėl nutarėm veržtis. Per kautynes atidengt sandėlio juk negalėjom, nors šovinių ten sočiai buvo. O jei su šūnimis ateis enkavėdistai ir suras? Tada tai jau prapultis. Kau-

tynių metu šovinius dažniausiai laikydavom senų medžių dre-
vėse, supylę buteliuose. Kai pritrūksti, pasiimi butelį, tekšt į
kelmą, šovinius susirenki ir eini toliau. Šitos atsargos jau
irgi buvo pasibaigusios.

Prasiveržem labai nesunkiai, matyt, enkavedistai irgi jau
buvo nusilpę, turėjo daug aukų. Ant tilto stovėjęs jų štabas
smarkiai nukentėjo, kadangi ten buvo stūstuvai (virš miško
skraidęs žvalgybinis lėktuvas jiems pranešinėjo apie mus).
Girelės gyventojai pasakojo, kad jie tris mašinas lavonų išsi-
vežė. Viena mašina atvažlavusi iš gyventojų rinko pagalves,
antklodes susukt ir paguldyt sužeistiesiems.

Iš apsupimo mes išėjom tarp Gudelių ir Gudelių ežero
ir patraukem palei Ramygalą į Apušotą. Tai toks drebulynas,
važiuojant tarp Ramygalos ir Pašilių. Daugėlos išdavystė kai-
navo mums penkias gyvybes, teko sunaikint ir jį patį.

Iš pat pradžių, 1944-aisiais, į kapitono Eitminavičiaus būrį
atėjo Krikščiūnai – Danielius ir Algirdas. Jų brolis Leonas
1941–1944 metais tarnavo vokiečių kariuomenėj. Kai 1941-
aisiais užėjo vokiečiai, Ramygaloj mačiau savo akimis, kaip
Antanas Vienažindis ir šitas Leonas Krikščiūnėlis, abu gin-
kluoti vokiškais šautuvais, užsirišę baltus raiščius, pasikin-
kę devynis žydus, vežė lauko patranką.

Krikščiūnėlis atsisėdęs ant tos patrankos su botagu, o Vie-
nažindis iš paskos vežime vienas važiuoja. Tą patranką, kiek
girdėjau, jie vežė į Panevėžį. Vienažindis, kilęs iš mūsų Ri-
maisų kaimo (pasitraukė kartu su vokiečiais), man vėliau
pasakojo, kad už Ramygalos jie patranką pririšę prie veži-
mo, o žydai ėję iš paskos. Žmonės jų tokiu nežmonišku elge-
siu labai pasipiktino. Įstojęs į vokiečių kariuomenę, Krikš-
čiūnėlis, kiek žinau, dalyvavo Rytų fronte, Ukrainoj. Kada ru-
sai vokiečius vijo atgal, Krikščiūnėlis, paskiau toks Vazon-
nis, irgi kariavęs vokiečių kariuomenėj, perstrengė civiliškai
ir pasidavė rusams Vokietijoj, atseit juos vokiečiai neva ap-
kasų kast buvo paėmę. Rusai tuo laiku gal ir neišsiaiškinę,
kokiems keliams jie ten pateko, išgrūdo juos į Pečioros lage-
rius, o pasibaigus karui, paleido į namus. Grįžęs namo, Vaz-
nonis sužinojo, kad jo jau ieško enkavedistai. Kadangi du

broliai buvo miške, tai jis irgi išėjo į mišką. O Leonas Krikščiūnas ėmė slapstytis, nors jo du broliai taip pat partizanavo. Iki 1946 metų rudens jis į jokių būrį nestojo, slapstėsi tai Ėriškių, tai Želbgalos apylinkėse, tai apie tėviškę. Kadangi žmonės žinojo, jog du jo broliai partizanai, mielai jį priimdavo ir juo tikėjo. Vienas Leono brolis žuvo 1947-ųjų rudenį – tai buvo pirmas jo atliktas „darbas“.

Tuo metu Viktoras Mažeika iš Vėtros būrio pasprašė išleisti namus pas brolių persirengt baltinių. Sykiu ir kulkosvaidininkas Smilga pasprašė išeiti iš būrio. Kadangi mūsų metu buvo sulankstyti kulkosvaidžio rėmai ir jis pakeltė juos naujais, todėl norėjo išbandyti, kaip veikia. Būrio vadas jiems ir sako:

– Eikit. Kai Viktoras persirengs tuos marškinius, grįždami užeisit pas Samsoną arba Liberį, jie turi didelius rūsius, ten ir išbandysit kulkosvaidį.

Jiedu nuėjo pas Viktoro brolių keliose – Povilas Smilga, Petras Daniūnas, Algirdas Krikščiūnas – ir rado ten Leoną Krikščiūną. Kai Viktoras persirengė, jo brolis atnešė naminės butelį. Jie tą butelį išgėrė, bet nedelsdami išėjo. Kartu su jais – ir Leonas.

Netoli Mažekos buvo žvyruobės. Leonas ir sako:

– Užeinam, čia aš turiu paslėpęs dar vieną pusbuteliuką valstybinės.

Ir jie ten užėjo. Išsitraukia iš po kelmo Leonas tą pusbutelį, atkemša, ir visi, sustoję ratu, jį išgeria.

Duobėse Leonas atsiskyrė nuo partizanų grupės pasakęs:

– Labanakt. Einu, kur nors įlįsiu į kluoną Ėriškiuose ir permiegosiu.

O partizanai nuėjo pas Samsoną išbandyti kulkosvaidžio. Samsono sodyba – už vieškelio į miško pusę, netoli nuo kelio. Bet žmonės jau miegojo. Partizanai žinojo, kad prieš savaitę Samsonai šventė metines ir turėjo dar alaus likučių. Pabeldė į langą. Šeimnininkas, juos pažinęs, pakvietė į vidų. O jie sako:

– Neisime, neturim laiko. Atrakink rūšį, norime išbandyti kulkosvaidį. Tik ryte nuėjęs surink gilzes.

Samsonas tiesiog primygtinai kviečia:

– Užeikit, dar uzbonas alaus likęs, nors paragausite.

Partizanai jam sako:

– Išnešk va čia į lauką, ir išgersim po stiklą.

Smilga su Daniūnu įėjo į rūšį bandyt kulkosvaidžio, o šeimininkas atnešė ašotį alaus. Šitie išgėrė po stiklinę. Tiedu, išbandę kulkosvaidį, irgi išlindo į lauką. Abu ėmė kosėt, sako, gerklę graužia, o šitie dar pasiūlė alaus. Smilga, tik išgėręs kelis gurkšnius, ėmė vemt. Manė, kad nuo parako dūmų tam rūstuke apsinuodijo. Daniūnas išgėręs irgi pradėjo vemt. Smilga dar priklaupė, norėjo pirštą kišt į gerklę, bet, nuo vieškelio pusės pamatęs bėgant žmones, garsiai sušuko:

– Kas?!

Ir tuo metu į juos pasipylė šūviai. Smilgą sužeidė, bet jis irgi dar spėjo paleist keletą serijų. Partizanai suprato, kad čia išdavystė ir kad jie pateko į pasalą. Tuo metu žuvo Algirdas Krikščiūnas, Leono brolis, Petras Daniūnas (iš Papiškių kaimo). Povilą Smilgą paėmė sužeistą (vėliau mes jį iš ligoninės susigrąžinom).

Kada Smilga apgijo ir buvo išvaduotas iš ligoninės, jis dar nieko neįtarė, tik vėliau suprato, kad tas Leono pusbuteliukas viską nulėmė.

Po keleto mėnesių Leonas pasiprašė į būrį. Jį priėmė taip pat nieko blogo neįtardami. *Vėtros* būrio vadu tuo tarpu jau buvo Vladas Drąsutis-*Vytentis*. 1948 metais prieš Žolinę žuvo mano brolis Jonas Juospaitis, *Vytento* jaunesnysis brolis, du Garuckai ir Julius Siurba iš Jodikonių kaimo.

Vienkiemy tarp krūmokšnių stovėjo tvartukas; ten jie ir buvo apsistoję trise. Mano brolis Jonas su Kazimieru Drąsučiu iš vakaro nutarė pas juos nueit. Aš su savo būriu tuo metu kėliausi pro Jodikonių buvusio kaimo mišką ir apsistojau Krekenavos pušyne. Anksti rytą išgrdome šaudant, nors man ir į galvą nebuvo atėję, kad mano brolis su Drąsučiu ten yra kartu su jais, kadangi jie vakare išėjo, o čia ryte taip anksti tos kautynės. Supratom, kad ten irgi išdavystė, kadangi enkavėdistai juos apsupo ir labai greit, per pusvalandį, sunaikino.

Po savaitės Krekenavoj vyko Žolinės atlaidai. Mes žinojom, kad Ramygaloj prie kapinių yra tokios duobės, į kurias sumesdavo žuvusius partizanus ir per ne visą kastuvą užbarstydavo žemėm. Prieš tai nušautus partizanus dar palaidydavo sumetę ant grindinio prieš bažnyčią. Aš *Vytentui* pasiūliau, kad dabar būtų proga pasiimti žuvusiųjų kūnus, kadangi garnizonai dažniausiai išsikelia ten, kur vyksta šventės, ir pamiškėse rengia pasalas. Nutarėm ateiti su savo grupėm ir pasiimti žuvusius. Taip ir padarėm. Iš anksto pastatėm sargybas, o vidurnaktį iš šiaurinės pusės, keliuku nuo Masiokų kaimo, su karstais atvažiavom iki Lingerio dvarelio, o iš čia apie puskilometrį karstus nešė atsinešėm ant pečių. Ant tiltelio pastatėm kulkosvaidį tam atveju, jei iš miestelio bandytų pulti rusų kareiviai. Partizanų palaidojimo vietoj merginos buvo užmetusios gėlių, kad mums naktį nebereiktų ieškot, kur jie užkastį. Atėję vieni iš karto kasė duobę kapinėse, o kiti atkasinėjo lavonus ir dėjo į karstus. Juos sužymėjom numeriukais, kad savieji kada nors galėtų pasiimti. Didelės duobės iškast buvo neįmanoma, todėl iškasėm pagal trijų karstų plotį, o kitus du sudėjom į tarpus ant viršaus. Kol darbavomės, pradėjo aušti. Maždaug 30 centimetrų duobės nebespėjom užkastį. Turėjom trauktis, nes dieną laukuose jei užpuls, be aukų neapsieisi.

Daug kur miškuose yra šitaip palaidotų žuvusių partizanų. Šiuo metu, aišku, tas vietas rasti būtų jau labai sunku.

Per Vėlines mes visada nueidavom pagerbti savo žuvusių kovos draugų. Aplankydavom ir pavienius žuvusiųjų kapeilius, uždegdavom žvakutes, pasimelsdavom.

Ramygalos enkavėdistai partizanų vadų į sąslavyną prie kapinių nemesdavo, bijojo, kad nepasiimtų savieji ir nepalaidotų kapinėse. Buvusį *Vėtros* būrio vadą *Drąsutį-Vytentį* jie pakasė prie milicijos darže, taip pat ir kitų buvusių būrių vadų ar šiaip įžymesnių partizanų lavonus slėpė.

Turiu pasakyti, kad visi partizanų palaikai, kurie buvo sumesti žvyroduobėse netoli kapinių, perkelti į kapines. Kartu su mano broliu partizanų palaidota ir mūsų mama. Ten palaidoti ir kiti partizanai: Julius Siurba (jam pastatytas

paminklas), Drąsutis-*Vytentis*, Čiplys, Paliliūnas...

Tąkart grįžtant iš Ramygalos kapinių, Drąsutis ir sako:

– Einam pas mane į Rodų pušyną prie Krekenavos. Užei-
sim pas pažįstamus, paskiau į Naujarodžius. Ten bačkutė
alaus kermošavo yra mums padaryta, pasikalbėsime.

Aš ir sutikau. Nueinam į tą Rodų pušyną. Pabuvom kartu
tris dienas. Atėjo žmogus iš kaimo ir sako:

– Yra bačkutė alaus. Ko nepasiimat?

Parsinešėm tą statinaitę. Iš viso tada mūsų buvo sustrin-
kę per trisdešimt žmonių, ir Leonas Kriksčiūnas ten buvo.
Vakare prieš saulės nusileidimą atelna dvi mergaitės, kurios
mokėsi pedagoginiam institute. Jos atnešė po šimtą papiro-
sų („Sparnų“, „Pajūrio“), pavaišino ir už valandos grįžo į na-
mus. *Vytentis* ir sako:

– Vyrai, palydėkit mergaites iki miško pakraščio, bet toliau
nebandykit eit, nes po Žolinės enkavedistai dar tebesiaučia.

Tos mergaitės išėjo, mudu su *Vyventu* kalbamės ir ma-
tom, kad Leonas velkasi milinė, užsimeša ant peties automa-
tą. *Vytentis* klausia:

– Kur eisi, Leonai? Jokiųėjimų kad nebūtų pas gyventojus.

Leonas jam atsako:

– Ten aš ir neisiu. Einu pasalaut, gal su merga pasigausiu
kokį...

Nieko įtartino apie jį tada mes negalvojom. Leonas išėjo.
Kadangi mes – *Vyvento* svečiai, mano būrys į sargybą nėjo.
Ką tik sumigus, aš ir girdžiu per miegus – vienas sargybinis
šneka:

– Prie daržinėlės yra rusų.

Netoli pamiškės, praėjus tokią alkštutę, stovėjo nedidelė
daržinė šienul. Iš pamiškės sargybiniai ją gerai matė, kad ir
naktį. Girdžiu, sargybinis šneka toliau:

– Gal dešimt... Gal penktolika... Eina aplink tą daržinėlę
ir vis žiūri aukštyn.

Mes kuo tyliau pabudinom visus partizanus, pasiėmėm
ginklus ir pradėjom trauktis. Prieinam prie linijos, matom,
kiek tolėliau ant jos stovi kulkosvaidis, vadinasi, iš tos pusės
užstota. Prisitaikėm ir visi vienu metu peršokom tą liniją.

Kai jau persikėlėm, mus pastebėję enkavedistai ėmė šaudyt. Kad iš šio privataus miškelio išeitume į didelį mišką, reikėjo prasilaužt per tokį pylimą, kuris ėjo palei valdišką mišką. Jis netiesus, vingiuojasi, iš šonų iškasti grioveliai. Mums reikla persiropšt per tą pylimą. Nežinome, ar bus ten apgulta, ar miškas apsuptas. Pirmoji dengianti grupelė, priartėjusi prie pylimo, grįžta ir praneša, kad miškas knibždėte knibžda. Jau aišku, jie žino, kad štapus pylimo yra partizanai. Mes ir tada dar nepagalvojom apie išdavimą. Kadangi miške ly mums per siaura vietos, nutarėm laužtis prie pylimo. Pri-slenkame kuo arčiau, – ten toks posūkis, matomumas jau neblogas, kadangi gerokai praaušo, – ir vienu metu per pylimą metam granatas, o tada atsikėlę, stati, atidengiam automatų bei kulkosvaidžių ugnį ir šokam per pylimą.

Matom, kad mūsų nieks net nesiveja. Kadangi iš stovyklos pakilom labai staigiai, todėl nespėjom susiorientuoti, kas iš mūsų yra, ko nėra. Tik vėliau pasigedom Leono Krikščiūno ir Gasparo Piliponio.

– Gasparas kai krito, aš mačiau, – pasakė vienas partizanas. – Prišliaužiau prie jo – galvon kliuvę. Jis jau be jokių gyvybės žymių buvo.

Vytentis klausia, kur Leonas. Niekas jo nematė. Nėra ir Daniūno Petro, kurio taip pat niekas nepastebėjo.

Dieną iš to miško neištrūkst, laukiame vakaro. Vakare aš su savo būriu išėjau per Juodžius į Pauslos mišką, o *Vytentis* su būriu išsikėlė prie Upytės. Ten Ėriškių krūmal jungėsi su Upytės pušynu.

Už keleto dienų Pauslos miške vyko apygardos būrių vadų susirinkimas. Atėjo ir Drąsutis-*Vytentis*. Jis pranešė, kad Petras Daniūnas atsirado – buvęs kažkur nuklydęs. O Leono negirdėt, gyvų paimtų irgi nėra.

Kai buvom apsistoję anapus Ramygalos, palei Žarčių ba-lą tarp Ramygalos ir Truskavos, netoli Daukšynės kaimo, žmonės pasakojo, jog po tų Krekenavos įvykių, maždaug už savaitės, *Vėtros* būry atsiradęs kažkoks išdavikas. Dabar jis atseit vedžioja enkavedistus po apylinkes, o tie, jam nu-rodžius, suiminėja žmones. Sukam galvą, koks gi ten tas

Išdavikas atsirado. Po kurio laiko ateinam į Pašilių girią prie Jodikonių kaimo ir susitinkam būrio vadą Drąsutį- Vytenį. Jis pasakė:

– Viskas paaiškėjo.

Eidamas pas apygardos vadą, *Vytentis* vietoj savęs būry paliko padėjėją Danielių Krikščiūną, Leono brolių. Danieliui žmonės papasakojo, kad jo brolis Leonas ir dar kažkokie du partizanai, pas Ėriškių gyventojus (apie Žeibgalą) prisigėrę iki žemės graibymo, į laikrodžius šaudė. Girdi, dabar toks karas. Samagoną geria atvirai, dienos metu. Be to, jie žmonėms aiškino, kad pasimetę nuo savo būrio ir niekaip jo neranda. Danielius per žmones anuos perspėjo, kad tučtuoju baigtų tas „gastroles“ ir vakare ateitų prie Ėriškių pašto. Kaip buvo sutarta, Danielius Krikščiūnas, Jadvyga Žardinskaitė, Rapolas Vaznonis-*Džanas*, Antanas Barkauskas ir Vincas Makarauskas nuėjo jų pasitikti. [Ši provokacija aprašyta Jadvygos Žardinskaitės prisiminimuose. – R. K.]

O Leonas jau atvirai pradėjo vaikščiot su Tichomirovu ir vedžiot NKVD garnizonus po Ramygalos bei Krekenavos apylinkes. Išdavinėjo partizanų ryšininkus, nes visi jam buvo pažįstami. Užkalniuose areštavo Vaznonytę-Šagamoglenę, Petrą Rankelę ir daugelį kitų. Nuo tokio žmogaus sunku apsisaugot.

Leonas su Tichomirovu buvo užėję pas tėvą ir prašė patalynės. Tėvas pasakė:

– Nieko čia tavo, sūnau, nėra, tu man ne vaikas... Prakeikė tave žmonės, tauta!.. Išdavike! Brolžudy! Mano prakeikimas, kol gyvas, telydi tave!

Tichomirovas įsiterpė:

– Tylėk, seni! Tai vienintelis vaikas, kuris tave išgelbėjo nuo Sibiro. Jau seniai būtum tenai supuvęs!

Kolūkių organizuoti mes netrukdom, bet rusų valdžia, žinodama tuose kraštuose veikiant partizanų būrius, žmonėms, vadinamiesiems kolūkiečiams, ėmė per prievartą dalinti šautuvus. Enkavedistai siūlė ginklus ir kai kuriems Raukštonių kaimo vyrams. Nusikvietė į Ramygalą, suvarė į rūsį ir nepaleidžia namo, kol nepasilims ginklų. Ką darys,

pasirašė žmonės ir parsinešė tuos šautuvus. Tai sužinoję, mes nuėjom pas vieną, pas kitą. Tie ėmė dievagotis mūsų nešaudysią. Mes jiems paaiškinom, kas gali būti: sakykim, veš žmones, enkavedistai pavarys juos saugot, o tada jau nežinia, kuo viskas baigsis.

Kitą dieną paėmusieji šautuvus nunešė atgal į Ramygalos NKVD būstinę ir gražino šeimininkams. Juos vis tiek suėmė, uždarė į rūšį, bet po trijų parų paleido.

Pasitaikė ir tokie, kurie buvo pradėję plėšikaut, bet save vis tiek laikė partizanais – tai Bronius Karkauskas iš Kutiškių kaimo, Masiokas iš Janionių kaimo ir Vilius, neaiškus tipas nuo Vilniaus krašto. 1945 metais Masiokas glaudėsi vietiniam partizanų būry, vėliau apie dvejus metus – raguviečių būry. Paskui šitie vyrai kažkodėl nuo būrių atsiskyrė, ėmė išgėrinėt, į mišką nebeidavo, pas gyventojus turėjo įsirengę slėptuves. Na, ir prasidėjo: ir kostiumus atima, ir žiedus numauna, net armonikas bei akordeonus ėmė vogt. Kai partizanai apie tai sužinojo, iš apygardos buvo duotas įsakymas juos sunaikint.

Kartą užėjom į vieną sodybą, ir mums pasakė, kad pas juos ką tik buvo užsukę Vilius, Karkauskas ir Julius Masiokas-*Auksaburnts*. Žmonės mums nurodė, kur jie paprastai būna. Užsukom pas tą žmogų, nieko nėra. Einam toliau per Juodos upelį. Tik ant lėpto užėjau, ir iš kito Juodos kranto į mus trenkė automatų salvė. Net numušė turėklą, ir aš su tuo turėklu pūkštelėjau į vandenį. Žmonės pasakojo, kad Masiokas, nubėgęs į Katinių kaimą, gyręsis: „Vieną svoločių, kuris mano kailį medžioja, nukirtau.“ Jis manė, kad mane nušovė.

Jų likimas toks: susigūnčiję Masioką „dezertyrai“ patys nušovė ir kažkur palaidojo; Karkauską 1949 metais gyvą paėmė NKVD garnizonas – apie jį daugiau nieko negirdėjau, taip pat ir apie Vilių.

1950 metais įsikūrėm Upytės pušyne. Pasistatėm būdą, apipylėm žemėm ir pasruošėm žiemoti. Čia gana sėkmingai išbuvom iki kovo pabaigos. Kartą keturiose išsiruošėm pasimatyti su buvusio Blėkos būrio partizanų Šnekučiu (vėliau jis tapo išdaviku). Susitikom su juo netoli Ramygalos. Kitą dieną

grįžom atgal į stovyklą, o čia radom linksmai nusiteikčius savo draugus. Jie juokėsi ir pasakojo, kokį iškrėtė pokštą.

Sniego dar buvo gilu, vyko medžioklė. Vienas medžiotojų šuo užbėgo į stovyklą ir įlindo į mūsų būdą. Vyrai, jį pagavę, prie uodegos pririšo išdžiovintą, žirnių pripiltą kiaulės pūslę. Atrodo, nekaltas pokštas, bet sužinojęs aš ėmiau bartis ant vyrų. Viena – šuns gaila, o kita, jei miške su pririšta pūsle medžiotojai pastebės šunį, iš karto kils įtarimas, kas tą pūslę pririšo.

Kitą savaitę pasigedęs šuns (vis dėlto medžioklinis!), šeiminkas išėjo į apylinkę, matyt, tikėdamasis jį atrast. Manė, gal kas pamiškėj pasigavo ir nebepaleidžia. Bet kam tuo laikui medžioti mes buvom griežtai uždraudę, ir šitai žmonės žinojo visose apylinkėse. Kad ir netyčia užtikusiems partizanų stovyklą grėsė sušaudymas, nes už kiekvieną nepažįstamą mes nebuvom garantuoti. Iš rudens apylinkėse išplatindavom proklamacijas, kad medžioklė nurodytuose miškuose draudžiama, ir tuos miškus tuojau pat imdavo krėsti NKVD garnizonai, o mes griebdavomės konspiracijos: apsistodavom tuose miškuose, kuriuose medžioklės nedraudavom. Taigi ante medžiokliai – keturi vyrai, eidami šunelio pėdsakais, užtinka mūsų stovyklą. Vieną iš jų, kilusį iš Molainių, pažinom. Jo vienas sūnus buvo skrebas. O kiti mums buvo nepažįstami. Apklausinėjom kiekvieną atskirai, ir visi tą patį tvirtino: „Aš už save garantuoju, aš niekam nieko neprisitarčiau, bet už kitus neatsakau...“ O dar kovo mėnuo, žiemos stovykloj gyvenam. Keltis kitur? Vadinas, rizikuoti. Sušaudyt juos? Gal būti geri žmonės. Paleist ir sėdėt stovykloj? Blogai. Širdies tai juk niekas neparodys. Matom, vyrai labai nusigandę, mano, kad jau viskas, iš čia gyvi nebeišeis, kadangi per dieną išlaikėm stovykloj. Šautuvus iš jų atėmėm, stovykloj ginkluotą negi laikys. Vakare mes juos surikiavom, aš jiems ir sakau:

– Žinot, vyrai, kalėjimo pas mus nėra. Kad jūs mūsų neparduosite, mes nesam garantuoti. Mums jau buvo panašių pamokų: prižada, prisiekia, savo galvą gelbėdamas, o išėjęs viską parduoda. Mes jus paleidžiam, bet atminkit – vien tik dėl jūsų tą stovyklą turim apleisti.

Taip mes tuos medžiotojus paleidom. Kitą dieną ir patys iš stovyklos išėjom, nebuvo galima rizikuoti. Iš žmonių pasiėmėm tris arklius, pakinkėm į roges ir persikėlėm prie Rodų pušyno. Čia perdienojom, – prasidėjo atodrėkis, sniego dar buvo gilu, arkliai išvargę, o vakare susitikom su *Paukštelto* – Vytauto Vepšto krekenaviečių partizanų grupe.

Paukštelis žinojo, kur mūsų stovykla, ir aš jam pradėjau pasakot, kodėl mes iš jos išsikėlėm. Toks nekaltas pajuokavimas, o kuo baigėsi. Jis man sako:

– Važiuojam į Skilvionių mišką.

Mes taip ir padarėm. Sutikom su *Paukštelto* pasiūlymu. Persikėlėm per Nevėžį, Krekenavą apvažlavom šonu, jis dar padrąsino, kad čia pakely yra savų žmonių. Sakom, užsuksim pas vieną jam gerai pažįstamą žmogų, kad nors kiek pailsėtų arkliai. Tas miškas atseit nebetoli, paryčiui sėsime ir išvažiuosim.

Užėjom į vidų, šeimininkė paruošė vakarienę. Mes užkandžiaujam, šeimininkas ir sako:

– Taigi, ramu dabar. Arklius kluone pastatėt. Sušilę – uždenkit, kad vėjas nesupūstų. Pernakvosit...

Netoli spygliuočių medžių neplatus ruožas persišviečia. Apžiūrėję vietovę, nutarėm apsistot per naktį, o anksti rytą atsikėlę išvažiuosim. *Paukštelis* dar pridūrė:

– Mes čia dažnai apsistojam. Žmonės patikimi. Arklius nuvedėm į kluoną, pastatėm sargybą.

Ryte atbėga vienas sargybinis ir praneša:

– Keliu girdėt kažkoks judėjimas. Naktį pravažiavo dvi mašinos – viena po kitos, bet, atrodo, nuūžė tolyn, o dabar girdėti, tartum kulkosvaidžių diskai barškėtų.

Ką tik pradėjo aušti. Mes tuojuo atsikėlėm, apsirengėm, išbėgom į lauką, ir čia pat už tvarto pasigirdo automato serija – mūsų sargybinis jau kirto į rusus. Mes, 18 vyrų, išsیدstėm aplink sodybą ir pasiruošėm gynybai, nes kariuomenė pradėjo supti sodybą. Iš pradžių manėm, kad garnizono kareivių gal 20–30, o kad išdavystė, net nepagalvojom. Prašvitus prasidėjo kautynės. Prie sodybos kareiviams prielit sunku, kadangi čia didesnės pusnys, o mes, užsiglaudę

už trobesių pamatų, patogiai užėmėm gynybinę poziciją. Supratę, kad mus paimti nebus taip paprasta, jie į trobesius ėmė leisti raketas ir šaudyti iš automatų padegamosiomis kulkomis. Pirmiausia uždegė kluoną, kadangi jis buvo dengtas šiaudais, o gyvenamasis namas – lentutėmis. Mes puolėm į kluoną ir bandėm iš ten išsivaryti arklius, kad galėtume jais trauktis. Sodyba jau buvo apsupta, ir iš visų pusių pasipylė kryžminė ugnis. Žiūriu, vieno arklio nėra, o *Paukšteltis* sako:

– Šeimnininkas žadėjo iš ryto į kalvę važiuoti, prašė manęs arklio. Aš jam leidau.

Tik tada supratau, kad mes išduoti.

Rytą pažeme draikės rūkas, bet kada saulė ėmė kilti aukštytyn, rūkas irgi pakilo nuo žemės, jau buvo galima įžiūrėti aplinką. Partizanui Zolumskui Vytautui nerval, matyt, neišlaikė: pasikėlęs pasimūstė nuo kulku kaip nuo bičių ir nubėgo per lauką link miško. Tada laimingai jam pasisekė, net nesužeidė.

Mes kurį laiką vis dar gynėmės. Sunkiai sužeidė Danielių Krikščiūną. Su mumis kartu čia buvo ir dvi merginos – Jadvyga Žardinskaitė ir Marytė Štarolytė. Jadvyga Krikščiūnui užveržė peršautą ranką, bet daugiau pagelbėt nebuvo galimybių. Žaizda smarkiai kraujavo. Pagaliau enkavėdistai uždegė ir gyvenamąjį namą, iš kurio netrukus išbėgo šeimnininkė su dukra. Šeimnininkei irgi peršovė ranką. Enkavėdistai pagaliau nutraukė ugnį ir ėmė šaukti mums:

– Jūs apsupti! Pasiduokit! Priešintis nėra prasmės! Duodu žodį, kad gyvybė bus jums išsaugota! Tichomirovas!

Aš atsiliepiu ir pasakiau:

– Paimkit namų savininke su dukra!

Šeimnininkas, pasirodo, su tuo arkliu ne į kalvę nuvažiavo, o velniai žino kur. Mus apsupo ne tik Krekenavos, bet taip pat buvo sutelkti enkavėdistų garnizonai iš Ramygalos ir iš Panevėžio.

Tik pakilus rūkui, dar prie sodybos man kliuvo į petį ir sudaužė sąnarį. Rankos pakelt nebegalėjau, bet automatui ant nuleistuko uždėjęs pirštą dar galėjau jį laisvai nuspaust. Turėjau šešias apkabas. Šalia manęs su kulkosvaidžiu gulėjęs

partizanas Jonas Masiokas tas apkabas prideda šovinių, ir taip mes laikomės, o enkavėdistai tokią ugnį duoda – be sustojimo. Aš šaukiu:

– Vyrai, palaukim, kol susilpnės ugnis!

Šaudmenų tai jie juk pritrūks taip varydami ištiesai. Pastebėjom, kad nuo tvarto pusės enkavėdistai ypatingai ėmė spausti, į tą pusę atidengėm stipresnę ugnį, bet tvartą jie užėmė ir į mus pradėjo iš ten pliekti. Aš sušukau:

– Vyrai! Granatomis!

Mečiau granatą. Antrą mesdamas pajutau, kad ta mano ranka atsilošė atgal. Girdėti, kaip rėkia enkavėdistai, užsi-glaudę už tvarto:

– *Patrony! Davajte patrony!* [Šovinių! Duokit šovinių!]

Ugnis susilpnėjo. Dabar sakau:

– Vyrai! Bandom prasilažti ir trauktis į Skilvionių mišką.

Paukštelis jau buvo žuvęs, Danieltius Kriškčiūnas irgi jau mirė, žuvo Jonas Masiokas-*Ažuolas*. Kai tik pakilom, iš karto krito Viktoras Mažeika. Pirmąją liniją pramušėm, bet į tą vietą greit atvažlavo dar šešios masinos enkavėdistų ir vėl pradėjo naują puolimą. Nuo sodybos tuo metu aš buvau paėjęs jau apie 300–400 metrų, kai pajutau, kad kliudė į rankos riešą, į koją, krūtinėn – penktiose vietose perėjo kulkos, kliudė abu plaučius, per gerklę plūstelėjo kraujas, kuris man jau nebeleido įtraukt oro. Prisimenu, dar bandžiau gerklę užkišti sniegu, kad atšaltų, bet spaudimas toks didelis – tiesiog pražlodo. Nebegaudamas oro, netekau sąmonės. Jau peršautas paėjau apie 100 metrų. Matėsi kitų gyventojų sodyba, netoli kažkoks trobesys, prie jo ir sukritau. Visos kulkos, keltos sprogstamos, pasirodo, per mano kūną perėjo kiaurai, todėl smarkiai išdraskė. Kautynių pasekmės liūdnos. Žuvo vienuolika partizanų, tris gyvus paėmė, keturi, kad ir sužeisti, ištrūko iš apsupimo: Aleksas Vaitelis, Štarolis (vienas Marytės brolis) ir dar du. Tai buvo 1951 metų kovo 14 dieną. Gyvus paėmė mane, Štarolytę (sužeistą) ir Žardinskaitę.

Apie tos sodybos šeimninikus girdėjau tik tiek, jog jie gavo iš NKVD kažkiek pinigų ir iš tos vietos išsikėlė į Panevėžį.

Paskutiniiais metais gal po tris kartus per savaitę sapnuo-

davau, kad esu sužeistas, taip dusina, kraujas plūsta per gerklę, bet kai prabundu, pasidaro taip gera, rodos, aš visai sveikas. Šį kartą irgi tą patį sapną sapnuoju. Po kurio laiko atmerkiu akis. Kambary šviesu, o šalia manęs stovi sargybinis su automatu. Kažkaip neįtikėtina, vis dar manau, jog sapnuoju. Ėmiau pirštais gnaibyt pilvą, kad pabusčiau. Jau gerai pradėjau matyt, bet vis tiek negalėjau patikėt, kad aš paimtas gyvas ir esu enkavėdistų rankose. Kai man antrąkart perpylė kraują, aš jau visai atsipeikėjau ir supratau, kur patekęs. Ryte ir vakare dvi seselės man leisdavo vaistus. Vienos aš tyliai paprašiau, kad suleistų kokių nors nuodų. Tai buvo maždaug po trijų savaitių, kai patekau į ligoninę. Gale savo lovos perskaitau: Kliorys Jonas. Supratau, kad manęs neatpažino. Aš net tokios pavardės nesu girdėjęs. Ateina, būdavo, sargybos karininkas ir klausia:

– Na kaip, Kliory, jautiesi?

Jeigu Kliorys, tai Kliorys, manau, tegu taip ir būna, bet vis tiek, jaučiu, geruoju nesibaigs. Kitą kartą aš tos pačios seselės vėl prašau:

– Sesyte, atnešk man nuodų, aš ne savo pavarde... Kai sužinos mano pavardę, kažin, ar atlaikysiu...

Ji net sukľuso. Pažiūrėjo į mane, palingavo galvą, bet daugiau nebeatėjo.

Naktį prie manęs susirinkdavo penki šeši sargybiniai, ateidavo budintis karininkas. Kitoj palatoj, pasirodo, gulėjo taip pat paimta Marytė Štarolytė.

Ligoninėj išlaikė mane apie mėnesį. Operaciją darė chirurgas Girdzijauskas. Atėjęs apžiūrėt perrišimo metu, jis vis stebėjosi, kad jam pasitaikęs toks pirmas atvejis, kada taip smarkiai sušaudytą žmogų beveik iš numirusių prikėlęs. Aš kartą pasakiau:

– Ačiū, daktare, bet jūsų vargas nereikalingas, geriau jau būčiau nusibaigęs...

Jis atsakė:

– Esi jaunas, ištersi viską.

Praėjau visą tarybinio pragaro kelią, bet šandien, kada mintimis sugrįžtu į praeitį, dažnai pagalvoju: jeigu kas nors

gražintų jaunystę ir jeigu vėl tokia pat lemtis, tikrai nueičiau tuo pačiu keliu, nes mums, kaimo berneliams, tada kitos iš-eitės nebuvo. Ne dėl to, kad būčiau nusikaltęs sovietinei san-tvarkai. Bet taip staiga sprespauda užėjo, toks baisus tero-ras, kartu ir rusinimas, kad aš, išaugintas ir išauklėtas dora lietuviška dvasia, negalėjau viso to pakęsti, man tai buvo di-delis pažeminimas. Paimdamas ginklą į rankas, aš labai ge-rai žinojau, kad rizikuoju savo gyvybe, bet apginti gimti na-mai, tėvai, broliai ir visa tauta yra šventa mano pareiga.

Gražiausias gyvenimo tarpsnis prabėgo besislapstant miš-kuos, partizanų būriuose, žūtubūtinai kovojant su daug kartų galingesniu priešu, Rusijos lageriuos. Viskas buvo atiduota Tėvynei Lietuvai, jos žmonėms. Tik labai skaudu, kad dau-gelis mūsų nesuprato.

Galutinė mano nuomonė tokia: kas negyvena, tas klaidų nedaro. Jei tauta už savo laisvę nekovoja, jos niekada ir netu-rės. Nelaiminga tauta, kuri neturi savo Nežinomo Kareivio kapo – ji neturi ir laisvės. Žinoma, nugalėtas nepasiteisinsi. Tarybinė valdžia daug metų pylė pamazgas ant mūsų žuvu-sių ir likusių gyvų partizaninės kovos brolių. Skurdžiuose skrebę atsiminimuose Lietuvos partizanai vadinami bandi-tais, žmogžudžiais, ištroškusiems kraujo. Nemažai pasitaikė tokių atvejų, kai skrebai arba rusų enkavedistai, sudarkę la-vonus, apylinkėse paskleisdavo gandus, kad tai banditų miš-kinių darbas. Bet nė vienam išdavikui, kiek žinau, mūsų kraš-te nebuvo net per ranką sušerta, o juk mirties nuosprendžiai įduotiesiems buvo vykdomi su kelių autoritetingų liudininkų parodymais bei apygardos štabo patvirtinimu.

Jei prisimenat vadinamąsias Sokolovo grupės, jų ne vie-na buvo sudaryta iš užverbuotų buvusių miško brolių – par-tizanų. Kai kuriose apylinkėse vykdytos žiaurios žudynės krito ant dorų tikrųjų partizanų galvos.

Į skrebynus suėjo visos padugnės, pats tamsiausias ele-mentas. Kaimuose jie būtų žudę, kankinę, kas tik jiems po ranka būtų pakliuvę, juk jiems buvo suteikta žudymo ir kan-kinimų laisvė. Tačiau be rusų NKVD kariuomenės garnizono į kaimus jie niekur kojos neiškėlė.

Nepasakyčiau, kad tų mūsų tautos sąslavų skrebu buvo taip daug. Vien Ramygalos valsčiuje pokario metais į partizanus išėjo per du šimtus, o skrebu buvo tik keturiolika, ir tie ne vien ramygaliečiai. Šie skaičiai labai daug ką pasako.

Jadvyga Žardinskaitė:

Man besimokant Kaune, tėviškėj į partizanus išėjo visi mūsų apylinkių vyrai, su kuriais praleidau vaikystės dienas, lankiau mokyklą, per gegužines ir vakaruškas kartu šokom. Užmezgiau su jais ryšį. Pirmą kartą mane nuvedė į *Vėtros* būrį. Pažlūrėjau – tų vyrų gražumėlis, atpažinti negalima. Rodos, buvo paprastai kalmo berniokai, o čia su karinėm uniformom, su diržais, tiesūs, dailūs, tiesiog kaip saulutės. O smagumėlis tų vyrų, o juokai... Kadangi aš studijavau mediciną, vyrai pradėjo kreiptis į mane dėl vaistų arba sužeidimo atveju.

Pirmą kartą mano pagalbos šaukėsi partizanų ryšininkas Zigmas Masiliūnas iš Užkalnių kalmo (abu broliai Masiliūnai vėliau žuvo Papojų netoli Panevėžio). Netrukus atvažlavo jo brolis Mamertas į Kauną ir pasakė, kad sunkiai sužeistas partizanas Kazys Vaznonis-*Vėtra*. Jį peršovė Rodų dvare skreba.

Kai aš atvykau, Vaznonis buvo gana gerai nusiteikęs, juokdamasis pasakė:

– Nenusimenu. Išsilaižysiu...

Tėvas, sužinojęs, kad sūnų sužeidė, atėjo pas jį ir sako:

– Jūs tik turėkit proto. Su šautuvėliais einat kaminyčių imt. Jeigu nežinot, paklauskite seno tėvo.

1945 metais mane antrą kartą iškvietė, nes Kazys Vaznonis vėl buvo sužeistas, šį kartą į galvą. Už ausies kulka įėjo, o pro nosį išėjo. Laimingai pasisekė, kad buvo nesprogstanti.

Atvažlavusi kai pamačiau – išsigandau baisiai. Galva kaip arbūzas ištinusi, sėdi Kazimieras nusiminęs. Aš ėmiau jį guosti, tada jis nusijuokė. Žinoma, netrukus ir pasveiko, o gera nuotaka padėjo sveikti.

Kazys Vaznonis buvo pats pirmasis Ėriškių partizanų būrio organizatorius ir pirmasis jo vadas. Tame būry buvo ir kitas jo brolis Anicetas.

Vētros būrto partizānāi Ramygalos apylīnkēse: Jonas Mastokas-Ažuolas, Stasys Giedrattis-Stastukas, Jadvyga Žardinskaitė-Daktaras Dolītis ir Viktoras Maželka-Vanagas

1945-ųjų žiema buvo labai šalta ir gili. Prieš Kalėdas sužinojom, kad Radikonų miške nušauti kažkokie du vyrai, atvežti pas ūkininką ir numesti kieme. Mudvi su seserim Irena nuėjom pasižiūrėt, bet neatpažinom. Tik vėliau sužinojom, kad čia buvo nušauti abu Vazoniai: Kazio buvo likę tik pusė galvos, Anicetas pusiau užpustytas. Kaip tai įvyko?

Žiemos metu jie stovyklavo ne per toli nuo Petronaičio sodybos Radikonų miške. Ėję per tą mišką rusai rado stovyklaujančius palapinėse *Vėtros* vyrus. Anicetas sirgo gripu ir turėjo temperatūros. Kai jie pamatė ateinančius rusus, Kazimieras sukomandavo:

– Vyrai, traukitės! Aš jus dengsiu!

Kaip paprastai, vieni bėga, kiti atsisauldo. Anicetas nebegalėjo bėgti. Kazys nepaliko brolio, traukėsi kartu su juo, bet Anicetas netrukus krito vietoj, o Kazį sužeidė.

Rusas laikėsi tokios „tvarkos“: kuris nušaudavo partizaną, tam atiduodavo jo batus, laikrodį ir kitus rastus smulkius daiktus. Pirmas prišoko prie Kazio rusų leitenantas. Kazys dar spėjo patraukti iš automato jam per vidurius. Tas kaukdamas nugriuvo ir ėmė voliotis. Pribėgę kiti kareiviai išrovė žilvitį iš sušalusios žemės ir jo šaknimis pradėjo Kazį daužyt. Sutrupino galvą, ištaškė smegenis, o kadangi žemė buvo įšalusi, sunku ją kast, rusai mūsiškių nepasiėmė, atvežė pas ūkininką ir numetė ant kiemo sakydami:

– *Vaši svoloč, vy t chorontte!* [Jūsų pašlemėkai, jūs ir laidokit!]

Juos ir palaidojo Ėriškių kapinėse.

Kada tėvas sužinojo, kad jo abu sūnūs žuvo, užsivilkė kailinius ir pasakė:

– Einu!

Vaikai klausė:

– Tėte, kur eini?

O tėvas išėjo ir ėjo iš kaimo į kaimą, iš sodybos į sodybą, kol pagaliau atėjo į tą kiemą, kur jo abu vaikai buvo paguldyti.

Ilgai ilgai stovėjo prie savo sūnų, atsiklaupė, paglostė galvas, atsikėlė ir vėl išėjo. Taip beklaidžiojantį jį žmonės parvedė į namus. Kada jo sūnus laidojo, aš kaip štandien matau:

apsivilkęs baltais kailinukais, ant lazdos pasitrėmęs, klūpėjo prie karstų.

O jų mama, kai sužinojo, kad nušovė sūnus, pasakė:

– Gal Dievui jų labiau reikėjo.

Vėliau Vazonių sesuo Marytė Šagamoglienė nuėjo į tą vietą, kur buvo nušauti ir nukankinti broliai, pasiėmė tą žilvitį, kraujais ir plaukais apveltą, parsinešė į namus ir jį saugojo iki pat savo arešto. Vazonius senukus rusai 1948 metais išvežė į Sibirą. Ten, Irkutsko srity, tėvas ir mirė.

Per ryšininkus man pranešė, kad kviečia partizanų vadas majoras Januškevičius-*Tėvas* ateit į mišką. (Kartu su Januškevičium miške buvo ir jo sūnus, antro kurso studentas medikas su akinukais Eugenijus – *Gentus*.) Nueinu, o pas juos du sužeisti partizanai: *Tigras* ir *Kattnas*. Atvažiuodavo seselė, kuri steriliai perrišdavo žaizdas. Mes nuėjom dviese su Salomėja Masiliūnaite (kuri gyveno gretimam kaime ir studijavo teisę). Aš nežinau, kas mums sugalvojo slapyvardes, bet mane partizanai vadindavo *Daktaru Dolitltu*, o ją – *Advokatu Purcktu*.

Į ligoninę pateko sužeistas partizanas Juozas Kučas-*Flnka*. Jis partizanavo Upytės miške – *Vėtros* būry. Rusai jį užtikko namuose. Kai bandė bėgti, jam peršovė ranką ir paėmė gyvą. Paguldė į Panevėžio ligoninę. Majoras davė mums užduotį: sužinot, kelintame aukšte ir kokioj palatoj guli, ar galėtų iš ten pabėgti.

Sužinojom, kad jį saugo tik vienas milicininkas, o jis guli bendroj palatoj pirmame aukšte. Mums pagelbėjo Pinigytė (nuo Truskavos) ir medicinos sesuo Dočkienė (kilusi iš Ramygalos). Buvo nutarta nušaut sargybinių.

Dienos metu turėjom pirmiausią atvest vieną civilį žmogų – Mikalojų Jasiūną, Ėriškių bažnyčios vargonininką, ne iš partizanų, kad būtų galima jam viską parodyt. Į ligoninę nuėjom dieną. Seselės parodė, pro kurios tuščios palatos langą galima įlįst, ties kuria vieta sargybinis. *Flnkat* padavė laiškelį, kad pasiruoštų: ateis vyras jo pasiimt. O jis, žioplųs, tą laiškelį pasidėjo po pagalve. Sutartą vakarą išėjom abi su Masiliūnaite, dar viena studentė farmacininkė Anelė

Kušleikaitė ir du partizanai – Jonas Skruzdis-Štlauka iš Januškevičiaus būrio ir Antanas Barauskas-Vėjavaitis – iš Kazio Vazonio būrio. *Vėjavaitis*, drąsus, greitos orientacijos vaikas, buvo tarnavęs vokiečių armijoje.

Mūsų uždavinys buvo juos vakare įvest į miestą, nesukeliant įtarimo. Einame juokaudami. Jie mus kabinėja kaip tikri kavaleriai. Taip juos atvedėm į Šv. Petro ir Povilo bažnyčios šventorių. Kartu atėjo ir Mikalojus Jasiūnas. Čia mes išsiskyrėm. Pačios patraukėm į namus, o jie liko. Tai buvo 1945-ųjų vasarą.

Atėję į ligoninę, jie pastebėjo, kad prie tos palatos vaikščioja koridorium iš vieno galo į kitą sargybinis. Barauskas tą sargybinį pažino – jie dar Nepriklausomybės metais buvo pažįstami. Barauskasėjo tiesiai į sargybinį, o tasai, matyt, jau žinojo, kad Barauskas partizanas, nieko nelaukęs šovė į Barauską, Barauskas – į jį. Skrebas krito negyvas, o Barauską sužeidė į vidurius. Tada *Finka* šoko iš lovos ir – į lauką. Pribėgę Nevėžį, visi puolė į vandenį, perplaukė į kitą pusę, bet krantai statūs – vos išsikapanojo.

Pirmausia jie atbėgo prie katedros, iš čia arčiausiai buvo laukai. Jų pasitikt buvo atėję apie dešimt partizanų. Pakrūmiai ir miškeliais visi grįžo į stovyklą.

Rusai areštavo medicinos seseris Jasiūnaites. Jie apsupo miestą, visur darė kratas, manė, kad bėgliai liko kur mieste pasislėpę.

Areštavo ir Pinigytę, ir Dočkienę, iš viso keturias seseles. Košę užvirė tas raštelis, kurį pamiršo *Finka*, – tai buvo pagrindinis įrodymas. Kaip ten viskas susipynė, aš nežinau. O čekistai rado būdų išaiškinti.

Po *Finkos* išvadavimo aš dar studijavau, bet kažkas jau įtarė, kad čia mūsų darbas, nors nė viena iš suimtųjų nieko neišdavė, ir mūsų dar nečiupo, neareštavo.

Kai paskutinį kartą buvau parvažlavusi namo, sesuo pasakojo, kad pas mus buvo atėję kažkokie vyrai, apsimetę partizanais, ir prašė valstų. Kaune, gatvėj prie namų, kur gyvenau pas šeimininkus, nuolat stoviniuodavo įtartini tipai. Gal jie laukė, kas bus toliau, gal neturėjo tvirtesnių įrodymų?

Barauskut-*Vėjavaitiui* žuvus, jo slapyvardę davėm Pauliui Smilgai.

1947 metais sužinojau, kad Paulius Smilga taip pat gyvas paimtas ir guli Panevėžio ligoninėj. Tada Žeibgaloj žuvo Algirdas Krikščiūnas-*Gėbelsas*, Petras Daniūnas-*Švedas*, Juozas Burkauskas-*Tarzanas* ir šeimininkas Rankelė (jis turėjo net šešis vaikus).

Paulių-*Vėjavaitį* įmetė į ratus ir išvežė į Panevėžio ligoninę. Jis pasakojo:

– Pradėjau atsigaut ir susiorientavau, kad čia pat gyvena man pažįstamos mergaitės – Leonaitytės. Ėmiau prašyti vandens. Enkavėdistai sustabdė arklį, ir vandens atnešė ta pati mano pažįstama. Supratau – ji dabar praneš partizanams, kad aš paimtas.

Paulių nuvežė į ligoninę, kur jis išgulėjo daugiau kaip mėnesį. O ta mergaitė pranešė jo motinai, kad sūnus paimtas gyvas.

Pradėjom tartis su būrio vadu Vladu Drąsučiu-*Vytenti*, kaip Paulių vaduoti iš ligoninės. *Vytenis* man davė užduotį sužinot, kokios yra galimybės jį išvaduoti.

Ligoninėj tuo metu sesele dirbo Ada Juozaponytė iš Šatrėnų kaimo (už Uliūnų). Aš smulkiai jos išklausinėjau, kokia ten padėtis. Ji man davė savo chalataž ir kepuraitę. Apžiūrėjau, kur kareivis stovi, bet į palatą nėjau. Ada nuėjusi pasakė:

– Pauliau, lauk, Jadvyga ateis tavęs pasiimti.

Paulius atsakė:

– Aš jokios Jadvygos nepažįstu.

Paulių saugojo trys sargybiniai. Sutarėm, kad vyrai tą naktį nujos arklį ir pastatys prie ligoninės, o mes eisim keturiese: aš, partizanas Kasparas Piliponis, Baltuška ir Zigmas Vasiliauskas (šie buvo civiliai, ne partizanai). Išeinam į Panevėžį, o vyrai pasilieka mūsų laukti Šatrėnuose, Kučo sodyboj.

Dvyliktą mes jau ligoninėj. Žitūriu – vienas sargybinis prie budinčios seselės durų, vienas išėjo į miestą, o dar vienas prie ligonio vaikštinėja.

Tuo momentu įvirsta visas būrys skrebuž ir kareiviuž, atveža sunkiai sužeistą vieną rusą. Tie rusai, girdžiu, sako

sargybiniui:

– Užmušėm didelį banditą. Dvi eilės sagų...

Man tinkt į galvą... Kaip tik tą naktį žuvo kapitonas Stasys Eitminavičius-*Rupūžėnas*...

Vėjavatkį aš turėjau nuvest iš antro aukšto laiptais žemyn, o už lango jau jį būtų perėmę vyrai. Bet kai pilna ligoninė privirto skrebę ir enkavėdistų, aš išėjau į lauką, paaiškinau savo vyrams, kas atsitiko, ir sakau:

– Štandien nieks nebešeina.

Grįžtame nusiminę į namus. Sutariam vėl eit kitą naktį: gal pasiseks? Nueinam. Tylu, ramu. Prie budinčios seselės staliuko sėdi kareivis. Aš tada mokėjau burti kortomis. Pradėjau mašyt kortas ir tam kareiviui burt. Žinojau, kad rusai tais būrimais labai tiki. Buvau pasiruošusi *Vėjavatkui* perduot pistoletą. Atsiprašau kareivio, įeinu į palatą, – sargybinis miega. Padaviau Pauliui pistoletą, jis paėmė ir pabučiavęs jį pasakė:

– Dabar likimas mano rankose.

Liečiau jam apsimest miegančiu. Kareivis, kuris sėdi prie staliuko, vis nubėga pasižiūrėt į palatą.

Staiga koridoriuj susitinku vieną merginą, su kuria kadaise mokiausi Ramygalos gimnazijoje, – ji čia dirbo sesele ir manęs klausia:

– Kaip tu čia, Jadvyga, patekai?

Aš jai paaiškinau, kad laikau eksternu egzaminus medicinos sesers diplomui gauti ir kad mokyklos direktorius leido man pasižiūrėt, kaip vyksta naktiniai budėjimai. Ji patikėjo. O aš jos klausiu, ar daug šiai nakčiai paskyrimų. Ji sako:

– Nedaug.

– Tai duok man tuos paskyrimus. Aš suleisiu vaistus, kam reikia, o tu eik miegoti.

Ji sutiko su mano pasiūlymu ir nuėjo miegoti, o aš apie 12 valandą jau viską buvau padariusi. Tik tas kareivis vis dar čia, prie budinčios seselės staliuko. Mes jam tik buriame, kvatojamės. Ruskelis, matyt, labai norėjo bendrauti su lietuvaitėmis – tai jo silpnybė. Aš nueinu pažiūrėt, ką *Vėjavatkis* veikia. Šalimais, vonios kambary ant kušetės, miega kareivis,

o prie kušetės sustatyti trys automatai. Įslenku į palatą pas Paulių ir sakau:

– Kelkis, einam!

Pasiūliau jam paimt kokį vieną automatą, o jis:

– Neliesk! Dar subildės, ir gali atsibust kareivis.

Aš jam vėl sakau:

– Dabar elk paskui mane. Jei pamatysiu kareivį, pamosiu ranka, tu tada bėk atgal į palatą.

Dieve, kaip jis ėjo pirštų galais, laiptelis po laiptelio, o aš nuliūpau pirma ir žiūriu, ar neateis kareivis.

Eina jis, eina ir sustojo prie manęs čia, kur koridorius pasisuka link lango. Dabar sakau jam:

– Šok per langą, čia laukia tavęs vyrai.

Kaip jis lėkė! Maniau, kad reikės užkelti ant palangės (Pauliui buvo sudaužytas raktikaulis), o jis tik strykt, tik kojos švystelėjo ir – lauke. Vyrai pagriebė jį ant rankų. O man reikla išeit per paradines duris. Eidama pro šalį, seselei pasakiau:

– Ada, aš einu miegot į antrą gimdymo skyrių.

Adai mirktelėjau. O kareivis man:

– *Spokojnoj nočt, spokojnoj nočt.* [Labanakt, labanakt.]

Aš greit nubėgau už tvoros, kur arklys buvo Pauliui paruoštas. Vyrai dar jam padavė kelnes ir lietpaltį.

Vis dėlto padariau didelę klaidą. Kai nubėgau už tvoros, vyrai man liepė mest šalin chalata, nes baltas labai matyt. Man nereikėjo tenai jo palikti. Vėliau juk ir atpažino, kad tas chalatas Ados.

Mums reikėjo persikelti tiltu per Nevėžį. Jau iš anksto išžvalgėm, kad sargybinių ant tilto nėra. Paulių užsodinom ant arklio, jis joja prieky, gerokai toliau eina Vasiliauskas su kitu, o mes – Gasparas, Paulius ir aš – einam visi kartu.

Ateinam bemaž iki tilto vidurio, žiūrīm, stovi du rusai. Anie, pastebėję tokią procesiją einant, pasitraukė už kolonos, o Paulius, kai pamatė, kad ten kariškiai, kai tįmptelėjo arklį – tasai tik piestu atsistojo. Paulius norėjo apgręžti arklį ir spaust atgal, o mes su Gasparu kaip susitarę:

– Į priekį, Pauliau!

Tas atleido pavadžius, arklys vėl žingine, ir mes pamažėle tą tiltą įveikėm. Pasirodo, ten rusų lakūnai stovėjo, mes jiems nė motais buvome.

Tada skubinomės kuo greičiau prasimušt į Upytės pušyną ir miškais – į sutartą vietą. Bet čia velniava prasidėjo. Arklys per griovius neina, ieškom tiltelių, per kuriuos jį būtų galima pervesti. Kiek mes privargom! Jau beveik aušta, o mes vis dar neišsikapstom. Stovykloj vyrai buvo sunerimę, manė, kad jau įkliuvom. Galų gale jau, rodos, nebetoli tikslo, dar reikia per vieną tiltą pereit, arklys tik tapu tapu, tapu tapu. O iš Kučio sodybos Šatrėnuose kad suriko:

– Stok! Kas eina? Parolė!

Mes iš karto visi atsakėm. Paulius nuo arklio nenulipo. Vyrai ant rankų jį įnešė į kambarį, paguldė ant lovos. Jis pagulėjo gal 10–15 minučių, atsikėlė ir kaip pradėjo šokinėt po gryčią, tik strykt strykt, strykt strykt. Priėjo prie manęs, pabučiavo ir sako:

– Ačiū, Jadvyga... Tu nepabijojai už mane numirti. Ir aš už tave nebijosiu mirti.

Kitą dieną vyrai jį pasiėmė į mišką, aš pernakvojau pas Kučius, o ryte išėjau namo.

Netoli Barklainių, matau, darže ravi moteris. Ji mane perspėjo:

– Vaikeli, kur tu eini? Barklainiai pilni rusų.

Aš tada atgal pas vyrus į stovyklą ir čia pasilikau, į namus nebegrižau. Vėliau Paulių nuvežė pas Julijų Vertelką, netoli plento gyvenantį, ir ten aš eidavau jo perrišinėt. Kada pirmą kartą nuėjau, žiūriu – jis visas apskretęs kraujais, daugiau kaip mėnuo nemaudytas. Reikėjo tiesiog grandyte grandyt kraujus ir purvą nuo kūno. Šeimnininkai sušildė vandens, aš ploviau. Jis žiūrėjo, žiūrėjo į mane ir pradėjo verkti. Aš jam sakau:

– Ko gi verki, Pauliau? Juk tu pas mus.

Po kiek laiko kažkas vis tiek išdavė, kad jis čia yra. Gal kartais Juozaponytės tėvas. Juozaponytė man padėjo jį išvogt iš ligoninės, o jų sodyba buvo visai šalia, tik kitapus plento. Vertelkai prieš tai jį matė palangėm slampinėjantį.

Kiek čia tos tiesos, aš tikrai negaliu pasakyti.

Mes iš vakaro Paulių išstvedėm į kitą vietą, o ryte jau rusai apsupo Vertelkų namus: mėšlą šakėm iš tvarto išnešė, išknaisiojo visus pamatus, grindis išplėšė – viskas buvo tiksliai nupasakota.

Ir mūsų namus išvertė enkavedistai, patėvį areštavo, seserį Ireną buvo suėmę. Nes nuo tada, kai iš ligoninės išveždžiau Paulių, likau miške padėt vyrams.

Būrys, į kurį aš išėjau 1947-ųjų rudenį, slapstėsi Šatrėnų kaimo krūmuose, netoli Kučo namų. Reikėjo aprangos, ginklo. Turėjau treningines kelnes, davė pistoletą – „septintuką“ į planšetę susikroviau vaistus, ir aš jau kaip tikras partizanas, tik šaudyti tai nemoku, – miške nešaudysl. O kur šaudyti? Tada nuėjom pas tą patį Kučį į namus. Šeimnininkas leido man mokytis šaudyti gryčioj ir liepė šauti į papečkį. Vyras parodė, na aš ir pradėjau pilti į tą papečkį. *Vytentis* pamokė, kaip išardyti ir išvalyti ginklą.

Pirmą kovos krikštą gavau 1948 metais. Kaip jau minėjau, mes apsistojome Šatrėnų krūmuose, ne per toliausiai nuo plento Panevėžys–Ramygala. Būry, kuriame buvo apie 11–12 vyrų, jau darbavosi provokatorius Leonas Krikščiūnas. Jį vadino *Chundu Mundu*. Kada Želbgalaj nušovė jo brolių Algirdą, jis atėjo į mūsų būrį, jam nebėra kur dėtis, saugumas tampo.

Anksti rytą, tik pradėjus švisti, pastatėm sargybą nuo plento pusės. Visi dar miegojo. Staiga atbėga Kučys su apynasriu rankoj:

– Vyras, jau rusai nuo plento bėga. Mašinos sustojo ir pila tiesiai link jūsų stovyklos per laukus.

Čia jo arkliškai ganėsi, jam buvo gera proga pas mus atbėgti. O mūsų sargyba dar rusų nepastebėjo. *Vytentis* įsakė greit vistems pastruošti. Reikia persimesti į didesnę mišką, į Upytės pušyną. Pušynas jungiasi su Šatrėnų krūmais, bet jį nuo krūmų skiria pylimas. Mes einam ir galvojame: gal jau tas pylimas apgultas. Kai priėjome pylimą, mūsų dar nesivijo. Pavasaris, grioviai pilni vandens, brendam, plaukiame per tuos griovius. Mes rusų nematom, niekas dar nešaudė, spėjome pasitraukti. O aš su tais treningais, visa šlapia, kelnės smunka

žemyn, nebegaliu pabėgti. Kelnes nusimoviau, pastėmiau į vieną ranką, pistoletas kitoj, taip ir lekiu iš paskos.

Sustojom ties tuo Karolivos pylimu. Jeigu čia jau rusai, tai mes atsidursim „katile“. Vadas sako:

– Stovėkit visi. Aš išlįsiu pasižiūrėt.

Jis prišliaužė ir greit pamojo ranka į save. Mes visi per tą pylimą laimingai persikraustėm be jokio šūvio ir ėjom, ėjom per visokias pelkes, kol atėjom į tokį velnyną, kur, atrodo, niekas nesuras. Bet, matote, buvo rytas ir rasa, o tiek žmonių eina vienas paskui kitą, lieka didžiausias takas. Rusai pradėjo sekti mūsų pėdomis. Mes jau ir ugnį susikūrėm, vyrai džiovinasi autus, o ant to tako, iš kur atėjom, sargyboj stovėjo Povilas Valonis-Puškinas iš Ėriškių. Jis atbėgo ir sako:

– Vyrai! Mūsų pėdom slenka rusai. Nežinau, kiek jų, tik matau, kad linija eina rusas ir šunį vedasi prieky.

Mes susitvarkėm, griebėmės už ginklų. *Vytentis* įsakė trauktis. Pradėjom iš stovyklos bėgti tolyn, tada į mus atdengė ugnį. Vadinas, rusai mus pamatė. Rapolas Vaznonis atsigręžęs iš kulkosvaidžio ėmė šukuot, kiti – iš automatų.

Persiskyrėm į dvi grupes. Krūmuose greit pasimetė, nematai net kas už kelių metrų dedasi. Mūsų grupė pasuko į vieną pusę, ėjom iki Pašilių girios, atsidūrėm netoli Ramygalos. O kitą grupę rusai tiesiog užgulė ir su šunimi sekė ir sekė iš paskos, vaikė tuos vyrus, vaikė, iki jie nenušovė šuns. Tada jie atsiplėšė nuo rusų, mat jau buvo pavakarys, ir laimingai iš to apsupimo žiedo ištrūko. Niekas nežuvo, tik Rapolą Vaznonį sužeidė į kirkšnį. Jie buvo atsiskyrę su Leonu Krikščiūnu dviese. Kitus keturis rusai vaikė po mišką, o jie abu užsimaskavo ir sėdėjo. Vaznonis pasakojo, kad Leonas vedė jį į kelią. O jam Vaznonis atsakė:

– Čia pilna rusų, girdėt mašinų ūžimas, o tu siūlai ten eiti.

Leonas jį vis traukė į vieškelį ir vis įtikinėjo, kad čia nieko nesą.

Kada atbėgęs Kučys pasakė, kad artėja rusai, Leonas taip išsigando, net sunku buvo jį atpažinti. Išvis kai pasako, kad rusai puola, pasikeičia visų vyrų veidai. Leonas iš baimės tiesiog pajuodo, matyt, suprato, kad kulka ir jo iš kitų neišskirs.

O jis visada nešiojo rustišką palaidinę ant viršaus diržu persijuosęs. Gal jų toks sutarimas buvo. Kiti vyrai taip pat turėjo rustišką „rubašką“, bet jie apsilvilkdavo jas apačioj po švarkais, susikišdavo į kelnes.

Sekmadieniais 12 valandą visi melddavomės, kartais balsu rožančių kalbėdavom, skaitydavom iš maldaknygių. Ir Leonas Krikščiūnas tada su mumis buvo. Susėdę ant kelmų sėdim, saulutė šviečia, taip gražu vasarą. Mes meldžiamės, Leonas atsisėdęs miega priešais mane. Žiūriu – iš po jo kelmo ilgiausia gyvatė išsiraito. Man net šiurpas perėjo per nugarą. Visi pamatėm. Kažkuris jam į šoną bakstelėjo.

– Leonai, žiūrėk, iš po tavo kelmo gyvatė išsiraitė.

Jis, lyg ir nejaukliau pasijutęs, mus visus nužvelgė išgąstingu žvilgsniu, o man tokia negera nuojauta širdin įstrigo. Kažkas negero atsitiks... Manau sau, ar jis greit žus, ar kas nors... Bet tada net į galvą neatėjo, kad jis dūšią velniui jau seniai buvo pardavęs.

Jis buvo užverbuotas, bet išdavinėt mūsų negalėjo, kadangi po vieną niekada tolėliau nenueidavom – mažiausiai du arba trys. O užeidavom tik pas patikimus žmones, ir visi ten kartu kalbėdavomės. Jeigu jis būtų galėjęs pranešt, seniai tą būtų padaręs.

1948-aisiais, po Žolinės atlaidų Krekenavoj maždaug savaitė praslinkus, visas mūsų būrys nuėjom į Rodų pušyną.

Atėję į Rodų pušyną, pranešėm patikimiams žmonėms, kad mes čia apsistojom ir kad atneštų mums valgyt. Atėjo pas mus penkios mergaitės.

Ramygaloj buvo tokia partorgė Verka Narkevičiūtė. Vokiečių okupacijos laikotarpiu ją kaip desantininkę rusai buvo išmetę Lietuvoj. Grįžus rusams, ji vaikščiojo su skrebais, vėliau ištekėjo už Dargužio.

Taigi atėjo tos Verkos Narkevičiūtės-Dargužienės trys seserys: Genutė, Marytė ir Onutė, su jomis Valė Leonavičiūtė (ta pati, kuri davė vandens sužeistam Pauliui Smilgai-Vėja-vaiktui, kai jį vežė sužeistą) ir Kiškūnaitė. Netoli jų namų buvo ta mūsų stovykla. Jos atnešė maisto, kažkuri dar ir alaus, mergaitės padainavo.

Vyrai mergaites palydėjo. Vėl visi susirinkom, nutarėm, kad reikia eiti maisto į Naujarodžius.

Iš karto pasistiūlė tas Leonas Krikščiūnas, Povilas Valonis ir Gasparas Piliponis. Jie trise ir išėjo.

Laukiam. Jau vėlus laikas, vyrai vis dar negrįžta, o naktis tamsi, apsiniaukę. Užgesinom ugnį, sugulėm.

O jie, pasirodo,ėjo į stovyklą, bet, jos neradę (nors buvo visai netoli), apsistojo miške ir užmigo. Kai išėjo pasirinkti maisto, Leonas nuo jų atsiskyrė, paėmė kažkieno dviratį ir nulėkė į Krekenavą (tik vėliau mums apie tai pasakė žmonės).

Vos praaušus pastatėm sargybą nuo kalmo pusės. Sargyboj stovėjo *Brakontertus*. Netoliese buvo daržinė. Rytą, vieniems jau atsikėlus, kitiems dar gulint, atėjo *Brakontertus* ir sako:

– Vyrai, rusai! Stovi šautuvus užsidėję ant pečių, buožės aukštyn, gal dar nežino, kur stovykla, aiškiai matyt, nepasiruošę. Palaukit, aš dar eisiu pasižiūrėt.

Brakontertus grįžta atgal ir praneša, kad rusai jau išsidėstė už tos daržinės ir sugulė ant žemės. Vadinasi, stovykla jau žinoma. Nėra Leono, nėra *Puškitno*, nėra Gasparo. Jų tai nelauksim. Aš turėjau labai lengvą vokišką afrikietišką palapinę, ją suvyniojau. O prie manęs priėjo *Vėjavaitks* ir sako:

– Duok, aš tau padėsiu panešti tą palapinę.

Jis dar turėjo kažkokią knygą užsikišęs už perpetės.

Vienintelis kelias mums – prasimušt į Pašilų girią. Reikėjo pereit vieškelį Ramygala–Krekenava. O gal tas vieškelis jau užstotas? Be to, mums dar reikėjo peršokti kvartalinę liniją, kuri buvo visai netoli stovyklos. Nežinom, gal rusai ir ant tos linijos išsidėstę. Vadas *Vytents* sako:

– Susirikiuokim visi ir šokim per tą liniją.

Išsirikiavom ir vienu metu šokom per liniją. Rusai ėmė į mus pliekt. Visi peršokom, tik *Vėjavaitks* pasiliko.

Jis, matyt, nešoko į priekį, o atgal pasidavė. Prieky manęs ėjo Alfonsas Mažeika. Kai jis atsigrėžė, pamačiau, kad jo veidas išpiltas raudoni. Aš klausiu:

– Kas, Alfonsai? Ar tave sužeidė?

– Tikriausiai sužeidė, – pasakė jis. – Petį...

– Ar bėga kraujas?

Jis įkišo ranką po švarku, ištraukė: kraujo nėra. Mat anksčiau švarkai buvo su vatiniais petukais („petinkomis“). Tai per tą petuką kulka perėjo ir sumušė jam petį.

Taip visi pamažu slenkam pirmyn, traukiam grios link, bet reikia dar per pylimą peršokt. To pylimo rusai nespėjo apgulti, mes laimingai jį peršokom ir – į Pašilių girią. O kai prasidėjo šaudymas, tai *Pušktinas* ir Gasparas, neradę stovyklos, matyt, pasikėlė bėgti ir juos tenai nušovė. Sunkiai sužeidė Smilgą. Jį vėl paėmė gyvą. Sėdintį pririšo prie medžio, užpjūdė šunimis, ir šunys jį sudraskė. Žmonės girdėjo, kaip jis rėkė:

– Jėzus Marija! Jėzus Marija!

Vėliau motina buvo nuėjusi prie to medžio, rado jo knygą numestą, sudraskytą, ir kraujo klanus. Motina taip raudėjo, net miškas plyšo...

Mes tada visi laimingai išbėgom, o Leonas Krikščiūnas nebegrižo.

Leonas, nubėgęs į Krekenavą, pranešė rusams, ir tie mus puolė, bet, matyt, nespėjo pranešti Ramygalos garnizonui, kad tie nespėjo mums pastoti kelio prie pylimo, per kurį prasi-veržėm į girią.

O mes sukom galvą: kur Leonas? Tie trys Krekenavoj guli ant grindinio, o Leono nėra. Ar jį gyvą paėmė, ar kaip?

Po savaitės apsisistojom netoli Ėriškių. Vyras vakare užėjo pas gyventojus, ir tie juos perspėjo:

– Vyras, atsargiai vaikščiokit. Tai vienur, tai kitur matėm pasalaujančius rusus.

O mes iš šunų lojimo supratome, kad jau šitoj apylinkėj neramu: partizanus šunys aplodavo vienaip, o rusus kitaip. Net skrebai kalbėdavo, kad „banditams“ ir šunys padeda.

Grįžę vyrai iš kaimo pasakė, kad Leonas bastosi po apylinkes su kažkokiais dviem, geria, laidokauja ir ieško, kaip su mumis susitikt. Sako, kad vienas iš jų tylūs, nieko nekalbąs. Ką daryti? Mes iš tos stovyklos tuoj pasitraukėm, o ryšinininkai mums pranešė, kad tą dieną anie visi trys sėdi Ėriškių gyventojų Albino Pelecko daržinėj. Tada per ryšinininką Le-

ono brolis Daniellius pasakė:

– Perspėk Leoną, kad jie iš Pelecko sodybos neišeitų, vakare ateisim jų pasiimti į stovyklą, ir kad jie ten nesiautėtų pas žmones. Gal todėl čia ir rusų visur pilna aplink?

Ryšninkai Leonui pranešė apie susitikimą. Išiname su tikt Leono: aš, Daniellius, Antanas Barkauskas, Rapolas Vaznonis-*Džanas* su kulkosvaidžiu ir Vincas Makarauskas, – iš viso penkiese.

Mes atėjom į Ėriškius. Jau tamsu. Gatve bėga toks vaiki galis. Daniellius jį sustabdo ir klausia:

– Ar yra Leonas pas Pelecką?

Jis atsakė:

– Yra.

– Pasakyk, kad ateitų čia.

Tas vaikas nubėgo ir pasakė. Daniellius mums liepė visiems pasitraukti į šalį, o pats atsistojo vidury gatvės ir laukia. Rapolas su kulkosvaidžiu paėjo toliau į medžio šešėlį, kad nesimatytų. Mes išsidėstėm netoliese, bet ne gatvėj. Pamatėm – ateina trise. Jau jie čia pat, mes išeinam iš priedangos ir juos apsupam. Kai tik prie jų prisitartinom, staiga vienas iš jų krito į griovį tiesiai vandenin. Daniellius klausia, ko jis čia dabar krenta. Leonas atsakė, kad girtas, ir kreipdamasis į tą griovį, pridūrė:

– Ei! Ko tu čia griuvinėji? Kelkis!

Leono ir jo bendrų automatai paruošti. Mūsų ginklai – irgi. Vaznonis stovi toliau, užpakaly mūsų, su kulkosvaidžiu. Daniellius ir sako:

– Einam dabar į stovyklą.

– Gerai. Bet mes lietpalčius palikom, reikėtų juos pasiimti iš Pelecko daržinės, – atsakė Leonas.

Daniellius atsigrėžė į Vincą Makarauską:

– Vincai, palydėk juos.

Vincas juos nulydi.

Tiesa, kai čia visi susitikom, Daniellius ir iš Leono grupės *Tigras* (Krivickas) pažino vienas kitą. *Tigras* partizanavo kažkur apie Spirakius. Jie kartu mokėsi gimnazijoje.

Krivickas buvo miške, vėliau legalizavosi, turėjo žmoną,

vaiką. Registravimosi metu jį čekistai ir užverbavo. Jis pasakojo, kad enkavedistai labai norėjo sugaut Juožą Šomką-Čerčilį. Buvo pranešta, kada Čerčilis kažkur eis, ir Krivicką pasiuntė jį atpažinti. Jis pamatė, kad ateina Čerčilis, baltinių rankoves atsiraityjęs, o už nugaros gulintys rusai vis klausia, ar tas. Krivickas pasakė, kad ne tas, – taip jis tada išgelbėjo Čerčilį. Jį paėmė į provokatorių grupę ir supažindino su kitais grupės dalyviais.

Mane pasikvietė pas save Panevėžio NKVD viršininkas. Aš atėjau pas jį, o kabinete sėdi du vyriokai: Leonas Krikščiūnas ir tas rusas. Viršininkas man mostelėjo į Leoną sakydamas:

– Mes turime žmogų, kuris nušovė vieną savo brolių. Jis sutinka nušaut ir antrą brolių. Žinot, kad tas žmogus turi kainą, ir, reikalui esant, pridėkit jį savo kūnais.

Krikščiūnas nusikvatojo ir atsistojęs NKVD viršininkui pareiškė:

– Aš jums atnešiu antro brolio galvą.

Mums davė užduotį – sunaikinti Leono brolių Danielių.

Kada atsidūrėm netoli Panevėžio, iškilo klausimas, ką dabar daryt su šituo Krivicku. Ar jį sunaikinti, ar paleist? Jeigu jis išdrįso išduoti tą „troiką“, gal dar turi kiek sąžinės. Jis galėjo mus sunaikinti, ir šuo nebūtų sulojęs, o vis tiek pastelgė su mumis garbingai. Krivickas dar pridūrė vieną įdomią detalę:

– Mes jau visą savaitę vaikščiojom trise. Jeigu miegodavom, visą laiką kuris nors iš jų budėdavo: arba Leonas, arba rusas. Abu kartu nė karto nemiegojo. Jeigu jie būtų miegoję, aš juos būčiau abu nupylęs.

Tai Krivicko žodžiai. Kaip šiandien juos pamenu. Vyras tartasi, ką daryt: ar pakilt jį po velėna, ar paleist. Dauguma buvo už tai, kad jį reikia nuginklųot ir paleist. Jeigu taip padarysim, vis vien jam kalėjimas. Sugulėm miegot. Anksti ryte *Brakontertus* sargyboj stovėjo. Aš pirmoji atsibudau. Matau – Krivickas atskirai miega, ginklus iš jo paėmėm, o *Brakontertus* pistoletą jam į smilkinį nutaikęs laiko. Aš kaip šokau rėkdama:

– Antanai! – ir patraukiau jį už rankos.

Nubudo vyrai, aš jiems sakau:

– Vyrai, žiūrėkit, ką *Brakontertus* daro.

Vyrai sukilo, nuramino *Brakontertų*, ir visi sutarė, kad mes jį paleisim. Ir paleidom.

Vladas Kildišas:

Pirmą kartą sužeistą partizaną teko apžiūrėti ir aptvarstyti Krekenavos MGB būstinėj. Būdavo, ateina pas mane kas nors iš čekistų, pasako, kad yra sužeistas, ir liepia ateit su visa tvarstomąja medžiaga. Ką aš ten tvarsčiau ir ką gydžiau, man tų žmonių nei pavardžių, nei vardų niekas nesakė, o tuos visus enkavėdistus iš matymo pažinojau gerai. Garnizono viršininkas tada buvo majoras Gubanovas, pasiučiausias stribas buvo Pletkus, kuris be gailėsčio lazda mušdavo tiek gyvus, tiek ir negyvus. Žuvusius partizanus spardyavo kojomis, dar ir šautuvo buože pridėdavo. Pažinojau dar ir Petraitį, Giedraitį, Puzakovą – garnizono viršilą, kuris vėliau vedė krekenavietę moterį su dviem vaikais, po to jis ir pasiliko Krekenavoj gyventi.

Dažnai matydavau, kaip minėti ir kiti stribai tyčiodavosi iš nušautų žmonių. Išrengdavo juos, susodindavo prie sienos. Kartą mačiau, kaip ant nušautos išrengtos moters suguldė kelis nušautus partizanus. Teko matyti daug tokių nepadorių dalykų – vyrams numaudavo kelnes, atidengdavo lytinius organus. Nuo sustingusio lavono taip paprastai batų nenuausi, stribai atsinešdavo katilą karšto vandens, užpildavo ant kojų ir tokiu būdu naudavo batus. Visa tai darė dažniausiai stribai, dauguma jų – lietuviai. Labai žiaurus stribas dar buvo Kiaunė.

Girti stribai man kartais pasigirdavo, kad kalnuose „banditų“ ryšininkes išprievartaudavo. Kartą motina atsivedė dukrą, partizanų ryšininkę, kuri pasakojo, kad per visą naktį ją stribai prievartavę. Aš paėmiau tepinėlius ir tą mergaitiukę pasiunčiau į Panevėžį išsitiuri. Kuo viskas baigėsi, aš nežinau, nes neturėjau teisės aiškintis, nors matėsi, kad mergaitė buvo

išprievartauta. Žiūrėjo ir akušerė. Po to teko klausytis tų prievartautojų šlykščių kalbų. Jie kvatojosi ir vadino tą mergaitę banditka. Apskritai saugumo kamerose aš buvau dažnas svečias. Ateini, žmonės vaitoja – tai kaulai sulaužyti, tai sužeisti, sužaloti, akivaizdžios kankinimo žymės. Tuo metu aš buvau akylai stebimas, su tardomaisiais man buvo uždrausta kalbėtis.

Sereikaitę iš Krekenavos valsčiaus Ažuolytės kaimo stribai nuogą išrengė ir įkišo į skruzdėlyną, po to smarkiai mušė. Buvo labai sumušta. Aš pats ją apžiūrėjau, mažai galėjau padėti, todėl išsiunčiau į Panevėžį. Oda nuo kūno buvo atšokusį. Ji man pasakė, kad per naktį ją stribai laikė įkišę į skruzdėlyną. Visa ištinusi. Tolimesnio jos likimo aš nežinau.

Buvau daug kartų bandomas verbuot dirbt čekistams, bet taip jie manęs ir neužverbavo. Reikalavo viską pranešt apie partizanų sužeidimus, ką teko gydyt. Jokiai išdavystei aš nepasidaviau.

Teke dar gydyti brolius Pranckūnus, kurių vienas buvo miške, kitas sirgo tuberkuloze ir gyveno namuose. Tą miškinį teko gydyti nuo šunvočių. Pranckūnai gyveno Pemplių ar Butkūnų kaime.

To miško brolio Pranckūno dukra mokėsi Krekenavos vidurinėje mokykloje, susidraugavo su vienu MGB leitenantu ir su juo susituokė. Kada vėliau viskas išaiškėjo, leitenantą išmetė iš tarnybos už tai, kad vedė „bandito“ dukrą. To leitenanto vardas buvo Ivanas. Kadangi mano uošvynė Jonišky, nuvažiuoju kartą į miestelį, einu gatve, žiūriu – Ivanas parduvinėja gatvėje gazuotą vandenį. Aš jo klausiu, kaip čia dabar yra, buvęs kariškis, o gazuotą vandenį „turgavoji“. Jis tada man ir pasakė, už ką jį iš darbo atleido. Tai aš nupirkau degtinės butelį, nusivedžiau jį į restoraną. Įsišnekėjom. Jis papasakojo, kad visą laiką aš buvau sekamas, jog su miškiniais palaikau ryšį, bet nebuvo tvirtų įrodymų, kad galėtų sudaryti bylą.

Kartą iš kaimo atvažiavo toks Vyšniauskas. Kartu su juo dar dvi pastotės. Vienas vežė pas žmoną, kitas pas vaiką, trečias pas „kalmyną“. Aš jiems liepliau pasiskirstyt, kas pas

ką mane veš, kad, pas vieną nuvažiavus, iš jo paimtų kitas, šitaip nebus tokių viešų demonstracijų.

Pirmiausia nuvažiavom į Pasodėlės kaimą, po to nuvežė pas moterį, o iš ten pasiėmė Vyšniauskas, perspėjęs mane, kad esanti sena jo motina. Kai pradėjom važiuot, jis pasakė, kad ne pas motiną važiuosim, o truputėlį toliau. Nuvežė pas Juozapavičius (į tą kaimą, kur vėliau žuvo 11 partizanų). Čia radom tris partizanus, iš jų du sergantys, vienas su šautine žaizda, o trečias, kuris pasisakė esąs Juospaltis, skundėsi krūtinės skausmais, smarkiai kosėjo. Tarp dvigubos sienos buvo bunkeris, kuriame šitie vyrai ir gulėjo. Tokiu būdu aš susipažinau su šita šeima, su partizanų ryšininke Juozapavičiūte. Ji dažnai ateldavo pas mane į Krekenavą pasiimti vaistų. Duodavau jai tvarsčių, bintų, visko, kas reikalinga slaugant sužeistuosius.

Kada 1951 metais Glitėnų kaime pas Juozapavičius buvo sušaudyti partizanai ir keletas jų paimiti gyvi sužeisti, pas mane atbėgo sribas Petraitis ir pranešė, kad kviečia garnizono viršininkas Gubanovas. Ambulatorijoje buvau aš, med. sesuo Baltramiejūnienė ir dantų gydytoja Lukoševičiūtė. Lukoševičiūtė pasakė, kad ji bijanti kraujo ir neišanti. Nuėjom dviese su sesele, nusinešėm pilną „būgną“ sterilios medžiagos. Įeinam į tą saugumo pastatą, per jį mus išveda į kiemą, žiūrim – stovi trys vežimai lavonų pridėti. Vienam trys paguldyti, kitam keturi, trečiam irgi trys. Supratau, kad čia visi partizanai, bet dar gyvi, tik sunkiai sužeisti. O rusų sužeistus kareivius mačiau atskirai suguldytus sunkvežimy, juos tvarstė jų pačių gydytojas. Rusai man skundėsi, kad jų irgi daug sužeistų, bet jų man nerodė.

Prėjau prie vienos pastotės, žiūriu, du vyrai guli, o apačioj moteris. Tuos vyrus mes su Baltramiejūniene atsargiai atkėlėm, ir pirmiausia ėmiau apžiūrinėti moterį. Ji buvo apsiengusi sjonuku, pasiūtu iš kariškos medžiagos, kariška palaidine ir apsiavusi kariškais auliniais batais. Klausiu, kas peršauta, ji sako, jog visur skauda. Supratau, kad jai koma. Tuoju suleidau morfijaus, paprašiau sribų, kad leistų įnešti į vidų, nes reikia ją nurengti ir tvarstyti, bet sribai kategoriškai

atsisakė ją nešt į vidų, liepė vietoj tvarstyt. Ėmiau atsegiot drabužius, paskui juos karpiau. Pirmiausia radau žaizdą krūtinėj, iš kurios ėjo burbulai. Vadinasi, peršauti plaučiai. Užkišau ranką – ir nugara šlapia. Vadinasi, kulka išėjo. Tada sutvarsčiau krūtinę, po to dar pilve pastebėjau žaizdą, perkerpu rankovę – ranka peršauta. Baltramiejūnienė visa perbalusi, ji man sako, kad nebegalinti žiūrėti į šituos žmones, nes vaizdas tikrai baisus. Jie visi kruvini, sniegas po rogėmis kruvinas, o sumesti dejuoja... Pritrūkom tvarslavos. Tada viršininkas pasiuntė vieną stribą į vaistinę, tas atnešė dar apie 30 bintų. Taip mes su sesele sutvarstėm visus sužeistuosius. Iš tų sužeistųjų prisimenu vieną šviesiaplaukį jaunuolį, kuriam buvo peršauta koja. Žiūriu, kad jis mauna žiedą nuo savo rankos. Galvoju, ką jis darys dabar. Pamačiau, kad jis mane kviečia prieit. Priėjau, jis paėmė mano ranką ir taiko tą žiedą man užmaut ant piršto. Tuo metu kaip koks velnias iš kanapių iššoko stribas Pletkus. Tik pamatė tą žiedą, griebė, įsidėjo į kišenę ir nuėjo.

Kada sutvarstėm sužeistuosius rogėse, tada privedė mane prie kitapus tvoros stovėjusio sunkvežimio. Iš jo ėmė mėtyt jau nebegyvus žmones ir liepė man tikrint jų pulsus. Iš tų išmestųjų iš sunkvežimio atpažinau *Paukštelį* ir *Tigriuką*, bet jie jau buvo mirę.

O ta mergina, kurią pirmiausia aptvarsčiau, kaip vėliau kareiviai rusiškai kalbėjo, iš apsupimo pabėgusi, ją radę pasislėpusią Glitėnų kapeliuose.

Iš kitų esu girdėjęs, kad ją paėmė sužeistą prie pat Juozapavičiaus namų.

Kada apžiūrėjau tuos nušautuosius, su stetoskopu patikrinau jų širdis, pulsą, čekistams pasakiau, kad jie jau nebegyvi, tada man liepė eiti kartu su jais. Nuėjom į antrą aukštą, įvedė į vieną kabinetą, žiūriu – kampe stovi užrištas maišas. Atėjo dar du kareiviai, atrišo tą maišą, pakėlė ir iškratė moteriškę. Tokia sulysusi jauna mergaičiukė. Dar koja ją paspyrė. Ji truputį sujudėjo. Man sako:

– Priteik ir pasižiūrėk. Ar pažįsti?

Aš priėjau arčiau prie jos, apėjau aplink, paklausiau, ar

sužeista, bet ji nieko neatsakė. Už ją man atsakė kažkuris iš čekistų:

– *Ne ranena.* [Nesužeista.]

Tada čekistas man sako:

– Čia tavo darbuotoja.

Aš jam sakau, kad jos nepažįstu, pirmą kartą matau, pas mane ambulatorijoje tokia nedirbo. Tiesą sakant, aš tos merginos asmeniškai nepažinojau, bet ligoninėj buvau girdėjęs, kad tokia medicinos darbuotoja Žardinskaitė vaikšto su partizanais. Po to ją vėl įkišo į maišą, užrišo ir vėl pastatė į kampą.

NKVD nurodymu, turėjau gydomų ligonių žurnalą, kuriame reikėjo registruoti visas vizitacijas, kokie vaistai išrašyti. Vaistus ir tvarsliaavą pirkdavau iš vaistininke Sedelskio. Registracijos žurnalą nuolat tikrindavo čekistai.

Jonas Kadžionis:

Atėjo ta lemtingoji 1948 metų gegužės 22-oji. Aš namuose nebuvau, bet namiškiai pasakojo, kad apie antrą valandą nakties kažkas pasibaladojo į duris, ir, kai atidarė, suėjo į vidų ginkluoti „svečiai“, kurie pirmiausia paklausė, ar nėra bandidų. Tarp skrebių buvo vienas gerai pažįstamas mamai – Budreika Motiejus iš to paties Budrių kaimo. Mama į jį dar vardu kreipėsi, paklausė, ką mums darys, ar sušaudys. Budreika jai pasakė: „Čia ne mano reikalas.“ Iš pradžių jie padarė krautą ir liepė ruoštis. Pastimt daiktų leido tik vienai mamai, o visus kitus laikė prie sienos sustatę. Motina labai išsigando, matydama, kad kitus šeimos narius taip smarkiai saugo, niekur neišleidžia. Išleido tik su griežta priežiūra brolių pakinkyt arklio. Basus, ką ėmusius, ko neėmusius, motiną, brolių Kazimierą, seseris – Bronę, Kazimierą, Palmyrą, Petrutę ir sesers Kazimieros sūnelį pusantrų metų nuvežė į Janušavos dvarą netoli Kavarsko, ktek palaitę – į Kupiškį. Čia sudarė ešeloną ir išgabeno į Krasnojarsko kraštą. Tik viena sesuo liko Piktagalio kaime, kadangi jos vyras išėjo į frontą ir žuvo.

Kai mūsų šeimą vežė, aš tuo metu buvau netoli Traupio, Palepeikių vienkiemy, už Mickūniškių kaimo, pas Žemaitį (du

*Algmanto apygardos partizanai Stasys Strikulis-Fricas ir Albinas
Milčtukas-Tigras*

*Antano Jagėlos-Ažuolo vadovaujamas partizanų būrys, vetkęs
Troškūnų valsčiuje*

jo sūnūs žuvo miške, iš jų vienas – kartu su mano broliu). Statėm gyvenamąjį namą, todėl jie manęs nesurado. Sužinojęs, kad šeima jau išstremta, mečiau darbą. Per atsitiktinumą trečią dieną suėjau su partizanais ir papasakojau, kokia padėtis: šeimą ištrėmė, noriu stot į būrį.

Iš pradžių man liepė pasirinkt slapyvardį. Vieni siūlo *Narutį*, kiti *Drąsutį*, tretį vėl kažkokį. Aš sakau, kad geriausiai gal tiktų *Bėda*. Jie pradėjo juoktis ir klausit, kodėl taip. Aš pasakiau, kad turiu „bėdą“ – atėjau su niežais, čia juos visus galiu užkrėsti, – tai koks gi tada kitas galėtų būt slapyvardis tinkamesnis, jei ne *Bėda*? *Karklo* žmona man tuoj atnešė beržo tošies deguto ir liepė juo teptis. Šitai aš nuo niežų ir išsigydžiau.

Taip ir tapau *Ažuolo* – Antano Jagėlos partizanų būrio kovotoju. Jagėla (kilęs iš Repšėnų) buvo vadinamas *Butagetdžio* kuopos vadu, – toks ir antspaudas buvo naudojamas būrio dokumentams. Būrys slėpėsi Repšėnų miške. Tuo metu jame jau nedaug buvo likę partizanų.

1948-ųjų vasarą Repšėnų miškely mes patekom į apsupimą. Man tai buvo pirmas toks apsupimas. Kadangi turėjau dokumentus, aš pas Aleksiūną kirtau ruglius. Vakare į stovyklą grįžau pavargęs. Ryte pajutau, kad man spyrė į padus, ir šokau iš miego visų smarkumu. Mūsų taip buvo sutarta: jei gu pavojus, kalbėt nėra kada, – spiria į padus, o tu jau turi žinot, kad reikia skubiai keltis, nes kažkas atsitiko.

Atsikėlęs žiūriu – palapinės vyrai ardo, laužą gesina. Išgirdau kalbant, kad miškelis apsuptas rusų. Tai spėjo mums pranešt eigulys, kuris kada nori vaikštinėjo po mišką, kadangi ten jo valdos. Mes, išardę palapinę, pasitraukėm netoli, į labai tankų eglynėlį. Iš viso mūsų buvo 16 vyrų. Daugiausia *Ažuolo* būrio, bet buvo atėję dar ir keletas svečių. *Ažuolas* buvo be galo drąsus, tiesiog pavydėtinais šaltų nervų vyras. Jis ir sako:

– Sugulam tankiai žiedu tarp labai tankių eglių. Nešaudykite tol, kol jie mūsų nepamatys.

Mes pasiruošėm. Girdim, žeme šliaužia, šlama „palatkos“. Staiga sustoja, girdėt šnabždesys: „*Padaždi, zdiēs' što-to*

nejasno...“ [Palauk, čia kažkas neaišku...] Nematėm jų, o jie mūsų. Tik prašlamėjo. Taip ir likom nepastebėti. Laukiam toliau. Kartkartėm vis pasigirsta šūviai, gal tai jų kokie nors sutartiniai ženklai. Supratom, miškelis apsuptas, išėiti jau niekur negalime.

Laikas eina. Liuda-Kuosa, Albinas Milčiukas-Tigras (jis buvo svečias nuo Anykščių) ir dar du išslėmė kortas, pasitlė-sė brezentą ir sako: „Dabar palošim.“ Aš nustebau, kad tarp lošėjų ir šita mergina kerta sau atsisėdus krūmuose. Klek palošęs Tigras atsistojo, paėmė į rankas „dešimtšūvį“, šokinėja ant žemės ir vis kalba: „Na, suduosim! Na, suduosim!“ Man tai buvo toks pirmas, neįsivaizduojamas „krikštas“, todėl ir galvoju: na, ką tu, žmogau, suduosi... Visas miškelis apsuptas, šimtai enkavėdistų, mašinos kaukia, aplink visur šliaužioja, o jis šokinėja sau patenkintas ir džiauglasi – suduosim. Matyt, aš nieko neišmanau. Gal tikrai suduosim? Pagaliau įsiviešpatavo tylą... Ažuolas sako: „Aš eisiu į žvalgybą.“ Ir išėjo. Išėjo vienas per miškelį į palaukę, o čia jam nuo kaimo pusės žmogus parodė ženklą, kad iš miško lįst negalima. Turiu pasakyti, kad aplinkiniai žmonės saugojo mus ir buvo pasiruošę kiekvieną minutę perspėti.

Pareina Ažuolas ir sako:

– Miško košimas šandien pasibaigęs, bet miškas apsuptas. Visur ant linijų radau primėtyta nuorūkų. Ryt čia bus sutrauktos dar didesnės rusų pajėgos, taigi iš šito miško šandien turime žūtbūt išėiti.

Grįžtam į stovyklą, susirenkam viską, ką buvom palikę, pasiimam iš slėptuvės maisto, užkandam ir laukiam vakaro. Tik pradėjus temti, pajudėjom į priekį.

Vietiniai puikiai žino, kad Traupio link, prie Pusbačių kaimo, pamiškėj, yra tokia brasta, tiksliau sakant, toks krūmų iškyšulys, kuris jungiasi su mišku ir visiškai apsemtas vandens. Vyras nutarė, kad į palaukę reiktų išėiti šituo vandeniu, bet 16 žmonių... eina labai atsargiai. Išėjom į pamiškę, visi sugulėm, o mėnesiena tokia aiški, viskas kaip ant delno. Švedrys, eigulio sūnus, ir Konkurentas dviese nutaria nueiti į artimiausią sodybą ir sužinot, ar kur nors arti nėra

pasalos, o mes visi sugulę laukiam. Jie prieina prie vienos sodybos, pasibeldžia tyliai į langą ir šeimininko klausia, ar nėra kur arti rusų. Šitas sako: „Vyrai, rusai mūsų klojime.“ Rusai, matydami, kad pamiškėj pasipylė pulkas vyrų ir visi sugulė, o atėjo tik du, pabijojo ir mūsų nelietė.

Tada mes laimingai ištrūkom iš to miško. *Ažuolo* pranašystė išsipildė. Rytojaus dieną rusai sutraukė didžiules pajėgas ir košė mišką jau kareivis prie kareivio. Jei gu būtume pasilikę, mums būtų buvę riesta.

Mūšis vyko 1949-ųjų rugpjūčio 17 dieną šitokiom aplinkybėm. *Švedrys* su kitu partizanu buvo išėjęs į kalną, o mes likom miške, laikinoj stovykloj. Anksti ryte jie parėjo ir sakėsi nieko nematę ir niekas jiems netrukdęs.

Tą vakarą aplink mišką visur buvo girdėt kažkoks gaudešys. *Tigras* ir sako: „Tai čia nieko... Traktoriat ūžia.“ Enkavėdistai gal *Švedrį* su tuo kitu partizanu ir matė, bet, matyt, specialiai nelietė, leido jiems ramiai grįžti. Bet kai tie du grįžo į stovyklą, labai greitai prasidėjo susišaudymas.

Parėjęs *Švedrys* dar man pasakė: „Žinau, *Bėda*, tu pasaulgok truputį, aš eisiu pamiegot“, – ir atsigulė.

Rytas toks tykus, iš planšetės išsiėmiau popieriaus lapuką ir, sakau, parašysiu eilėrašį. Iš *Tigro* planšetės savavališkai pasiėmiau „Belomoro“, užsirūčiau ir girdžiu, kad iš vidurio miško kažkas atatraška, o kitoj pusėj buvo visai pakraštys. Visi miega. Pagalvoju, kad šernai eina iš naktinės medžioklės, nes dažnai taip būdavo. Aš jau nieko neberašau ir ramus sau stebiu, kada tie šernai išlįs. Girdžiu, treška, bet labai plačiai. Prisipažinsiu, jei gu ne svečiai, aš nebūčiau ir dėmesio kreipęs, bet, kadangi buvo svečių, reikėjo parodyt budrumą, kad sargyba – ne šiaip sau! Jaučiu, šernai jau visai nebetoli. Tada pribėgu, vienam – į koją, kitam – į koją, tuoju visi susikėlė. *Montė* pažiūrėjo, kiek valandų, ir sukomandavo išsiskleist. Staigiai užėmė pozicijas, o *Švedrys* tiek įmiegęs, kad negalima jo prižadint. Mano žmona jį net už plaukų trūktelėjo, o jis vis tiek krenta, ir viskas. Aš tada stvėriau jo „dešimtšūvį“. Padėtis buvo tokia: aš su „dešimtšūviu“ ir beveik be šovinių, o jis su šoviniais ir be „dešimtšūvio“ liko.

Supratau: jei prižadint negalima, vadinasi, ir ginklo negalima palikti. Žiūrėsim, kaip čia bus.

Mano žmona pirmoji pamatė rusą, kuris visokiats „maitais“ susikeikė, išvadino mus banditais ir suriko: „Stoj!“ Mūsiškių buvo penkiolika. Vyrai turėjo kelis kulkosvaidžius, keletą „dešimtšūvių“, automatų, miškas sugriaudė šimtais perkūnų.

Mes jau iš vakaro buvome sutarę, ką darysim, kadangi užimam tai girdėjom. Aš žmonai sakiau, kad ji neatsiliktu nuo manęs, o dabar žiūriu – žmona, *Vatras* ir *Karklas* nuėję jau apie 70 metrų. Vytis juos beprasmiška, nes žinau: jei tik pakilsiu, iš karto nukirs, ugnis pliekia be perstojo. Matau, kad stovykloje aš likau vienas, pamačiau, kaip *Vetra* (svečias nuo Viešintų ar Šimonių) krito, kojos tik pakilo aukšty. Nežinau, ką daryt. Šliaužiu į pakraštį – negerai, ten garantuotai laukia pasala, aš turiu tik „dešimtuką“ su visa apkaba ir parabelį su trim apkabom, be to, dar smarkiai gripavau, turėjau karščio. Šliauždamas pamečiau granatą, uždusau, kadangi aukšta temperatūra, sveikatos nėra. Pašliaužiau kokį 100 metrų ir supratau, kad viskas, toliau nei šliaužt, nei bėgt negaliu. O rusai jau slaučia stovyklą. Iš jų pusės girdėti tik šaudymas ir šlykščiausis keiksmas, bet jie manęs nemato. Tada aš atsistojau, užsitaisiau „dešimtšūvių“ ir laukiu. Vis tiek mirti reiks: kai tik pamatysiu pirmuosius rusus, iš karto duostu ugnes, mesiu „dešimtšūvių“, o su parabeliu bandysiu manevruot po mišką, kad tik nepaimtų gyvo.

Prisidėjau „dešimtšūvių“ prie peties ir laukiu. Antai pirmasis jau pasirodė, bet miške tokia padėtis: iš toliau pamatai, o kai prieina arčiau, krūmai užstoja, ir jau nieko nebematai. Todėl laukiu, kad visai arti prieitų. Prieėjo, norėjau šauti, bet kažkodėl suvirpėjo pirštas, ir neiššoviau. Prisileidau dar arčiau – išlenda pats *Švedrys*. Vilkėjo jis iš lietuviškos milinės pasiūtom kelnėm, švarku ir tokia pat kepure. Žiūriu, ateina *Konkurentas* ir *Montė*, ateina *Sigtas* – *Simanonis*.

Aš *Švedrut* atiduodu „dešimtšūvių“ ir sakau: „Tu esi laimingas žmogus, per akimirką būčiau nupylęs, ir ne vieną...“ Jis paima tą šautuvą, nieko nesako, ir mes dabar jau tikrai

žinom, kad esam apsupti, reikia kuo skubiau iš šitų Pikttagalio pievų trauktis ir pasiekt netoliese esantį vieškeliuką. Jei gu neprietsim vieškeliuko, žūsime.

Atėjom prie vieškeliuko, atsigręžiam – jau kareiviai čia pat, ant kulnų lipa. Jie aiškiai mus mato, bet kažkodėl nešauna ir varo mus link vieškeliuko, o jis apstotas, užlipsi „ant vamzdžių“ – ir viskas. Eidami prie vieškeliuko, išgirdom smarkią kulkosvaidžių ir automatų ugnį, supratom, kad „vaišina“ tuos, kurie atskirai nubėgo: mano žmoną, *Vatrą* ir *Karklą*. Kai priėjom visai arti prie vieškeliuko, *Montė* sukomandavo: „Pirmyn! Kas kaip įmanot, laužiamės per vieškeliuką!“

Mes sugulėm prieš ruošdamiesi lemiamam žingsniui. Rusai taip duoda, kad net šakos nuo medžių krenta. Kaip tyčia *Švedrit* „prisyvla“ „dešimtšūvis“, o jis buvo visai šalia manęs. Aš nieko daugiau neturiu, tik parabelį. Vieną kartą iš jo iššoviau, o *Švedrys* man sako: „Nešaudyk, jei nematai, paskui neliks kuo pačiam nusišaut.“ Daugiau ir nešoviau. Žiūriu, šliaužia atgal, ir aš su juo. Kiek pašliaužęs, jis greit koja atmušė spyną, pasitaisė – ir vėl pirmyn, ir aš su juo. Mes visai greta. Tik staiga aš grįžt, žiūriu, jis guli aukštiejininkas, šautuvo buožė numušta, iš krūtinės veržiasi kraujas.

Montė į galvą kliuvo – jam iš veido kraujas sunkiasi. *Montė* pasakė: „Atgal.“ Kai atsitraukiam, nebešaudo. Tik miške balsus alarmas.

Žiūrim, nėra *Stigito*, ėmėm jį šaukti. Pašaukėm, pašaukėm garšiai vardu ir slapyvardžiu, bet nieks neatsiliepė. Ką daryti? Supratom, kad kito išsigelbėjimo nėra, būtinai reikia pereit vieškeliuką.

Išėjom į tokią pliką aikštelę, reikia pereit kalnelį, paskui eglutės, tiltas, bet mes patenkam į kryžminę ugnį. Laimel, *Konkurentas* pastebėjo gulinčius užsimaskavustus enkavėdistus. Jis tik mostelėjo ranka, ir visi kritom ant žemės. Čia ir pradėjo genėt! Tiek duoda, kad net žemė aplinkui dulka. Apsigręžėm ir šliaužiam atgal. Žiūriu, likau paskutinis, jėgos visai apleido; nutariau nusišaut. Parabelį visą laiką rankoj turėjau, prisidėjau prie smilkinio – jau spausiu, bet dar pakėliau akis, matau, už kokių 5 metrų kairėj pusėj šliaužia

Montė. Man dar kilo mintis, kad manęs gal nepalikis sužeis-
to, bet reikia bandyt. O kalneliukas jau baigiasi, sukaupęs
jėgas jį peršliaužiau, po eglute susitrinkom, visi basi, be ke-
purių, tik aš kepurės nepamečiau, bet batus išmėtėm visi.
Kai tik nuo kelio pasitraukėm, šaudymas nutilo, bet mums
juk vis tiek reikia veržtis, kitos išeities nėra.

Nuo tos minutės, kai išbėgom iš stovyklos, praėjo pustre-
čios valandos. *Montė* pukšėdamas užtaisinėjo kulkosvaidį
„Brno“, bet į mus nieks nebešaudė. Jis ir sako: „Šoviniai bai-
glasi, arba nusišaukim čia po šita eglute, arba žūtbut eikim
per vieškelį.“ Minčiai nusišaut nepritariu aš pats pirmas, o
Konkurentas sako: „Niekai, *Bėda*.“ Kad niekai, tai šliaužiam
prie vieškeliuko. Dar visai neprišliaužus, *Konkurentas* iš „de-
šimtsūvio“ paleido seriją ton pusėn. To ir tereikėjo. Enkavė-
distai tuojau pat atsilepė. O *Montė* atsistojo stačias ir – ug-
nies! Mat kai stovi stačias, aišku, iš kur dūmuoja, jis ten ir
pila.

Žiūriu, *Montė* metės į šalį, klupo ant vieno kelio, manau,
jau viskas, bet žiūriu, atsiklaupęs ant vieno kelio, traukia
toliau. Tik kryptį pakeitė ir sūvius leidžia pavieniui. Paskui
pasakė: „Gana, šitie daugiau nebešaudys... Dabar visi greitai
prie vieškeliuko ir visi kartu šokim. Jeigu peršoksime vienas,
tai kitų nebepraleis. Kas žūsime, tai žūsime, kas liksime gyvi,
tai gyvi.“

Taip mes visi kartu per tą vieškeliuką peršokom ir kritom
kitoj pusėj. Tik tada pasigirdo kulkosvaidžių papliūpos, bet
jos mums buvo nebepavojingos. Atsikėlėm ir, eidami tolyn
(*Rūgštymas* – Kubilius, *Konkurentas* – Blauzdys, *Montė* – Star-
kus ir aš – *Bėda*), pasidalijom į keturias dalis vienintelį obuolį.

O *Tigras* ir kiti puolė į priešingą pusę, jiems nespėjo pastot
kelio, ir jie išėjo be jokių kautynių.

Mes išsimušėm į didelį mišką, bet čia – jo pakraštys, ir
dar yra aikštė, o toliau – vieškeliukas. Reikia pereit šitą aikš-
tę, ir greitai pereit, juk rusai žino, kad mes iš „žiedo“ ištrū-
kom, dabar čia gali užkirst kelią. *Montė* siūlo traukt burtą.
Paima keturis degtukus, vieną perlaužia, padaro trumpą –
kas ištrauks trumpąjį, turės eit per tą aikštę.

Aš mačiau, kaip jis sudėjo tuos degtukus. Man pirmam davė traukti, aš maniau ilgą ištrauksiąs, bet ištraukiau trumpiausią. Tada liepė nusijuost diržą, ginklą – kišenėn ir pirmyn. O ką darysi? Dabar jau viskas. Gresia mirtis, ir vadas neturi teisės pasiūst nė vieno; tada teko griebtis burtų. Kodėl liepė nusitmt diržą? Suprantama, pamatę civiliniais drabužiais, gal nešaus, gal pasakys iš pradžių „Stoj!“ [Stok!], tuo metu parkrisi, o jie pridengs ugnimi, kad dar galėtum atitraukti. Visiems į aikštę negalima išeit.

Nueinu iki pat aikštės vidurio – nieko, dar toliau – nieko, prieinu kitą aikštės pakraštį, jau tekinas bėgu ir girdžiu – jie irgi iš paskos, rėkdamį „Valio!“, bėga ir krenta, keltasi, bėga ir vėl krenta, ir vėl keltasi, ir šitaip – iki pat kito aikštės galo. Nuėjom prie Dabužių, ten apsistojom. *Montė* ir sako: „Jie dabar valys mišką ir vėl lips ant kulnų. O ką mes darysim? Šovinių beveik nėra. Reikia vėl veržtis atgal pro juos, ir vėl į gilumą.“

Bet rusai nebestrodė. Iki vakaro prasėdėjom, pavakary *Montė* sako: „Ot kad čia būtų šovinių. Mašinos grįžta atgal, aš jiems kaip užvažiuočiau...“ Dar bandėm slyst ryšininką, bet jis šovinių irgi niekur negavo. Taip ir baigėsi tos kautynės.

Vėliau sužinojom, kad Butkų Joną paėmė gyvą, bet jis vis tiek žuvo, taip pat žuvo ir *Švedrys*, *Stigitą* (Anicetą Simanonį) paėmė gyvą.

Pas jų kaimyną Balčiūną sekmadienio ryte užėjo septyni stribai ir leitenantas. Leitenantas pasiliko pas Balčiūną, o stribai atėjo pas Kauniečius, kurie gyveno visai pamiškėj. Stribai čia labai ramiai jautėsi. Po kurio laiko iš Balčiūno atėjęs leitenantas tuojau šoko reikalaut iš Kauniečio: „Parodyk, kur bunkeris!“ Dabar peršasi mintis: jeigu skrebai būtų žinoję, kad čia yra bunkeris, tai šešiese atėję nebūtų taip laisvai jautęsi. Be to, jokių būdu nebūtų atėję šeši ar septyni į pamiškę. Bet vis dėlto bunkerio ieškojo kaip tik toj vietoj, kur jis ir buvo, ir surado.

Bunkery slėpėsi tik vienas Velanis-*Tigras*. Jis pasidavė gyvas.

Kai *Tigrą* paėmė gyvą, dvi savaitės po jo arešto praėjo ramiai, o po dviejų savaičių enkavedistai puolė visais frontais.

Prasidėjo žmonių areštai, pasalos. Kratė visur. Mes tuo metu buvom prisiglaudę Maželių kaime pas Karvelį. Karvelis ateina ir pasakoja, kad kaime garnizonas krečia vienkiemius. Mes klausiam: „Tai kaip dabar bus?“ O jis sako: „Šitaip va. Jei gu neras, tai tvarka, o jei gu ras... tai irgi tvarka“, – ir nusišypsojo.

Laimė, mūsų nerado. Tada mes pasiėmėm maisto, butelį vandens ir išėjom į Penionių dvarą. Prie to dvaro – mūsų gimtasis kaimas Piktagalys. Prie dvaro gyveno mano sesuo, kurios vyras išėjo į frontą ir ten žuvo. Dvaras ir visi takeliai man buvo labai gerai žinomi. Nakties metu su žmona nueinam prie dvaro tvartų. Tie tvartai buvo dideli, o juose ne tik gyvuliai, bet ir pašaras sukrautas. Įlendam pro langelį į vidų, tamsu, nieko nematyt. Pabuvom iki aušros, o kai pradėjo aušt, užlipom ant avižų prėslo ir įlindom po sija į susigulėjusio prėslo vietą. Dvare gyveno ginkluoti MTS prižiūrėtojai, mes atėjom jiems tiesiai į rankas, bet jei gu nepamatys, tai saugumas garantuotas. Buvo sutarta, kad naktį ryšininkas atneš maisto. Kai visai praaušo, aš ryžaus išlįst ir pasidairyti. Dairausi, tik virst – ir atsidaro staiga durys. Manęs tai nemato, bet įbėgo šuo, o jam iš paskos – būrys vaikų. Dėl vaikų aš dar galėčiau įlįst atgal, bet dėl šunies – negaliu net pajudėt. Pajus šlamant, pradės loti, tada tai jau viskas. O vaikai vienii mažesni, kiti didesni; jie atėjo, matyt, pašerti gyvulių. Aš guliu ir tyliu, o šuo, matau, bėga, kabinasi kojom vis į viršų, prisikasa prie manęs, o aš guliu, žiūriu į jį, jis – į mane. Prikišo snukį visai man prie nosies ir uosto. Aš tyliai jam: „Šššš...“ Kaip šoko jis nuo manęs atgal! O vaikai, girdžiu, sako: „Mat, jis vėl katę užpuolė.“ Manau, čia tai gerai, bet jei gu jie lips žiūrėt, tai ras neblogą „katina“... Vaikai ėmė šaukt ant šuns, išvijo jį pro duris. Tuo viskas ir baigėsi.

Kadangi sutarta, laukiame atelnant žmogaus. Nei vieną parą neatina, nei kitą. Tai buvo moteris, Karvelienė iš Penionių vienkiemio. Supratom, kad rimtas pavojus.

Jau ir penkios dienos praėjo, o tos moters kaip nėra, taip nėra. Tai ką dabar daryti? Nutariau nueit pas seserį. Medžių linija beveik su dvaro sodu jungiasi, ten dar toks nedidelis

tarpelis, manau – kaip nors prasmukiu. Parabelį rankon, basas, nors jau ruduo, pašalę, bet sniego dar nebuvo. Kaip lapė pro langą išlindau, tiesiai per sodą, iš sodo išėjęs pasižiūrėjau pasilenkęs – nieko nematyt. Dar kiek paėjęjęs priėjau prie sesers sodybos, atsistojau palei langą ir pabeldžiau. Pribėga prie lango sesuo, tik už galvos sustėmė, pamačiusi mane: „Brolau, bėk kuo greičiau, čia rusai siaučia dieną naktį. Greičiau bėk!“ Daugiau ir neteko su ja pakalbėt. Bėgu atgal nieko nelaukęs. Grįžtu, vėl tariamės, ką daryt, taip ir badu dar numirsime. Šeštą parą einu į Narbutų kaimą pas pažįstamą žmogų. Tas net išsižioja: „Dievuliau! Ar tu pas mus gyveni?“ Sakau, ne, aš ne pas jus gyvenu. Sako: „Čia rusai ir rusai... Kai tik sutemsta, ir rusai.“ Paprašau gert. Šeimininkė pasiūlė pieno, aš paprašiau tik vandens ir greitosiomis ko nors užvalgyt. Žmonės visai įgąsdinti, šunys, girdėt, jau loja. Šeimininkė atnešė terbą su maistu, ir aš – atgal...

Pareinu, parsinešu tą terbą, o gerti dar labiau noriu. Ką daryt? Prisiminiau, kad čia pat netoliese kūdra. Kai tik suteemo, paėmiau aulinį batą, per kelią – ir prie kūdros. Batą paneriu, tasai tik kun kun kun, kol prisisemia, ir tas garsas jau net baisus, atrodo, tuoj išduos. Prisisėmiau, parsinešiau, ir geriam. Nors ir iš bato aulo, bet gert vis tiek skanu.

Septintą parą atėjo ir Karvelienė. Atnešė sriubos. Sakom: „Ponia brangi, mes vos badu nenumirėm.“ O ji: „Niekas išeit iš namų negalėjau, apgulti keliai ir takeliai, visur pasalos, rusai kas vakarą. Šiandien jau nebemačiau, sakau, reikia eit, jūs gi numirsit badu.“ Ateiti tai gali, bet kaip eidama neši maistą, o dar sriubą? Jeigu nutvers – viskas.

Pagyvenę apie mėnesį, nusprendėm išeit kitur, kadangi čia jau ilgiau nebegalima buvo pasilikti, sąlygos labai blogos. Juk net gamtinius reikalus reikėjo atlikinėti čia pat, šiauduose.

Budrių kaime gyveno mano dėdė Kalibatas. Sutarėm pas jį nueit. Šalimais Budrių ežeras, o prie ežero nedidelis pušynėlis. Iš pradžių einant lyg ir tamsoka buvo, bet greit išlindo iš už debesų mėnulis ir taip užšvietė, kad eit toliau buvo rizikinga. Pasukom į tą pušynėlį ir stovime. Šalta. Jau gruodžio mėnuo. Stovim ir svarstom, ką daryt. Pas dėdę irgi

pavojinga, juk visi žino, kad tai mano dėdė. Gali būti dar ir pasala, nes rusai mūsų teško kaip paskutinių mohikanų.

Pušynėlio pakrašty gyvena Strioga, jo klojimas beveik pušynėly. Mes stovim ir nežinom, ar dabar eit, ar neit į tą klojimą, ir tuo metu kaip virto kulkosvaidis! Pasirodo, klojime pasalavo rusai, o vienas iš jų, matyt, neatsargiai su kulkosvaidžiu ar lipo, ar kaip, kad tasai tik sutarškėjo ir nukrito ant žemės. Tik paukščiai pakilo iš pušų viršūnių, o mes pamatėm, kad esam visai greta su rusais. Toliau niekur nebėjom, iki ryto išsėdėjom pušynėly, o kai pradėjo aušti, atsargiai nusėlinom į kitą vienkiemį, per pavartę įlindom, įsikasėm į šiaudus ir tūnom.

1950-ųjų žiemą prieš grabnyčias abu su žmona, nebeturėdami kur glaustis, per naktį išsikasėm bunkerį Raščiaagalio kaime (Kavarsko valsčiuje) valdiškoj jaujoj – linaminėje, toj vietoj, kur eina arkliai. Kasėm, kasėm, bet nespėjom padaryt landos, nes išaušo. Tas žmogus, kuris prižiūrėdavo linaminę, bent galėjo pasakyt žmonėms, kad tą dieną ji bus remontuojama arba yra sugedusi. Kadangi landos nėra, jis ir sako: „Lįskit į ardą tarp linų.“ Mes įlindom. Atvažiuoja žmonės, o linaminė nekūrenta. Klausia jo:

– Ką čia padarei?

O jis jiems meluoja:

– Aš gi jums saktiau, kad sugedusi.

– Kaip? Kada gi tu mums sakei? Kurk linaminę, ir viskas!

Jeigu užkurs, mes turim išeit, negi išbūsim tenai. Taip pasigūnčiję, žmonės išvažiavo...

Jaujos prižiūrėtojas kažkur buvo radęs šautuvą ir šaudęs iš jo. Apie tai kažkas pranešė enkavėdistams. O mes tuo metu jau buvom įsitalsę landą ir tam bunkery gyvenom.

Atėjo enkavėdistai, pastatė prie sienos tą jaujos prižiūrėtoją ir pareikalavo atiduot ginklą. Jis dar kiek gynėsi, iš tikrųjų to ginklo jau nebeturėjo, bet jie pagrasino:

– Jeigu neatiduodi, mes tavo linaminę išversim ir rasim.

Mes sėdim bunkery ir girdim: kažkas viršuje dunda. Atėina tas žmogus vakare ir sako:

– Ar žinot, kas buvo?

– Nežinom.

Pasirodo, atėjo rusai į jaują, visur vartė, badė, ieškojo ginklo. Kad būtų badė stačiai, gal būtų ir mus radę, bet badė tik spalių krūvų paviršiu. Kitą dieną enkavedistai vėl atėjo į tą jaują. Po trijų dienų kratymo pasakė:

– Jeigu per tris dienas neatneši ginklo, išversim visus spalius, visus akmenis ir ginklą būtinai rasim. Per tris dienas privalai jį mums pristatyti.

Ką dabar daryt? Laukti ten jau nebegalima, o išeit neturime kur. Čia aplink visi mums prijauciantys žmonės buvo Velanio išduoti, kitiems įvaryta didelė baimė, be to, dar pasitikėjimas sulaužytas. Rėmė, saugojo, dabar išdavė...

Prieš auštant išėjom iš to bunkerio. Nueinam pas vieną tokį netoliese gyvenantį. Žmonės labai išsigandę, pasakoja, kad čia kažkur rado partizanus, besislapstančius šiene, sušaudė, o žmones, juos priglaudustus, išvežė į Sibirą. Jie mums sako:

– Eikit į daržinę, ji nerakinta, ten dar yra šieno, užlipkit ir galite būt. Jeigu kokia nelaimė, mes neatsakom, kadangi nerakinta.

Mes ir nuėjom į tą daržinę. Tai buvo vasario 2 dieną. Sulindom į palėpę. Jau išaušus, girdime, kažkas ateina. Niekas nieko nekalba, tik šlepsi ir peša šieną.

Mes bijom net pakrutėt.

Greit viskas aptilo, o po kiek laiko ateina šelmininkas ir sako: „Jūs nieko negirdėjot? Rusai kratė visur. Daržinėj badė durtuvais. Pasirodo, *Žalbo* vyras iš kolchozo sandėlio išsivežė nemažai grūdų, tai dabar rusai jų ir ieško. Paėmę grūdų pavyzdžius išsivežė. Jeigu jau atitiks kieno nors, atvažiuos vėl, vers viską aukštyr kojoms, iki atras.“ Suprantama, partizanas sandėlių neturi, kažkur pas žmones iškašiojo tuos grūdus...

Kitą sykį rusai nebeatvažiavo, bet ilgiau čia būti negalima, nes jie apylinkėje visur siaučia, o žmonės bijo...

Taip mes grįžtam į tą patį mišką, iš kurio išėjom, prie Garbėnų kaimo.

Čia susitinkam Pupelį Edvardą. Jis mus kviečia sekmdienį į vaišes. Žodžiu, kol dar neišaušę, kad mes užeitume

*Ažuolo būrto partizanai broliat Gečtauskai –
Kazys-Garvežys ir Vytautas-Spyglis*

pas jį. Jie dviесе gyvena su seserim. Aš jam ir sakau:

– Labai ačiū, Edvardai, kad kviečiat, bet dabar žiema, jei-
gu kas... Kur tada dėsimeš?

Jis mus ramina:

– Jei-
gu bus reikalas, rasime ir kur įlįst.

Nueinam, būnam pas jį, atrodo, visur viskas saugu, bet kažkodėl balsu ir neramu. Su partizanais jie turėjo šio-
kį tokį ryšį, bet visai netoli miestelis. Paskui lyg ir tas nerimas pra-
ėjo. Iš bažnyčios grįžo jo sesuo, pasakė, kad į Garbėnų kai-
mą pas vieną žmogų turi užvažiuoti *Žaitbo* būrio partizanai.
Aš parašiau laišką ir paprašiau, kad nuneštų žaibiečiams, ir
mes susitiksim. Šeimininkas išėjo, o žmona man sako: „Vė,
pasžiūrėk, kas čia važiuoja?“ Žiūriu, pilnas stribokų veži-
mas jau čia pat, ginklai rankose, tuoj arba suks į sodybą,
arba ne. Žiūrim įsitempę. Pravažiavo. Šeimininkei sakom,
kad Edvardas mums minėjo, jog čia pas juos yra kur pasi-
slėpt, dabar jau pavojus. Ji sako: „Yra slėptuvė, bet tvarte.“
Reikia eit per kiemą, o iš trobos mes nebegalime niekur pa-
judėt. Šeimininkė ketino nunešt į tvartelį net kopėčias, kad
galėtume užlipt ant lubų, bet eidama pastebėjo, kad dar vie-
na pastotė nuo miestelio atvažiuoja. Kopėčių ji nebenešė,
o numetė vidury kiemo. Mes nebežinom, kur dėtis.

Per langą matom – jau supa Rinkūno sodybą. Nėra kas
daryt, reikia eiti miestelio link. Turėjau tokius ilgus kallinius
ir buvau tik su pistoletu. Susisukau storą „bankrutę“ iš na-
minės tabokos, ir, truputį prisidengdami, einam su žmona
tiesiai į tą kelią, kuris veda į Taujėnus (kito kelio nebuvo).
Miestelis jau čia pat, reikėtų atsigręžt ir pasižiūrėt, ar nesive-
ja kas, bet tuoj gl kils įtarimas. Tada vaizduoju, kad čia lyg ir
vėjas man trukdo užsidegt cigaretę, nusisuku, atseit degu, ir
žiūriu, ar niekas nesiveja.

Prieinam miestelį (miestelin tai neisi), o visai čia pat gyve-
na mums pažįstami Morkūnai.

Užeinam, jie labai maloniai sutinka ir klausia: „Ar jūsų
nepastebėjo stribai?“ Stabdyt nestabdė, matyt, neatkreipė dė-
mesio. „Tai būkim ramūs, pas mus stribai jaučiasi kaip na-
mie. Mes ir siu-
vam jlems, ir valgydinam.“

Morkūnas sako: „Aš eisiu pasaugostu, o jūs čia ramiai būkit kambary.“ Būti tai būnam, bet ne taip jau ramiai, be to, mes nežinom, kodėl čia slaučia tie skrebai su rusais. Gal kokia išdavystė?

Kiek pakratę ir, matyt, nieko neradę, sribai grįžo atgal. Mes pavalgėm. Pradėjo jau ir temti. Morkūnai pasiūlė mums pasislėpt, kad būtų ramiau. Jų tvartas ir daržinė buvo po vienu stogu, o viršuj sukrautas šienas. Atidaro tą šieno „kamštį“, padaryta daug vietos, antklodės, šilta, gyvenam kaip rojui. Tokie geri žmonės, rytojaus dieną maisto priruošė taip jau švariai, taip skaniai, kaip kunigams. Manau, dabar tai pagyvensim. Morkūnas sako: „Turi netrukus atvažiuot Žalbo žmonės.“ Ką gi, labai gerai. Laukiama kaip išganymo.

Kaip žmogus nujauti: būtume susitikę – būtume žuvę, bet kitaip buvo lemta...

Grįžta Morkūnų sūnus Algis iš mokyklos, kažkodėl beveik jau temstant, ir praneša, kad į Taujėnus atvažiavo NKVD garnizonas su ilgais durtuvais, kuriats bado prėslus. Šeiminkai sako: „Jau kai atvažiuoja garnizonas, jokių pažinčių nebėr, slaučia visur iš eilės, tuo labiau kad kaimynystėj du broliai buvo išėję į mišką. Dėl mūsų – darykit, kaip norit. Jeigu būnate, mes aukojamės, jeigu išeinat, slėptuvę užverčiam.“ Supratom, kad toj slėptuvėj pasilikti pavojinga. Jau vasario mėnuo, pašaro nebedaug. Jei su durtuvais badys, gali ir rasti.

Temsta, o apsispręsti reikia labai greit. Jei atvažiavo rusai, vadinasi, naktį užgrius netikėtai. Nutarėme – išeit. Bet kurgi? Visur jau šunys loja.

Išėjom. Sekėsi, ant pasalų niekur neužšokom. Po savaitės apsisistojom negyvenamoj gryčiutėj Raščlagalio kalme, maždaug už 4 kilometrų nuo Morkūnų. Gryčiukė stovėjo plynam lauke, pro jąėjo siauras takelis. Sėdim ant tos gryčiukės ir girdim: pasipylė šūviai. Mat garnizono dalys buvo apsisistojusios agitpunktuose, kadangi vyko pasiruošimai balsavimams. Žiūrim, nuo Budrių atbėga rusų kareiviai – tiesiai link mūsų gryčiukės.

Bet jon netgi nedirstelėję taip ir nubėgo tolyn pro šalį.

Pasirodo, pas Morkūną tada žuvo *Krientienė-Kuntgaikštytė* – Vincė Adomonytė, Petras Sinkevičius-*Ažuolas*, Povilas Kapčinskas-*Altjoštus*, Jonas Sinkevičius-*Šermukšnis*, o Praną *Diršę-Kraštelį* paėmė gyvą.

Į tą gryčiukę mums retkarčiais atnešdavo maisto, truputį vandens turėdavom, taip ir išsėdėjom iki pavasario. Vėliau mes joje pasidarėm slėptuvę po asla, atsinešėm iš gyventojų pirmą ir kartą, virdami bulves, vos neužtroškom tam bunkery.

Tiesa, toj gryčiukėj mus prižiūrėjo Albinas Krikštaponis (pasikorė). Vėliau jis mums pareiškė, kad gal eitume plėškaukaut ir neštume jiems turtą. Supratom, kad mums čia jau nebe kas. Mes jam ir sakom: „Jūs laikote mus tik iš pasiaukojimo, o ne dėl to, kad mes jums turtą neštume.“ O jis taip šturkščiai atsakė: „Koks čia gali būti pasiaukojimas?“ Vadinasi, jeigu jam bus naudos, tik tada laikys. Tikisi iš mūsų praturtėsias.

Savaime aišku, nešt mes jam nieko nenešėm ir iš tos gryčiutės pasitraukėm. Jei būtume pastebėti, tai būtum ir nudėti. Toliau eit pavojinga, bet reikia padaryti taip, kad mūsų niekas nepastebėtų, niekas neįtartų. Jeigu tik įtaria per vienkliemus einant, išganymo nebėr. Gavom truputį maisto ir nutarėm įsikurti pas vieną žmogelį prie Vilpišių kaimo, ant tvarto, šeiminkui nežinant. Na, ir įsikūrėm. Dieną mes juos matom ir stebim, kaip jie gyvulius šeria, vaikštinėja po kiemą. Mes saugūs, kadangi niekas nežino, jog mes čia esam.

Kartą, kai šeiminkai, pasišėrę gyvulius, suėjo į gryčią, išlindom iš šiaudų ir sėdīm sau ramiausiai. Tik girdime: kažkas per rąstus – moki moki, kyšt galvą (tai moteris buvo). Tada jau niekur nebesuspėjom pasislėpti. Tik girdim: „Dievuliau!“

Kiek palaukusi sako:

– Tai pirmą kartą pas mus šitokie žmonės.

Mes ir klausiam:

– Tai ar jūs laimingi, ar nelaimingi, kad pas jus šitokie žmonės?

– Tai, žinoma, laimingi, – atsako moteris. – Tai gal galima šeiminkui pasakyti?

– Tai būtina!

Ateina šeimininkas ir sako:

– Kaip jums linksma, kai pamatot žmogų!..

Jie tikriausiai įsivaizdavo, kad miškiniai sėdi urve, apžėlę barzdom ir žmonių jie niekada nemato, o kai pamato, tuoj tą žmogų suvalgo.

Pirmas išpūdis toks, kad jie patenkinti mumis. Atneša valgyt, klausia:

– Kur jūs būsit?

Mes sakom:

– Norėtume būt kambary.

– Bet į kambarį gali žmogus koks užeit...

– Ką gi, mums gerai bus ir čia, – sakom. Supratom, kad jie imasi kažkokios diplomatijos. Pasisakė žuvis gaudą Laviškio ežere. Mes žadam čia būti apie dvi savaites. Jie pradeda nešt šaltą maistą, ir labai mažai. Aiškiai matyt, kad tai daroma specialiai. Mes neiškenčiam:

– Šeimininkas svečius tikriausiai nelabai myli...

– O kodėl gi? – pasidomi jis.

– Pirmiausia todėl, kad maistas labai šaltas. Mes ko nors ypatingo nereikalaujam – to paties, ką ir jūs valgot. Kadangi šaltai sėdim, o dar šaltas maistas, tai mums jau labai šalta.

Klek pasimuistė:

– Nieko neturim.

– Na, o pašildyti tai galit?

Paskui pašildydavo, bet duodavo labai mažai. Galų gale sakom:

– Mes greit išsims, bet norime žuvies, jeigu jūs gaudot...

Aiškinam jiems, kad mes atsitiktinai ejom pro šalį ir užsukom pas juos, bet dabar dar negalime išeit, nes naktimis labai šviesi mėnesiena. Dieną juk neiši... Na, ir vieną rytą šeimininkas pasako, kad supjaustyti visi tinklai, matyt, kažkoks piktadarys... Supratom – perša mintį, kad be tinklo žuvis nebus, tai galime jau eit.

Bet, jam taip manevruojant, įvyksta kitas dalykas.

Pavasaris, kolchoze dvesta gyvuliai iš bado, valdžia sugalvoja ieškot pas žmones pašaro ir rastą šieną konfiskuoja.

Pora skrebu, ginkluotas fermos vedėjas važinėja po ktemus, darydami kratas. Matom, kad blogai, o išeit negalime, nes diena, čia pat – miestelis. Ką gi, kaip jau bus, taip. Bet kratytojai į šitą sodybą neužvažiuoja. Mes dar bijom, kad šeimininkas naktį nepraneštų rusams, nes matom, kad jis nori mus išgyvendint.

Kada tie visi kratytojai pravažlavo, aš jam ir sakau:

– Mes išeisim, ilgiau čia nebenorim būti, bet tik tada, kai labiau apsinlauks.

Vieną dieną debesų žvynai pradėjo kauptis danguj. Ateina linksmas šeimininkas, atneša ryšulėly kiaušinių, lašnikų ir sako:

– Žuvies tai nepagavau, bet kada eisit pro šalį, gal vasarą, būtinai užeit.

Ką gi, atsisveikinom. Vakare išeinam. O eiti nėra kur. Visur labai sekama, nes rusai jau buvo numatę skrebus išnalkinti. Reikėjo tai išnaudot ir žūt būt viską užgniaužt.

Užeinam į Kaspariškių kaimelį netoli Taujėnų, – pas Baltaduonį Alfonsą. Čia gyveno dar ir jo sesuo Janina. Mūsų padėtis be išeities. Savam krašte – nepertraukiamas sekimas, svetimam krašte – nepažįstami žmonės; pas pirmą užėjęs gali iš karto įkliūt. Baltaduonis, daugmaž žinomas žmogus, dirbo seniūnu... Labai maloniai jis mus sutinka, pavakarieniaujam. Bet per kaimelį eina kelias, čia pat langai į tą pusę. Sakom, kad nelabai norėtume būt kambary, norim į klojimą. Šeimininkas sutinka. Nuėinam į klojimą, išsipešam urvelį šiene ir apsigyvenam. Sėdim, džiauglamės: va kada pailsėsime. Šeimininkas dirba seniūnu, žmogus neįtariamias. Ką gi, sulauksim pavasario ir trauksim toliau.

Šeimininkė išvažiuoja į Taujėnus, ilgokai negrįžta. Jau ir pavakarys. Pagaliau ateina net trise: senas tėvukas, šeimininkė ir šeimininkas. Šeimininkė verkia su ašarom: „Dabar blogai. Dabar prapuolėm.“ – „O kas gi yra?“ – „Taujėnuose guli ant grindinio trys partizanai, ir girdėjom, kaip sribai kalbėjo: visi dabar sulindę į šiaudus, visur iškrėsime ir visus išguldysim.“ Mes sakom: „Jūs neverkit ir neraudokit. Kai tik sutems, mes ir išeinam.“

Buvo jau pavasariop, toks polaidis. Mes ir einam. Šeimininkai mus taip drąsiai palydi. Tiktai kur eiti?

Glaudėmės ir pas vienus, ir pas kitus. Laukuose sniegas baigė tirpti, nors miške be pėdsakų dar sunku buvo vaikščiot, ten sniegas ilgiau laikėsi.

Garbėnų miške išsikasėm bunkerį. Čia jau buvom trise, kadangi prie mūsų dar prisidėjo vienas jaunuolis, pabėgęs iš rusų armijos – Jurkėnas Pranas nuo Dabužių. Jo slapyvardis buvo *Elmutis*.

Taip mes ir pasilikom tame bunkery. Kadangi jis buvo iškastas *Žatbo* būrio rajono ribose, tai tam pačiam miške išsikasėm dar ir kitą bunkerį. Aš parašiau laišką žvalgui Jonui Tilindžiui, kuris mus susirado pagal mano nupasakojimą. Tas bunkeris mums pasidarė kaip pereinamas. Tilindis pasakė, kad jis jau esąs iššifruotas, turi slapstyti, ir mes jį priėmėm į bunkerį.

Vėliau *Elmutį* palikom bunkery ir išėjom į susitikimą. Užsukom į Balelių kaimą pas giminaitį Žižį. Pavakarieniaujam, aš pasikeičiu baltinius, jis palydi mus iki Juodgirio. Tik vėliau sužinojom: jei būtume jam pasakę, kur einam, nebūtume tenai nuėję. Jis jau žinojo, kad *Tautvydas* – Mykolas Janulis vaikšto su provokatoriais. Tik gerokai vėliau susipratom, kad Žižys mums to nesakė iš kuklumo: „Jeigu jau aš žinau, tai kaip partizana! gali nežinoti tokių dalykų?“ Bet mes nežinojom, kad *Tautvydas* užverbuotas.

1953-ųjų gegužės 22 dieną per ryšininką Tilindį parašėm ir perdavėm laišką *Tautvydui* (Januliui Mykolui). Jis nunešė jam šitą laišką. Kadangi *Tautvydas* jau buvo jų naujose, todėl kita linkme nieko nebegalėjo pakreipti, nes laišką Tilindis perdavė enkavedistų akyse. Jie apsidžiaugė, kad susitikimas dabar tikrai įvyks, nors tas ryšininkas savo ruožtu buvo siunčiamas *Tautvydo*, kad ieškotų manęs, bet kur ieškot, jis jau nežinojo. Tilindis atnešė iš Janulio atsakymą. Jis rašė, kad labai seniai norįs su manim susitikti. Ten buvo taip parašyta: „Ši žiema pareikalavo didelių ir skaudžių aukų, bet, ačiū Dievui, kurie esam likę gyvi, kovą tęsime toliau. Pas mane yra atvykę svečių, tarp jų ir naujai suformuotos

Algimanto apygardos *Šarūno* rinktinės vadas. Nori su jumis pasitarti tarnybiniais ir ryšio reikalais. Susitikimo vietą nurodys ryšininkas žvalgas. Iki malonaus pasimatymo.“

Į tą „malonų“ pasimatymą mes maloniai irėjome. Žvalgas nurodė Putriškių vienkiemio ūkininką, kurio pavardė – Čekauskas. Jų šeima tokia: senutė motina, sūnus ir pagyvenusi sesuo. Dėl nenumatytų kliūčių susitikimo datos buvo nurodytos dvi: 21 arba 22 dieną. 21-ąją jie neatvyko, atseit neramu, negalėjo, reikia laukti 22-osios. Ką darysi, Alukėnų miške laukiam jų ateinant antrą naktį. Ryšininkas žvalgas pasiūlė eit į tą sodybą, kurioje jie ir buvo numatę susitikti. Vasara, nuoliam, šnekamės, oras šiltas. Pastebėjome, kad jau ateina. Eina ne būriu: po du, po tris, po vieną, iš viso septyni. Kadangi pirmieji beveik priartėjo prie mūsų, aš pasakiau savo slapyvardį – *Bėda*, bet jie nieko neatsakė ir ramiai sau eina į kiemą. Matom, kad nereaguoja į jokią perspėjimą, vadinasi, savi. Taip buvo sutarta, kad atėjusieji į mano balsą privalo nereaguoti.

Sueina visi į kiemą, pasisveikinam, pasibučiuojam kaip bendros kovos draugai, išlikę po žiemos. Visi jauni vyrai. Vyriausias iš jų buvo Radzevičius (tada aš dar nežinojau, kas jis), bet man taip atrodė, kadangi jis buvo tamsaus gymio, panašus į pietietį.

Visi pasakė slapyvardžius: *Narsutis* ir taip toliau, visų nebeatmenu. *Tautvydas* atėjo paskutinėje gretoje. Kadangi su *Tautvydu* reikėjo bučiuotis pasisveikinant (buvo nakties metas, lauke), jis veidą nugrėžė į šalį, nebučiavo kaip Judas, vadinasi, davė ženklą. Bet anksčiau tarp mūsų buvo įvykęs nesusipratimas, – aš jam buvau parašęs griežtoką laišką, todėl pagalvojau, kad gal per užgauliai parašiau, – jis vis dėlto vyresnis už mane ir pareigom, ir amžium, va, dabar ir demonstruoja savo išsizėdimą. Pastebėjau, kad ant jo kepurės nebėra jokio ženklų... Na, gal atidavė, gal padovanojo, maža ko būna. Ginklai jo tie patys: vokiškas desantinis automatas ir parabelis prie šono. Ryšininkas sako:

– Pona! vyrai, gal jūs po stikliuką norėtumėte išgerti?

Mes sakom:

– Kur tu gaušai?

O jis:

– Čia Petrutė varo miške netoliese, – ir išėjo.

Dabar mes jau visi kambary, bet jaučiu, kad jie kažkodėl labai neramūs. Klausia, kas naujo girdėt, ir vis dairosi į šalis, už stalo nesėda. Ryšininkas atneša du pusbutelius samagono. Jie tariasi, kur dabar gersim. Žvilgtelėjo į vieną, žvilgtelėjo į kitą kambarį, jiems čia kažkodėl negerai, sako: „Einam į lauką.“ *Tautvydas* mane nuteikė labai negerai, tas veido nusukimas... Tiesiog labai liūdna pasidare. Manau – kaipgi čia dabar šitaip tarp savų...

Janulis tyli. Išeinam į lauką. Kieme stovėjo senovinė klėtis su prieklėčiu, prie kurio pastatė stalą. Mes buvom septyni: šeimininko dukra, sūnus, ryšininkas, ir visiems išėjo gal tik kiek daugiau kaip po stikliuką. Prieina eilė gerti man, aš atsisakiau, bet jie mane vis tiek ėmė verst. Tas *Staubas* (Bronius Kalytis) įsakė būtinai išgert. Aš šiaip taip stikliuką išlenkiau ir pamačiau, kad tolėliau vaikšto sargybinis. Tada ir sakau: „Oi, atsiprašau, čia gi svečias sargybuoja, o mes pailsėję, dvi dienas laukę. Aš einu jo pakeist, tegu jis čia ateina.“ *Staubas* iš karto įsiterpė:

– Nu, tai ką čia... Jis naujokas, tegu sargybuoja, – bet vis tiek jį pakvietė ateit arčiau.

Pasirodo, padėtis ne tokia jau įprasta: jeigu aš jį pakelsiu, tai gal ką įtariu, atsitraukstu nuo jų grandinės, o jie jokiu būdu nenori leist šito daryt. Jie pripila stikliuką, beveik įsakmiai liepia jam išgert, duoda užkąst, ir dar griežtesniu tonu *Staubas* įsako:

– Naujokas esi, marš sargybuot...

Supratau, kad man atsitolint nuo jų visi keliai užkirsti, nors aš dar nieko neįtariu. Pamaniau, gal tas naujokas prasižengęs.

Staubas ima aiškint:

– Vyks partizanų sąskrydis, kuriame dalyvaus pats srities vadas...

Bet kas vadas, aš taip ir nesupratau. Partizanų sritys Lietuvoje buvo trys.

Jis aiškina toliau:

– Šaskrydis vyks miške, išbūsime maždaug penktas dienas, būtų gerai, kad jūsų žmona pasilikėtų ir netų kartu.

Man jau ir šiaip nelabai ramu dėl to *Tautvydo*, bet kai visa tai pasakė, aš žmoną pasišaukiu į šalį, už kokių trijų metrų nuo stalo pasikalbėt. Tam jie netrukdė. Aš jai ir sakau:

– Malvina, sakė, kad šaskrydis bus miške, išeinam penktom dienom, ir tave nori palikti čia.

Mudu susikeitėm pistoletais. Jai atidaviau naganą, nes jai čia būnant gal nereiks, o man kely parabelis patogesnis, lengvesnis. Na, ir atėjom prie stalo. Širdis tiesiog sakyte sako: nelaimė lipa ant kulnų, bet kur, kada ji ištiks – nežinia. Man dingtelėjo, kad su žmona nereikia skirtis, ir aš jiems tvirtai pasakiau:

– Vyrai, žmona viena pasilikti nenori.

– O kodėl?

– Nenori, ir viskas.

Be to, kurgi ji pasiliks? Nei slėptuvės, nei bunkerio... Ryšininkas žvalgas Tilindis pasiruošęs ją priimt į savo slėptuvę, bet kur ji yra, mes nė vienas nežinom. Žinojo tik *Tautvydas*.

Prie visų šitų provokatorių Tilindis ir klausia *Tautvydo*:

– Ponas vade, ar galiu poniai parodyt bunkerį ir priimt ją toms penktoms dienoms pagyventi?

Jau aišku, kad šito bunkerio *Tautvydas* nebuvo rodęs. Jis atsako šiaip:

– Jūsų reikalas... Kaip nori, taip daryk...

Supratom, kad jis neprotuoja, priims.

Jaučiu, išsiskyrimas neišvengiamas, bet galvoju taip: jei šaskrydis, vadinasi, iš visur plaukia partizanai, ir kur nors bus susekta, bus didelis valymas, tai gal čia nelaimė laukia. Jei taip, tegu ta nelaimė ateina abiem kartu. Sako, kad dviese ir mirt lengviau. Tada aš, tokios nuojautos ragindamas, sakau, kad mano žmona pasilikti vis tiek nenori. Tada jie klausia jos:

– Ar turi jėgų eit?

Žmona atsako:

– Kiek turėsiu, tiek eisiu. Pernakt, va, atėjom septyniolika kilometrų.

Tada *Staubas* su *Tautvydu* truputį, suklišę nosis, pasi-

šnibždėjo. *Staubas* sako:

– Gera! Galit ruoštis.

Aš greit nusiėmiau perpetinę, planšetę, nusiėmiau parabelį, paduodu žmonai, ji man gražina naganą. Kai tik mes atsikeičiam, jie ją – už parankės ir nusiveda. Prie manęs liko du. Atsisveikinam su šeimininkais, jie mums palinki laimingų takelių. Ir tas „takelis“, ar jis laimingas, ar nelaimingas, buvo labai netolimas. Paėjom maždaug 150 metrų.

Malvina Geidžiūnaitė-Kadžionienė:

Tie provokatoriai man jokio įspūdžio nepadarė, aš nieko neįtariau. Vienam iš jų – tokiam nedidelio ūgio, su vokiška uniforma – buvo sutinęs žandas. Skundėsi, kad dantys skauda. Aš daviau jam vaistų, bet, kai dabar pagalvoju, jis tų vaistų, matyt, negėrė. Glamžė, glamžė juos, nes dėl mūsų abejojo, o mes dėl jų nė kiek neabejojom.

O įtarimui ženklų buvo: visi labai neramūs, kaip ant adatų, jeigu tik nuo stalo kellamės nors vienas iš mūsų ar norime pasikalbėt, keltasi ir seka iš paskos visi; mūsų kaip nuo raiščio nepaleido, vis šalia ir šalia.

Kodėl manęs nenorėjo kartu vestis? Man rodos, jie nepasitikėjo *Tautvydu* ir nežinojo, ką jis gali iškrėst. Jie tikriausiai dar norėjo kaip nors mus išprovokuot.

Tilindis, gaila, taip pat nežinojo ir nesuprato, kad tai provokatoriai, jis buvo labai geras žmogus, didelis patriotas, taurus lietuvis. Partizanams, ypač mums, jis padėjo iš visos širdies.

Mano versija tokia: jie tikėjosi mane tyliai supančiosią, aš nežinosiu, ir mudu vėl bendrausim tik laiškas, o jie vėl sugalvos kokią provokaciją, ir mes visi toliau tęsim provokacinį darbą.

Jonas Kadžionis:

Tai gi mes patraukėm Alukėnų miško link. Su manimėjo tas vokiškai apsirengęs vyras ir *Staubas* – Kalytis. Dar nepriėjom miško, tik buvo prasidėję kaimo ganyklų krūmokšniai,

Staubas man ėmė užkalbinėt dantį:

– Srities vadas tave bars.

– Kodėl? – klausiu.

– Jūs nelabai gerai pasielgėt.

Aš pagalvojau apie *Tautvydą*. Matai, nesisveikino, suprantama, kad čia mane apkaltins...

Staubas klausia:

– Jūs turit priėmę naujoką į mišką?

– Turim, – sakau.

– Tai va, užtat... Žinok, dabar enkavedistai paimiti mūsų jėga nebegali, nes mes budrūs, turim bunkerius. Jie mus dabar gali sutvarkyti tik provokacijom.

Matot, kaip jis mane bakstelėjo. Atseit aš provokatorių priėmiau, esu neatsargus... Šitaip tas *Staubas* man „pudruoja“ smegenis. Aš ėmiau teisintis, kad nieko panašaus, kad jį pažįstu, už jį galiu garantuot.

Tiesa, buvau primiršęs vieną svarbią detalę.

Kai tik jie suėjo gryčion, pirmasis į mane kreipėsi *Tautvydas* – paklausė, kur yra *Elmutis*. Paaškinau, kad liko bunkery, nes neturi kuo apsiaut. Čia, žinoma, aš pramoviau, prasarčiau, kad *Elmutis* bunkery.

Jie ir toliau vis prie manęs kibo, vis jiems kažkas negerai. „Reiks gal pasiaiškint vadui...“

Šautuvą aš užsikišęs už diržo, iš paskos eina tasai su voikiška uniforma. Matau, kad prieky stovi žmona. Ten ir *Tautvydas*, ir tie, kurie turėjo ją suimti. Jie, matyt, laukia pakrūmėj, kol visi sueisim... Aš tik priėjau prie jų, sustojau, man tik capt už rankų! *Staubas* sako: „Sulaikytas!“ Aš klausiu, už ką. Tas „užpakalinis“ man tuoj pistoletą įrėmė į nugarą, o šoniniai laiko už rankų. Viskas vyksta labai tyliai, be jokio pakelto balso. Matau, žmona stovi gal už kokių septynių metrų, bet ji dar nieko nesupranta. *Staubas* sako:

– Sulaikytas už tai, kad kaip reikiant nevykdei partizano pareigų, ir nebandyk priešintis.

Aš sakau jam, kad nieko blogo nesijaučiu padaręs ir partizanams niekada nebandysiu priešintis. Tada jie man rankas ramiai suriša viela. Rišamas aš dar klausiu: „Ar leisit

pasimatyt su žmona, ar leisit pasiaiškint?“ Jie sako, kad leis, o kaipgi! Kai tik mane surišo, tada griebė žmoną.

Malvina Kadžionienė:

Du ėjo visą laiką man iš šonų. Kai tik priėjom griovį, vienas paėmė už rankos taip maloniai, pervedė per griovį. Dar kiek paėjus, abu staigiai kaip griebė už rankų ir užsuko už nugaros. Aš nepastebėjau, kad vyras jau surištas. Tik surikau: „Ką jūs darot!“

O *Tautvydas*, kaip ne pirmą kartą darantis išdavystę, buvo paliktas be priežiūros.

Tuo metu išgirdom prieky šaukiant:

– *Tautvydas* pabėgo! *Tautvydas* pabėgo! – Ir pasipylė automato serijos.

Supratau – kai tik mane suėmė, *Tautvydas* šoko bėgti. Kilo sumaištis. Joną privedė prie manęs, nuo peties nutraukė šautuvą ir metė ant žemės. Aš dar pasakiau, kad ginklą reikia gerbti: jei mums nereiks, tai jiems bus reikalingas. Jie pasakė:

– Nesirūpink, mums ginklų užtenka.

Kai suėjo visi į krūvą, greit reikėjo reaguot į *Tautvydo* pabėgimą. O kur dėti mus? Jie ėmė tartis. Kažkuris pasakė, kad reikia nušaut Joną ir vyti *Tautvydą*. Jie paleido dvi raketas, ir tada jau iš visų kraštų ėmė kilti dangų raketos. Supratom, kad mes apsupti. Mūsų saugot liko tik du, kiti nusivijo *Tautvydą*, atėmė iš manęs ginklą. Tarp šitų dviejų kilo ginčas. Vienas sako, kad reikia šaut mus vietoj, o kitas sako – dar palaukim. Žiūriu, vienas užsitašė automata, kitas sako: „Nešauk!“ O aš tik žiūriu, kada jau Jonas kris...

Atbėga visi, bet be *Tautvydo*. Vienas prišokęs jau užsimojo man kiršt per veidą, o kažkuris iš jų sako:

– Nešerk, jį nebėgo...

Jonas Kadžionis:

Tada ir prasidėjo. Raketos tai vienam, tai kitam krašte kyla. Šitie visi šnekučiuojasi, o mes stovim surišti, bet dar

nejaučiam, kad čia kokia nors *Tautvydo* piktadarystė, gal priskundė mus partizanams, ir dabar reikia įrodyti, kieno teisybė, nes partizanui partizaną skųst yra ne tik kad nepadoru, bet gali baigtis labai liūdnai. Tada aš jiems sakau:

– Tai matot, vyrai, kad Dievas yra.

– O kodėl? – klausia jie.

– Todėl, kad jūs nieko nežinot – ar vykdžiau aš tas pareigas, ar nevykdžiau. Jūs gi manęs nepažįstat. O jis puikiai žino, ką reiškia partizanui neteisingai skųst partizaną. Dabar jam mirties bausmė už tai. Tą pajutęs, jis ir pabėgo.

Aš turėjau tokią mintį, kad *Tautvydą* jie specialiai paleido.

Nuvežė mus į Panevėžį, sustūmė mašiną prie mašinos, man liepė perkopti į tą mašiną, kur buvo žmona. Žitūriu, ji sėdi apgaubta tokiais dideliais rusiškais kailiniais. Mane pasodino šalia jos. Vienas enkavedistas manęs paklausė, kur yra ryšininkas žvalgas Tilindis. Sakau, kad nežinau. Jis man atėžė: „Jūs nežinot – mes žinom.“ Tuo ir baigėsi pokalbis.

Po mūsų arešto, po visų šitų provokacijų, tiksliai nežinau kada, bet reikia manyti, kad staiga, atėjo *Kirvito* – Viktoro Sabaliausko motina. Bet ar tai tikrai ji buvo, ar kokia provokatorė, pasivadinusį jo motina, nieks nežino. Ji pasakė, kad sūnus ją pasiuntęs susitikti su Tilindžiu. Jiems reikėjo rasti Tilindį, rasti tą bunkerį, nes tikėjosi, kad kartu gal ras *Tautvydą*. Tada jie ir atsiuntė *Kirvito* motiną, kuri neva norinti pasimatyti su Tilindžiu, ir vargšas Tilindis eina antrą kartą į šitas pinkles, paskiria pasimatymą ir, man atrodo, vėl pas tą patį žmogų, kur mes susitikom su šita provokatorių grupe.

Ateina Tilindis, ateina ir tie provokatoriai, kurie vaidina partizanus. Jie kažkur vedasi Tilindį. Vedamas jis pastebėjo, kad aplinkui jau kareiviai, suriko:

– Vyrai! Rusai!

Jis metėsi bėgti, bet į jį tuo metu provokatoriai paleido šūvius, ir Tilindis krito vietoj.

Teisė mane Pabaltijo karinis tribunolas. Nuosprendis skambėjo taip: 25-eri ir penkeri, kuriuos aš ir atsėdėjau. Perėjau Omsko, Taišeto, Mordovijos, Permės lagerius.

Atkalėjus skirtą laiką, į Lietuvą leido grįžti, bet kai grįžau, visi keliai buvo uždaryti: neregistravo ne tik Lietuvoje, bet ir kitose sąjunginėse respublikose.

Vytautas Baranauskas:

Kada vokiečiai traukės 1944 metais, aš ką tik buvau vedęs. Jautėm, kad iš rusų nėra ko gero laukti, tad nuo Nemuno persikėlėm pas seserį už Kalvarijos į Eistiškių miškus. Ten sesers vyras dirbo girininku.

Nuėjau į Butrimonis, ten susiradau brolius Marijoną ir Praną, sutarėm, kad reikia ginkluotis ir pradėt kovą su okupantais. Beidami sutikom dar vieną draugą, netrukus dar vieną – dabar jau keturiese. Jie beginkliai, mes su broliu ginkluoti, jau rudenio patėjom į Balbieriškį.

Apsistojau Žemaitkiemy pas Kondrotą. Jis turėjo nedidelį bunkeruką dviem žmonėms ir jame jis mane prilaikė. Balbieriškio sribai kiekvieną dieną pradėjo lankytis šitam kaime. Kadangi Balbierišky stovėjo rusų NKVD garnizonas, tai būdavo, du rusų karininkai ir keletas sribų vis slampinėja po kaimus lašniaudami. Žmonės mums pasiskundė, kad šitie sribokai juos apiplėšinėja. Tada mes keliese sutarėm juos pamokyti: Aš, Kondrotas, Karalius – vietinis partizanas, mano brolis Pranas, dar du kiti, iš viso šešiese. Prie Nemuno nedidelis pušynėlis, tam pušynėly pasislėpėm ir laukiam atvažiuojant tų sribų. Iš mūsų du buvo visai beginkliai, tik keturi turėjom kas automatą, kas šautuvą, kas pistoletą.

Laukiam ir stebim Nemuno vagą. Matom, iš kito kranto atplaukia trys valtys, iš viso 13 žmonių: du rusų karininkai, o likusieji sribai. Persikėlė per Nemuną, dvi pastotės jų jau laukė pakrantėj. Palaukėm, kol jie susės į vežimus. Susėdo, paragino arklius ir pradėjo artėt prie mūsų. Kai tik priartėjo per keliolika metrų, metėm granatas, iškart krito vienas arklys, į žmones tai nešaudėm, nušaut nenorėjom nė vieno, o tik pagąsdint. Kai paleidom virš galvų seriją iš automato, tai visi išsiritė iš tų ratų kaip tarakonai, tik vienas rusų kareivis su automatu ant kaklo pabėgo, o kulkosvaidį paliko. Visi

atgal prie Nemuno, į valtį – ir nuplaukė. Be abejo, galėjom į juos dar pašaudyt, bet nenorėjom aukų, paleidom gyvus ir sveikus. Tarp tų stribų buvo ir vienas valstietis, pavarytas jų vežt, mes į jo vežimą susidėjom paliktus ginklus ir nuvažia- vom, kur mums reikėjo, vėliau juos suslėpėm patikimose slėp- tuvėse ir dabar jau apsiginklavom gana neblogai.

Vėliau, kada per apylinkes nuskambėjo žinia, kad parti- zanai stribams suruošė tokias „vaišes“, tai tie, kurie slapstės miškuose nuo kariuomenės, ėmė ieškot ir eit pas mus. Greit susirinko 18 žmonių būrys.

Ginklų turėjom įvairiausių. Kadangi mūsų miškuose bu- vo nemažai palikta vokiečių ginklų sandėlių, tai dėl to pro- blemų neturėjom. Dar vokiečių okupacijos metu aš namuose jau turėjau šautuvą su optiniu taikikliu, kelis parabelius, apie 3000 šovinių, įvairių granatų: rupūžinių, šampalinių (šautu- vinių), o kai atėjo rusai, ne kartą teko užpult skrebę gaujas, iš jų irgi į mūsų rankas nemažai pateko trofėjinių ginklų. Namajūnuose, Butrimonyse, Ūdrijoj porą kartų stribus pa- vaikėm. Gal ir keista, stengėmės jų kuo mažiau žudyti. Bet kai jie mus pradėjo šaudyt ir guldyt ant gatvių miesteliuose, tada ir mes jų nebegailėjom, tai buvo jau 1945 metų pradžia.

Nepriklausomoj Lietuvoj mes visada laikydavomės savo katalikiškų tradicijų, neišgirsi, kad kaime per adventą ar ga- vėnią būtų vakaruška. Kai atėjo rusai, tas mūsų šventas tra- dicitijas jie stengėsi koku nors būdu ignoruot ir tai iš dalies jiems sekėsi, nes bedievių ir kitokių išsigimėlių visur ir vi- sais laikais Lietuvoje buvo.

Sužinojom, kad vienam kaime susirinko komjaunuoliai ir surengė vakarušką. O buvo jau adventas. Atėjom į tą kaimą, į sodybą, kur vyko vakaruškos, apstojom gryčią, kad niekas neišeitų, liepėm nusirengt, pašokdinom, stribus „paantspauda- vom“ – truputį apkūlėm ir paleidom. Vėliau ir kitur prasidėjo panašūs komjaunuolių „paauklėjimai“. Žiūrėk, tai vienoj, tai kitoj vietoj partizanai išvaiko ir padaro panašią gėdą advento vakarušnykam. Iškart liovėsi komsomolcai organizuot pana- šlas vakaruškas advento ir gavėnios metu, be to, ir klystantys griet suprato, kad linksmintis advento metu yra nepadoru. Tai

buvo jau 1945-ųjų žiema ir 1946-ųjų pavasaris.

Pavasariop brolis Pranas – *Aras* sužinojo, kad Puntos šile susibūrė stambi partizanų grupė, tada jis nuo mūsų atsiskyrė ir nuėjo ten abu su *Labučiu* – Antanu Morkeliūnu ir dar keliais.

Brolis paskutiniu laiku dirbo Puntos partizanų štabe, o pas mane ateidavo tik kai reikėdavo vykdyt kokią nors operaciją.

Daugumas mūsų partizanų tuo metu slapyvardžių dar neturėjo, vieni kitus paprasčiausiai vadinom vardais. Slapyvardį pirmiausia gavau aš ir brolis Pranas. Kada mane suėmė, save vadinau Petru, kadangi buvau krikštytas dviem vardais, o kai nueidavau pas šeimą, kad vaikas nevadintų tėtė, vadinausi dėde Petru.

Būriai vieni su kitais palaikėm ryšį, vieni kitiems ateidavom į pagalbą. Kai aš vadovavau, į mūsų rajoną be mano žinios niekas savavališkai neturėjo teisės įkelt kojos. Jei kas ateidavo į svečius, žinojo parolius, sutartinius ženklus, tik taip vieni su kitais bendravom.

Mano būrio veiklos teritorija apėmė Balbieriškį, Žemaitkiemį, Uosas kaimą. Šitam krašte be mano žinios niekas negalėjo ateit. Mes nueidavom iki Birštono, Namajūnų, Butrimonių, Puntos. Eidavom link Ūdrijos, Balbieriškio, Gudelių, Šilavoto. Į šias vietas sukdavom tik tada, kai reikėdavo padėt kitiems būriams, o kai mums reikėdavo pagalbos – mes juos pakviesdavom.

Birštono „valymo“ metu išvaikėm 12 skrebu, skrebę Aleksą Jaruševičių paėmėm į nelaisvę (šiuo metu gyvena Kaune). Tarp kitko, jo tėvai man buvo daug gero padarę, žmoną nusiėpė nuo rusų persekiojimo, todėl jo nesušaudėm ir kurį laiką jis buvo pas mus, bet kai rusai ėmė šukuoti miškus, aš jį paleidau legalizuotis, – pamokėm, kaip jis turėtų elgtis, kad nieko neišduotų, taip jis ir liko. O aš supratau, kad reikės trauktis tolyn, čia nebegalėsime išsilaikyt.

Kitą kartą į pasalas teko pakliūti Lelionių kaime. Ėjau pas žmogų ir užpuolė stribai. Buvo gili žiema, tad neliko kitos išėitės – reikėjo bėgt. Bėgau per tas pusnis ir įkritau į sodžialką. Stribai buvo dar gana toli, maždaug už 300 metrų,

sniegas, matyt, užnešė mano pėdas, jie prabėgo tą sodžialką ir nubėgo link Butrimonių. O aš maždaug po valandos šiek tiek atsipekėjau. Ateina ūkininkas vandens iš eketės, žiūri, žmogus guli. Atsivarė roges ir tiesiai į Kamajūnų mišką pas partizanus nuvežė.

Tą pačią dieną dar nuėjau Punion, sutikau brolių, kiek pakalbėjom ir netrukus patraukiau link Balbieriškio, vėl atgal į savo rajoną. Apskritai aš laikiaus tokios strategijos: tai vienur, tai kitur „pasivaidenu“ ir vėl grįžtu atgal – kad nepagalvotų, kad slapstaus arti namų. Daugiausia slapsčiausi vienas.

Kartą iš Rutkos dvaro netoli Alytaus buvau paėmęs gerą eržilą, neblogai įjodinėjau aš jį, nutariau pagąsdinti Balbieriškį. Mane vis vien jau žinojo visi skrebynai, jei žūsiu – tai vienas, kitų gyvybėmis rizikuot negali. Dienos metu apie vienuoliktą perėjau raitas per Ūdrijos kaimą, Balbierišky kaip tik tuo metu vyko atlydai, buvo kermošius. Atjojau į miestelį, nusileidau nuo kalno, prisiartinau prie bažnyčios – ir tuo metu kaip tik pasibaigė mištos, žmonės eina iš bažnyčios. Kai tik pamatė mane, vienį atgal bažnyčion puolė, kiti per miestelį, ir prisiartinau prie strībų štabo. Kai tik prijojau prie strībyno, stribai šoko kas kur, matyt, pagalvojo, kad čia mūsų visas būrys, bet po kokių 20 minučių įsitikino, kad aš vienas, bandė suimti, bet kur tau – mano arklys geras, tada aš link Ūdrijos, į mišką, ir tiek jie mane tematė.

Žinoma, kažko ypatingo aš čia nepadariau, bet žmonėms pasirodžiau, kad dar esu gyvas ir skrebams baimės įvariau.

Turiu pasakyti, kad tuo metu mes dar nebuvom taip organizuoti susitelkę ir veikėm daugiau savo nuožiūra. O jau prieš pat mano paėmimą 1945-ųjų rugpjūčio mėnesį, po tų visų NKVD kariuomenės valymų, pagal partizanų štabų vadovybės išleistą įsakymą pavieniai partizanai, atskiri nedideli būreliai buvo kviečiami jungtis į stambesnes partizanų grupes.

Sužinojau, kad įvairiose vietose labai greit susiformavo partizanų būriai, visi būrių kovotojai turi slapyvardžius, veikia savi įstatymai ir taip toliau, o man tokių įstatymų dar nebuvo. Žinojau, kad mūsų Lietuvos kariuomenė buvo rinktinė, gerai ginkluota, bet tik užteko okupantui treptelti koja –

ir visi pasidavė, o aš nusprendžiau geriau jau mirt, bet okupantams nevergaut. Lygliai taip pasakė ir mano svainis: „Iš Lietuvos aš niekur nesitrauksiu, kovosiu iki galo...“ Ne dėl turtų ir garbės aš paėmiau ginklą ir išėjau į mišką, aš buvau ir likau savo tautos patriotas iki grabo lentos. Mes visi esam Lietuvos vaikai ir privalom kovot už ją, o ne už okupantų padlaižius, prisitaikėlius ir išdavikus.

Kartą mes buvom apsistoję Namajūnų miške keturiese: mano brolis Pranas su savo draugu ir aš su savo draugu Kondratu. Po žygio ilsejomes sugulę tokioj duobėj ir nežinojom, kad eina rusai ir šukuoja tą miškelį. Prieš tai buvom užsikūrę laužą, laužas baigė degti, žarijos blėso, ant kalniuko turėjom pasistatę kulkosvaidį ir visi ginkluoti automatais. Žiūrīm, ateina keturi kareiviai. Kur dėtis? Pasiruošėm pasitikt juos – veršimės iš apsupimo. Tuo momentu tie kareiviai mus pastebėjo, prasiskyrė ir ėmė mot rankomis, supratom, kad jie mums nieko nedarys. Pasisuko į šoną ir nuėjo į kitą pusę. Tada mes pakilom ir atgal į kaimą, neteko net šūvio iššaut.

Kitą kartą atėjau į Aukštadvario kaimą, kur gyveno mano geras žmogus – pas jį aš retkarčiais užeidavau pavalgyt, pernakvot. Tuo metu pas jį apsistojo stribai ir ėmė vaišintis. Jis juos smarkiai nugirdė, bet žinojo, kad aš turiu ateiti. Buvo žiema, stribai pastatė vieną sargybinį. Mūsų buvo sutarta: jei iš koridoriaus į lauką atviras langelis, vadinas, nieko nėra, o jei uždarytas – eiti negalima, yra „svečių“. Bet tuo metu tas žmogelis ar pamiršo, ar negalėjo to langelio uždaryt, todėl aš, nieko blogo neįtardamas, atidariau gryčios duris, žiūriu, stribas stovi į kailinius įsisupęs. Kas svarbiausia – automatą ant kaklo pasikabinęs, tai aš ant jo ir šokau. Prispaudžiau su visu automatu prie sienos, o kišenėje jis dar turėjo granatą. Parsiverčiau jį ant žemės ir ėmiau dusint spausdamas jam kaklą tuo automatu. Jis tada išsitraukė iš kišenės granatą ir bandė susprogdint. Griebiu aš jam už rankos, užlaužiau už nugaros, ir tada ta granata sprogo. Sudraskė jo kailinius, aptaškė mane krauju, bet manęs nei viena skeveldra nepalietė, o jį visą sumaitojo. Kiti stribai palikę ginklus pro langus iššokinėjo ir pabėgo. Aš irgi nieko nebelaukęs apsisukau ir į

kojas. Pabėgėjau apie pusantro kilometro, užėjau pas žmogų, apsiprausiau – net šinelio kišenės buvo privarytos mėsos gabalų ir skvernai skeveldrų apdraskyti.

Kad ir neilgai partizanavau, kautynėse teko ne kartą dalyvauti. 1945 metais dalyvavau Šilavoto puolime, kuriam vadovavo *Barzda*. Man buvo duota užduotis paimt gyvą tokį stribą Petkevičių – jam buvo paskirta mirties bausmė. Šilavotą buvom kelis kartus užpuolę, Senaučio kaimą teko man pačiam pult su savo vyrais, nes ten buvo privisę stribų. Gudelių kaime užėję išvaikėm rusų NKVD kareivius basus ir be kelnių. Visi išbėgo į palias ir sukrito į dumblyną. Mūšikių buvo apie 40 vyrų.

Tada mes likvidavom banką, krautuve, pasiėmėm nemažai maisto, aprangos, stribus visus išvaikėm.

Kada tvėrės kolūkiai, truputį pavaikėm pirmininkus, ne vienam į kailį uždavėm. Prasidėjus balsavimams, kiek galėdami stengėmės sutrukdyt žmonėms eit balsuoti už okupantus. Vienam kolūky komunistai pastatė pirmininku tokį Gradeckį, bet mes jį gerai palupom, valdžia suprato, kad galim jį sunaikinti, tada tą Gradeckį atleido ir į jo vietą pasodino vieną mano svainį – atsieit, dabar muškite. Bet tas svainis greit metė pirmininkavimą ir išvažiavo.

Kada mano brolis su grupe vyrų pasitraukė į Punios šilą, mes likom šešiese: aš, Kondrotas, Karalius, jo sūnus ir dar du iš Vasegalkiemio. Vėliau šitie likusieji išsislapstė kas kur po bunkerių, o aš ėjau pas savo žmoną atsisveikint, žadėjo atvažiuot pas uošvius motina, norėjau ją pamatyti. Pas uošvius Babrauskus Uosos kaime bulvių duobėj padarė angą iš tvarto, kad būtų galima į ją įlįst ir pasislėpti.

Atėjau aš atsisveikint matydamas, kad miške slėptis jau nebebus kur, reiks kariaut, uošvis pradėjo prašyt, kad pasilikčiau. Aš ir pasilikau nakvot, bet kažkas mane išdavė – arba svainis, kuris tarnavo rusų kariuomenėj ir labai neapkenė, kad aš išėjau į mišką, arba stribas, kurį paleidau.

Aš tik įlindau į tą bunkerį, atsiguliau ir užmigau, o miegodamas susapnavau sapną: ant sienos kabantį namuose Kristaus paveikslą, iš kurio Kristus kažkaip rūsčiai į mane

žiūrėjo su nepasitikėjimu. Žinoma, aš greit prabudau ir pagalvoju, kad tas sapnas gali reikšt tik kažką blogo. Greit pasitikrinau pistoletą AFFEN, išsitraukiau apkabą pažiūrėt, kiek yra šovinių, ir ta apkaba man iškrito iš rankų. Atsiklauptęs ieškau tos apkabos, o tuo metu atsidaro anga ir per ją viena po kitos krenta granatos. Tik prisimenu, kaip aš jau guliu ant kiemo, rankos surištos, o sribai muša, spardo. Rusai stovi nuošaliau, jų karininkas kai kuriuos įsisiautėjusius sribus bando sulaukyt. Ypač aktyvūs mano kaulų laužytojai buvo Kašinskas, vėliau gavęs karininko laipsnį, Malinauskas, Žukas ir kiti. Tą Žuką aš turėjau progos nudėt jau gerokai anksčiau. Jis tada važiavo mano arkliu per Prienų šilą, arklys tiesiog žvengia ir eina prie manęs artyn. Aš sustojau, paglosčiau tą arkli, o Žukas sėdėdamas vežime pamatė mane ir visas net persimainė iš išgąščio, bet tada aš jį paleidau, o dabar galėčiau, kodėl tada nenudėjau. Apskritai daug jų esu paleidęs, o vis dėlto reikėjo be gailėsčio juos šaudyt, nes visi sribai tik to ir buvo verti. Bet aš nebuvau taip išauklėtas, kad galėčiau žudyti žmones, o be to, nei mes, nei mūsų tėvai niekada negalvojom, kad sribai galėtų taip pastelgt su niekuo nekaltais žmonėmis, kad gali būt tokie žiaurūs, beširdžiai žmonių kankintojai, prievartautojai ir žmogžudžiai. Ką aš jiems tada blogo buvau padaręs, kad jie mane sužeistą ir kontūzytą, surištom rankom, gulintį spardė, mušė? Už tai, kad aš jų galėjau nušaut, kai jie gaujomis siautė po kaimus ir plėšė žmones? Dabar tikrai aš jų nepagalėčiau, jie visi niekšai, parsidavėliai buvo.

Visą suspardytą pakėlė nuo žemės, ant kaklo užkabino tą patį automatą ir pėsčią varė į Balbieriškį penkis kilometrus.

Kada Balbierišky privedė prie štabo, sargyboj su šautuvu stovėjo sribas Aleksandravičius. Iš paskos važiuoja pastotė, veža uošvę, žmoną su vaikeliu areštuotus, iš šonų eina kareiviai. Prienu prie Aleksandravičiaus. Jis pagalvojo, kad aš čia savo būrį atsivedžiau, metė ant žemės šautuvą ir puolė man po kojomis šaukdamas:

– Aš nieko, Vytautai!.. Aš nieko!..

Kareiviai prišoko prie jo, paėmė nuo žemės šautuvą, o jį

patį už sprando ir nuvedė tolyn.

Kitą dieną į štabą atvažiavo generolas Bartašiūnas. Kai įvedė mane pas jį į kabinetą tardyt, jis iš karto pasiteiravo:

– Kas tave taip sudarkė?

Aš jam pasakiau: jūsų žmonės. Tada jis man paaiškino, kad jų įstatymai neleidžia mušt nei suimtujų, nei tardomųjų, o išeidamas, man girdint, pridūrė:

– Duokit jam kiek galit, viską jis turi prisipažint.

Po to mane išvežė į Prienus, kur tardė jau ilgesnį laiką. Tardė toks Silnikovas su vertėju. Nuo pat pradžios reikalavo sakyt tiesą ir vis davė į sprandą, kiek turėjo sveikatos. Kai tik pailsta, tą procedūrą tęsia vertėjas su šampalu, tarp durų įkiša pirštus ir daro duris, pirštai tarytum degtukai lūžinėdami pliaukši. [Baranauskas rodo pirštus – visi iškraipyti, išsukinėti, net nemalonu į juos žiūrėti. Tai vis Silnikovo su vertėju kankinimų žymės. – R. K.]

Po tokių procedūrų visa oda nusmuko nuo pirštų, balti kaulai matės, dar ir šiandien kartais išlenda smulkios skeveldros.

Vertėjas pritempia prie durų staktos, įkiša pirštus tarpdurin, tada prieina Silnikovas, liepia šnekėt ir po truputį spaudžia duris. Kai tik trakšteli kaulai – aš nukrentu ant žemės, atneša kibirą vandens, užpila ant galvos, atsigaunu, o tada jau nešte neša atgal kameron. Ir iš skausmo ateidavo noras pajuokaut. Kameroj esantiems pasigirdavau atsipaipalojęs, kad man čia didelės privilegijos suteiktos: nueinu pats, o atgal nešte parneša, kojų nebereikia varginti. Iš to mano juoko ne vienam karti ašara nukrisdavo iš akių.

Po tardymo ateidavo Ona Žukaitė, Stasio Naujalio (buvusio Vilniuj partijos veikėjo) švogterka, tai ji man dar nosį gerai pamaldavo, iškrūvindavo snukį. Ta Žukaitė kilus nuo Balbieriškio. Ir taip būdavo kasdien. Galų gale vieną kartą po tardymo mane varo į kamerą, rankos už nugaros, netoli laiptų ji pribėgo, griebė mane už apykaklės ir, matyt, dar norėjo pamuš. Kai ji įsitvėrė man už apykaklės, tai aš ją pagriebiau už pilvo ir per save permečiau ant tų laiptų. Ji nusirito žemyn, o aš tada gerai pašokau maždaug nuo 10

laiptelių aukščio ir tiesiai ant jos vidurių kojomis nusileidau. Greit atvažiavo greitoji ir ją išvežė, o mane įstūmė kameron. Daugiau jau aš jos nebesutikau ir jai nebeteko daugiau man snukio malt.

Tardytojas taip pat greit prarado norą mane kankint. Būdavo, vis daužo ir daužo jis man į pažandę pirštais, o mano marškinių apykaklėj, pasirodo, dar nuo senų laikų buvo išlikęs įsegtas segtukas. Tai kartą jis man kai varė pirštu į pažandę, tas segtukas atsisegė ir sulindo jam po nagu. Tardytojas tik perbalo, apalpo ir nukrito ant žemės. Aš nesupratau, kas čia dabar daros, maniau, kad jį koks infarktas patiesė. Guli be sąmonės ir net nejuda. Greit iškvietė greitąją pagalbą ir jį išvežė. Pasirodo, segtukas buvo surūdijęs, o tardytojo organizmas, matyt, per daug jautrus tokiems dalykams, užkrėtė kraują ir nuo to laiko savo „brangiausio“ tardytojo aš jau nebemačiau.

Ne tik mane vieną ten kankino. Kadangi dauguma buvom palmti gyvi iš miško, ta porcija visiems vienodai buvo atseikėta. Kitiems irgi daužė pirštus, kišo į tarpdurį ir taip toliau. Daugelis į žmones nebuvom panašūs.

TARDYMAS

Pagrindiniai tardymo metodai Sovietų Sąjungoje buvo mušimai ir kankinimai. Tokios priemonės buvo įteisintos pačios aukščiausios valdžios – komunistų partijos vadovybės. <...> „Fizinis poveikis“ NKVD-NKGB praktikoje reiškė mušti gumine lazda per nugarą ir uždurtus tik sąmonės netekimo, tam tikromis apyrankėmis spausti surakintas rankas, adatomis badyti panages, lupinėti nagus, sukinėti ir laužyti blauzdiškaičius ir rankų kaulus, tam tikrą spaustuvais spausti vyrų lyties organus, kankinti elektros srove ir pan. Okupavus Lietuvą, šias rafinuotas kankinimo priemones čekistai budeliai taikė tiek sulaukytiems, tiek areštuotiems krašto gyventojams.

*Iš Algio Kašėtos str. „Kiek buvo sumintų ir įkalintų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių Lietuvoje pokario metais“,
Laisvės kovų archyvas, nr. 15, 1995, p. 74.*

Marijona Gailiušytė-Vingilienė:

Mano brolis Juozas Gailiušis buvo iš namų pasitraukęs ir slapstėsi kartu su partizanais. Kitas brolis buvo pusiau invalidas. Atėjo skrebai į mūsų namus, ėmė viską verst, daužyt ir ieškot „banditų“. Brolis labai išsigando, jam visai pritraukė kojas, jis net nebepaėjo. Motiną suėmė ir išsivarė į Raguvą. Raguvoje tuo metu dirbo rusai Petrovas, Chruščiovas ir Golubkova. Kitą dieną aš pasikinkiau arklį, įsisdinau brolių invalidą, prisidėjau lašinių, dešrų, degtinės ir išvažiavau išpirkt motinos. Įėję į skrebynę, aš ir brolis invalidas puolėme Chruščiovui ir Petrovui po kojomis, bučiavom rankas ir prašėme, kad paleistų motiną. Bet anie tik mūsų lašinius ir dešras pasiėmė, o motinos nepaleido. Motiną Raguvos skrebynėje išlaikė visą mėnesį. Grįžo ji į namus visa sumušta, sudaužyta, nurautais plaukais. Vos bėpaėjo, gulėjo lovoje. Ir tik stebėjosi tokiu sadistišku tardytojos Golubkovos žiaurumu. Sakė, kad vyrai tikrai nebuvę tokie balsūs ir žiaurūs kaip ši moteris. Turėdavusi guminę lazda ir ja daužydavusi be jokio gallesčio. Parkritusią ant grindų kojomis spardydavusi. Golubkova reikalavo, kad ateitų iš miško sūnus ir jai pasiduotų. Brolis Juozas tuo metu laikėsi kažkuriame troškūniečių būry. Žuvo 1945-aisiais prieš pat Naujuosius metus.

Brolio Juozo kūną skrebai išniekino. Buvo pramuštas kiaušas, į žaizdą įkištas žabas. Kišenėje jis nešiodavosi rožančių, tai atsegtos kelnės ir rožančius uždėtas ant lytinių organų. Brolio lavoną skrebai įmetė į šalia Troškūnų kapinių esančią duobę.

Golubkova buvo nedidelio ūgio, stambi, plačiais žandais. Po Golubkovos „šventinimų“ motina ilgą laiką negalėjo dirbti.

Povilas Kosmauskas:

1947 metų balandžio mėnesį Subačiaus skrebai, vadovaujami Juozo Ramono, išsivarė į Subačių keletą kaimo vyrų. Tarp jų buvo Juozas Alekna su dukra, Petras Alekna, Alek-

sas Lapienis, Danielius Varnauskas, Povilas Skaparas ir aš. Su skrebais kartu ėjo ir keletas rusų enkavėdistų – du karininkai (vienas jų – leitenantas Bratiščėnka). Mus suvarė į NKVD būstinę, įmetė į rūsį. Vakare nuvedė mane į kažkokį kambarį pirmam aukšte. Pirmas „tarė žodį“ enkavėdistas Bratiščėnka. Nurengė iki apatinių, paklupdė prie stalo ir ėmė tyčiotis. Iš pradžių švelniai padaužė drabužių šepečiu per sprandą, per pečius, po to jau smarkiau skiausčia ranka užtvojo tris kartus.

Pagalčiau į kambarį ėėjo Juozas Ramonas su Drąsučiu. Drąsutis anksčiau buvo Kupiškio viršaitis; čia tarnavo už budelį. Jis, matyt, turėjo silpnybę mušt ir kankint areštuotuosius. Drąsutis Bratiščėnkos metodu režė man per sprandą taip, kad aš beregint „užmigau“. Tik pajutau, kad ant manęs vanduo liejas kibirais. Kai atsigavau, Drąsutis pasiėmė prie pečiaus stovėjusią geležinę kačergą ir taip davė, kad mano šonai buvo net juodi, lenktuoju galu kiaurai pramušė vidurius prie pat kirkšnies. Dar ir šiandien gužą tebenešioju toje vietoje. O kol mušė, kiti penki aplink stovėjo ir žiūrėjo, kaip mane plūkia geležine kačerga. Kai pamatė, kad aš paslikas guli ant grindų, Drąsutis pasakė:

– Ko čia su juo terliotis, vedam, nušaunam, surašysim aktą, kad bėgo, ir bus baigta.

Paskui Drąsutis mane pakėlė, privedė prie durų ir, paėmęs už lyties organų, privėrė durimis. Tada aš jau visai netekau sąmonės.

Kai atgavau sąmonę, Drąsutis su kitu skrebu už parankių išvedė mane į koridorių, pastatė prie sienos, liepė išskėst rankas ir laikyt, bet kai paleido, viena ranka taip ir nukrito žemyn, ėmė visa drebėt. Tada nuvedė į kitą kambarį. Jau aušo, patekėjo saulė. Bratiščėnka pabus kelias minutes, ir atbėga vis manęs pažiūrėt.

Tiesa, tuo metu dar buvo atvažlavę du rusai, NKVD kapitonas iš Kupiškio. Pasikviečia mane Bratiščėnka ir Juozas Ramonas, rodo kažkokį popierį, kurį pasirašiusios mano kaimynės – Vilimavičienė ir pas ją gyvenusi rusė Valentina. Ramonas ir sako:

– Ko tu giniesi? Va, viskas parašyta apie tave, ir dar su tavo kaimynų parašais!

Anie du karininkai iš Kupiškio su manim pradėjo gana žmoniškai kalbėtis. Aš jiems bandžiau pasakot, kad skrebai mane žlauriai mušė, kam aš su miškiniais palaikąs ryšį. Bet Ramonas mane pertraukė ir paaiškino, kad aš neprisipažinęs, todėl jie man truputį sudavę... Enkavėdistai nužvelgė mane įtartinais – mat šonas pramuštas, visi marškiniai kruvini, bet nieko daugiau nepasakė. Netrukus mane iš to kabineto Ramonas išvedė ir sako:

– Tai, Kosmauska, tokioj pirty, matyt, nesi buvęs?

– Taip, taip, – atsakiau ir pridūriau: – Mes gi tai iš senų laikų pažįstami. Kodėl gi neužtarei nė vienu žodžiu, kad taip nemuštu?

O jis:

– Kaipgi aš galiu tave užtart? Jei užtarsiu, tavo šalininkas būsiu.

Tada jis paėmė iš stalčiaus tuščią popieriaus lapą ir liepė apačioj pasirašyt. Supratau, kad čia nešvarus reikalas. Bėlieka tik einant per upę šokt nuo tilto ir prisigirdyt, gyvenimo nebėr... Pasirašiau ant to tuščio lapo, nes žinojau, kad kitaip iš čia manęs gyvo vis vien nebepaleis. Tada Ramonas pasakė:

– Nesvarbu, kad pasirašei, bet žinok viena: jei mums nieko nepraneši, garantuoju, išvažiuosi ten, kur baltos meškos. Ir paleido į namus.

Ramono grasinimai išsipildė – dešimt metų kasiau akmens anglį Intos šachtose, bet esu ramus ir laimingas žmogus, nes ant mano sąžinės neguli nė viena išdavystė.

Valerija Indrašiūnienė:

Golubkova Raguvoje mane tardė ne vieną kartą. Jos tardymo metodai buvo klastingi, žlaurūs ir „įdomūs“. Pradžioje su tardomuoju ji šneka labai gražiai, po to kaip griebis! Aš ją visada lygindavau su kobra. Kartą tardymo metu ji man liepė nusirengti, o vertėjas vyras (toks Lietuvos rusas Ivanas Zverneriovas, šiaip jis neblogas buvo, jis sakydavo: „Ai, mums

gyvenimo vis vien nėra, netikiu, kad rusai čia ilgiau išsilaikys Lietuvoje“). Suknelę nustivilkau, likau tik su apatiniu, įsitraukiau į kampą ir šaukiu: „Ne! Ne! Ne!“ Vyrus Golubkova tardė kur kas žiauriau. Ji po šonkauliais užkišdavo pirštus ir pa-traukdavo, iš skausmo nė vienas neišsilaiko, krisdavo ant žemės. Buvo profesionali sadistė.

Elena Valevičiūtė:

<...> Kai tik nuvežė mane į Kauną, per valandą viską iš-purtė, iškratė, viską atėmė ir į kamerą įmetė.

Kitą rytą, kai nuvedė tardyt, pasakė:

– Matai! *Komendantas* jus išdavė.

O kas *Šarūną* išdavė, nepasakė.

Ir vis tą patį – kad vesčiau pas seserį. Visą pusmėnesį. Supratau, kad jiems buvo labai svarbu seserį paimiti, norėjo, matyt, iškvost, kas su užsieniu susiję.

Kaune visą laiką tardė Karpovas ir Ponomariovas.

Mušė ne kartą, kol sąmonės netekdavau, paskui išmesdavo į koridorių „atsigaut“.

Būdavo, muša muša, nutempia į tualetą, atsuka šalto vandens srovę, atsigauņu, tada įmeta į kamerą. Paskui vėl muša su linuote per galvą, muša su guminėm lazdom arba rankas liepia padėt ant kelių ir kerta per nagus linuote, paguldo ant žemės ir plūkia lazdom, pakėlę dar duoda, į sieną tranko.

Sueina trys ar keturi budeliai, na, ir leidžia sau daryt viską, kad tik būtų sadistiškiau. Paguldo nuoga kniūpsčia ant žemės, rankas ištiesia kryžium, ant vienos rankos batu atsi-stojęs vienas laiko, ant kitos – kitas, kojas prispaudžia prie žemės, galvą laiko, kad nepakelčiau, ir duoda lazda. Pirmą sykį skalčiau: surėžė septynis kartus, ir aš netekau sąmonės. Antrą kartą – dar ištinusi tebebuvo nuo ano karto, – du tris sykius trinktelėjo, ir viskas. Tik atsibudau koridoriuje begulinti ant grindų visa šlapia. Kai nuvilko į kamerą, mergaitės atsiklaupusios kalba poteries, kad nenumirčiau.

Kai kitą naktį nuvedė tardyt, keliese suėję atsidarė spintą, išsiėmė degtinės butelį, prisipylė po pusę stiklinės, išgėrė ir

vėl uždarė. Gal 10–15 minučių praėjo, tada liepė nusirengt ir gultis ant žemės...

Meldžiau Dievą ir dėkojau jam, kad tiksliai nežinojau sers bunkerio.

Vieną rytą išveda į kiemą, pilna kareivių, stovi mašina paruošta, šunys. Pastatė kopėtelės, liepė lipt į mašiną. Įlipau, aplink apsėdo kareiviai, o iš priekio sėdi vienas ir vis klausinėja:

– Ar atsiminsi? Keltą žinosi į Šimonių girią?

Pavežiojo apie valandą ratu ir vėl atgal į tą patį NKVD kiemą atvežė. Liepė išlipt ir, į tą pačią kamerą nuvedę, uždarė.

Taip jie manęs daugiau ir nebevežė niekur. Matyt, nebuvo tikri, kad ką nors išpeš.

Tiesa, maždaug po mėnesio tardymo metu man išsuko ranką, rečiau nesavu balsu, koks skausmas buvo! Vėliau ranka ėmė džiūti, ji ir dabar dar neatsigauna ir, aišku, neatsigaus.

Tardė kiekvieną dieną, ir tik naktimis. Tardymo metu tie budeliai mane kankino ir plūdo šlykščiausiai žodžiais.

Algis Stančikas:

Pradžioj tardė rusų *razvedka*, žvalgybininkai, tie, kurie areštavo. Vėliau pats Kupiškio saugumo viršininkas. Taip trenkė į sprandą, kad iš karto nukelipau. Po to su šautuvu daužė, kol netekau sąmonės. Tą garnizoną viršininką, kuris tardė, abiem rankom taip trenkiau, kad ir jis nugriuvo, ir aš pargriuovau.

Su šautuvo vamzdžiu mane badė – tiesiog klaurai duria, kad šautuvo vamzdis net į kūną sulenda. Iki pat šios dienos tebenešioju tas kankinimo žymes.

Kankindami reikalavo išduot partizanus, ryšininkus, rėmėjus.

Tardė du mėnesius dieną ir naktį (Slėnienės name, dabartiniam milicijos pastate), laikė rūsy. Čia buvo uždaryta daug skapiškėnų. Buvo ir provokatorius vienas toks, nedidelio ūgio, su kupra, – Jančiukas nuo Adomynės. Tardymo

metu man pirštus tarp durų kaišiojo ir laužė, kojų pirštus daužė kulnais. Aš dažnai gindavaus, užduodavau pačiam tarytojui atgal, todėl ne kartą gavau ir priedo.

O per ištisas nemigos paras žmogus pasidarydavo kaip beprotis.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Taip buvo nukankintas Adolfas Ramanauskas-Vanagas*

AKTAS

Vistiškai slapta!
1956 m. spalio 15 d.
Vilnius

Mes, žemiau pastrašitustejl, gydytojų komitėja, kurią sudaro LTSR MVD kalėjimo Nr. 1 chirurginto skyrtaus vedėja vyr. ltn. E. A. Lagotskaja, chirurgas konsultantas V. S. Vorobjovas, san. dalies virštininkas kpt. Kuzminas, surašėme šį aktą apie tai, kad:

Kalnys Ramanauskas Adolfas, Ljudviko, g. 1918 m., pristatytas į kalėjimo Nr. 1 chirurginį skyrtų 1956 m. spalio 12 d. 16 val. 30 min. itin sunktos būklės.

Į klausimus neatsakinėja, be sąmonės, periodiškai veldo, viso kūno galūnių raumenų traukuliat.

Pulsas vos juntamas, minkštas, kr. Spaudimas 60/40. Ligonis visas kruvinas. Lytinių organų srity masyvus raištis, persisunkęs švitežtu raudonu krauju, nuėmus raištį pastebėti didžtuliai kraujo krešuliai, ant mašnos – plati plėštinė žatzda, padengta kraujo krešuliat.

Dešinė akis padengta hematoma ant viršutinio voko, taip pat ant voko pastebėtos 6 durtnės žatzdos, pagal diametrą padarytos plonu laidu ar vintmi, stektančios akį; daugybė mėlynių pilvo srity, kairės rankos trečio piršto pjautinė žatzda.

---

* LVYRA, Operatyvinių bylų fondas, byla nr. 6656, t. 6. Versta iš rusų kalbos.

Lietuvos partizanų vadai. Pirmas iš kairės – Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Pakeliui į partizanų vadų sąskrydį 1949 01. Vadai su Jurbarko apylinkių partizanų apsauga. Priekyje – Juozas Jankauskas-Demonas, „Tauro“ apygardos vadas Aleksandras Grybinas-Faustas, Pietų Lietuvos sritys vadas Alfonsas Ramanauskas-Vanagas ir Juozas Palubeckas-Simas.

Išvedant ligonį iš šoko, skubiai perpiltas kraujas 400, O, gliukozė 40%-40, morfinus, vatstat širdžiai.

Po šių priemonių pakilo kraujo spaudimas iki 120/80, pulsas tapo patenkinamas, sąmonė vis dar neatški. Ligonis nugabentas į operacinę.

Ant lyties organų pastebėta: dešinėje mašnos pusėje didelė pleštinė žaizda ir kairėje pusėje žaizda, nėra abiejų kraujavimų, sėklidžių kanalėlių.

Padaryta chirurginė operacija, pašalinant negyvus audinius, sustabdytas kraujoplūdis. Mašnos žaizdos užstūtos ketguto siūlais.

Operacijos metu komplikacijų nebuvo. Po operacijos sąmonė liko neatški, nors operacijos metu ligonis reagavo į skausmą. Sąmonę atgavo 1956 m. spalio 13 d. Pastaruoju metu vykdomas gydymas: antibiotikai, vatstat širdžiai, perrišimai.

Ligonį konsultavo spec. gydytojas, nes pas kalinį Ramanauską daug durtinių žaizdų ant dešiniojo voko ir akies, galimas dešinės akies regimojo nervo pažeidimas. Kraujo išsiliejimas į akį. Paskirtas gydymas. Pooperacinis periodas normalus, be komplikacijų, nors laiko praėjo dar labai mažai. Ligonis tamsus.

Pooperacinė diagnozė: Trauminis šokas. Plačios mašnos žaizdos – nėra mašnos turinto. Didelis kraujoplūdis. Durtinės žaizdos ant dešinės akies. Savęs sužalojimas. Tardymas galimas (sėkmingai gydant) po 2–3 savaitių.

MVD kalėjimo Nr. 1

skyriaus vedėja

Vyr. ltn. Lagotskaja

Chirurgas konsultantas

Vorobjov

MVD kalėjimo Nr. 1

san. dalies viršintinkas

Kpt. Kuzmin

IŠDAVYSTĖS

1953 04 10 buvo suimtas Vyčio apygardos žvalgybos skyriaus viršininkas Mykolas Janulis-Tautvydas. Po mėnesio jis kartu su kitu verbuojamu Vyčio apygardos partizanų Kaziu Janoniu-Šnekučiu nuvedė čekistus į susitikimą su tėvūnijos vadu Albinu Burbultu-Žilvinu. Gegužės 22 dieną Janulis su penkiomis smogikais Troškūnų rajone atėjo suimti Jono Kadžionio-Bėdos ir jo žmonos Malvinos. Ir čia atsitiko nenumatytas dalykas: kol čekistai rėšo Kadžionį, Janulis puolė į šoną ir pabėgo.

Atsidūręs laisvėje, turėjo vieną tikslą: likusius laisvėje kovotojus įspėti apie baisią čekistų klastą. Rašomąja mašinėle išspausdino atsišaukimus „Visuomenės žiniui“. Kretėstį į visus partizanus, slapukus, rėmėjus ir Lietuvos piltečius, įtams pranešė, kad didžiausias išdavikas yra pats srities vadas Jonas Kimštas, kad per jį žuvo Brontus Krivickas, kad provokatoriais tapo B. Kalytis, K. Riauba ir K. Janonis. Pristpažino, kad jis pats kankinimais buvo priverstas išsklęsti į susitikimus kelis partizanus, tačiau atvestas sulaukyti Kadžionių bėgo, kad būtų nušautas.

Vis dėlto žmonės įtariai žiūrėjo į jo laiškus. Manė, kad tai dar viena čekistų gudrybė. MGB agentai tuojau pasklėdė gandą, kad tokiu būdu Janulis vykdąs MGB užduotį, teškąs ryšius su partizanais. Likęs vienas, nesulaukęs sąviškųjų pastikėjimo, priešų persektojamas, rugsėjo mėnesį buvo sribų nušautas.

Iš Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės kn.
Žuvusiųjų prezidentas, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras, 1999, p. 296.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Mykolo Janulio-Tautvydo kreipimasis į visuomenę

1953 m. rugpjūčio mėn. 25 d.

VISUOMENĖS ŽINIAI

1952–53 m. „Vyčio“ apygardoje LK-jų [latsvės kovotojų] tarpe prasdėjo nepaprasta išdavystė tr tkl š. m. gegužės 22 d., t.y. tkl tos dienos, kada man laimingai papuolė pabėgti iš prtešo rankų tr, jetgu būčiau aš nepabėgęs, tai tr tkl štai dienai nebūtų vtsiškal ntekas nežinojęs tos išdavystės prtežasties bet išdaviko. Dabar, kada aš pabėgau iš čekistų nagų, dėjau vtsas pastangas, kad tik kaip greitčiau demaskuoti prtešo planus. Apte šitą išdavystę tuojau negalėjau vtsuomenei pranešti raštu, tad pranešau gyvu žodžiu, o vėliau dariau pranešimus raštu. Paskleidęs partizanams tr vtsuomenei tetsingas žintias, didelė dalis gyventojų mano pranešimams įtikėjo, o kurie netikėjo, kaip pav. „Žvirblis“ su „Komendantu“, tie žuvo, arba gyvi papuolė prtešui, juk tr jiems buvo pranešta, kad Albino [partizano Burbulto] nesiletstų į susitikimą, nes Albinas tikrai yra papuolęs prtešo rankose. <...>

Broliai, Sesės, Lietuviai! Didelę klatdą turite, jet tikite „Kazoko“ [Kazlo Rtaubos], „Šnekučio“ [Kazlo Janonto] tr Albino žodžiais, nes jie tr šandie tebėra čekistų naguose, jie taip pat labai nenorėtų su prtešu vaikščioti tr provokuoti gyventojų, bet, būdamas belatsviu, nieko nepadarysi, kur prtešas tave varo, ten tr turi eiti.

Broliai, Sesės, tikėkite mano pranešimu tr žinokite, kad nei aš, nei „Kazokas“, nei „Šnektis“, nei Albinas tr kiti nei vienai nėjom savu noru prtešui pasiduoti tr dirbti jam judoštką darbą, bet mus vtsus padavė prtešui provokacijos būdu buvęs Karaliaus Mindaugo rytų srities vadas, kurio tikra slapyvardė „Žygūnas“ [Jonas Kimštas], o partizanų tarpe buvo vadinamas pirmtausiai „Žalgiritu“, vėliau

„Kalniečiu“, dar vėliau „Kartjotu“, o paskutintu latku partizanų tarpe buvo vadinamas „Sentiu“. Tai tikrai dabar patiškęjo, kad jo su čekistų pagalba iš anksto buvo suplanuota ta „Vyčio“ apygardos milžiniška išdavystė. Ir tikrai jums sakau, kad „Žygūnas“ specialiai prieš buvo pastūtas į partizanų elės špionažo tikslu ir kiek buvo žuvimų šioje apylinkėje nuo 1950 m., tikrai tikrai „Žygūno“ išdavimais, nes, reikalui esant, aš galu ir faktais įrodyti. O dabar nuo jūsų nepagrįsti žintų man, kaip vietiniam žmogui, reikia už kitą kentėti ir tuo pačiu netekti garbės.

Laisvės rytas ne už kalnų, o laisvės sulaukus, manau, bus galimybių šią išdavystę išstatškinti ir bus liudininkų šioje byloje, kurie taip pat galės įrodyti faktais. O dabar jūs pastgavot provokatorių gandus, kad aš buvau šnipas ir kad dabar esu, tokiu būdu be jokio pagrindo tuos gandus skleidžiate visuomenės tarpe.

Devynis kartus kovojau sąžiningai, be jokių klastingų minčių, taip pat ir dabar neturiu jokios klastos, atėtyje pasišadu vykdyti savo prėsaitką ir žuvusiųjų brolių krauju įrašytą testamentą.

Tautvydas-Daumantas

Bronė Tamulytė:

Aš išvažiavau prieš porą dienų pas tetą Antosę Vitkūniene, o namuose liko tėvai, sesuo Janina ir brolis Alfonsas. Vieną vakarą užėjo du pažįstami partizanai: Navikas Adas su draugu. Jie pasikalbėjo, pabuvo su Alfonsu, ir tas pasiūlė pernaktoti.

Taip jie visi trys ir nuėjo į klojimą.

Išaušo rugsėjo 2-osios rytas. Tėveliai atsikėlė, ruošėsi prie ūkio, kai staiga pamatė, kad sodybą kareiviai supa. Mama kaip ėjo pro sodo medžius, taip ir nuėjo pas katyną, dar ji pasakius ir tėveliui: einam, gali blogai baigtis, o jis atsakęs, kad niekur neis: „Ko man bijot, gal aš nusikaltėlis?“ Ir liko.

Tuoį prišokę prie tėvelio: „Kur banditai?! Parodyk, nes uždegsim sodybą!“ – ir ėmė jį daužyt. Buvo keli sribai iš Bal-

ninkų. Alfonsas, supratęs, kad dabar bus blogai, matyt, apsisprendė vienas atkentėti, bet apsiriko. Kai jis išėjo iš klotimo be ginklo, tiesiai į jį šovė ir pribėgę dar durtuvais pribatgė. Kiti du, pamatę, kad vis tiek žus, išlindo pro kitą šoną klotimo ir bėgo į ežero pusę, bet nepavyko, dar kurį laiką jie atsišaudė, bet jėgos buvo nelygios ir juos abu nušovė. O tada priėjo prie tėvelio ir jį vietoj sušaudė, ant kiemo stovintį.

Uždegę tvartą ir priestatą, tik neuždegę gyvenamo namo. Avilius sušaudė, bites išdegino. Šunelis apsvilęs pats nutrūko nuo grandinės, vargšeliui akys išdegę, laksto cypdamas. Po to sribai nuėjo ir uždegę kaimyno Alfonso Gylio sodybą, pas jį dar du kaimynai slėpėsi, jie turėjo klotime slėptuvę.

Gylienė Anelė spėjo iš sodybos pabėgt ant rankų su dviem mažom dukrytėm. Sudegė iki pamatų visa sodyba. Rado šeimininko Jono Karaliaus ir Alfonso Tamulio palaikus. Išvarė žmones ir, sudėję septynis lavonus, nusivežę į Balninkų miestelį, suguldė prie bažnyčios ant grindinio.

Mes greit sužinojom, kas mus išdavė. Prieš tai vežė iš mūsų pieninės grietinę ir sviestą mūsų kaimo žmogus Augustis Adolfas. Praeidamas partizanų dalinys jį sulaikė, paėmė tuos produktus ir parašė raštelį: „Nuvežk į valsčių ir paduok vietoj grietinės.“ Raštely buvo parašyta, kad „paslima grietinę Lietuvos partizanai“ ir parašas. Jis nuvežė tą raštelį ir padavė. Tada jį ėmė tardyti: „Kokie partizanai, kaip jie atrodo, ką pažinai?“ Jis jų nepažino. „O kas pas jus slapstosi, tu turi žinot, jei nepasakysi, tave pasodinsim į kalėjimą ir nepaleisim.“

Mano tėvelis su jo broliu iš vaikystės buvo geri draugai, bet tas gyveno Kaune, o jo namai jau buvo nacionalizuoti. Jis neseniai buvo atvažiavęs savo skriaudų apverkt. Tėvelis jam irgi savo paslaptį pasakė, kad sūnų slepia. Matyt, parėjęs pas brolių pasakė anam. Tai dabar šitas žmogus prisiminė ir pirmiausia pasakė mūsų pavardę ir kad tėvai namuose slepia savo sūnų. Tas Augustis buvo menkavertis žmogus, bailys ir niekšas, o tapo dar ir baisiu išdaviku. Todėl rusai ir puolė iš ryto mūsų namus.

O skrebas Napalys Baranauskas sakė: „Labai gaila, kad mergaičių neradom. Na, niekur nepasidės, surasim, bet jeigu

Vytauto apygardos partizanas su tėvu

Molėtų krašto partizanas su seserimi

dabar būtume radę, tai kartu gulėtų su banditais.“

Partizanai, sužinoję, kad mus išdavė Adolfas Augutis, per ryšininkus susirado mus ir pasakė, kad jie eis ir sunaikins Augutį su visa šeima. Jis turėjo dvi dukras ir žmoną. Bet tada aš atsistoju ir pasakiau ne. Juk jo vaikai ir žmona tai nekalti, tik jis niekšelis, o dar labai skystas žmogelis ir bailys, išdavė jis pagąsdintas iš baimės, o ne iš pykčio.

Kada mes grįžom į namus vėliau, Augučio visa šeima prieš mus ant kelių vaikščiojo. Pirmiausia Augutis man pasiūlė eit pas jį gyvent, pažadėjo prižiūrėt, maitint, bet aš jam pasakiau: „Eik iš kur atėjęs.“ Po to jo žmona atėjusi verkė ir ant kelių atsiklaupusi meldė eit pas juos gyvent, prašė atleist.

O mama Augučiu pasakė: „Auguti, aš tau jau seniai atleidau, tik būk geras, eik greičiau iš mano namų, tavęs aš daugiau matyt nenoriu, kad akyse man nebūtum.“ Manau, ir jo dukroms Stasei ir Danutei nebuvo lengva būti išdaviko vaikais, vaikščiojo jie visi žemyn galvas nuleidę. Jos juk be kaltės buvo kaltos.

Jonas Razmantas:

Mūsų agentai nesėdėjo rankų sudėję, veikė visais frontais. Buvo žiemos metas, smarkiai šalo, vienas iš užverbuotų, provokatorių Urbonas atvežė kibirą vazelino ir nurodė juo išsiptinti ginklus, kad vamzdžiai neužkaistų. Išdavikas Urbonas kilęs iš Aukštlaukio kaimo. Urbonas išdavė rusams visus partizanų puolimo ir gynimosi planus. Jis juos atvedė į Paliepių pušyną. Kada partizanai perėjo į Griaužių pelkes, čia Urbonas irgi atvedė rusus, apie 20 partizanų žuvo.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Iš partizanų archyvo

Įstetigus partizanų Pelėdos dalintui Rusetnių, Garšvos ir Juodžių miškuose (Kėdatnių apskr.), į aukščiau minėtą dalinį atvyko Venckus Kazys ir Venckus Jonas, abu gyveno

Karmėlavos valsč., Kauno apskr., kurte buvo pritmti partizanais ir pastvadino slapyvardžiais: Venckus Kazys – „Ažuoliukas“, o Venckus Jonas – „Klajūnas“.

1946 m., kada bolševikai paskelbė amnestiją-legalizaciją ir visokiais būdais pradėjo partizanus vlioti pas save, abu Venckai, „Ažuoliukas“ ir „Klajūnas“, pantekino partizano garbę, sulaužė prtesaiką ir 1946 m. sausio mėn. legalizavosi ir apsigyveno Kaune.

Po legalizacijos bolševikai užverbavo Kazį ir Joną Venckus ir 1947 m. birželio mėn. su specialia mitsija nusiuntė juos pas savo buvusius kovos brolius partizanus atlikti juodošiško darbo.

1947 m. birželio mėn. Venckus Kazys – „Ažuoliukas“ ir Venckus Jonas – „Klajūnas“ atvyko į Rusetnių mišką pas savo draugus partizanus ir pradėjo prašyti jų, kad vėl pas juos pritmtų į partizanų eiles, nes būk tai juos Kaune persektoja ir yra milicijos pateškomi. Partizanai sutiko ir juos priėmė į savo tarpą. Abu broliai, „Ažuoliukas“ ir „Klajūnas“, pastrodė kaip narsūs partizanai. Visus skatino eiti šaudyti ir karti komunistų. Abu nuvyko pas komunistą Dirgį, gyvenusį Pilsuptų kaime, Josvainių valsč., ir jį sušaudė, tuo įrodydami kitiems partizanams savo veiklą ir pastryžimą.

1947 m. rugsėjo mėn. pabaigoje iš Kauno atvyko Venckų – „Ažuoliuko“ ir „Klajūno“ dvi seserys ir per tarpininkus susitiko Grašvos miške su savo broliais ir partizanu „Vilku“. „Ažuoliukas“ ir „Klajūnas“ nušovė partizaną „Vilką“, iš pamiškęs gyventojų pasiskolino kastuvą ir užkasė lavoną. Aukščiau minimas gyventojas (kastuvo savininkas) matė, kaip į mišką nuėjo trys partizanai, o po šūvio grįžo tik du partizanai, iš ko suprato, kad „Ažuoliukas“ ir „Klajūnas“ nušovė partizaną „Vilką“. Minimas gyventojas apie įtartimą partizano „Vilko“ žuvtimą pranešė partizano „Vilučio“ sesutei.

Sekančią dieną partizano „Vilučio“ sesuo Elytė parašė laišką partizanams, įspėdama, kad „Ažuoliukas“ ir „Klajūnas“ yra užverbuoti ir jie partizaną „Vilką“ nušovė. Laišką paliko pas rš. [ryštininką] įteiktumui partizanams. Tą pačią

dieną pas rš. atėjo partizanas: „Vilutis“, „Tarzanas“ ir „Juokutis“. Radęs laškę, „Vilutis“, nieko blogo neįtardamas, atplėšė ją, pradėjo balstai skaityti: „Tvarkykite „Klajūną“, nes jis „Vilka“ nušovė.“ Partizanas „Juokutis“ nustebė ir klausia:

– Kaip čia gali būti, ką ji čia rašo?

Partizanams išvykus iš rš., partizanas „Juokutis“ pabėgo kelyje nuo savo draugų. „Juokutis“ pabėgęs nuvyko pas „Ažuoluką“ ir „Klajūną“, o iš ten į Josvainių NKVD ir pranešė apie laškę. Tą pačią naktį apie 24 val. pas partizano „Vilučio“ seserį Elytę atvyko Josvainių NKVD su išdavikais „Ažuoluku“, „Klajūnu“ ir „Juokučiu“. Neradę laiško autorės Elytės, areštavo jos seserį Onytę, kurią nusivedė į pamiškę, pradėjo kankinti ir tardyti. Kadangi tardomą Onytę nieko neišdavė, tai ją nušovė šūvniu į galvą. Lavoną užkasė dirvoje vagoje.

Pastrodo, kad partizanas „Juokutis“ irgi buvo užverbuotas ir palaikė ryšį su „Ažuoluku“ ir „Klajūnu“.

Išdavikai „Juokutis“ ir Venckus Jonas – „Klajūnas“ dabartiniu laiku tarnauja Vilniuje, o išdavikas Venckus Kazys – „Ažuolukas“ užsimušė, šokdamas iš etnančio traukinto.

***

F5

DEŠ

236

Už spalio mėn.

AUV

48 XI 4

Bolševikų šnipų tinklas: birželio mėn. pradžioje PLAD P Našlaitis ir GELD P Arvidas atstiktniai Šliužtų km., Artogalos valsč., sugavo įtartamą šnipą Jasaitį Aloyzą, gyv. Šliužtų km., Artogalos valsč., kurį atsivedė į savo stovyklą ir pradėjo tardyti. Jasaitis Aloyzas prisipažino, kad jis esąs užverbuotas Artogalos NKVD agentas ir dirba jų naudai. Sušnipinėtas – surinktas žinias Jasaitis pristatydavo Artogalos NKVD viršininkui, o tiesioginiai žinias tekdavo Volskiui Jonui, gyv. Šliužtų km., Artogalos valsč. (pašto vežtikui). Surinktas žinias apie P pastrodymą kurioje nors vietovėje ar nugirdęs ką ūkininkus kalbant prieš tarybų valdžią, tuoj pra-

nešdavo pašto vežikui Volskiui Jonui. Taip pat Jasaitis Aloyzas išdavė savo tėvus, Jasaitį Antaną ir Jasaitienę Adėlę, gyv. ten pat, kurie taip pat buvo užverbuoti to pat NKVD viršintinko ir visi gaudavo į mėnesį atlyginimo po 300 rublių. Jasaitis Aloyzas, Jasaitis Antanas ir Jasaitienė Adėlė PLAD pagal KLT sprendimą š.m. rugsėjo mėn. 15 d. likviduoti.

Kugis Fėliksas, gyv. Palteptų km., Artogalos valsč., buvo sugautas kelyje, nes vietos gyventojai jį įskundė esantį šnipu, kuris sekė P ir vietos gyventojus. Tardymo metu pristpažino, kad jis užverbuotas nuo š.m. sausio mėn. 18 d. Artogalos NKVD viršintinko. Sušnipinėtas žinias tiekdamo Artogalos NKVD viršintinkui. Sekimus darydamo laukuose, atstgulęs rugiuose, o taip pat eidavo į mišką teškoti P šmintų takų ar ugniatvečių. Buvo komjaunuolis, turėjo apte tai lliudijimą ir buvo iš NKVD v-ko gavęs Neganą. Kugis pristpažino, kad sykiu su juo sekimus darydamo ir buvo NKVD užverbuotas Šmitritus Vytautas, gyv. Palteptų km., Artogalos valsč. Kugitui buvo pažadėta algos 700 rublių į mėnesį, bet viršintinkas jam tos algos neišmokėdavo, bet duodavo avanso 200 rublių. Kugis Fėliksas tardymo metu išdavė šiuos savo bendradarbius-šnipus: [Toliau nurodyti 21 žmogaus vardai ir pavardės.]

Kugis Fėliksas PLAD pagal KLT sprendimą buvo likviduotas.

Šmitritus Vytautas, gyv. Palteptų km., Artogalos valsč., kaip šnipas buvo jo paties namuose P areštuotas ir atvestas į P stovyklą. Tardymo metu pristpažino, kad jis buvo Artogalos NKVD viršintinko užverbuotas ir dirbo jų naudai, sekė jam paskirtą apylinkę ir buvo keletą kartų pasiklausyti po rš. Debesėlio langais nakties metu. Atlyginimo gaudavo į mėnesį 500 rublių. Užverbuotas nuo š.m. sausio mėn. 18 d. Užverbavo atvažlavęs į namus Artogalos NKVD v-kas. Šmitritus Vytautas PLAD pagal KLT nuosprendį buvo likviduotas.

Kornikas Jonas, gyv. Palteptų km., buvo sulatkytas savo namuose, areštuotas ir atvestas į P stovyklą. Tardymo metu pristpažino, kad jis dirbo NKVD naudai ir buvo užverbuotas šnipas. Jį užverbavo NKVD viršintinkas, pasikvietęs

į savo kabinetą Artogalos miest. Dabar turėjo iš NKVD viršintinko gavęs slapyvardį „Muška“. Prisipažino, kad š.m. balandžio mėn. į jo namus buvo atvažiuavęs Artogalos partorgas ir sudarė žmonių išstėmimo sąrašus. Papasakojo, kad lietuvio išstėmimui iš Lietuvos į Sibirą reikalinga 3-jų patikėtų bolševikų parašų. Kornikas turėjo uždavinį sekti Paltėpių kleboną ir sekmadieniais miestelyje susitinkusius žmones sekti ir klausytis, ką jie kalba.

Prisikėlimo Karo Lauko Tetsmas 1949 m. balandžio mėn. 11 d. posėdyje nusprendė nubausti mirties bausme provokatorių ir išdaviką (ŠEŠV) Raultuką (Virgintijų, Alksnį-Čemberleną), pavarde Rudžionis Juozas.

Žemiau talpiname apie jį turimą informaciją.

Voktečių okupacijos pradžioje Rudžionis tarnavo Radviliškio viešojoje policijoje Punkto vedėjo šofertu. Vėliau, apie 1943 m. pavasarį, perėjo į Radviliškio geležinkelio policijos nuovadą policininko pareigoms. Prieš pat antrąją sovietų okupaciją buvo sustabdęs ranką (norėjęs nustžudyti ar pan.).

Bolševikinės okupacijos metu apie 1947–48 m. žiemą įstijungė į Šešupės Radviliškio KOS narių eilės ir ėjo žvalgybininko pareigas. Nepatikslinktomis žintomis, išdavęs mintimam KOS priklausiusius asmenis, po to tartamais nuo arešto pabėgęs, 1948 m. liepos mėn. pradžioje įstojo į P eilės, kur įvairių intrigų keltu įkopė į ŠEŠV pareigas.

Jo išdavimų pasekoje žuvo ŠEV Viltjus, ŠEŠŽVSKV Granitas su 5 P (buvo išduotas bunkertis) ir eilė P dalintų.

1949 m. kovo 14 d. provokatorių padedamas nužudė 4 P Rudžionio išdavikiška veikla gali perstėmsti ir į kitų org. vienetų veikimo plotus. Jo pasakojimu, nepriklausomais laikais jis tarnavęs Panevėžio policijoje ir ten turįs daug pažinčių Panevėžio apskrityje. <...>

KLT SPRENDIMAS

Prisikėlimo Karo Lauko Tetsmas savo 1949 m. balandžio 11 d. posėdyje svarstė Šešupės Raultuko (Virgintjaus, Alksnio-Čemberleno Juozo, ar Mykolo) kaltinamąją, padariusius nusikaltimus, numatytus KLT nuostatų 5 str. a, b, ir c

pastraipoje, byla.

KLT, apklausę liudininkus bet išklause KLT kaltintoją, nustatė, kad Šešupės V Rautukas (ankstyvesnis slapyvardis Alksnis-Čemberlenas), pavardė Rudžionis Juozas:

a) būdamas prieš užverbuotas agentu, įstojo į P tikslu visais galimais būdais kenkti Lietuvos Kovos Sąjūdžiui,

b) pasinaudodamas savo, kaip ŠEŠV, padėtimi, telkė žinias priešui apie P dalinius, ko pasekoje būta daug aukų,

c) išdavė susitartą su ankstesne vadovybe sustikimo vietą ir datą,

d) provokatorių padedamas nužudė 4 P.

Lietuvos Lietuvos Kovos Sąjūdžio vardu KLT pripažino Šešupės V Rautuką kaltu padarius nuskaltimus, numatytus KLT nuostatų 5 str. a, b, ir c pastraipose, nusprendė jam atimti atžymėjimus ir jį nubausti mirties bausme pakartant arba sušaudant.

KLT pirmininkas
Nariat:

Svajūnas
Ragas
Vitvytis

1949 IV 5

SPECIALIOSIOS PRIEMONĖS IR JŲ NAUDOJIMAS

Pirmieji dokumentai, kuriuose nurodoma taikyti „spec. priemonės“, datuoti 1949 metais. Tuomet tai buvo naujas dalykas, nes kai kuriose apskrityse saugumo darbuotojai, nesulaukę iš Vilniaus atsiunčiant spec. preparatų, jų ir ne-naudojo, nors planuose buvo numatę. Šios priemonės – tai, matyt, mitgdomieji vaistai, MGB praktikoje įvardinti „Neptūn 12“, „Neptūn 22“, „Neptūn 80“, kurių įmašoma į alko-holį ar kitus maisto produktus.

Cituojame dokumentus:

1951 m. užduotis Simno rajone gyvenančiam agentui Šulitui (operatyvinė byla Nr. 4829, p. 41): „Pagal susitartimą su banditu Žemaitiu [partizanas V. Baranauskas] Jūs

š.m. lapkričio 19 turite su juo susitikti jūsų gimtinaičio B. sodyboje. Kaip ir anksčiau, Jūs turite jį pavalšinti degtine ar samagonu. Šį kartą Jūs gausite iš mūsų jo užmigdymui 0,5 litro specialaus samagono, kuriuo pavalšinsite Žemaitį. Be Žemaičio, esant būtinybei, Jūs pavalšinsite specsamagonu B., jo žmoną, dukterį ir ryšininką A. <...> Išvažiuojant iš Kauno, Jums bus įteikta 0,5 litro degtinės ir 0,5 litro specsamagono. Degtine Jūs pavalšinsite B. šeimą. Atėjus Žemaičiui ir kartu išgerus, Jūs iš pradžių pavalšinsite Žemaitį geru samagonu ir likusia degtine, o paskui nepastebimai pastatysite ant stalo specsamagoną, kad jį pavartotų Žemaitis. Valandą prieš pavartojant specsamagoną, išgerkite Jums įteikta tabletę, kad specdegtinė Jūsų nepaveiktų, tačiau, kai tik Žemaitis išgers specsamagono, nedelstant pagal Jūsų duotą signalą Alfredas [kartu stunciamas MGB darbuotojas] turi tyliai apšviesti sodybą, atbėgti į Krakopolį ir pranešti jam žinomoje vietoje laukiančiam operatyviniui apie specsamagono pavartojimą.“

Greta šių nurodymų byloje yra paties agento raštelis: „Aš, Šulys, gavau iš Kauno Mintstertijos pusla litro specialinio samagono dėl nugirdimo bandito Žemaičio ir viena tabletę kuri yra prieš šį samagoną. Šulys 1951. 09. 5 d.“

O štai 1953 metų duomenys iš Skaudvilės rajono, pateikti literinėje byloje 63/1: „Specagentas Vytautas buvo aprūpintas „Neptūn 12“ (dvitem saldainiais) ir painstruktutas, kaip juos naudoti. <...> Tuo metu Vytautas ėmė valšinti visus saldainiais, banditui Liūtui [L. Laurinskas] davė saldainį, užtatsytą „Neptūn 12“. Panaudojus „Neptūn 12“, maždaug už 30–40 min. specagentas Vytautas atvedė banditą Liūtą prte pasalos, o Dagys ir Kartūnas [MGB smogikai] ėjo iš paskos per 10–15 m. Kadangi „Neptūn 12“ per tą laiką nesuveikė, tai Liūtas buvo nutvertas specagento Vytauto ir suėmimo grupės. Dagys ir Kartūnas „pabėgė“. Dagio ir Kartūno užšifravimui prieš Liūtą buvo inscenizuotos jų gaudynės, o Vytautas iššifravo kaip

tšdavikas. Maždaug po pusantros valandos pavartojus „Neptūn 12“, Liūtas užmigo ir mtegojo 6 val. <...>

Iš Nijolės Gaškaitės parengtos publikacijos „Specpriemonės KGB praktikoje“, Laisvės kovų archyvas, nr. 9, 1993, p. 204–207.

Ypač skaudus įvykis įvyko 1955 metais Žemaitijos partizanams Steponui Erstkiui-Patašoniui, Kostui Ltuberskiui-Žvainiui ir Julitui Adomaičiui-Erdvilui, kuriuos agentas apnuodijo sklidžiatu su medumi.

Spec. preparatu „užtaisyti“ sklidžiatų paragavo ir pats agentas, todėl, beidamas pranešti apie atliktą užduotį ir kviesti kagėbistų, buvo nuvežtas į Meškučių ligoninę. Tuo tarpu suvalgęs tik vieną sklidį Erdvilas vilko mišku tolyn nuo pavojingos vietos netekustus sąmonės savo kovos brotus, kol jį patį apleido jėgos. Nuodų poveikis buvo batus, partizanai aptemusta sąmone ilgai klaidžiojo miškais. Šis apnuodijimas buvo lemtingas Erstkiui: po to žmonės dar jį matė gyvą, bet stipriai sužalota galva, o vėliau jis dingo be žintos.

Iš Nijolės Gaškaitės parengtos publikacijos „Specpriemonės MGB agentūra pokario Lietuvoje“, Laisvės kovų archyvas, nr. 12, 1994, p. 255.

Kaip čekistai naudojo specialiąsias kontrolės priemones, radijo ryšį sekdami partizanus, glaustai aprašyta čekisto G. K. Vaitausko redaguotoje brošiūrėlėje „Lietuvos nacionalistų kenkėjiška veikla ir kova su ja“ (vertimas – Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1993). Štai ištrauka:

„Kartais nemokšiškas operatyvines technikas naudojimas turėdavo netgiamų pasekmių, sukliudydavo numatytus renginius. Buv. Artojalos rajone agentūrinė smogtamoji grupė po daugelio kombinacijų sučiupo Kęstučio gaujos narį Ulicką. Vėliau jį pastuntė pas vieną pagalbininką ryšiu su gaujos likučiais ir jos vadovuoms užmegzti. Ulicko elgesiu kontroliuoti buvo paruošta specialiai šovininė su įmontuota pastiklausymo technika. Dėl to, kad operatyvintis darbuotojas per daug įkyriai įkalbinėjo Ulicką pastimti šovini-

nę, tas atspėjo čekistų gudrybę. Įeidamas į namus pas pagalbininką, jis nusiėmė šovininę ir, pasinaudodamas tamsa, pastslėpė. Bandito pateškai ir pakartotiniam suėmimui prireikė daugiau kaip dviejų mėnesių“ (p. 63).

Robertas Indrikas:

Runikių mokykloj aš gydžiausi sužeistas. Mes ten buvom kartu su Mykolu Suvaždžiu. Latvijos teritorijoj susišaudėm su rusais ir mane sužeidė. Mudu ir nuėjom į tą mokyklą. Savaitę pabuvom, kol man koja apgijo, aš jau galėjau eit, ir mes išėjom. Jis nuėjo į vieną pusę, o aš į kitą – pas *Girtetį*.

Pusėj kelio man pradėjo žaizda kraujuot. Užėjau pas vieną ūkininką Žvejotgalos kaime, persirišau, bet tas ūkininkas, pamatęs, kad man kraujas vis tiek bėga, sako: „Kur tu eisi? Pabūk.“ Tai buvo Pipynė Leonas, kolūkio brigadierius, pirmas mūsų ryšininkas, bet jį vėliau enkavedistai prigriebė, kai mūsų bunkerį rado Barbalos miškuos (jį sugavo mums nešantį maistą) ir užverbavo. Taigi pasilikau aš porai dienų, nieko nežinodamas, kad Pipynė jau užverbuotas.

Sekmadienį jis nuvažiavo Skaistkalnėn į turgų, iš turkaus grįžo išgėręs ir dar atvežė likerio „Šartrez“ – žalios spalvos. Valgom vakarienę. Jis man įpylė pusstiklinę, aš dar sakau – gal nereikia, bet jis primygtinai, atseit apetitui.

Prisimenu: – išgėriau vieną stikliuką, jis įpylė antrą, pats jau buvo girtutėlis, o gal tik vaidino girtą, bet to likerio, kurį aš gėriau, jis nė neparagavo. Man aptemo akys, kažkur lyg irėjau, atsisėdau ir „atsijungiau“. Sąmonė man nutrūko vakarop, o atsibudau prieš auštant, – išgulėjęs apie 14 valandų.

Guliu ant sofos, rankos, kojos surištos, o priešais stovi jau su antpečiais. Vidur kambario didžiulis stalas, ant jo, matau, sukrauta visa mano amunicija: automatas, pistoletas, šoviniai, granatos. O tas antpečiuotasis (Simonavičius) tik vaikščioja, žiūrinėja į mane, bet nieko nesako. Vėliau prie manęs pastatė slauraakį kareivėlį iš garnizono.

Pipynei, kaip vienam iš patikimiausių ryšininkų, pasakojau, kad savaitę gydžiausi Runikių mokykloj, kad mudu su

*Pilėnų tėvūnijos
partizanas Robertas
Indriškas-Medžiotojas*

*Pilėnų tėvūnijos
partizanas Alfonsas
Valentėlis-Bankininkas
Vallokaitis*

Suvaizdžiu slaugė tos mokyklos mokytoja. Taip, matyt, per Pipynę apie tą mokytoją gandas nuėjo ir iki NKVD. Vėliau man pakišo didžiulį ąsotį kažkokios arbatos, kurią turėjau gausiai gert.

Iš karto nieks nieko neklausinėjo, tik ateina, tarpais paklausia, kaip jaučiuosi. Mane saugojo tik Šimonavičius, tas skersaakis kareivėlis ir Biržų saugumo viršininkas, o kitus, kurie kaišiojo nosį į kabinetą ir labai norėjo nors viena akim pažvelgti į mane, vijo laukan už durų.

Kai sutemo, prie durų privažiavo sunkvežimis, įkėlė į kėbulą, pakišo po suolu, kareiviai susėdo aplink ir išgabeno į Panevėžį.

Robertas Tučas:

Prieš mane suimant, tam krašte buvom likę tik mudu su Šimoniene. Giedrikas Stepas slapstėsi atskirai.

Šitam Pagervės kaime gyveno mums tikrai neblogas žmogus Striška Adolfas, pas kurį mes dažnai užeidavom, pabūdavom po keletą dienų. Jis gyveno pas uošvius, tie taip pat buvo neblogi žmonės. Adolfas turėjo vieną silpnybę – velnišką pasitikėjimą žmonėmis. Jis pripasakojo kam nereikia ir apie mus.

Dirbo Biržuose. Užeinu aš kartą pas juos. Adolfo nebuvo, tik žmona. Klek pašnekėjom, jau norėjau eit, bet atslinko debesys, didelė perkūnija, ir aš likau nakvoti. Grįžo iš Biržų Adolfas ir ėmė pasakot, kaip, kraunant javus, jie vieną maišą nušvilpę ir pardavę, o už tuos pinigus nusipirkęs butelį degtinės.

Jis ir pasakoja: „Einu per miestą, pasiveja mane vyras ir liepia sekt paskui jį. Aš supratau, kas čia. Nusivedė į NKVD būstinę, ėmė aiškint, kad pas mane miškintai užaina, jis žinąs. Liepė pasakyt, kas, kada ateis. Mane dar anksčiau šampalais tie ruskiai mušė – nepasakiau, o dabar aš mat jų gražiais žodžiais patikėsiu...“

Pernakvojau aš pas Strišką, kitą rytą jis važiuoja į darbą, aš jam pasiūliau kelis rublius, kad parvežtų butelį, bet iš manęs tų pinigų neėmė, pažadėjo už savus nupirkti.

Vakare jis parvažiuoja iš darbo, jo žmona ir uošvė lauke kasa bulves, o mes su jų ketverių metukų dukrele kambary. Mergaitė buvo labai supratinga, niekam neprasiplėpės, jei ir užėitų nepažįstamas – taip jau tėvų buvo prigrasyta.

Įėjęs gryčion, Adolfas išsitraukęs iš kišenės pastatė ant stalo du butelius alaus ir „Medžiotojų karčiosios“. Klausia:

– Tai kaip dabar – ar maišysim, ar užsigersim?

Aš jam nepatariau maišyt. Jis atsikimšo vieną butelį sau, kitą man pastatė. Negi aš dabar imsiu ir geriu iš jo butelio? O jis jau žinojo, kurtam butely yra migdomųjų.

Išgėrėm po stikliuką degtinės, alaus iš viso butelio užsigėrėm: aš iš savo, jis – irgi. Dar vieną sykį maktelėjom po stiklą degtinės ir dar to alaus du gurkšnius. Taip abu ir gėriojom: aš iš vieno butelio, jis – iš kito. Ateina jo žmona ir sako:

– Adolfai, eik sunešk bulves, prikasėm pilnus maišus.

Adolfas išeina, o mane palieka vieną. Buvo septynios valandos vakaro. Aš atsisuku radiją ir klausausi „Amerikos balso“. Grįžta Adolfas. Jis manęs tetraujasi, ką sakė amerikoniui, aš jam viską perpasakojau, atsikeliu nuo suolo ir pajuntu, kad esu visai grtas, nors tiek nedaug išgėręs.

Aš jam ir sakau:

– Kodėl čia dabar mane taip suėmė, nors visai nedaug išgėriau?

O Adolfas:

– Matal, čia „Medžiotojų karčioji“, 45 laipsnių stiprumo, todėl ir suėmė.

Tai buvo paskutiniai žodžiai, kuriuos išgirdau iš jo lūpų. Pabudau jau Biržuose.

Kai visai atsigavau, trumpai apklausė ir greit išvežė į Vilnių. Labai sunkiai orientavausi, todėl mums ir kalba nesimezgė. Kadangi Medeikiuose buvo sušaudyta Vegių šeima, tai jie tik apie tos šeimos sušaudymą manęs ir klausinėjo. Kiek girdėjau, tą šeimą sušaudė gal daugiau iš asmeninių paskatų. Egzekuciją vykdė to paties kaimo vyrai, o mes buvom tik pašaliniai. Tuos medeikiečius, Aukštikalnį Joną ir Slavinską Juozą, taip pat gyvus paėmė 1947-aisiais, ir gavo jie tik po dešimtį metų.

Į Vilnių mane vežė specialioji NKVD grupė. Grupę sudarė buvę partizanai, kurie prisiregistravo, taip pat palmti gyvi partizanai ir užverbuoti tardymo metu. Ši grupė dalyvavo ir mane palmant.

Nuvežė į Vilnių, uždarė saugumo ministerijos rūmuose ir iš karto ėmė verbuot. Reikalavo, kad išduočiau likusius gyvus partizanus, už tai žadėjo paleist, žadėjo atskirą butą Vilniuj ir gražų laimingą gyvenimą.

Vėliau mano tėviškėj, Skultiškių kaime, enkavedistai imitavo susišaudymą ir mano paėmimą. Nuvežė mane į tą kaimą, vieni sugulė pamiškėj ir laukė, o kiti vedė. Tie pamiškėj ėmė šaudyt, mane vedusieji išitraukė į griovį kaip priedangon, dar krauju iš kažkur atsineštu aptaškė ir užsivedė pas vieną gyventoją parodyt, nors aš tų žmonių nepažinau ir jie manęs nepažino.

O tas Striška greit išsipasakojo kalmynams, kad jis mane užmigdė ir perdavė enkavedistams.

Petras Černius:

1950 metų vasario mėnesį aš peršautas išbėgau iš Adomonio, gyvenusio Puknių kaime, ir nubėgau pas Laužiką Čivonių kaime. Čia buvo mūsų bunkeris. Genė Laužikienė mums atnešė valgyt į bunkerį, pasakė, kad važiuoja į Kupiškį, atveš vaistų, tvarsčių. O ji, pasirodo, nuvažiavo į Kupiškį, susitarė su enkavedistais, mat už mūsų galvas buvo skirtos nemažos premijos – dvylika tūkstančių. Iš Kupiškio ji parvežė ne vaistų... Atnešė šiltos kavos, mes užgėrėm abu su *Uostu*, o kava buvo užnuodyta.

Aš dar jutau ir mačiau, kaip Laužikienė man nuėmė laikroduką, užsikišo už kaklo. Paskui galvą padėjau ir užmiegau. Per miegą jaučiu, kad mane kažkas kelia, traukia, judina. Kaip traukė iš bunkerio, vis dar jaučiau, paskiau jau – nieko...

Pasirodo, ruskiai mane į roges įkėlė ir kaip į banditą nekreipė jokio dėmesio. Ranka kabalavo iš rogių išlindusi ir nušalo. Man viena moteris po to pasakė mačiusi, kaip

mano viena ranka šliaužė per sniegą. O šaltis tada buvo didelis.

Pabudau, žiūriu, ruskis stovi. O aš turėjau tokį įprotį – po galva laikyt pistoletą. Sakau, dabar griebsiu pistoletą ir šausiu. O tas, pamatęs, kad aš keliuosi, tuoj: „*Lažys', lažys'*“ [Gulk, gulk], – ėmė murmeti. Žiūriu, nēr to pistoleto, mano abi rankos aptvarstytos, kojos surakintos, per liemenį apjuosta virvė ir pririšta prie sienos. Dairausi. Pamačiau, kad aš jau enkavėdistų rankose.

Netrukus įėjo toks stambus rusas (baltarusis) čekistas ir sako lietuviškai:

– Tai kaip, Petrai? *Papal?* [Įkliuval?] Žina, Petrai, jeigu daug kalbėsi, gausi mirties bausmę. Tik nieko neišduok, sakyk: „Nieko nežinau“, nieko nepripažink – gausi 25-erius. Aš tau sakau nuoširdžiai.

Jis pats pirmas mane tardė čia, Kupišky. Po jo tardė lietuvis enkavėdistas leitenantas Matulaitis, dar Nepriklausomybės metais už komunistinę veiklą sėdėjęs kalėjime.

Paskui prasidėjo pragaras... Prigužėjo, priėjo pilnas kabinetas enkavėdistų. Na, ir ko jie tik nedarė: spjaudė, daužė kumščiais, kojom spardė, visokiems žodžiams dergė. Mano plaukai buvo ilgi, tai plaukus rovē – net kuokštais ant žemės krito. Vienas atėjo su kažkokiu gumuotu strypu ir kaip pradės vanot per nugarą. Žmogus gyvulio taip niekada nemuša, kaip mane mušė tie bestijos. Po to mušimo aš visą pusmetį kraujais spjaudžiau, bet išsilaikiau, neištižau, dėl manęs nė vienas neatsisėdo. Tiesa, dar prieš atbudimą jie manęs klausinėjo, ir man atrodė, kad aš šneku su partizanis.

Taip aš tapau Genės Laužikienės auka. Po metų už šią ir kitas išdavystes partizanai ją nuteisė mirties bausme. Nuosprendį įvykdė Viktoro Sabaliausko-*Kirvto* vyrai. Laužikai mus priimdavo, bet jie ir išdavė. O priimdavo todėl, kad bijojo. Tada mus paėmė gyvus abu su *Uostu*. Mes abu gavom po 25 metus. Jis tik šiek tiek ilgiau lagery išbuvo.

O Genė Laužikienė dar išdavė *Jurginą* – Joną Petrylą. Jį nušovė bėgantį. Jei ta boba nebūtų pasakiusi, tikrai jo nebū-

tų nušovę. Kiek pabėgęs jis sulėtino žingsnį ir eina pėsčias. Kadangi didesnio ginklo neturėjo, tik pistoletą, rusai ir dėmesio būtų į jį neatkreipę, bet kai Laužikienė pasakė, kad ten banditas eina, tie ir pylė į jį.

Leonardas Petrauskas:

Gyvenant nelegalų gyvenimą, teko sutikti mergaitę, kuri turėjo seserį. Kartais mes pasikalbėdavom, jos manęs nesitėravo, kas aš esu, nors suprato, kad slapstausi, kvietė apsilankyti pas jas namuose, jei kartais eisiu pro šalį. Gyveno jos Lenčiukų kaime, tai yra vienkiemy prie miško, kur man buvo žinomas kiekvienas takelis. Pro jų sodybą dažnai tekdavo vaikščioti.

1953-ųjų vasarąėjau susitikti su dviem partizanais. Susitikimas vyko už Lenčių, prie Ažitėnų netoli Šušvės (Kėdainių rajono ribose). Grįždamas užėjau pas Petronėlę Krasauskienę, anų mergaičių motiną, užvalgyti ir pailsėti. Mes pašnekėjom su tom dukrom, motina išvirė kopūstų sriubos, pripylė man pilną dubenį, su malonumu aš juos išsrėbiau ir pajutau kažką negero. Pasakiau, kad eisiu į lauką. Išėjau – ir daugiau nieko nebeprišimenu. Matyt, kur nors pasislėpę čekistai jau laukė, bet, kol neužmigau, nelietė. Rado mano šautuvą, planšetę, kurioj buvo sudėti moteriški rūbai (jei reikdavo eit kur nors toliau nuo miško, tai, būdavo, moteriškai apstingiu, nes ir plaukus ilgus buvau užsiauginęs, galima buvo kasas pinti, pustrėčių metų nesikirpau).

Kada pabudau, pramerkiu akis, lyg miškas pradžioj pasirodė, pradėjau žemę graibyti, jaučiu, kad jokių samanų nėra. Atsimerkiu, žiūriu – aplink balta, žvilgterėjau į duris, pamačiau „akutę“, tada jau supratau, kur esu.

Supratau, kad gan ilgai miegojau, matyt, smarkiai buvau užnuodytas. Kol atvežė iki Vilniaus saugumo ministerijos, ne viena valanda praėjo. Netrukus iškvietė medicinos personalą ir toliau vėl neprisišimenu, kaip ten kas buvo, atrodo, kad vėl buvau užmigęs, bet kai prabudau, labai skaudėjo sėklides. Ar ampules į jas leido, ar ką darė, aš nežinau.

AGENTŲ SMOGIKŲ SPECIALIOSIOS GRUPĖS IR JŲ VEIKLA

1946 metais vltiems LTSR NKVD-NKGB operatyvintų sektorių vtršintinkams išstuntinėjama „orientuotė“, kurioje SSRS NKVD kovos su banditizmu valdyba rekomenduoja taikyti efektyvius Ukrainos NKVD „kovos su nacionalistiniu pagrindžiu metodus“. Čia pat aprašoma, kaip NKVD agentai – buvę partizanai, vadovaujami operatyvinio darbuotojo, apsimetę partizanais, ištardo OUN (Ukrainos nacionalistų organizacijos) dalyvų, kaltindami jį šnipinėjimu NKVD naudat. Norėdamas įrodyti savo lojalumą pagrindžiu, tardomasis pasakoja apie jam žinomą pagrindinę organizaciją. Remdamiesi klasta išgautais parodymais, NKVD penkis asmenis nušauna, 15 sulma.

Jau nuo 1946-ųjų pradžios Lietuvoje MVD valsčių skyriai, perrengę stribus, pradeda vykdyti panašaus pobūdžio akcijas, tačiau norint prastskverbti į partizaninį judėjimą, reikia profesionalių agentų grupių. LTSR MGB 2-N valdyba imasi kurti tokias specialias grupes. 1946 metų birželio mėnesį patvirtinamos specialiujų grupių užduotys. <...>

Tame pat rašte nurodoma, kad reikia sukurti pastovią centrinę specialiąją grupę iš 20 asmenų, o ktekutenoje apskirtyje prie MGB skyrių turėti po tris keturis agentus smogikus, kuriuos, esant reikalui, galima būtų sujungti į stambesnes grupes. Centrinė specialioji grupė turi būti sudaryta iš:

– išstisfravusių agentų, kurių jau nebegalima panaudoti jų gyvenamoje vietoje;

– legalizuotų partizanų, davusių parodymus, kurie jau realizuoti ir kompromituoja kandidatą prieš pagrindį;

– sulmtų partizanų, davusių daug parodymų, kuriuos galima išbraukti iš grupinės bylos.

Čia pat nurodoma, kad agentai smogikai turi būti fiziškai sveiki, ekipiruoti pagal legendą, susipažinę su partizanų štabų įsakymais, išmokę partizanų datnų ir eilėraščių. Gertausiai verbuoti partizanų vadus, kurie raštingi ir kuriuos būtų galima pastūsti į užstenį.

1947-ųjų pradžioje sudaryta centrinė specialioji grupė iš aštuonių asmenų, į kurią įeina trys buvę partizanai. Jai vadovauja 2-N valdybos 2 skyriaus 5 poskyrto viršintinkas majoras Aleksejus Sokolovas, atkeltas iš Grozno srities Ačaluko rajono. Centrinė SG bazė – namas Turniškėse, Nemenčinės plente, Žuvėdrų g-vė Nr. 37.

Iš Nijolės Gaškaitės str. „MGB Veiklos metodai slopinant partizaninį judėjimą“, kn. Lietuvos žmonių genocidas nacių ir sovietų okupacijose, Vilnius-Kaunas: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994, p. 73–74.

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Apie vieną čekistinę karinę operaciją*

Pagal Lietuvos SSR vidaus reikalų ministro patvirtintą planą atlikti spec. priemonės: banditų būrio vado „Rimanto“ paėmimo arba likvidavimo.

1953 m. balandžio mėn. iš 17-os į 18-tą nakties metu agentūrinė grupė, susidedanti iš 4-rių spec. agentų ir objektų „Plieno“ [Grigaliaus Štarolio] ir „Šnekučio“ [Kazimiero Janonio], buvo išlatpinta Rodų pušyno miške Ramygalos raj., kad susitiktų su „Rimanto“ būriu pagal iš „Rimanto“ gautą laišką – pakvietimą atvykti į susitikimą.

24.00 grupė, „tamstai“ panaudodama ryšintinką Antanaitį, susitiko su keturių banditų grupe: „Rimantu“, „Mėnėsėliu“, „Klevu“ ir „Kiškту“.

Kadangi „Plienas“ neteislingai pastelgė prieš tai susitikdamas su ryšintinkais, banditai susitikimo su grupe metu buvo ypač atsargūs ir patetkinėjo klausimus, stengdamiesi atskleisti grupę. Pavyzdžiui, dalyvaujant visai grupei, jie pareiškė, jog jiems neva buvo žinoma, kad „Plienas“ palmtas gyvas MGB organų, o jo du bendražygiai „Konkurentas“ ir „Anūkas“ nukauti (atitinka tiesą), išreiškė abejonę, ar tik ne tuščias „Plieno“ automatas ir t. t.

---

* Minimą operaciją Panevėžio rajono Rodų miške vykdė MGB agentai smogikai, vadovaujami Brontaus Kalyčio-Ramojaus. MGB žudikų veiklos metodai akivaizdžiai atsispindi šioje pažymoje (byla nr. 19410, 1953–1954 metai; versta iš rusų kalbos). – R. K.

Agentų ir objektų protingo elgesio dėka šie įtarimai buvo išskaidyti. Agentai su banditais pas Antanaitį išbuvo iki ketvirtos valandos ryto, o po to visi kartu išėjo į miško gilumą, kur įsirengė laikiną stovyklavietę. Atsargus banditų elgesys ir nakties tamsa labai apsunkino grupės veiksmus. Atlikti priemonės iki išauštant nebuvo galimybės. Banditai, laikydamiesi atsargumo, reikalavo, kad ilsėtis gultų visi kartu, be to, šalta savęs pastguldė mūsų agentus ir objektus.

Tokiomis aplinkybėmis palmti banditus gyvus nebuvo galimybės, o būti kartu su jais dienos metu – grėšė, kad grupė bus galutinai iššifruota (jetgu patikrins „Plieno“ ginklą).

Aptė 5.30 val. ryto agentai „Ramojus“ [Bronius Kalytis], „Šturmas“, apsimetę, kad jiems paleido vidurius, atsikėlė ir konkrečiai susitarė dėl banditų likvidavimo. Atsargiai perspėjo kitus agentus ir objektus, o patys pagal signalą atidengė ugnį. Tačiau „Ramojus“ automatas iškart užsikirtė. Tuo pasinaudodami, banditai „Mėnesėlis“ ir „Klevas“ šoko bėgti, bet buvo pavyti ir likviduoti.

Banditams bandant bėgti ir įvykus sumaiščiai tarp agentų, susišaudymo metu buvo nukautas objektas „Plienas“. Iš žuvusių banditų atpažinti:

1. Daučiūnas Edvardas-„Rimantas“, „Vyčio“ apygardos „Gedimino“ rinktinės vadas.

2. Markauskas Petras-„Mėnesėlis“, „Gedimino“ rinktinės [tėvūnijos] „Basanavičiaus“ būrio vadas.

Elintai banditai:

3. Markauskas Henrikas-„Klevas“.

4. Lukštys Stasys-„Kiškis“.

Palmta: kulkosvaidis, du automatai, vienas šautuvas, trys pistoletai, 350 šovinių ir banditų rašiniai.

Agentūrinės grupės užšifravimui dirba trys Panevėžio ir Ramygalos MVD čekistinės kartinės grupės.

Lietuvos SSR MVD I-os valdybos virštininkas majoras [SNAKIN]

Perdavė: SNAKIN

Priėmė: PAVLENKO

Tikėti: 4-os MVD valdybos 3-to sk. vyr. oper. įgaliotinis Naruševičius

MGB agentai *Maskva*, *Šaulys* ir kiti*

Petras Lūža:

Tada dar niekas iš mūsų nežinojom ir nesupratom, kad mano pusbroliai Lūžai – Bronius ir Alfonsas po registracijos buvo užverbuoti MGB agentais. Tik gerokai vėliau ši afera išlindo į paviršių. Alfonsas buvo užverbuotas MGB agentu slapyvardžiu *Maskva*, o jo brolis Bronius – slapyvardžiu *Šaulys*. Neilgą laiko tarpą buvo lyg ir tylu, ramu, bet, pastrodo, tie du broliai šnipai, niekam negirdint, nežinant ir nematant, jau dirbo savo juodą darbą raudonųjų naudai. Tuoju po prisi-registravimo Alfonsas vedė Severiją Milaknytę, kuri, kaip žinia, irgi priklausė tai pačiai „gvardijai“. Lūžais mes visi pasitikėjom, nebuvo net tokios minties, kad jie galėtų būt užverbuoti, o ypač jais pasitikėjau aš.

Alfonso ir Broniaus Lūžų „dėka“ žuvo partizanai Kalpokas Alfonsas iš Jokūbiškio vienkiemio (netoli Čedasų) ir Jurkevičius Stasys iš Trumpiškio kaimo. Jie pasitikėjo Alfonsu, kuris juos užvedė ant pasalos. Alfonsui išdavus, Slabados kaime Lukštaraupių namuose buvo susprogdintas bunkeris, kuriame žuvo partizanas Tinkūnas Viktoras. Plunksnočių miške susprogdino bunkerį pats Alfonsas su brolio Broniaus pagalba, kuriame žuvo šeši partizanai. Su Lūžų „palaiminimu“ nemažai žmonių buvo areštuota – jie pateko į kalėjimus, į lagerius, ištremti į Sibirą, iš jų sugrįžo nebe visi.

Kai Rokiškio apskrities miškuose savo įsipareigojimus enkavėdistams įvykdė, tuomet Alfonsą ir Severiją Lūžus pastuntė į Šiaulių apskritį, o Bronius liko tėviškėje.

---

*1949 11 14 Rokiškio rajono Plunksnočių miške bunkeryje žuvo šeši Lietuvos partizanai, tarp jų ir viena moteris – Diana Glenžaitė, talentinga poetė ir partizaninių dainų autorė. Po šios baisios tragedijos dar ilgai sklاندė įvairiausi gandai po apylinkes: kas gi galėjo išduoti laisvės kovotojus? Ir tik po daugelio metų, kada jau nepriklausomaj Lietuvoje atsivėrė KGB archyvų durys, ta paslaptis išplaukė į viešumą. Žudynes, pasirodo, vykdė tik du broliai. – R. K.

Trys broliat rokiškėnai Bulovai, vėltau tapę partizanais ir žuvę už Lietuvos laisvę: Juozas-Iksas, Jonas-Gaubica ir Antanas-Budrys

Kada Plunksnočių miške Lūžai susprogdino partizanų bunkerį, tuo metu areštavo eiguļį Petrą Žumbakį ir jo broļį Joną – abu gavo po 25 metus lagerio, iškentėję tą katorgą, grįžo į namus nepalaužti.

Alfonsas Lūža nužudė ir partizaną Julijų Šulį, gimusį 1924 metais Raišių kaime, Žlobiškio parapijoje.

1948-ųjų pavasarį Alfonsas pradėjo klausinėti pas žmones ir ieškoti manęs. Pasitikėdamas juo, kadangi mes dar ir artimi giminės, sutikau jam pasirodyt, tai yra su juo susitikt. 1948 metų gegužės 8-osios naktį apie dvyliktą susitikom su-tartoj vietoj. Alfonsas atsinešė Rokiškio rajoninį laikraštį „Ta-rybinis Rokiškis“, kad aš įsitikinčiau, jog jis tikrai pabėgęs. Tame laikrašty buvo išspausdintas straipsnis apie „buožės“ Kosto Lūžos sūnų Alfonsą. Jame rašoma, kad Alfonsas, bu-vęs banditinės gaujos vadeiva, dirbo Čedasų girininkijoje, su-sidėjęs su banditais, apiplėšė girininkijos kasą, išnešė val-diškus pinigus, o išsigandęs pabėgo iš namų net palikdamas savo pasą. Jis papasakojo, kad jau kitą dieną Rokiškio sau-gumas su sribais ir kareiviais atvažlavo į namus jo areštuo-ti, bet Alfonso ir jo žmonos Severijos namuose neberado, nes jie jau buvo „pabėgę“ ir „pasislėpę“. Visgi dori ir sąžiningi žmonės tom jo pasakėlėm patikėjo ir priėmė už tikrą pinigą. Patikėjau juo ir aš. Čia tokia nelaimė, tokia bėda žmogui, kaip gali nepatikėt. Tada tokie laikai buvo, mes taip nuo ma-žens buvom išauklėti, dar laisvoj ir nepriklausomoj Lietuvoj, kad žmogum reikia tikėt, tuo labiau jam patekus į bėdą. Tai-gi tikėjimas tikėjimu, o va kaip išėjo: emgėbistai iškart du šnipus į mišką įkišo – Alfonsą ir Severiją Lūžus, o trečią šni-pą – Bronių Lūžą paliko namuose, kad tas galėtų netrukdo-mas nešt žinias iš miško į MGB.

Po šio susitikimo mes kartu su Alfonsu gyvenom miške. Jo žmona Severija gyveno pas savo seserį Oną, visai netoli mūsų slapstymosi vietos, dažnai ateidavo ir pas mus, susi-tikdavom, ji lyg ir tarpininkė buvo. Pasirodo, porą kartų per savaitę atvažluodavo pas ją ir Bronius, bet aš to nežinojau.

Kai gyvenom kartu, aš Alfonsu pasitikėjau, parodžiau, pas ką galima užeit ir dar pabūt. Maždaug liepos mėnesio

pradžioj buvom atėję prie savo namų, čia į mišką ateidavo Bronius ir net jų motina. Jie visi kažkaip labai saugiai jaučė, tarytum jokios baimės nejautė, kad kas pamatys, pastebės ar panašiai.

1948-ųjų liepos 11 dieną išėjau iš tėviškės miškų vėl atgal į Tartališkių mišką. Eidami girdėjom važiuojant mašiną nuo Juodupės pusės, bet be šviesų. Kaip vėliau išaiškėjo, Bronius jau buvo spėjęs pranešti stribams, kada ir kuria vieta mes eisim. Vėliau jis susitiko daugiau Čedasų partizanų, ir tie pasitikėjo juo, vertino ir gerbė kaip ištikimą ir sumanų laisvės kovotoją, ko jam ir tereikėjo. Gyveno tarp partizanų kaip patikimas žmogus, pamažu sužinodamas, kas ryšinincai, kas rėmėjai ir taip toliau.

Alfonsas buvo šnekus ir su jaunesniais, ir su senais žmonėmis, o Bronius su žmogum šnekėdavo akis nudelbęs, jų abiejų šneka buvo pilna bjaurių žodžių, abu labai paslaptinigi, greit išsižeisdavo. Ir artimam žmogui jie gero nelinkėjo – jei kas, tai galėjo ir gyvulį nunuodyti, ar namus uždegti, o žmogų į aną pasaulį pasiųsti jiems, matyt, buvo malonumas ir pramoga, dar ir kerštingi. Žemės jų tėvai turėjo 36 hektarus, šeimoj augo tik dviese.

Kada prasidėjo vežimai į Sibirą, miškuose žuvo partizanai, visų šeimos ir artimieji buvo persekiojami, o Alfonso ir Broniaus motinos niekas nelietė, niekas nepersekiavo. Dabar jau aišku visiems, kodėl jie liko rusų valdžios nepalieti.

Pamenu, Alfonsas kažkada yra sakęs: „Reikia sugebėti prisitaikyti, mokėti gyventi.“ „Prisitaikė“ prie žmonių kraujo ir ašarų...

ANŲ LAIKŲ DOKUMENTAI

Taip buvo sunaikintas MGB agentas Maskva

<...> 1951 m. vasario 24 d. MGB Štaulčių rajono skyrius per agentą „B“ ir, panaudodamas specialiąją techniką, slapta sučiupo banditą „Arą“ [Petra Bielskį] iš „Bijūno“ bandos.

<...> Bandos vadetva „Lendriukas“ buvo užmuštas, gyvi paimti banditai „Pušktnas“ ir „Beržas“. Šis pasirodė esąs mūsų agentas „Dviveidis“, slapyvardžiu „Muzikantas“.

Parodęs per didelį pasitikėjimą banditais „Aru“ ir „Muzikantu“, MGB Štaultų srities valdybos viršininkas drg. Jarockis davė nurodymą įtraukti juos į specialiąją grupę.

Vykdamas tolesnes priemonės užmegzti ryšiams su „Audronto“ banda, buvo sukurta specialioji grupė iš agentų „Maskva“, „Šukys“ ir „Pušis“, įjungiant į ją ir užverbuotus banditus „Arą“ bei „Muzikantą“. Beje, operacijos „Audronto“ bandai likviduoti vykdymo planą MGB Štaultų srities valdyba sudarė gana neapgalvotai.

Pagal planą prieš tris „Audronto“ bandos banditus faktiškai buvo paskirtas tik vienas specialusis agentas – smogikas „Maskva“, o jam padėti turėjo užverbuotieji – nepatiktimi banditai „Aras“ ir „Muzikantas“. Šie turėjo paimti gyvą banditą „Audronį“, o „Maskva“ – sunaikinti kitus du.

Priedangos grupė iš dviejų agentų smogikų buvo numatyta išdėstyti šalia esančiame miške, 50–70 metrų nuo banditų rėmėjo Trilikausko sodybos, kurioje turėjo įvykti specialiosios grupės susitikimas su banditais.

Pagal planą svarbiausias vaidmuo grupėje teko banditui „Arui“, o pagrindinis specialusis agentas „Maskva“ buvo legenduojamas neseniai pritmtu banditu. Tačiau ne kartą mūsų organų veikloje patikrintam agentui „Maskva“ skirtas pasyvus vaidmuo ir susitikus su banditais jam nebuvo kę veikti.

Šį planą vykdamieji specialioji grupė, vadovaujama papulkininkio Popovo, balandžio 2-ostos naktį buvo išmesta be jokios priedangos netoli banditų ryštininko Trilikausko gyvenamosios vietos.

Likus 120 metrų iki vienkietimo, kuriame turėjo įvykti susitikimas su banditais, banditui „Arui“ reikalauijant, buvo palikti smogikai „Šukys“ ir „Pušis“, privalėję pridengti grupės veiksmus, o specialusis agentas „Maskva“ su banditais „Aru“ ir „Muzikantu“ nuėjo susitikti su banditais. Banditais „Aras“, apgalvojęs išdavystės planą, naudodamasis

operatyvinių pastikėjimu ir neapdairumu, banditų rėmėjo Trilikausko sodyboje susitikęs banditus, izoliavo agentą „Maskva“, palikęs jį su dviem banditais kitame kambaryje, o pats su bandos vadovu „Audroniu“ nušalint apmetė savo išdavikiškų veiksmų planą: išėjo iš trobos su visa grupe į kitą pusę nuo dengusių smogikų „Šukto“ ir „Puštes“, užmušė agentą „Maskva“ ir sušaudė „Muzikantą“.

Iš Nijolės Gaškaitės, Algio Kašėtos ir Juozo Starkausko sudarytos kn.

Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 443.

Prieš tai išdavęs ir sunaikinęs kelis partizanus, Petras Blieskis-Aras (rašytinis slapyvardis Uosts), dabar nušovęs ir du agentus smogikus, grįžo vėl pas partizanus į mišką, kad pasitarieji objektyviai įvertintų jo, kaip buvusio laisvės kovotojo, padarytus nusizengimus Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiui ir jį už tai nubautų. Partizanų archyve buvo rastas šis kvotos protokolas. – R. K.

KVOTA

Aš, DUV Algis, 52.04.22 pravedžiau kvotą sutmto gyvo provokatoriaus Uosto, kurts pareiškė sekančiai:

Aš, prt. Uosts [Petras Blieskis], 30 m. amžiaus, partizanauti pradėjau nuo 1945 m. Paskutiniu laiku buvau „Bijūno“ dalinyje, kur buvome trys partizanai: aš, Varpūnas ir Beržas.

52.02.22 man išėjus pastrūpinti vatstų ir užėjus pas savo buvusią ryštininkę, kuri jau buvo kelis kartus tardyta ir valgant išgėrus apie 50 gr. degtinės, užmigau. Pabudus man Štaulių MGB būstinėje, MGB pareigūnai apklaustinėjo mane, kur ir kaip tu čia patekai. Man pareiškus, kad nežinau, jie sakė, kad mane paėmė nuo uteškelio.

Po kelių dienų žlauraus tardymo ir, norėdamas save išgelbėti, tris kartus tikrinęs slėptuvę ir neradęs Varpūno, apie savo patekimą ntekam nepranešiau. Mane lydėjo trys iš

MGB pastūsti provokatoriai iš Sokolovo gaujos. Atvykę ketvirtą kartą, pastebėjome grįžtančius Varpūną ir Beržą. Provokatorių įsakymu Varpūną nušoviau, o tuo tarpu Beržas pabėgo. Į bunkerį provokatoriams įmetus dujinę granatą, buvo patintas gyvas kartu gyvenęs Šimulis Antanas.

Įvykdyęs šį uždavinį, įgavau pasttikėjimą ir kartu vykau į uždavinį patmti P-KŽV Klajūną, su kuriuo anksčiau susttikdavau ir numantau jo slėptuvę. Į šį uždavinį vykau su pilna amunicija. Dvi savaites iš eilės kresdami Gulbinių mišką, slėptuvės neradome.

52.03.08 vykome link Jontiško, ten užmušėme šešis partizanus, kuriuos parvežę į Štaulius MGB-istai pavetkslavo kartu prie jų pastatydami ir mane.

52.03.19 vykome antrą kartą į Gulbinių mišką teškoti Klajūno slėptuvės, kurią radome. Klajūną, Šerną ir dar vieną nušovėme vletoje, o du partizanai pabėgo, iš kurių vienas buvo sužetstas.

52.04.17 su dviem provokatoriais vykau patmti gyvą P-KŽ prt. Aficterių. Susttikęs Aficterių, apgirdžiau mtgdomatstais vatstais, kuriuos buvau gavęs iš MGB. Užmtigus Aficteriui, jį surišau ir pašaukęs perdaviau mane lydėjusiems provokatoriams.

52.04.19 vykome patmti Ž-Vy-DUV Algį, kuriam pas „Plytinką“ buvome patikę latšką. Atvykus pas „Plytinką“, radome Algį, Dobilą ir Genutį. Pasikalbėjome apie tris valandas ir, jį įspėję, kad aš noriu jį nušauti, pristpažinau, kad esu patintas gyvas ir pasakiau, kad Beržas ir mus lydįs Sokolovo gaujos agentas yra provokatoriai.

Po Klajūno paėmimo įgavau dar didesnį pasttikėjimą ir iš Štauliu mane nuvežė į Kauną ir supažindino su Sokolovu. Kaune vaikščiojau laisvai. Nupirko kostumą, už kurį sumokėjo 1200 rublių, aprodė geležinkelio stotį, Žaltąjį tiltą, teatrą, mane jis vedžiojosi po restoranus ir vatšino degtine. Grįžtant į Štaulius, Sokolovas mane parvežė su lengvąja mašinėle.

Beržuką pirmą kartą sutikau, kada vykau tikrinti ryšių punktų su Algju. Apte jį MGB-istai pasakojo, kad jis, jų įsa-

kymu paleistas iš kartuomenės, turėjo susitarti su partizanais ir dirbti kaip provokatorius.

Man nušovus Varpūną, Beržtukas pabėgo į mišką, parašė laišką, kur jį bus galima rasti, ir, įklišęs į „šturmgevēro“ vamzdį, nuėjo į sutartą punktą pasiduoti.

Kvotą skaitčiau ir

atitinka mano parodymus

Uosts

Kvotą vedžiau

Algis

Nuorašas tikras

Algtmantas

Nuorašas tikras

ŠAV prt. vrš. Alvtas

Partizanas P. L., užverbuotas MGB specialiosios grupės agentų smogikų:

1953-ųjų kovo 12–15 dienom gavom pranešimą iš Vyčio apygardos kovo 28 dieną susitikti su apygardos vado pavaduotoju – reikia aptart svarbius klausimus. Perskaičius, pranešimą sunaikinti.

Tą laišką man atnešė Zuozos sesuo. Kada ji išėjo, šeimininkas atidarė bunkerį ir man padavė tą raštelį, kurį buvo parašęs Vaitiekūnas Tautvilis. Jis dar parašė, kad yra svarbūs dokumentai, kuriuos turįs man perduoti rankas.

Kada atėjau į susitikimo vietą Oniūnų kaime, naktis buvo šviesi, pamačiau lauku nuo gyvenvietės ateinant būrį žmonių, nors tokiu metu eiti tokiai didelei grupei ir dar šviesią naktį – saugumo sumetimais – buvo nepriimtina. Galvojau pasitraukti, bet, pažiūrėjęs per žiūronus, pažinau Tautvilį Vaitiekūną-Zubrį, o kai susitikom, dar buvo ir Bronius Šinkūnas-Uošvits, kiti aštuoni nepažįstami.

Suėjom gryčion, vienas liko lauke sargyboj. Viduj visi sėdo už stalo (*Zubrys* vidury). Kiek pakalbėję, apie pirmą nakties nutarėm eiti į mišką ir ten laisvai aptart svarbius klausimus. Kada išėjom iš sodybos ir paėjom apie pusę kilometro, vienas iš tų nepažįstamų pasakė, kad jam batas koją trina. Kai tik sustojom, mane du sugriebė už rankų,

trečias už kojų, ketvirtas ištraukė pistoletą iš dėklo ir paėmė šautuvą.

Aš klausiu, kas čia vyksta, kodėl taip elgiatės? Jie atsakė:

– Yra gauta žinių, jūs pažeidėt partizanų nuostatus, o kai nueisim į mišką, išsiaiškinsim...

Paėjus apie kilometrą, pastebėjau, kad einam ne į mišką, o pasukom per kaimą link pagrindinio kelio Panevėžys–Kupiškis.

Kai atvedė prie Siaurių kaimo, supratau, kad čia kažkas ne taip.

– Zubry! – surikau. – Kokį velnią tu čia išdarinėji?

Zubrys man atsakė:

– Užteks durniuot! – Ir nuėjo.

Ant kelio jau stovėjo sunkvežimis, įmetė mane į kėbulą, nuvežė į Kupiškio kareivines, bet ne į saugumą. Ten kitapus gatvės stovėjo barakai, nuvarė ten jie mane ir apgyvendino, pastatė sargybą, liepė gult ant grindų. Po kiek laiko pramerktu akis, žiūriu – Kazys Kregždė stovi. Jis man mirktelėjo, aš jam irgi. Kaip vėliau išaiškėjo, toj grupėj kartu buvo Kregždė, Kazys Rlauba-Kazokas, Bronius Šinkūnas. Kalytis atnešė užkandos, degtinės.

Po to mane ėmė apklausinėt MGB leitenantas Staškevičius:

– Kur gyvenai? Kur bunkeris?

Atsakiau, kad jokio bunkerio neturėjau, šeimininkams nežinant įlįsdavau į kokią daržinę ar klojimą ir, ten dieną kitą pabuvęs, keliaudavau toliau, o maistu iškart apsirūpindavau trims keturioms dienoms.

– Svolačiau! Tu banditas! Meluoji!

– Jei aš meluoju, – pasakiau, – tai įrodykit...

Staškevičius man griebė už rankos ir išsuko pirštą. Beje, Staškevičiaus sesuo Staškevičiūtė buvo garši dainininkė, Staškevičius – agentų smogikų grupės vadas. Kai žuvo autoavarijoje, jo grupelį vadovavo Nachmanas Dušanskis.

Maždaug po savaitės išvežė į Vilnių, kur saugumo ministerijos rūsiuose uždarė į vienuotę.

Po kelių dienų atėjo Staškevičius, ėmė klausinėt, kaip jaučiuos, atnešė knygą „Jaunoji gvardija“, padavė ir dar pridūrė:

– Paskaitysi, sužinosi, koks jaunimas gyvena Sąjungoj... O dabar noriu dar kartą su tavimi pasikalbėti. Po mūsų ano pasikalbėjimo tu supratai savo kaltę ir sutikai su mumis bendradarbiaut...

Aš jo paklausiau paklausiau ir pasakiau, kad apie joki bendradarbiavimą nekalbėjom, jokių pasižadėjimų nebuvo, bet Staškevičius vėl toliau aiškina, rodo popierius ir sako, kad aš pasirašiau:

– Štai, tavo parašas.

Kai parodė, pamačiau, kad kažkas panašaus suraityta.

– Tai ką tu, nepameni, kai mes dviese dar degtinės išgėrėm?

Tuo kalba su Staškevičium ir baigėsi.

Po keleto dienų atėjo du čekistai ir pasakė, kad dabar bendrausim, o vėliau sužinojau ir jų pavardes. Tai leitenantai Popovas ir Ivanovas, abu Lietuvos rusai. Maždaug po mėnesio išvežė prie kažkokio ežero, čia buvo pastatytos palapinės, o aplink stovėjo kareivių sargyba.

Toje stovykloj buvo ir Vaitiekūnas Tautvilis. Maždaug po savaitės stovyklavimo paežerėj, atėjo leitenantas Popovas ir pasakė, kad rytoj važiuosim susitikti su mano draugais miškiniais. Kitą dieną išvažiavom, kaip supratau, į susitikimą su partizanais. Kartu važiavo Tautvilis, Edvardas Bačelis-Gėbelsas ir Lionginas Šukys-Perkūnas. Važiavom apie dvi valandas į mano kraštą. Sunkvežimis sustojo maždaug prieš kilometrą nuo susitikimo vietos. Popovas pasakė, kad man gerai žinoma susitikimo vieta, ten laukia *Tilvikas* – Julius Navakas ir *Dangis* – Alfonsas Virbickas. Jų tikslas buvo su laikyti šituos du partizanus.

Veždami į susitikimus su partizanais, čekistai į grupę visada įjungdavo du buvusius, kurie veikė tam rajone ir kurie gerai pažinojo vietinius to krašto partizanus. Kitą kartą susitikimui su *Čerčillo* grupe vadovavo *Staubas* – Bronius Kalytis. Nuėjom pas gyventoją, kur susitikom su *Čerčillo* grupe. Klek pašnekėję, išėjom iš to gyventojų ir maždaug už pusės kilometro nuėjom prie kažkokio ūkinio pastato. *Staubas* pasiūlė *Čerčillo* vyrams atsigt iš kariškos gertuvės, bet tie atsi-

sakė. Tada vienas pasakė, kad batas koją nutrynė – ir pasipy-
lė šūviai. Čerčilis ir dar vienas krito vietoje [buvo sušaudyti:
Čerčilis – Juozas Šomka ir Uža – Jonas Vensevičius, o Št-
pulsks – Ignas Daukša paimitas gyvas, – R. K.].

Sugrįžus į Panevėžį, Staubas pasakė:

– Čerčilis negėrė, tai dabar mes išgersim...

Pirmą taurelę išgėrė Popovas, po to visi likusieji, tik Stau-
bas negėrė. Netrukus Popovas išėjo, o mums visiems Stau-
bas įsakė gult ir miegot. Su pistoletu rankoj jis lakstė po
kambarį ir isteriškai šaukė:

– Kas neguls ir nemiegos, tą nušausiu!

Po to aš atsiguliau ir užmigau, matyt, ta degtinė mane taip
paveikė.

Spec. grupės darbuotojai buvo ginkluoti PPS automatais
ir dešimtsūviais šautuvais. Į operacijas mane vežė su ta pačia
ginkluote, kurią iš manęs paėmė arešto metu. Kiek man bu-
vo žinoma, spec. grupės vyrai, kurie turėjo šeimas, gyveno
butuose, o bešeimiai kažkur bendrabučiuose. Spec. grupėms
daugiausia vadovavo Stasys Šimkus, Bronius Kalytis ir Ry-
žas Juozas. Pažinojau Alfonsą Radzevičių, kuris irgi kažko-
kia spec. grupei priklausė.

Kada vedžiau, Valerijus Ivanovas man patarė pasikeist
pavardę. Dėl žmonos pasirinkimo čekistai nieko nesūlė,
tik prieš vedybas klausė, ar ji komjaunuolė – patarė su-
kurt šeimą su komjaunuole, kad ateity neiškiltų pažiūrų
skirtumai.

Kada iš rūsio paleido, apgyvendino šalia Kazio Kregždės
šeimos. Su juo jokių pokalbių apie praeitį nebuvo. Aš neturė-
jau kuo apsirengt, batų, čekistai davė pinigų maistui ir už-
mokėt už butą.

Kitoj gatvės pusėj gyveno Kalytis.

Po miestą čekistai vaikščiot nepatarė, jei kelčiaus į kitą
butą, reikėjo pranešt, kur ruošiuos gyventi, be to, čekistai
galėjo nuspręsti – galima ar negalima ten gyventi.

Prieš vestuves gavau pasą. Pase buvo pažymėta, kad aš
atvykęs iš Leningrado nuolatinais gyventi į Vilnių. Įsidarbinau
gamykloj mokiniu, gavau antrą kategoriją. Tai buvo mano

pirmoji darbovietė.

Turėjau du „globėjus“, bet su jais nieko nekalbėdavom. Vėliau buvau pervedtas į kitą darbovietę, kur ir vėl turėjau „globėją“. Trečioji darbovietė buvo arčiau namų; ir čia „globėją“ turėjau, nors pastarasis ir slėpėsi, tik rodė norą su manimi draugaut, bet vėliau suprato, kad aš į jokių pokalbius apie politiką nesileidžiu, tada aprimo.

Kai po 10 metų išėjau iš trečios darbovietės, mane paliko ramybė. Tai buvo 1974 metai.

Po legalizacijos kartą teko sutikti Vilniuj ir Bronių Šinkūną, kadangi kurį laiką jis čia gyveno, priklausė agentų smogikų grupei. Tada jis man pasakė:

– Aš nebegaliu daugiau taip gyvent, man kažkas su galva negerai darosi, galvą skauda...

Ar specialiai jam darė kokį spaudimą, ar ne – dabar sunku pasakyti.

Vėliau jis gulėjo psichiatrinėje ligoninėje Naujojoje Vilnioje, ten ir mirė. Kaip, kodėl dar visai jaunas žmogus išprotėjo ir mirė – sunku pasakyti, galėjo būti ir sąmoningai nuuodytas.

MGB agentas smogikas Vytautas Vogulis-Šeškas po legalizacijos dirbo Vilniuj suvirinimo aparatūros gamykloje. Tai buvo apie 1955–1956 metus. Šaltkalviai iš kažkur sužinojo, kas tas Vogulis. Būdavo, paėmęs suodinę degutuotą suvirintojo pirštinę, pripilą vandens ir paleidžia į ją, paskiau šneka: „Kurva šitas stribas...“ Jis stribas nebuvo, bet buvo dar baisesnis už stribą, jį tik vadino stribu. Vėliau jis išvyko į Lenkiją.

Kiek žinau, Vaitiekūnas ir Vogulis apie 1953 metus abu kartu užverbuoti vaikščiojo ir po Biržų girią, ieškodami likusių dar gyvų partizanų.

Ceche, būdavo, ateina Bronius Kalytis, atneša degtinės ir siūlo man išgerti už mūsų praeitį, už vargus. Kur dėties, reikia išgerti. Kai išgeriam, pradeda iš tolo užkalbėti kažkokias mintis ir tarsi duoda suprast, kad reiktų pasišnekėti, pabėgti iš Vilniaus ir vėl grįžti į mišką, atseit čia galėtum ir ginklų gauti – vis dar „tikrino“ mane.

PARTIZANINIO KARO PABAIGA

Dešimtmetį trukęs partizaninis karas geso. Baigėsi 1945–1951 metų titaniškos pastangos išlaikyti partizanų organizacinę struktūrą, atkurti nuolat sunaikinamus štabus, atstovauti tikrajai Lietuvos valdžiai, būti Lietuvos katuomene.

1954 metais KGB įskatėjo buvo apie 100 partizanų: Pietų Lietuvoje – 12, Šiaurės Rytų Lietuvoje – 25, Vakarų Lietuvoje – 61.

Apte trisdešimt vyrų slapstėsi paventui, kiti mažomis grupelėmis po du tris žmones. Organizacinė judėjimo struktūra buvo suardyta. Tik keletas būrių išsilaukė organizuotai – tai Plėnų tėvūnijos partizanai, J. Strelkaus-Stumbro vadovaujami vyrai, S. Erstikis, K. Ltuberskis ir J. Adomatė, iki 1957 m. nenustoję leisti Juozapavičiaus tėvūnijos laikraščio (tik pakeltę jo pavadinimą iš „Partizanų šūvims atidinti“ į „Partizanų šūvį atidą“). Žemaitijoje dar slapstėsi K. Labanauskas-Justas drauge su broliais Kybartais, Pristėkimo apygardos ribose – P. Prūsaitis-Lapė, iš visų jėgų besistengiantis išlaikyti partizanų archyvą, Dzūkijoje – aukščiausias LLKS pareigūnas A. Ramanauskas-Vanagas.

Visuomenė turėjo pamiršti žuvusius. Prasdėjo nauja okupantų taktika: bet kokių partizaninio karo ženklų naikinimas. Lietuvos žmonės turėjo nieko nežinoti apie valstybingumo stektus. <...>

Nors paminklai buvo nugriauti, Nikitos Chruščiovo „atšilimo“ metu iš lagertų grįžę kaltiniai buvo gyvi kovų ir kančių liudininkai. Lietuvos KP CK su įniršiu priešinosi kaltinių ir tremtinių grįžimui, tačiau šis procesas 1955–1956 m. vis tiek vyko. Ir tada okupacinė valdžia pradėjo skletsti naują mitą apie klastų kovą pokario Lietuvoje. Apte dislokuotas Lietuvoje baudėjų divizijas, apie milžinišką represinį aparatą ir jo veiklos metodus nebuvo net užsimenama. Laisvės gynėjų kovos pradėtos traktuoti kaip „buožių“ kerštas naujajai santvarkai. Reikėjo įtikinti chruščiovinio „atšilimo“ užliūtuotą visuomenę, kad lietuviai kovojo prieš lietuvi, ir

tie, kurie priešinos naujesnei, pažangesnei santvarkai, buvo banditai, žvėrys, sadistai. <...>

Atkakliai netgdama okupaciją, sovietinė propaganda stengėsi nuslėpti politinius partizanų tikslus ir jų organizacinių struktūrų egzistavimą. Net nukautuosius miestelių gatvėse guldydavo išrengtus – ne vien dėl savo iškrypėliškų instinktų, ne vien dėl to, kad jų uniformas atiduodavo majoro Sokolovo smogikams. Uniforma simbolizavo Lietuvos Respublikos kartuomenę ir ją dėvintis buvo kartais, o ne banditų gaujų dalyviai.

Kadangi partizaninio pasipriešinimo mastų nuslėpti buvo neįmanoma, sovietinė propaganda stengėsi šį reiškinį įsprausti į marksistinės teorijos rėmus – pavaizduoti kaip klastų kovą. Todėl buvo teigiama, kad dauguma partizanų buvo „buožės“, kovoję dėl savo artimo turto. „Stambaus buožės sūnumi“ buvo pavadintas partizanų vadas A. Ramanauskas, kilęs iš neturtingų valstiečių (dėl šios priežasties, o taip pat kaip geras moksnys buvo atleistas nuo mokesčio už mokslą). „Buožė“ buvo laikomas ir partizanų vadas J. Žemaitis, nors jo tėvas jokios nuosavybės neturėjo – tarnavo plentininku pas grafą Tyzenhauzą. Daugumą partizanų gretose kaip tik sudarė vargingieji valstiečiai, o stipriausias sąjūdis kilo kaip tik nederlingiausiuose Lietuvos regionuose – Varėnos, Švenčionių, Alytaus, Prienų, Kazlų Rūdos apylinkėse, ten, kur ošė didžiausios girios.

Priešingai nei teigė sovietinė propaganda, dažnai partizanus globojo ir šelpė kaip tik vargingieji valstiečiai ir atvirksčiai – dažnas pastatintis ūkininkas atsiskaidavo paremti partizanus.

Kai kurie istorikai partizaninį pasipriešinimą sovietų okupacijai traktavo kaip pilietinį karą. Ypač ši versija „išpopuliarėjo“ prasdėjus M. Gorbačiovo „perestroikai“. Pilietinio karo teorija tarnavo tam pačiam tikslui, kaip ir klastų kovos teorija: t.y. okupacijos fakto nuslėpimui. Pagal šią teoriją, dėl „klastų kovos“ įsiliepsnojo pilietinis karas, kuriame lietuviai kovojo prieš lietuvi (t.y. ne už nepriklausomos valstybės atkūrimą, o prieš socialinę santvarką).

Tačiau pilietinio karo teoriją panetgla duomenys apie okupacinę kariuomenę, slopinusią partizaninį judėjimą. Pvz., net partizaninio karo saulėlydyje 1952 m. vieną partizaną persektojo 30 baudėjų (15 NKVD kariuomenės kareivų ir 15 strībų). Okupacijos pradžioje pagrindinę okupantų jėgą sudarė katp tik kariuomenė: dvi NKVD divizijos, apskričių centruose dislokuoti NKVD pastento kariuomenės pulkat ir kt. karinės formuotės. Stribat, suorganizuoti daugiau „klasių kovos“ ir „pilietinio karo“ teorijoms pagrįsti, vaidino mažesnę vaidmenį kovoje su partizanais, dominuodami taikių gyventojų represavimo akcijose. Tačiau ir tarp strībų 1947 m. lietuviai tesudarė vos apie pusę (ikt 1953 m. šis skaičius išaugo ir pastekė 65 proc.). O partizanų naikinimui vadovavustuose MGB „organuose“ vos vienas kitas buvo lietuvis. Net 1953 m., nepaisant SSRS pastangų su-lietuvininti MGB struktūras (Vilniuje buvo įkurta MGB mokykla, kompartija nuolat stūsdavo savo „kadrus“ į MGB), šioje žinyboje tarp vadovujančių darbuotojų tebuvo vos 11 proc. lietuvių (iš viso 19 proc.).

Kiek daugiau lietuvių buvo tarp „gtnkluotojo sovietinio partaktyvo“, tačiau skaičius, tautinė sudėtis ir organizavimas „iš viršaus“, t.y. SSKP CK nurodymu, neleidžia tetgti, kad Lietuvoje vyko pilietinis karas (1946 m. buvo apgtnkluota 6,4 tūkst. komunistinių „aktyvistų“.

Palyginus su okupacinėmis represinėmis struktūromis bendradarbiavusių ir kovojusių partizanų gretose, pagrindinėse organizacijose bei juos rėmusiųjų skaičius, atšktai matyti, kad 1944–1945 m. vyko vsą Lietuvą aptmantis pasipriešinimas SSRS agrestijai, pastretškęs aukščiausia forma – gtnkluota kova.

Iš Nijolės Gaškaitės, Daltos Kuodytės, Algio Kašėtos ir Bonifacio Ulevičiaus kn. Lietuvos partizanai 1944–1953 m., Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 435–436, 439–441.

PRIEDAI

PARTIZANŲ KARINĖS STRUKTŪROS

Partizanų apygardos 1949–1950 metais

1950 06 ADMINISTRACINĖS RIBOS

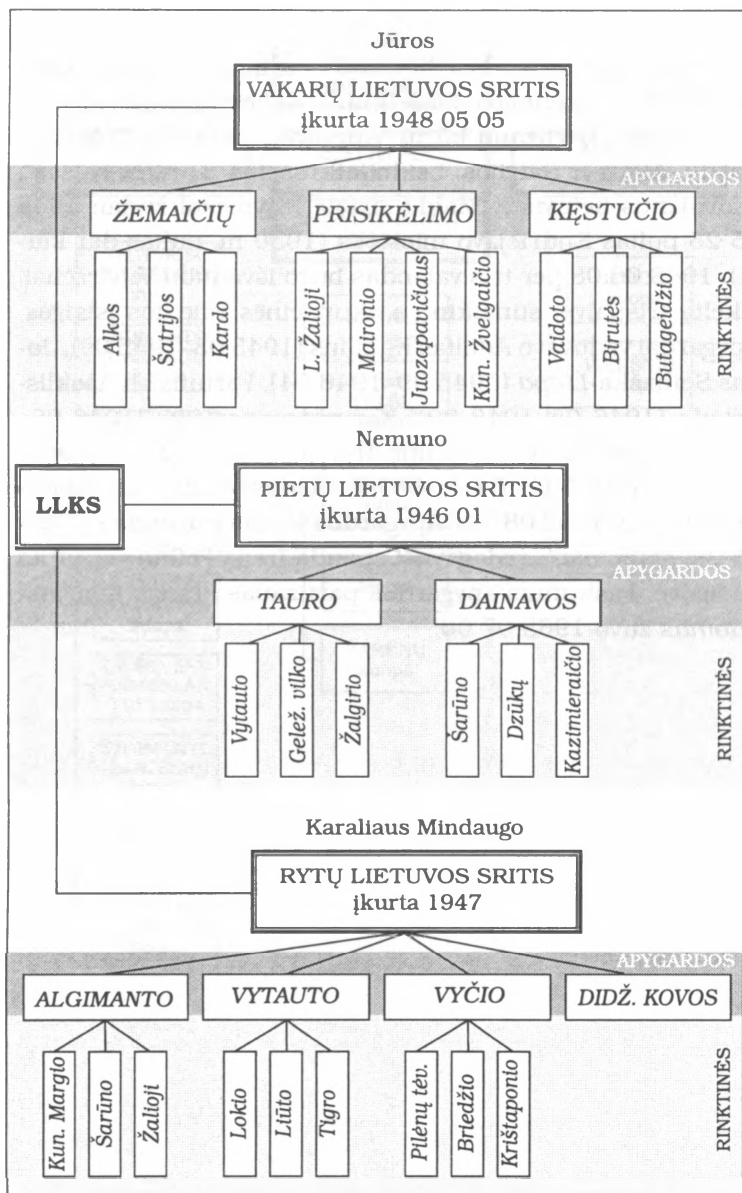
- Sritių ribos
- apygardų ribos
- rinktinių ribos

I – Pietų Lietuvos (Nemuno) sritis

II – Vakarų Lietuvos (Jūros) sritis

III – Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) sritis

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio organizacinė struktūra 1949–1950 metais

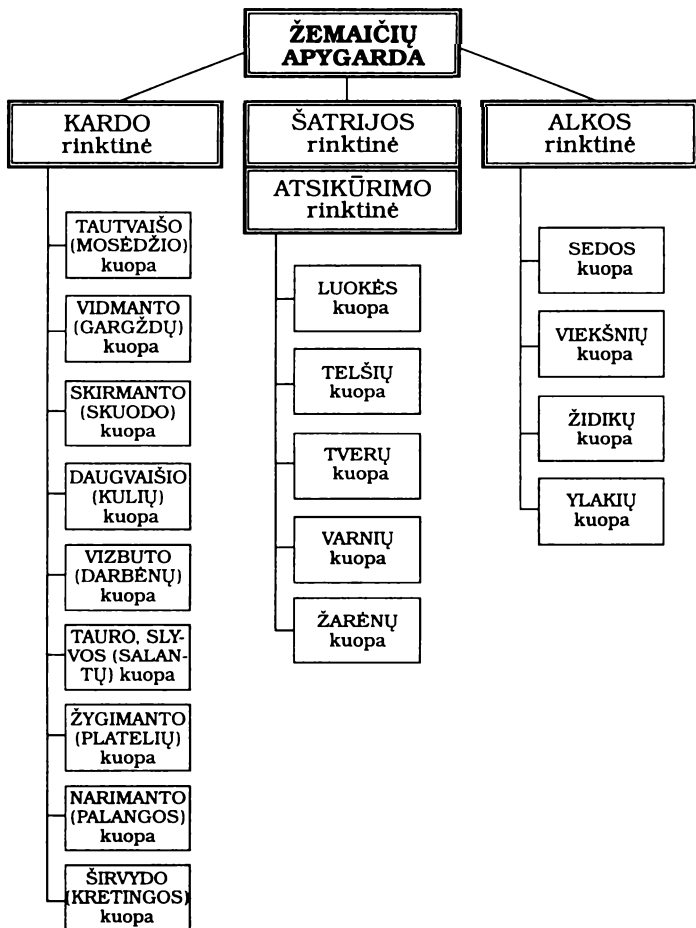

VAKARŲ LIETUVOS SRITIS

Žemaičių apygarda

Apygarda įkurta 1945 03 (iki 05 vadinosi Žemaičių legjonu) iš Telšių, Kretingos, Mažeikių, iš dalies Tauragės apskrityje veikusių partizanų būrių. Apygardą sudarė 3 rinktinės: Kardo, Alkos ir Šatrijos. Leido laikraščius „Laisvės balsas“, „Kovojantis lietuvis“, „Malda girioje“. Žymesni žygiai: 1945 05 25 pultas Endriejavo miestelis (1950 m. pultas dar kartą). 1948 06 08 per tris valandas buvo išvaduoti Veiviržėnai, iškelta trispalvė, sunaikintos okupacinės valdžios įstaigos. Apygardai vadovavo Adolfas Kubilius (1945 03–1945 09), Jonas Semaška-*Liepa* (1945 09–1946 04), Fortunatas Ašoklis-*Pelėda* (1946 05–1946 09), Kazys Antanavičius (1946 09–1947 04 09), Kazys Juozaitis-*Meteoras* ir Juozas Ivanauskas-*Vygantas* (1947 04–1947 10), Vladas Montvydas-*Žemaitis* (1948 03–1953 08 23). Apygardos štabas sunaikintas 1953 08 29, štabo narė, redagavusi spaudą Irena Petkutė apsupta nusišovė. Paskutinis apygardos partizanas Pranas Končius-*Adomas* žuvo 1965 07 06.

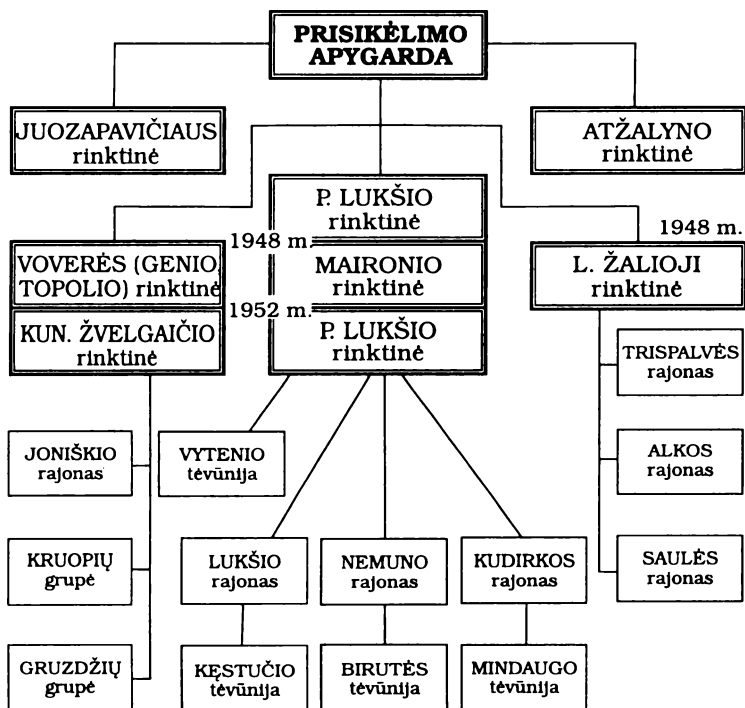
**Žemaičių apygardos organizacinė struktūra
1946–1953 metais**

„Prisikėlimo“ apygarda

Apygarda įkurta 1948 04 01 padalijus Jungtinę Kęstučio apygardą į dvi. Į „Prisikėlimo“ apygardą įėjo centrinėje Lietuvos dalyje (Šiaulių, Joniškio, iš dalies Kėdainių, Panevėžio ir Raseinių apskrityse) veikę partizanų junginiai. Apygardą sudarė trys rinktinės: Kunigaikščio Žvelgaičio (anksčiau vadinosi Voverės), Maironio (anksčiau – Povilo Lukšio) ir Lietuvos žaltioji (į ją įtraukta Atžalyno rinktinė). Apygarda leido laikraštį „Prisikėlimo ugnis“, jos teritorijoje (Radviliškio raj. Mėnaičių k.) 1949 02 10–20 įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), sudaryta vyriausioji partizanų vadovybė, paskelbta politinė 1949 metų Vasario 16-osios deklaracija. „Prisikėlimo“ apygardoje bazavosi LLKS Visuomeninė dalis, buvo leidžiami vyriausiosios vadovybės spaudos leidiniai, palaikomi ryšiai su visomis partizanų sritimis. Trūkstant štabų pareigūnų, 1952 05 20 Vakarų srities įsakymu „Prisikėlimo“ apygarda buvo panaikinta, likę gyvi kovotojai įtraukti į Kęstučio apygardą. Kaip organizacinis vienetas, ilgiausiai išsilaikė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos partizanai, iki 1957-ųjų leidę laikraštį „Partizanų šūvių aidas“. Apygardai vadovavo Petras Bartkus-*Žadgaila* (1948 04 – 1948 08), Leonardas Grigonis-*Užpaltis* (1948 08 – 1949 08), Povilas Morkūnas-*Rimantas* (1949 08 – 1951 08), paskutinis apygardos vadas – Juozas Paliūnas-*Rytas* (1951 08 – 1952 05 20). Paskutinis apygardos partizanas Pranciškus Prūsaitis buvo suimtas ir sušaudytas 1963 metais.

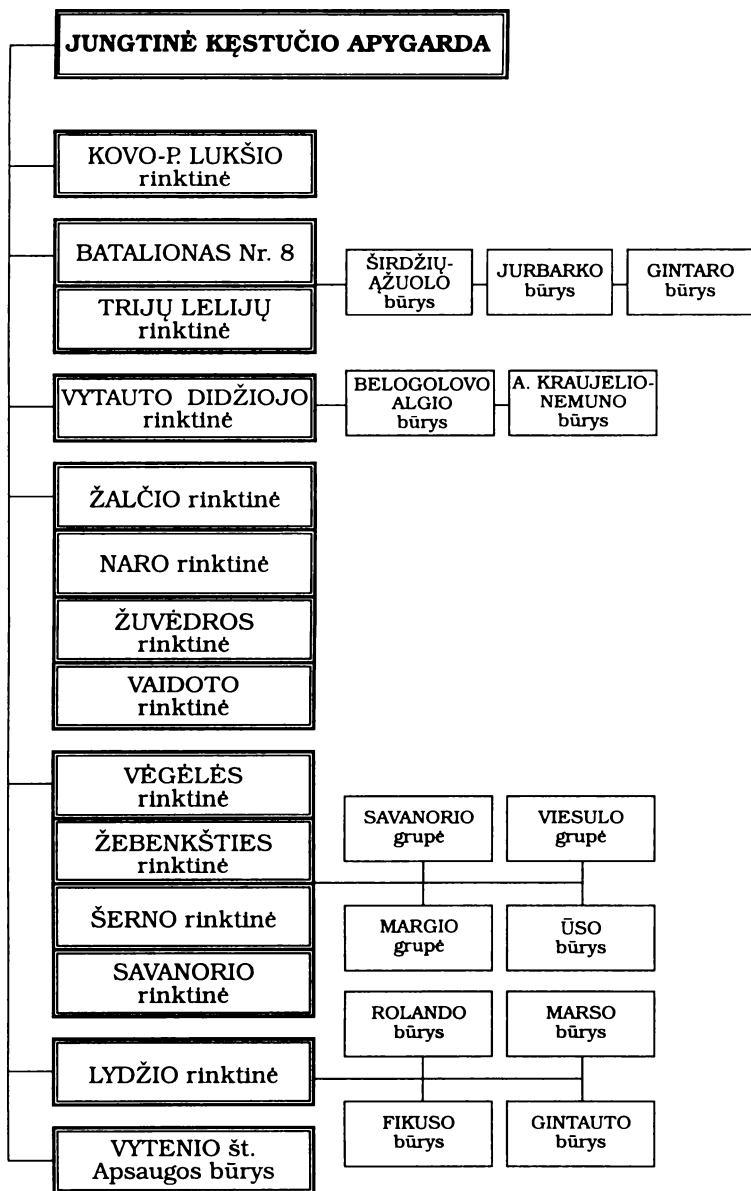
**„Prisikėlimo“ apygardos organizacinė struktūra
1948–1953 metais**

Kęstučio apygarda

Apygarda įkurta 1946 09 12 (iki 1948 04 vadinosi Jungtine Kęstučio apygarda) iš Tauragės, Raseinių, Jurbarko, Šiaulių, Joniškio, iš dalies Kėdainių ir Kauno apskrityse veikusių partizanų junginių. Pradžioje į apygardą įėjo net 6 rinktinės, 1948 04 įkūrus „Prisikėlimo“ apygardą, liko trys: Butegeldžio (anksčiau vadinosi Lydžio, Aukuro), Birutės (anksčiau vadinosi Žebenkštis, Šerno, Savanorio, Knygnešio) ir Valdoto (anksčiau vadinosi Žalčio, Nario). Leido laikraštį „Laisvės varpas“. Žymesnės kautynės: Virtukų mūšis 1945 07 22 Raseinių aps. Liolių valsčiuje (žuvo 15 partizanų). Apygardai vadovavo Juozas Kasperavičius-*Visvydas* (1946 09 12 – 1947 04 12), Jonas Žemaitis-*Tytlus* (1947 05 25 – 1948 07), Henrikas Danilevičius-*Vidmantas* (1948 07 – 1949 04), Aleksas Miliulis-*Neptūnas* (1949 04 – 1949 06) Antanas Bakšys-*Klajūnas* (1949 06 – 1951 08), Krizostomas Labanauskas-*Justas* (1951 08 – 1952 05), Povilas Morkūnas-*Rimantas* (1952 05 – 1953 06). Paskutiniai Kęstučio apygardos partizanai žuvo 1959 metais.

**Jungtinės Kęstučio apygardos organizacinė struktūra
1946-ųjų antroje pusėje –1947-ųjų pradžioje metais**

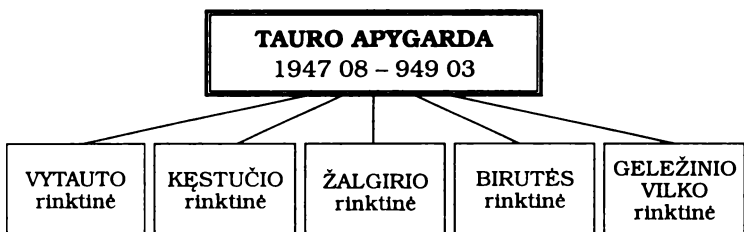
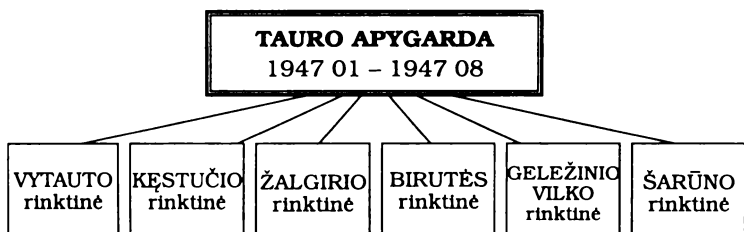
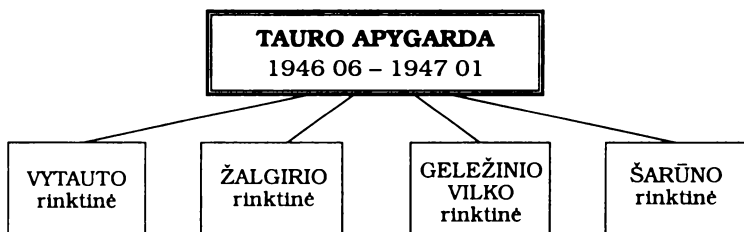
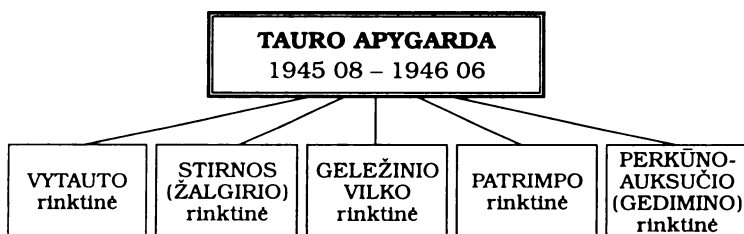

PIETŲ LIETUVOS SRITIS

Tauro apygarda

Apygarda įkurta 1945 08 15 Marijampolės apskrityje, Skardupiuose, kun. Antano Yliaus iniciatyva. Veikė Marijampolės, Šakių, Vilkaviškio ir Kauno apskrityse. Iki 1949-ųjų Tauro apygardoje buvo 5 rinktinės, vėliau liko trys: Vytauto, Geležinio vilko ir Žalgirio. Apygarda leido laikraštį „Laisvės žvalgas“, viena pirmųjų įvedė kariškas uniformas, sukūrė daugelį partizanų statutų, 1947 metais Kazlų Rūdos miškuose rengė partizanų mokymo kursus. Apygardai vadovavo Leonas Taunys-Kovas (1945 08 – 1945 10), Zigmąs Drunga-Mykolas, Jonas (1945 10 – 1946 06), Antanas Baltūsis-Žvejas (1946 07 – 1948 02), Jonas Aleščikas-Rimantas (1948 04 – 1948 08), Aleksandras Grybinas-Faustas (1948 08 – 1949 09), Viktoras Vitkauskas-Satdokas (1949 10 – 1951 02), Juozas Jankauskas-Demonas (1951 04 – 1952 06). Tauro apygarda pasižymėjo partizanų junginių centralizavimo darbe. 1947 01 05 Baltūsis-Žvejas sukvietė partizanų vadų pasitarimą ir nutarė atkurti Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) prezidiumą, užmezgė ryšius su visomis partizanų apygardomis bei išelviųjos organizacijomis. 1947-aisiais pasiuntė į užsienį Juozą Lukšą. Paskutinis apygardos partizanas Justinas Balčius-Plutonas žuvo 1957 metais.

**Tauro apygardos organizacinė struktūra
1945–1953 metais**

TAURO APYGARDA

1949 03 – 1950 06

TAURO APYGARDA

1950 06 – 1951 02

TAURO APYGARDA

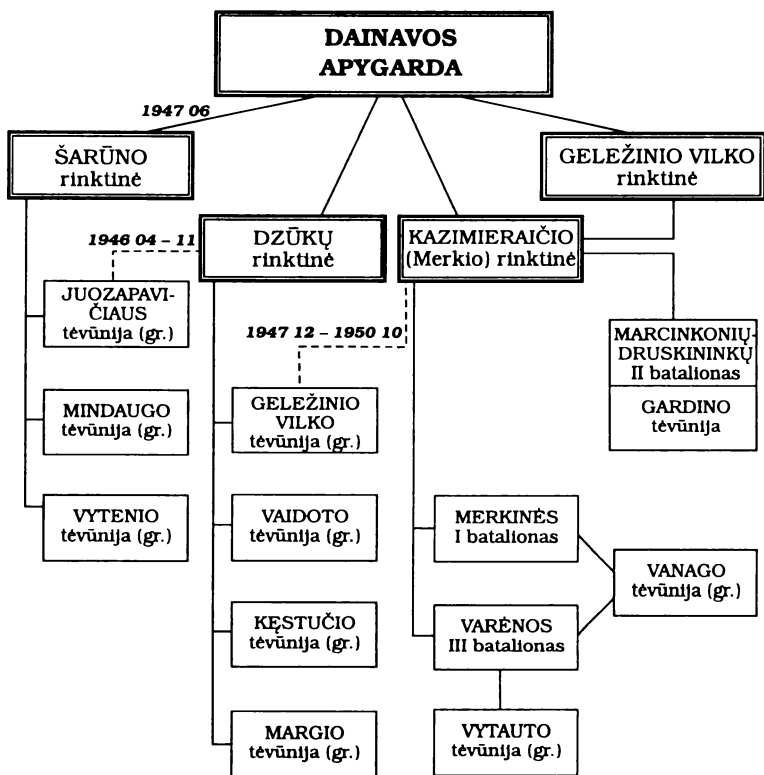
1951 02 – iki galo

Dainavos apygarda

Apygarda įkurta 1945 11 (iki 1946 05 16 vadinosi A apygarda). Veikė Alytaus, iš dalies Lazdijų apskrityse. Pradžioje apygardą sudarė trys, 1946-aisiais – dvi, nuo 1947 06 – vėl trys (Dzūkų, Kazimieraičio ir Šarūno) rinktinės. Pirmasis apygardos vadas ir jos įkūrėjas plk. lt. Juozas Vitkus-*Kazimieraitis* pradėjo centralizuoti Lietuvos partizanų junginius, 1946 04 įkūrė bendrą Dainavos ir Tauro apygardų Pietų Lietuvos partizanų štabą, paskelbė pirmąją politinę partizanų vadų deklaraciją. Apygardos partizanai Jurgis Krikščiūnas-*Rimvydas* ir Kazimieras Pyplys-*Mažytis* per „geležinę uždangą“ perdavė Vakarų pasauliui informaciją apie partizanų kovas. Apygarda leido laikraščius „Aukuras“, „Laisvės varpas“. Žymesni mūšiai: 1945 05 17 Alytaus apskrities Simno valsčiaus Kalniškės miške (žuvo 44 partizanai), 1945 06 14 Daugų valsčiaus Varčios miške (žuvo ir suimta 40 partizanų). Apygardai vadovavo Juozas Vitkus-*Kazimieraitis* (1945 11 – 1946 05), Dominykas Jėčys-*Ažuolis* (1946 05 – 1947 08), Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* (1947 08 – 1948 09), Benediktas Labėnas-*Kartūnas* (1948 09 – 1949 03), Lionginas Ballukevičius-*Dzūkas* (1949 05 – 1950 06), Juozas Gegužis-*Dtemedis* (1950 06 – 1951 09), Vincas Daunoras-*Ungurys* (1951 09 – 1952 05). Žuvus pareigūnams ir dėl MGB provokatorių veiklos, apygarda praktiškai nustojo egzistuoti 1952 08. Buvęs apygardos vadas Ramanauskas-*Vanagas* suimtas 1956-aisiais, sušaudytas 1957 11 29.

**Dainavos apygardos organizacinė struktūra
1946 06 – 1952 metais**

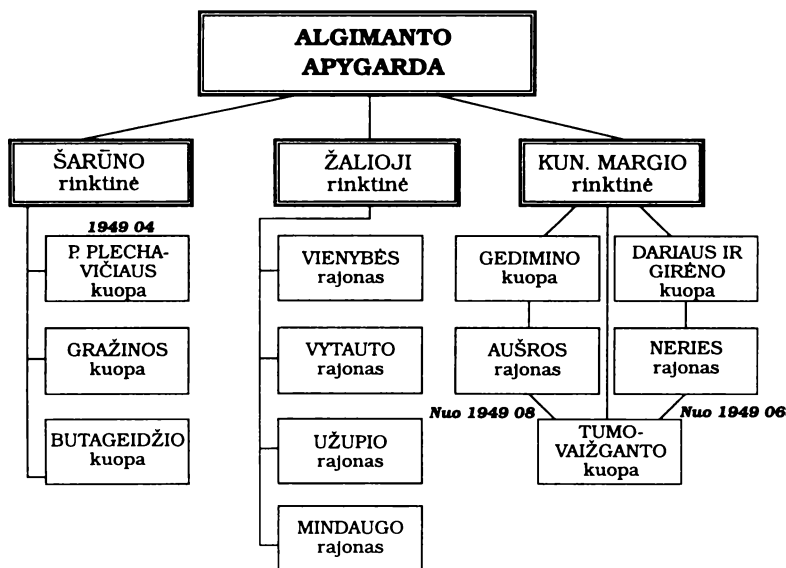

RYTŲ LIETUVOS SRITIS

Algimanto apygarda

Apygarda įkurta 1947 05 01 Rytų Lietuvos srities partizanų vadų sprendimu iš Panevėžio ir Rokiškio apskrityse veikusių partizanų junginių, kurie priklausė Vytauto apygardai. Algimanto apygardą sudarė trys rinktinės: Šarūno, Kunigaikščio Margio ir Žalioji. Apygardos teritorijoje, Šimonių girioje, bazavosi srities vadovybė, būdavo rengiami srities vadų sąskrydžiai. Apygarda leido laikraštį „Partizanų kova“. Algimanto apygardai vadovavo Antanas Slučka-Šarūnas (1947 05 – 1948 10) ir Antanas Starkus-Montė (1948 10 – 1949 11 01). 1949 metų rudenį buvo sunaikinti apygardos ir Šarūno rinktinės štabai. 1950 11 25 srities vado įsakymu Algimanto apygarda buvo panaikinta. Likę Šarūno ir Kunigaikščio Margio rinktinių kovotojai sujungti į vieną – Tumo-Vaižganto rinktinę ir įtraukti į Vytauto, o Žaliosios rinktinės kovotojai – į Vycio apygardas.

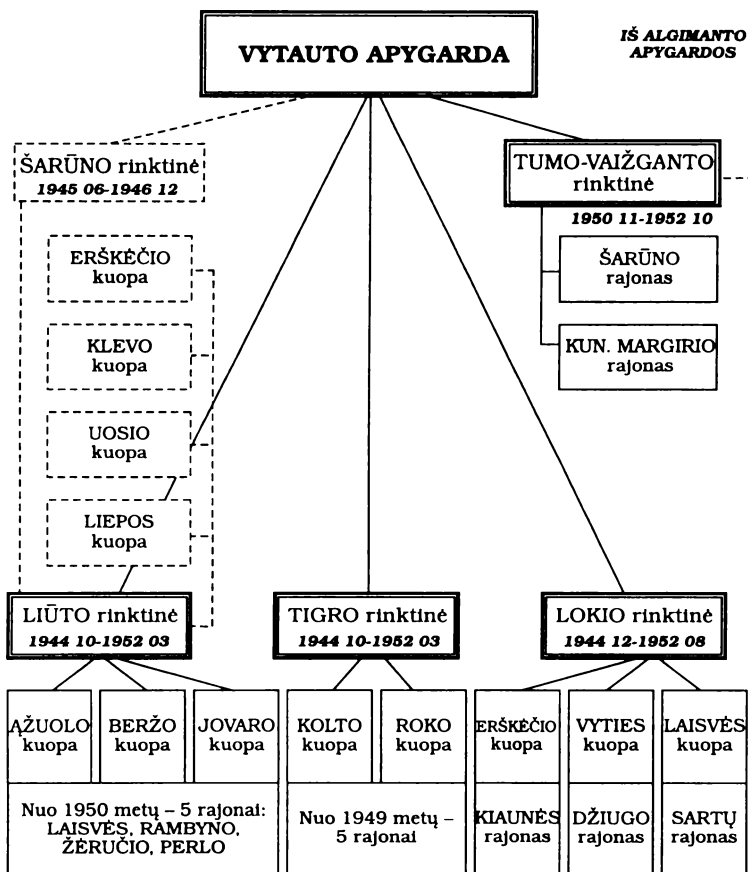
Algimanto apygardos organizacinė struktūra 1947 05 01 – 1950 11 25

Vytauto apygarda

Apygarda įkurta 1945 08. Veikė Švenčionių, Utenos, Rokiškio apskrityse. Apygardai priklausė trys rinktinės: Tigro, Lokio ir Liūto (iki 1946-ųjų vadinosi Šarūno vardu). Žymesnės kautynės: „Šilo“ mūšis Antazavės miške 1944 12 26, kautynės Labanoro girioje netoli Kiauneliškio geležinkelio stoties 1945 03 10–12 (žuvo apie 80 partizanų). Leido laikraštį „Aukštaičių kova“. Vytauto apygardai vadovavo Jonas Kimštas-*Dobilas* (1945 08 – 1946 10 – 1947 06), Vladas Mikulėnas-*Lubtnas* (1945 09 – 1945 12), Bronius Zinkevičius-*Artojas* (1945 12 – 1946 10), Vincas Kaulinis-*Miškinis* (1947 06 – 1949 06), Bronius Kalytis-*Staubas* (1949 03 – 1951 12). Apygarda sunaikinta suėmus ir MGB užverbavus jos vadą Kalytį-*Staubą*. Paskutinis apygardos partizanas Antanas Kraujelis-*Staubūnas* žuvo 1965-aisiais, o Stasys Gulga išsislapstė ir mirė 1986 metais.

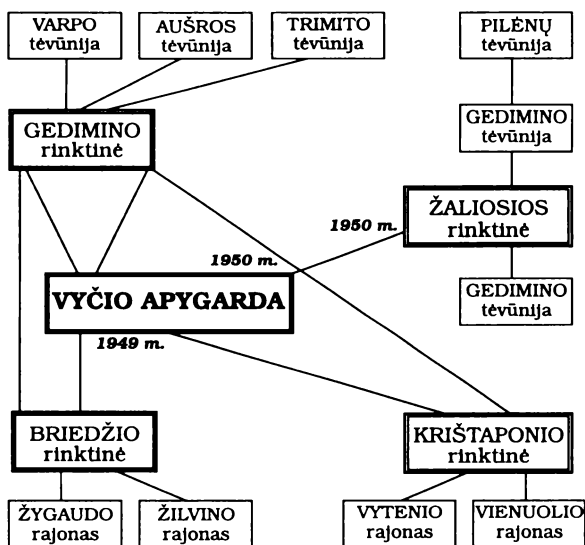
Vytauto apygardos organizacinė struktūra 1947–1952 metais

Vyčio apygarda

Apygarda įkurta 1944-ųjų pabaigoje (Vyčio vardu pavadinta 1945-ųjų vasarą). Veikė Panevėžio, Ukmergės, iš dalies Kėdainių apskrityse. Apygardą sudarė Briedžio ir Krištaponio rinktinės, 1951-aisiais sujungtos į vieną – Gedimino rinktinę. Leido laikraštį „Lietuva brangi“. Žymesnės kautynės: 1945 02 09 Panevėžio apskrities Troškūnų valsčiuje (žuvo 68 partizanai), 1945 03 27 Panevėžio apskrities Pušaloto valsčiaus Ažagų miške (žuvo 75 partizanai). Apygardai vadovavo kpt. Juozas Krištaponis (1944 12 – 1945 01 12), lt. Danilius Vaitelis-*Briedis* (1945 02 – 1948 05), Alfonsas Smetona-*Žygaudas* (1948 05 – 1950 07), Mykolas Šemežys-*Putnas* (1950 07 – 1951 04), Bronius Karbočius-*Algimantas* (1951 09 – 1953 01). 1953 01 26 žuvus Karbočiui-*Algimantui*, apygardos štabas nebuvo atkurtas. Paskutiniai partizanai žuvo 1956 metais.

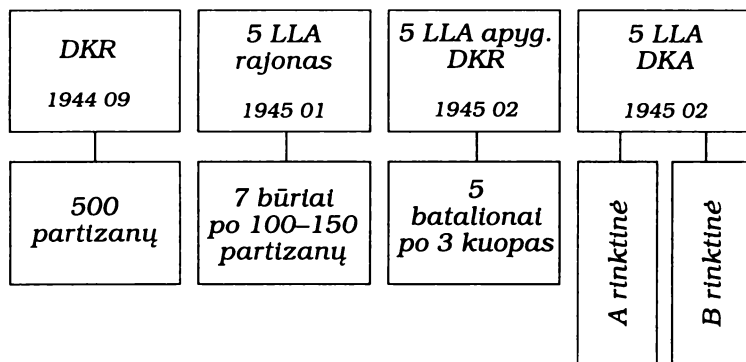
Vyčio apygardos organizacinė struktūra 1949–1953 metais

„Didžiosios kovos“ apygarda

Apygarda veikė nuo 1944-ųjų vasaros, oficialiai įkurta 1945 04 Jono Misiūno-Žalto *Velnto* iniciatyva. Veikė Vilniaus, Kauno, Ukmergės apskrityse. Apygardą sudarė A ir B rinktinės. 1944–1945 m. apygardos partizanai surengė daug kovinių operacijų, sunaikino mažesnių miestelių sovietines įgulas ir administracines įstaigas. Žymesnės kautynės: 1945 02 Švenčionių apskrities Pabradės valsčiuje, 1945 03 20 Ukmergės apskrities Veprių valsčiuje (žuvo 36 partizanai) ir kt. 1946-aisiais MGB infiltravus į apygardos vadovybę provokatorių, A rinktinė buvo beveik visai sunaikinta, B rinktinė veikė savarankiškai, 1948 05 rinktinėi buvo suteiktos apygardos teisės. Apygardai vadovavo Jonas Misiūnas-Žaltas *Velntas* (1944 09 – 1945 01 ir 1945 04 – 1946 07), Mykolas Kareckas-*Serbentas* (1945 01 – 1945 04), Alfonsas Morkūnas-*Plėtenas* (1948 08 – 1949 12 30). Leido laikraštį „Tėvynėi šaukiant“. 1950 11 25 srities vado įsakymu „Didžiosios kovos“ apygarda panaikinta.

„Didžiosios kovos“ apygardos formavimasis

DKR – „Didžiosios kovos“ rinktinė; LLA – Lietuvos laisvės armija; DKA – „Didžiosios kovos“ apygarda

BUNKERIAI IR SLĒPTUVĒS

Bunkeriai su vienu ir diviem išėjimais. Gamtinams reikalams buvo naudojamas arba kibiras, arba iškasama duobė. Dažniausiai bunkeriai buvo skirti 2–10 žmonių. Įėjimas peludėje (svirnas), o pats bunkeris už 200 metrų (!). Tunelis kasamas arlamoje dirvoje, sutvirtintas atramomis, o viršus užakėjamas. Bunkertus aptikdavo tik išdavystės atveju.

Žieminės slėptuvės būdavo apšviestos žibaltinėmis lempomis arba karbidu. Slėptuvės žiemai darytos didelės (5 × 6 m), dažniausiai būdavo dvi angos: viena ilga 25–30 m, kita trumpa 5–6 m. Ventilacija įrengiama po žemomis eglėmis arba krūmais. Slėptuvės aukštis 2,5 m, angos 1,8 m.

Jurgis Trečiokas:

Bunkerį labai patogu kasti kokiam nors įdubime. Kada iškasi, išsilygina paviršius. Jei gu yra kur, žemę būtina iš bunkerio vietos pašalinti.

Vėdinimui viršuje pravedama anga, kur nors toliau po eglete. Ypač nakties metu labai gerai vėdinasi, o dieną, kada viršuje temperatūra per 20, o bunkeryje vėsiau, jau degtuko negali uždegti, nors kvėpuodamas nejauti, kad trūksta deguonies, bet supranti: jei gu jau degtukas nedega, vadinasi, deguonies trūkumas.

O žiemą labai gerai vėdinasi, kai lauke šalta. Net mažiausius plyšėjus tenka užkamšyti, oras vis vien įsiskverbia, viduj šilta ir ramu.

Žiemos metu, kad aplink bunkerį neliktų pėdų, tenka imtis įvairiausių priemonių. Bunkeris visada būdavo iškasamas prie kokio nors keliuko, arba padaromas kirtimas, kad būtų žymu tampytos šakos, kapotos malkos, išvaikščiota, ištrypta.

Šimonių girioje, mano paskaičiavimu, pokario metais buvo prikasta arti šimto bunkerių. Kadangi juos reikėjo daž-

nai keisti. Jeigu tik kas pastebėjo, vietoje jau nebesėdim, einam į kitą.

Paprastai vasarinius bunkerius rengdavomės kur patogiau, žemesnius, o žiemos bunkerius darydavom aukštesnius, kad atsistot galėtum, viduje ir pečiuką pasimūrydavom, valgyt išsivirdavom. Buvo net bunkerių penkių iš penkių metrų: didžiulis kambarys, viduje šulinys, vandens nereikia nešt iš kitur, viskas vietoje, ir tualetas – sandarus bidonas.

Stasys Indrašius:

Buvo žiemos pradžia. Dienos metu apsižvalgiau apylinkėj, o vakare vyrai ėmėsi darbo. Gyvenamo namo kitam gale buvo iškasta duobė bulvėms laikyti, kuri nebuvo išmūryta.

Mano gyventojai šioj duobėj iškasė mažesnę duobę, uždėjo lubas, duobės pakraščius iškalė lentomis, įkasė atramas. Vienoj vietoj paliko angą 50 × 70 cm. Įėjimui sukėlė dėžę be dugno. Paruošė dar antrą dėžę, į kurią pripylė žemių, paviršių sulygino, suplūkė. Mažesnę dėžę įdėdavo į didesniąją, bulvių duobės paviršius susilygindavo, nelikdavo jokios žymės. Įtaisė dvi kilpas, kad galėtų užmaskuot išėjimą. Kai vyrai slepiasi, tai kilpas įtraukia vidun. Dėžė su žemėm buvo labai sunki, vienas vyras neatkeldavo. Slėptuvės lubų aukštis buvo gal apie pusę metro, o gal ir daugiau.

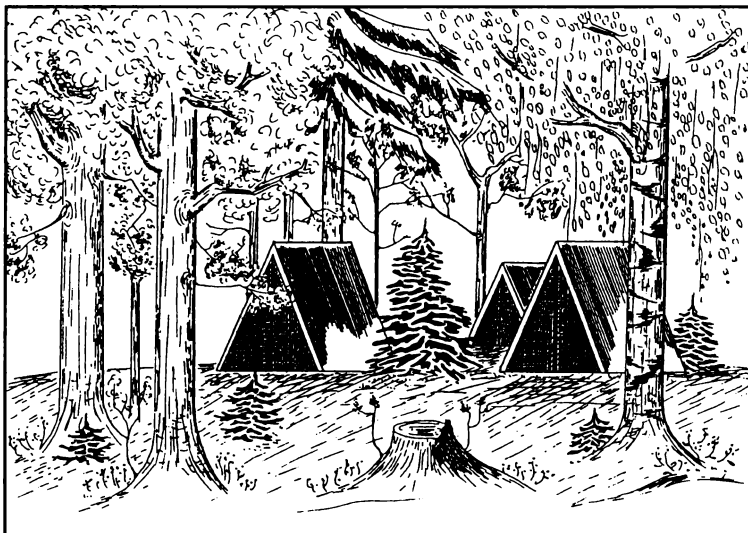
Atnešė iš klojimo pabirų, šiukšlių, supylėm jas į bulvių duobę. Gal porą savaičių ten palaikėm vištas, kad būtų geriau užmaskuota. Iš po grindų, iš slėptuvės į kambarį buvo durelės 1×1 m. Antros durelės vedė tiesiai ant aukšto ir kopėčios buvo atremtos ant jų. Kai dureles uždarai, tai kopėčias pastatai ant aukšto užlipt. Kol vyrai rengė slėptuvę, abu su motina budėjom lauke. Iki ryto darbai buvo baigti. Iškasta, uždengta, įrengta, užmaskuota, paruošta gyventi.

Tada iš klojimo vyrai persikėlė gyvent į naują slėptuvę. Kai orai nešalti, jie užlipa ant aukšto ir iš ten žvalgos po apylinkes. Stoge buvo padaryta skylė, o skliautuos langai.

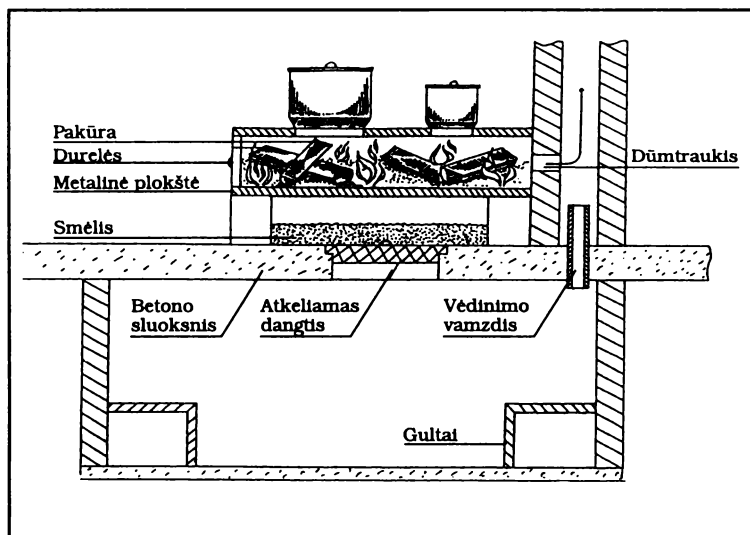
Aleksas Verikas:

Repšėnų miške antrosios bolševikų okupacijos pirmąją žiemą buvo įrengta bunkerių sistema *Ažuolo* būrio partizanų žiemojimui ir slėpimuisi. 109 kvartale ties ūkininku Balčiūnu buvo dešimtys vietų „tranzitinis“ bunkeris. Jame buvo priimami su žiniomis atvykstantys ar toliau keliaujantys partizanai ir ryšininkai. Tuo tarpu 106 kvartale, toliau nuo gyventojų, sunkiai prieinamoje vietoje buvo įrengta 30 ir 60 vietų bunkeriai.

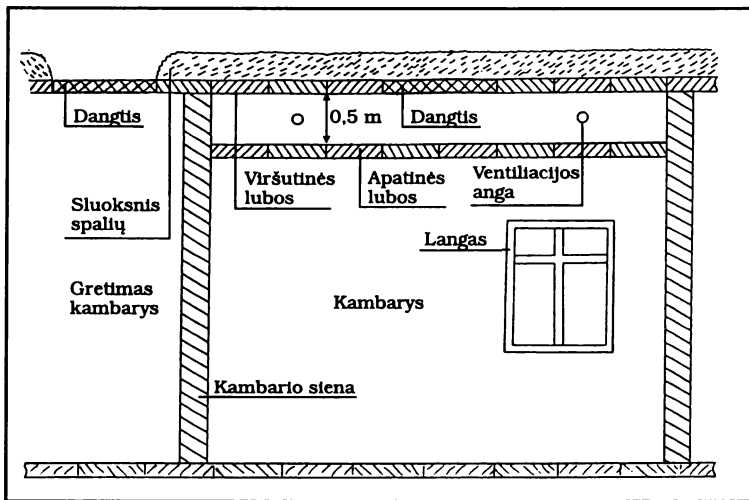
„Visi šie bunkeriai pagelbėjo partizanams, – prisimena *Kla-jūnas*. – Žiemą netikėtai užkluptas kaime partizanas basas, sugriebęs ginklą ir batus, pasislėpė tranzitiniame bunkeryje. Kol čekistai susekė bunkerio vietą ir atsargiai ruošėsi jį sprogdinti, partizanas per atsarginę landą paliko bunkerį ir pasislėpė. Čekistai išsprogdino tuščią bunkerį. Tai įvyko 1946–1947 metų žiemą. Vėliau kita partizanų karta į tą išsprogdintą bunkerį išpylė greta kasamo bunkerio žemes ir taip paslėpė naująjį“ (čekistai netikėjo tokiu akibrokštu, teigė vėliau partizanavęs *Butagetdžio* kuopos vadas Kadžionis).

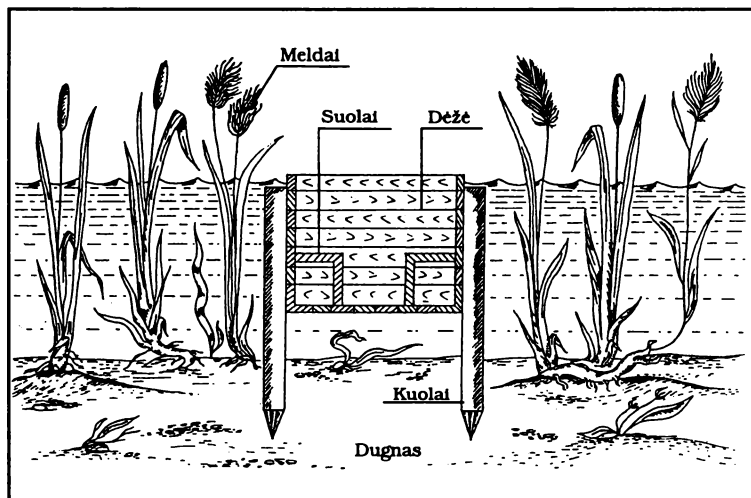
Partizanų stovykla
(piešė Ieva Lisaitė)

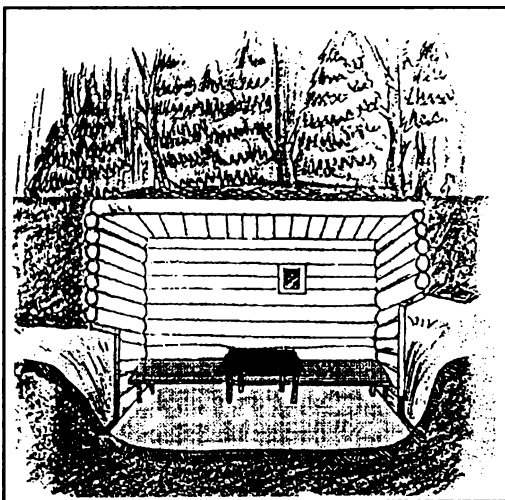
Slėptuvė po krosnimi 5–7 asmenims. Tokia buvo įrengta Zarasų apskrityje, Dusetų valsčiaus Davainių kaime partizano Mato Paškonto gyvenamajame name
(piešė Ieva Lisaitė)

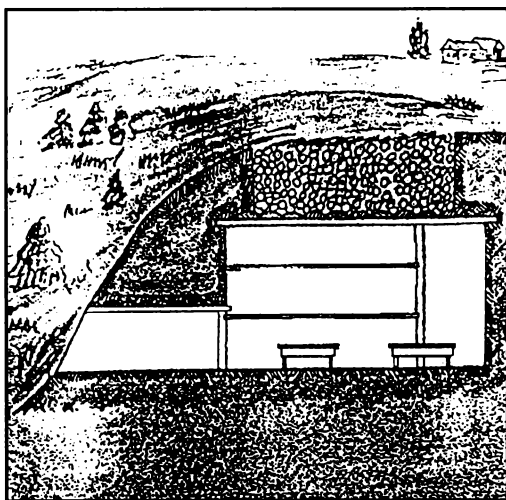
Laikina slėptuvė tarp dvigubų lubų 3–4 asmenims. Šią slėptuvę buvo pasidaręs partizanas Vytautas Zakarauskas-Povas Ukmergės apskrities Panoterių valsčiaus Gudonių kaime Juzės Kiškytės gyvenamajame name. Jos vietą išdavė enkavėdistų užverbuotas partizanas Antanas Palinauskas-Klevas 1956 05 20 (piešė Ieva Lisaitė)

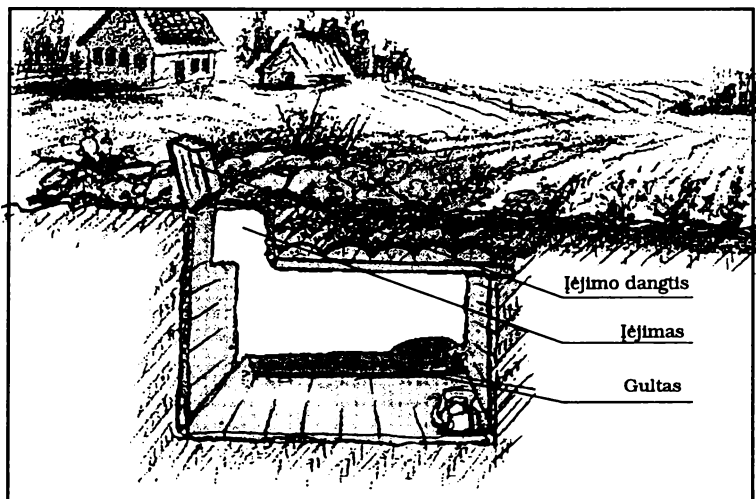
Laikina slėptuvė vandenyje tarp meldų 1–2 asmenims. Tокtoje dėžėje, įleistoje į vandenį ežere, slėpėsi partizanas Matas Paškonskis iš Dusėtų valsčiaus Davainių kaime (piešė Ieva Lisaitė)

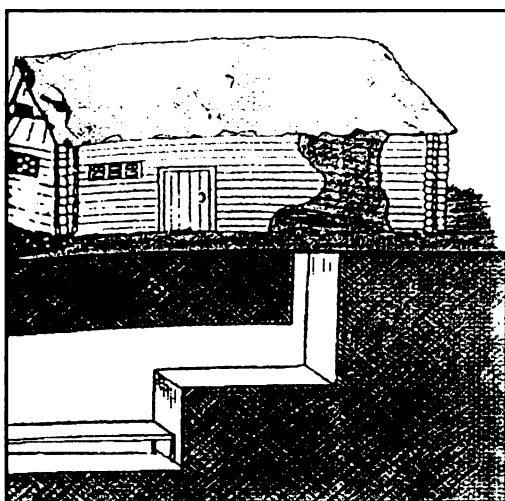
Bunkerts, rastas Ukmergės rajono Vareikių kaime po iškrstais ir suverstais medžiais, šalia iškastų gynybinių apkasal. Bunkerto šturmo metu žuvo penki partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

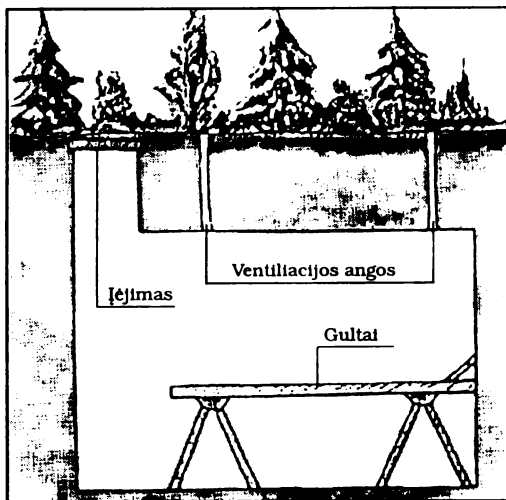
Bunkerts, rastas Kupiškio rajono Dantiūnų kaime po storu sniego sluoksniu. Įrengtas buvo kalnelyje po bulvių duobe. Išdavystės metu jame žuvo du ir paimti keturi gyvi partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

Bunkers, įrengtas netoli gyvenamųjų namų dirvoje, landa į bunkerį po akmenų krūva. Jame slėpėsi vienas partizanas (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

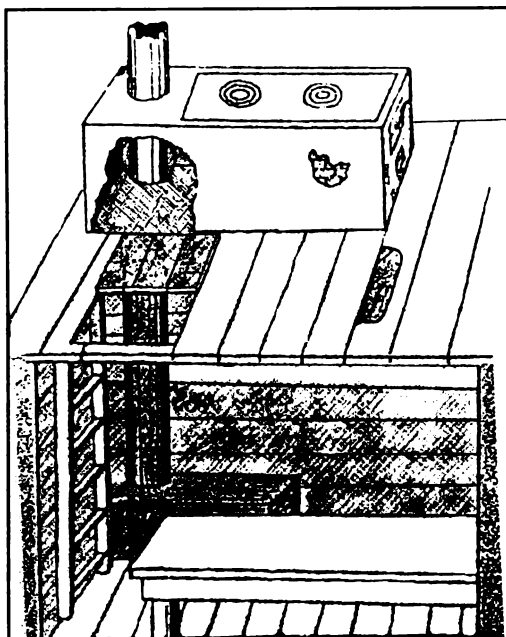

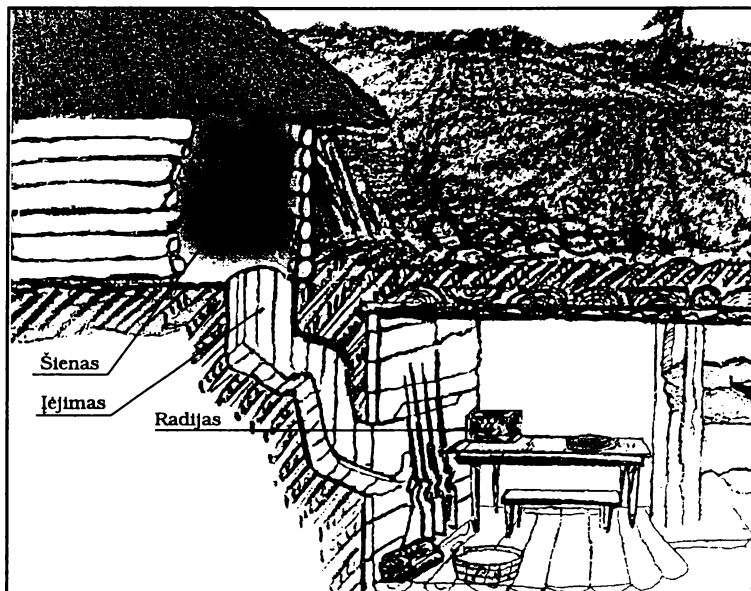
Bunkers, rastas Molėtų rajono Šiltninkų kaime, išdavystės metu žuvo visi jame buvę šeši partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

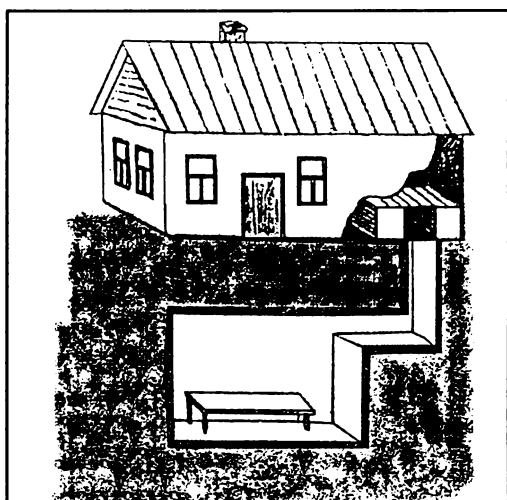
Bunkeris, rastas Alytaus rajono Udrįjos miške, aukštumėlėje tarp balių. Išdavystės metu du partizanai žuvo ir du buvo paimiti gyvi (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

Bunkeris įrengtas po grindimis, įėjimas – po virtuvine krosnelė, ją pastumiant į šoną. Krosnelės dūmtraukis sujungiamas su bunkeryje esančios krosnelės dūmtraukiu. Bunkeris skirtas penktems žmonėms. Išdavystės metu jame žuvo du partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

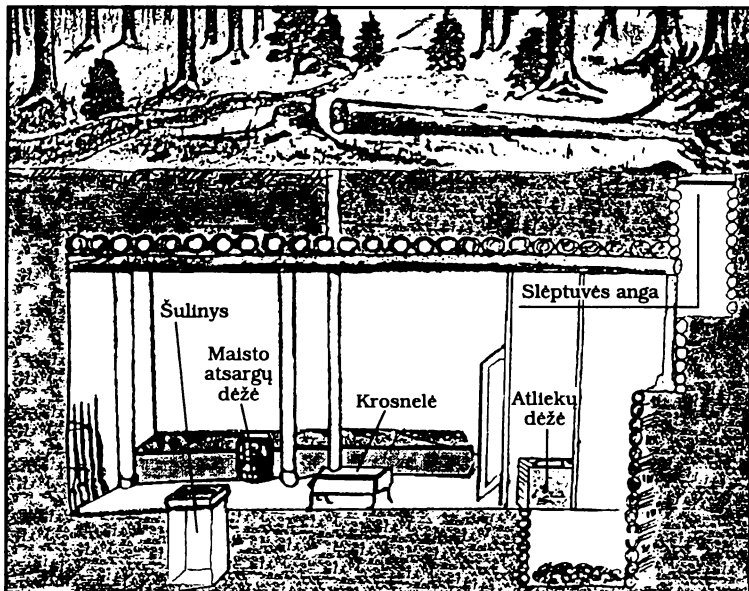

„Tauro“ apygardos „Geležinio vilko“ rinktinės štabo bunkeris
(piešinytis iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

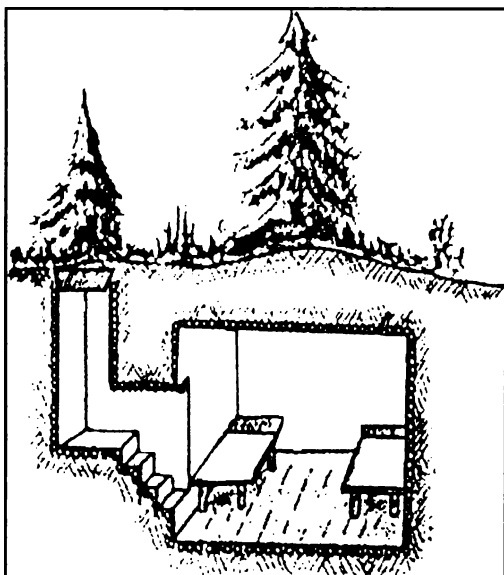
Bunkeris, įrengtas po namu, įėjimas iš vidaus ties pamatu uždengtas
lentomis (piešinytis iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

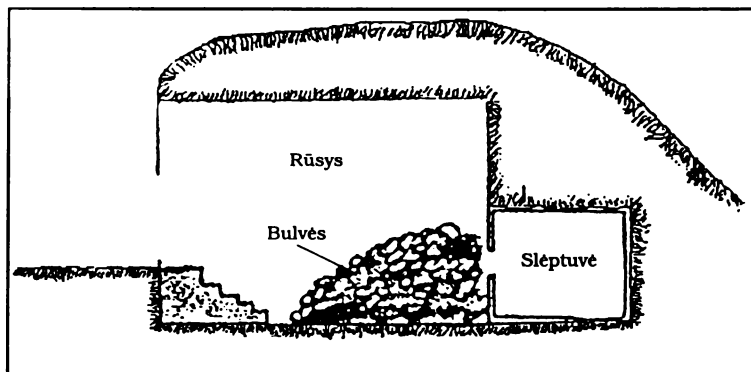

*Slėptuvė (bunkertis) miške
(piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)*

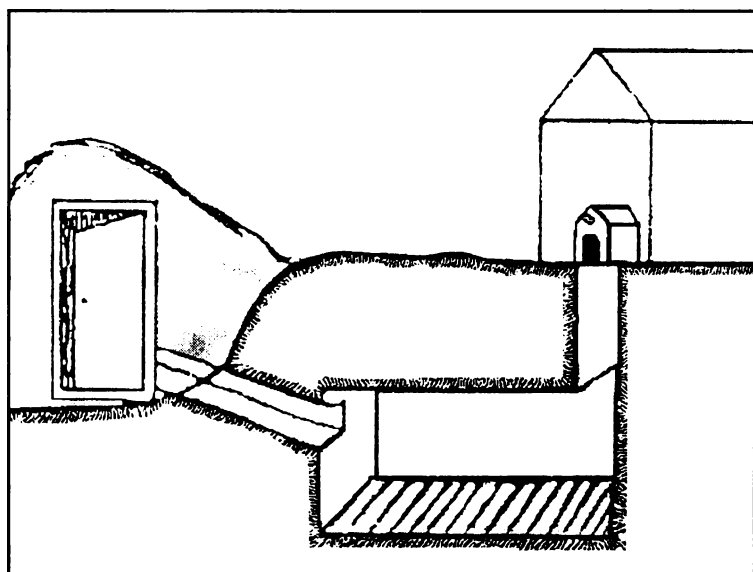
*Bunkertis, rastas
Kėdainių rajone po
tanktomis eglutėmis
nedidelėje aukštumė-
lėje. Ant įėjimo
angos buvo pasodin-
ta eglutė, o ant
bunkerto viršaus
augo didelė eglė.*

*Bunkerto viduje
buvo įrengti gultai
(piešinys iš KGB
archyvų, rekonstravo
Tomas Kajackas)*

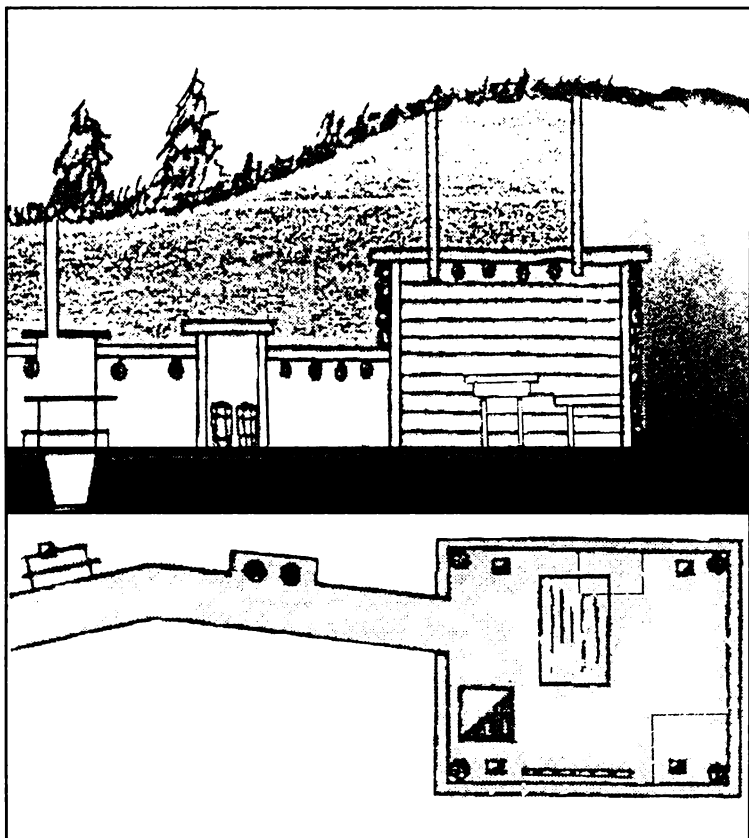

Bunkers, rastas Kretingos rajono Kalniškų apylinkės Lubų kaime. Įrengtas bulvių rūsiuje, galinėje jo dalyje, įėjimas buvo maskuojamas daržovėmis – jomtis užpildavo įėjimo angą (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

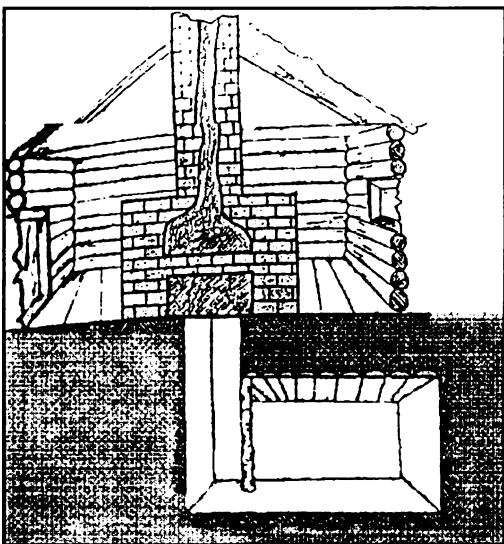
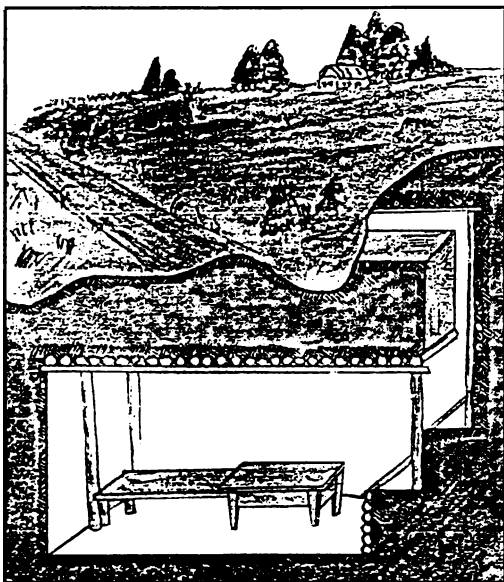

Bunkers, rastas Kauno apskrities Panemunės valsčiaus Goglių kaime apžiūrint šuns būdą. Bunkers įrengtas kleme, pagrindinis įėjimas iš rūsio, kitas – po šuns būda. Rūsijoje įėjimas į bunkerį uždaromas atvirus į vidų rūsio duris. Bunkeryje granatomis buvo susprogdinti du partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

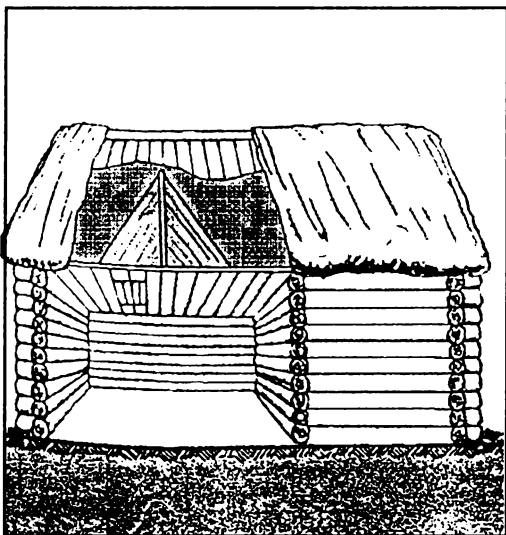
Bunkeris, rastas Švenčionėlių rajone prie Kretonių vlenklemto, miško pakraštyje kalvelėje. Jame buvo įrengti gultai ir maisto produktų sandėlis. Bunkeryje žuvo du partizanai (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

*Bunkerts, rastas
Kupiškio rajono
Vederiškių kaime.
Nakties metu eidami
kareiviai pastebėjo
per atidarytą
bunkerto angą
sklindančią šviesą.
Bunkerts įrengtas
laukuose kalvelėje.
Jame žuvo trys
partizanai (ptešnys
iš KGB archyvų,
rekonstravo Tomas
Kajackas)*

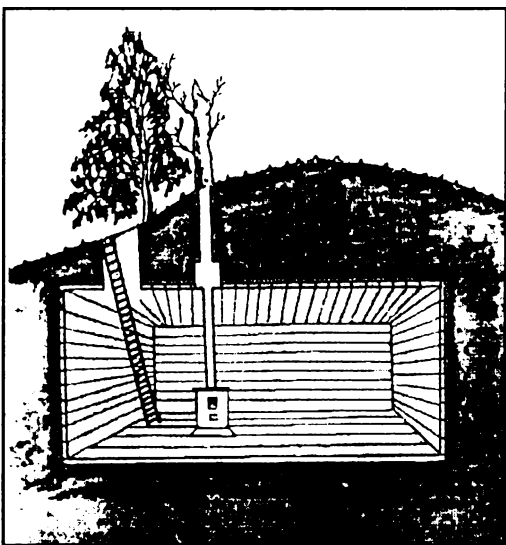

*Bunkerts, rastas Ukmergės apskrities Kurklių valsčiaus Trakinių
kaime. Bunkerts įrengtas po krosnimi, įėjimo anga padaryta pamate.
Tilpdavo keturi žmonės; jame žuvo trys partizanai
(ptešnys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)*

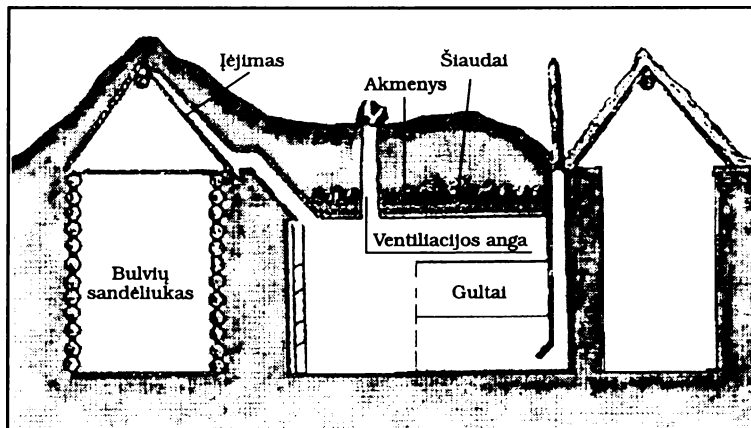
Bunkeris, rastas
 Kelmės rajono
 Kražių valsčiaus
 Šalpėnų kaime virš
 tvarto lubų po
 šlenu – tvarto lubos
 buvo apkibę voratin-
 kliats, o prte dviejų
 lentų voratinklių
 nebuvo. Enkavėdis-
 tams kilo įtarimas,
 kad čia ir galėtų būti
 bunkerio anga.
 Bunkeryje žuvo
 vienas partizanas
 (piešinyš iš KGB
 archyvų, rekonstravo
 Tomas Kajackas)

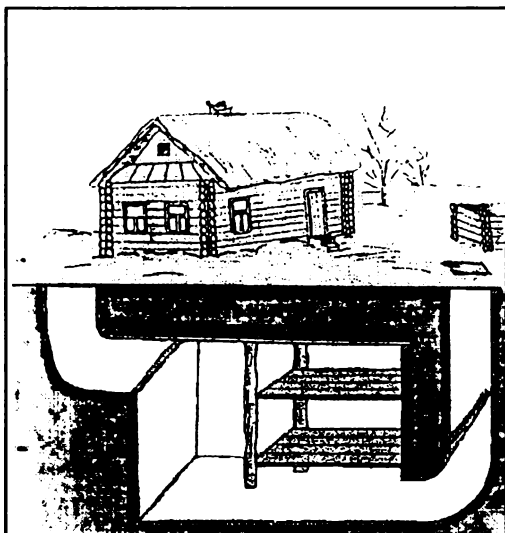
Bunkertis, rastas
 1948 metais Lazdijų
 apskrityje Bistrogiš-
 kio miške, pastebėjus
 paplavų duobę ir
 statinę su mėsa už
 70 m nuo bunkerio.
 Bunkertis pastatytas
 aukštumėlėje,
 perdengtas dviejų
 metrų storio molto
 sluoksniu, o paviršiu-

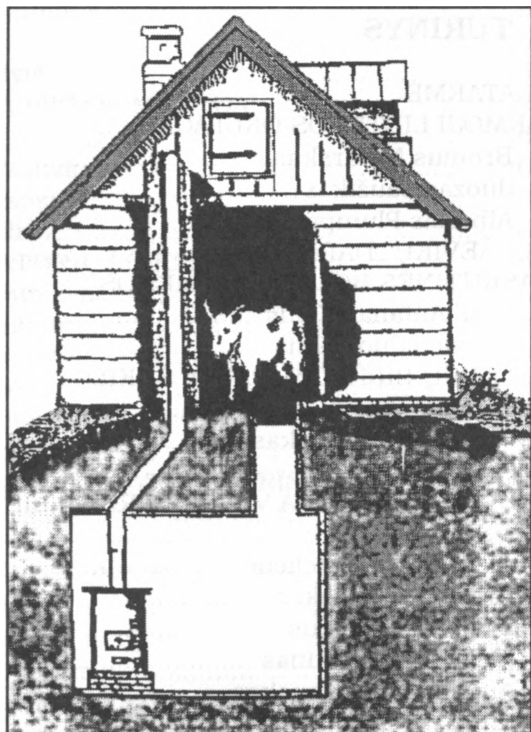
je augo medžiai. Įėjimas į vidų padarytas po medžio šaknimis. Viduje
 pastatyta metalinė apšildymo krosnelė, kurtos dūmtraukis įvestas į
 seno medžio drevę. Bunkerio vidus iškaltais lentomis, įrengti gultai
 septyniems žmonėms. Bunkertis buvo išduotas, jame žuvo keturi
 partizanai (piešinyš iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

Bunkers, rastas Jiezno rajono viensėdžio kieme. Įrengtas tarp dvejų bulvių duobių. Įėjimas į bunkerį padarytas duobės dvišlaitčio stogelio viršuje ir uždengtas akmeniu. Viduje įrengti gultai penkiems šešiems žmonėms. Bunkers buvo išduotas, jame žuvo keturi partizanai (priešnys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

Bunkers, rastas Utenos apskrities Bllakietmo kaime po plonu ledo sluoksniu aptikus vėdinimo angą. Bunkers iškastas kieme, turėjo dvi išėjimo angas. Viduje buvo įrengti gultai keturtemis žmonėms. Bunkers buvo išduotas, jame žuvo keturi partizanai (priešnys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

Bunkers, rastas Prienų rajono Balbieriškio valsčiaus Tartupio kaime. Įrengtas gyvulių tvarte po karvų ėdžiomis, landa uždengta žemčių pripilta dėže, o iš viršaus uždėta mėšlu. Bunkeryje buvo pastatyta metalinė krosnelė, kurios dūmtraukis nuvestas į apšildymo krosnies kamino angą (piešinys iš KGB archyvų, rekonstravo Tomas Kajackas)

TURINYS

PRATARMĖ	3
PIRMOJI LIETUVOS OKUPACIJA	7
Bronius Navarskas	8
Juozas Laužikas	11
Albertas Plumpa	12
BOLŠEVIKŲ „DARBAI“	13
PASKUTINĖS BOLŠEVIKŲ DIENOS	16
Kun. Antanas Kietis	16
Bronius Juospaitis	17
1941-ŪJŲ BIRŽELIS. TAUTA SUKILO	17
Bronius Purlys	18
Jonas Ramanauskas	18
A. Mirskis	19
RAUDONOJI ARMIJA VĖL ĮSIVERŽIA Į LIETUVĄ	20
APSISPSENDIMAS	22
Aleksandra Vaitelienė	22
Bronius Navarskas	22
Izidorius Streikus	24
Aleksandras Bitinas	25
Antanas Serdikauskas	28
STRIBAI	31
ANTROJI SOVIETINĖ OKUPACIJA	
LIETUVOS GYVENTOJŲ PRISIMINIMUOSE	34
Juozas Pajuodis	34
Albina Švilpaitė	36
Viktoras Seleva	37
Albina Beleckaitė	38
Dominykas Šimonis	39
Grilauskaitė-Laurenčikienė	39
Petras Rastulis	42
Genutė Kaladienė	42
Paulina Žiobaitė-Stukienė	43
Bronius Bickus	44
Kleopas Mikėnas	46
Bulvydaitė-Juozonienė	49
Veronika Burbaitė	49
Janina Čingaitė	49
Kęstutis Kuzma	50
<i>Anų laikų dokumentai</i>	54

Stanislovas Laimikis	57
Jonas Žilys	58
Onutė Kripiaitytė	59
ENKAVĖDISTŲ VEIKLOS METODAI	61
Romas Styra	62
Alfonsas Skukauskas	66
Juozas Laužikas	67
Jurgis Indriulis	68
NKVD PROVOKATORIŲ PINKLĖSE	69
Aleksandra Vaitelienė	69
Danutė Pėsliakaitė	80
LAVONŲ NIEKINIMAS	84
Povilas Skudas	86
Alfonsas Masilionis	86
Vincenta Samuolytė	86
IŠ BUVUSIŲ „LIAUDIES GYNĖJŲ“ PRISIMINIMŲ	87
Pranas Tuškevičius	87
Albinas Striukas	102
IŠ PARTIZANŲ PRISIMINIMŲ	108
Jokūbas Šlekys	108
Vladas Daminauskas	114
<i>Anų laikų dokumentai</i>	119
Juris Bergmanis	121
Alfonas Kalninis	123
Muodris Zikmanis	124
Matas Paškoniš	127
Steponas Kveraga	141
<i>Anų laikų dokumentai</i>	142
Albertas Pukas	143
Bronius Grigonis	147
Zofija Žilienė	158
Bronius Juospaitis	177
Jadvyga Žardinskaitė	215
Vladas Kildišas	231
Jonas Kadžionis ir	
Malvina Geidžiūnaitė-Kadžionienė	235
Vytautas Baranauskas	262
TARDYMAS	270
Marijona Gailiušytė-Vingilienė	271
Povilas Kosmauskas	271
Valerija Indrašiūnienė	273

Elena Valevičiūtė	274
Algis Stančikas	275
<i>Anų laikų dokumentai</i>	276
IŠDAVYSTĖS	279
<i>Anų laikų dokumentai</i>	280
Bronė Tamulytė	281
Jonas Razmantas	284
<i>Anų laikų dokumentai</i>	284
SPECIALIOSIOS PRIEMONĖS IR JŲ NAUDOJIMAS	289
Robertas Indrikas	292
Robertas Tučas	294
Petras Černius	296
Leonardas Petrauskas	298
AGENTŲ SMOGIKŲ SPECIALIOSIOS GRUPĖS IR JŲ VEIKLA	299
<i>Anų laikų dokumentai</i>	300
Petras Lūža	302
<i>Anų laikų dokumentai</i>	305
Partizanas P. L.	309
PARTIZANINIO KARO PABAIGA	314
 PRIEDAI	
Partizanų karinės struktūros	318
Bunkeriai ir slėptuvės	336

MIŠKINIAI. Prisiminimų rinktinė
Parengė Romas Kaunietis

Redagavo Virgijus Gasiliūnas
Maketavo Valva Šimonienė

2002 01 10 Leidyb. apsk. l 14,72 Tiražas 2000. Užsakymas 19
Spausdino Leidybos centro prie Krašto apsaugos ministerijos „Senamiesčio spaustuė“
Totorių g. 27, Vilnius LT-2001

2-02-6784

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

02/6784 R

Lietuvos nacionalinė
M.Mažvydo biblioteka

000165227